

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича

# КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО

Навчальний посібник

За заг. ред. Н.М. Процьків та Л.В. Вакарюк



Чернівці

Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича  
2024

УДК 347.191(075)  
К 688

Друкується за ухвалою Вченої ради  
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича  
(протокол № від 2024 року)

**Рецензенти:**

**Вишновецька Світлана**, завідувачка кафедри цивільного права і процесу юридичного Національного авіаційного університету, доктор юридичних наук, професор;

**Гурин М.О.**, кандидат юридичних наук, суддя Господарського суду Чернівецької області.

К 688 **Корпоративне право**: навч. посібник. / за заг. ред.  
Н.М Процьків, Л.В. Вакарюк. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім.  
Ю. Федьковича, 2024. 456 с.  
ISBN 978-966-423-000-0

Навчальний посібник підготовлений та розроблений відповідно до робочої програми навчального курсу дисципліни «Корпоративне право» для спеціальності 081 «Право» та є завершеним навчальним виданням, необхідним і достатнім для повного вивчення курсу.

Для проведення практичних занять з студентами юридичних факультетів зі дисципліни «Корпоративне право».

УДК 347.191(075)

© Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича, 2024  
ISBN 978-966-423-000-0

### **Авторський склад:**

д.ю.н., проф. Гетьманцева Н.Д.

к.ю.н., ас. Галкевич С.В.

к.ю.н., доц. Гудима-Підвербецька М.М.

д.ф., доц. Бурка А.В.

д.ю.н., доц. Вакарюк Л.В.

к.ю.н., ас. Галкевич С.В.

к.ю.н., доц. Никифорак В.М.

д.ф., ас. Анатійчук В.В.

к.ю.н., ас. Одовічена Я.А.

К.ю.н., доц. Орловський О.Я.

к.ю.н., доц. Процьків Н.М.

## ЗМІСТ

<b>Розділ 1.</b> Правова природа корпоративних відносин. – д.ю.н., проф. Гетьманцева Н.Д., к.ю.н., доц. Процьків Н.М. ....	5
<b>Розділ 2.</b> Форми правового регулювання корпоративних відносин. – к.ю.н., ас. Галкевич С.В. ....	38
<b>Розділ 3.</b> Поняття та види юридичних осіб корпоративного типу. – к.ю.н., доц. Гудима-Підвербецька М.М. ....	68
<b>Розділ 4.</b> Порядок створення юридичних осіб корпоративного типу. – д.ф., доц. Бурка А.В. ....	147
<b>Розділ 5.</b> Моделі корпоративного управління. – д.ю.н., доц. Вакарюк Л.В. ....	194
<b>Розділ 6.</b> Майнова основа господарювання юридичних осіб корпоративного типу. – к.ю.н., ас. Галкевич С.В. ....	242
<b>Розділ 7.</b> Правові механізми здійснення корпоративних прав та виконання обов'язків. – к.ю.н., доц. Никифорак В.М. ....	258
<b>Розділ 8.</b> Інформаційні відносини у корпоративному праві. – д.ф., ас. Анатійчук В.В. ....	298
<b>Розділ 9.</b> Комерційна таємниця в корпоративних відносинах. – к.ю.н., ас. Одовічена Я.А. ....	339
<b>Розділ 10.</b> Припинення корпоративного підприємства – к.ю.н., доц. Орловський О.Я. ....	372
<b>Розділ 11.</b> Захист корпоративних прав. – к.ю.н., доц. Процьків Н.М., д.ю.н., проф. Гетьманцева Н.Д. ....	420

## Розділ 1. Правова природа корпоративних відносин

### 1. Поняття корпоративного права

Для того, щоб зрозуміти поняття корпоративного права, необхідно звернутися до етимології цього слова – корпорація, яке є одним із ключових понять у корпоративних відносинах і корпоративному управлінні. Отже, «корпорація» (від лат. *corpus* – тіло) означає правову форму бізнесу, що відрізняється і відокремлена від конкретних осіб, які ними володіють; договірне об'єднання організацій, фірм, створене на основі спільності виробничих, наукових і комерційних інтересів<sup>1</sup>. Товариство, союз, спілка.<sup>2</sup>

Слід зазначити, що законодавства різних країн по-різному трактують поняття «корпорація», так за Б. А. Райзбергом: «Корпорація (від лат. *corporatio* – об'єднання) – сукупність осіб, що об'єдналися для досягнення загальних цілей, здійснення спільної діяльності та утворюють самостійний об'єкт права – юридичну особу». У нормативному сенсі, відповідно до частини 3 ст. 120 Господарського Кодексу корпорації – це «договірні об'єднання, створені на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників».<sup>3</sup> Отже, корпорація так би мовити є «правовий союз осіб», організація, що заснована на членстві чи участі для реалізації приватних інтересів її учасників (членів). Вказане є аксіомою, висунутою у

---

<sup>1</sup> Словник української мови у 20 ти томах. (1970-1980). <https://slovnnyk.me/dict/vts/%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%B%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

<sup>2</sup> Словник чужослів Павла Штепа. URL : <https://slovnnyk.me/search?term=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

<sup>3</sup> Навчальний посібник до вивчення дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 8(7).03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст) / Уклад. Л. Є. Довгань, І. П. Малик, М. В. Шкробот. К. : НТУУ «КПІ», 2016. 371 с.

свій час О. Гірке, на думку якого корпорація є «реальною складовою осіб; між нею і особами, що її утворюють складається особистісно-правовий союз, який неможливий поза корпорацією.

Корпорація є самостійним учасником правовідносин, а отже має власні інтереси, які не завжди є тотожними (співпадають) з інтересами учасників корпоративних відносин. А тому мета створення та діяльності корпорації здійснюється не заради мети її окремих учасників, що пояснюється принципами корпоративного устрою, що полягає у підпорядкуванні волі більшості її учасників (членів). З іншого боку, наділяючи корпорацію ознакою самостійної вольової організації не потрібно відкидати такої ознаки як спільність інтересів учасників при її створенні, оскільки саме за цим критерієм можливо протиставлення корпоративної форми інституту установи, що має за мету реалізацію суспільних корисних інтересів, що не визначаються інтересами засновників. Адже за відсутності самої юридичної особи з її загальним корпоративним інтересом неможлива і реалізація приватних інтересів її учасників (членів).

Ведучи мову про інтереси різних суб'єктів корпоративних відносин, слід підкреслити, що вони не завжди можуть і, головне, мають збігатися та породжувати конфлікти. Учасники корпоративних відносин заінтересовані у отриманні дивіденду та в цілому, у розвитку корпорації, оскільки ця мета відповідає інтересу кожного учасника, заради досягнення якої вони і об'єдналися в корпорацію. Відповідно, успіх діяльності таких організацій полягає у максимальному прагненні досягнути балансу законних інтересів учасників корпоративних відносин.

На доктринальному рівні, об'єднуючи вузький і широкий підходи<sup>4</sup> до розуміння поняття корпорація» під корпорацією, як

---

<sup>4</sup> Правова доктрина України: у 5 т. Доктрина приватного права України / Н.С. Кузнецова, Є.О. Харитонов, Р.А. Майданик [та ін.]; за заг. ред. Н.С.Кузнецової. Х.: Право, 2013. 760 с.; Правове регулювання некомерційних організацій в Україні: монографія. І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Борисова, О.П. Печений та інші ; за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Право , 2013. 480 с.;

правило, розуміють організацію, засновану на засадах участі (членства), що створюється задля реалізації інтересів її учасників (членів) шляхом організації управління нею через особливу систему органів. На наш погляд, слід підтримати позицію про виділення з-поміж юридичних осіб організацій корпоративного типу. Тривалий час дискусійним було питання про віднесення до корпорацій господарських товариств.

Якщо єдиним критерієм віднесення до корпорацій вважати участь або членство в такій корпорації, то господарські товариства (повне і командитне), безумовно, слід віднести до корпорацій. Якщо ж вважати обов'язковою ознакою корпорації організаційну єдність, що виражається в наявності органів управління, то віднесення до корпорацій господарських товариств є проблематичним.

Корпораціями є класичні утворення, проте в національній доктрині та відповідно, різних правових системах розуміння цього поняття відрізняється.

Якщо узагальнити численні дослідження, присвячені аналізу правової природи та виявлення сутності корпорації, можна виділити ознаки, які властиві корпорації. Корпорація визнається юридичною особою і визначальною, безумовно, є ознака членства чи участі в корпорації. Проте, щоб розкрити поняття «корпорація» розглянемо всю сукупність ознак корпорації.

1) Корпорація є юридична особа;

2) корпорація є союз фізичних (юридичних осіб), які є суб'єктами права та набувають статусу члена (учасника) корпорації;

Підкреслимо, що ця ознака відсутня у господарських товариств, які мають єдиного учасника (акціонера), проте наявність всіх інших ознак корпорації, а також можливість у

---

Васильєва В.А. Поняття та юридична природа корпоративних прав і корпоративних відносин // Охорона прав суб'єктів корпоративних відносин: монографія // В. В. Луць, В.А. Васильєва, О.М. Вінник, Н.Р. Кобецька, І.Р. Калаур; ред. В.В. Луць; Нац. акад., прав. наук України. НДІ приват. права і підприємництва. Київ, 2013; Корпоративне право Польщі та України : моногр. / за ред. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ : ПНУ, 2016. 377 с.

будь-який момент входження до її складу інших членів також дозволяє віднести господарські товариства з єдиним учасником до корпорацій. Терміни «участь» і «членство» характеризують правовий зв'язок, що опосередковує відношення належності суб'єкта до внутрішньої структури організації. Участь (членство) проявляється у реалізації мети і завдань учасників (членів), об'єднаних в одну юридичну особу, шляхом їх участі в управлінні цією юридичною особою.

Проте зміст корпоративних відносин не вичерпується членством, оскільки вони виникають не тільки між членом корпорації і корпорацією, а й між самими учасниками корпорації, членами її органів.

3) корпорація здійснює правову діяльність відповідно до її волі, яка визначається загальними інтересами її учасників;

4) корпорація як юридична особа зберігається незалежно від зміни складу учасників;

5) корпорація – це об'єднання не тільки учасників, але й їх майна – вкладів у статутний капітал, внесків, паїв. (не є характерним для некомерційних корпорацій);

6) майно, внесене учасниками до корпорації, належить їй на праві власності;

7) учасники корпорації як суб'єкти корпоративних відносин є носіями прав та обов'язків по відношенню як до самої корпорації, так і один до одного (хоча в юридичній літературі побутує думка, що акціонери не мають обов'язків перед товариством);

8) корпорація є організаційною єдністю, що виражається в тому числі в наявності органів управління, найвищим із яких є загальні збори членів (учасників).

Корпорації є складною формою господарської діяльності. Завдяки властивості акумулювання великих коштів вони мають великий вплив на національну економіку, а отже, розвиток цих структур має велике значення для держави<sup>5</sup>.

---

<sup>5</sup> Заєць Т.О. Корпоративна форма власності в економіці України Вісник КНУТД № 3 2009 р. С. 164.



Розглянувши поняття «корпорація», ми можемо дати визначення корпоративного права. В загальному, можна сказати, що корпоративне право регулює створення, діяльність та припинення діяльності корпорацій. Відповідно, корпоративне право є сукупністю норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з утворенням, діяльністю та припиненням діяльності корпорацій. У юридичній літературі зустрічаються й інші підходи до розуміння корпоративного права. *Проте, для практикуючого юриста має першочергове значення питання про ті критерії, за яких він міг би виокремити (з точки зору розуміння і застосування) корпоративне право у власному чи вузькому значенні цього слова.*

*Суб'єктивне корпоративне право – це передбачена нормами корпоративного права міра можливої поведінки суб'єкта корпоративного правовідношення.*

*Корпоративне право як сфера законодавства – система законів та інших нормативних актів, що регулюють утворення, діяльність та припинення діяльності корпорацій.*

*Корпоративне право ширше, ніж корпоративне законодавство, оскільки поряд із нормативними правовими актами воно включає положення, що містяться в інших формах, що регламентують корпоративні відносини: у внутрішніх документах, судовій практиці, звичаях. Вчені, будучи представниками різних шкіл та напрямів, у більшості випадків розглядають корпоративне право як окрему сферу законодавства.*

*Наука корпоративного права є динамічною системою знань про правове регулювання щодо організації та діяльності корпорацій. Вона вивчає об'єктивні закономірності, пов'язані з утворенням та діяльністю корпорацій, із розкриттям сутності корпоративних правовідносин.*

*Корпоративне право як навчальна дисципліна, в якості навчального курсу входить до навчальних програм більшості вищих навчальних закладів юридичного профілю. В основі побудови цих навчальних курсів лежить розуміння корпорацій як суб'єктів, що беруть участь у підприємницькій діяльності, організованих за принципом участі (членства). Як правило, в рамках навчальних курсів з корпоративного права детально*

*вивчаються історія становлення та розвитку корпоративного права, корпоративне законодавство, господарські товариства, їх правовий статус, питання утворення, реорганізації, припинення діяльності господарських товариств, майнова основа їх діяльності, проблеми управління в корпораціях, права, обов'язки учасників (акціонерів) та способи їх захисту.*

## **2. Корпоративні правовідносини як предмет корпоративного права.**

*Корпоративні правовідносини є тією формою, у якій абстрактні норми права, які містяться у корпоративному законодавстві, отримують свою реалізацію.*

*Корпоративне правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають у зв'язку з утворенням, діяльністю та припиненням діяльності корпорацій.*

*Корпоративні правовідносини – це родове поняття стосовно акціонерних правовідносин та правовідносин, пов'язаних з утворенням, діяльністю та припиненням діяльності товариства з обмеженою відповідальністю та інших форм корпоративних організацій.*

*Розглядаючи корпоративні відносини необхідно звернути увагу що корпоративні відносини – це врегульовані нормами права внутрішні відносини, що виникають у корпорації. При цьому сама корпорація може вступати в різні зовнішні правовідносини, у тому числі ті, що забезпечують її функціонування як юридичної особи корпоративної форми: у зв'язку з емісією цінних паперів, наявністю афілійованості тощо.*

*По-друге, не всі внутрішні відносини в корпорації, на наш погляд, слід відносити до корпоративних, оскільки всередині організації можуть виникати трудові, адміністративні, фінансові відносини.*

*Щоб розкрити суть корпоративних відносин та визначити його правову природу і місце в системі інших правовідносин, традиційно потрібно звернутися до характеристики підстав виникнення, суб'єкта, об'єкта правовідносин, прав та обов'язків учасників, що становлять зміст конкретних корпоративних правовідносин.*



До підстав виникнення корпоративних правовідносин відносяться різні юридичні факти та юридичні склади. Під юридичними фактами, як правило в теорії права, розуміють сформульовані в гіпотезах правових норм життєві обставини, із якими закон пов'язує виникнення, зміна чи припинення правових відносин<sup>6</sup>. З позицій сучасного розуміння доктрини приватного права, юридичним фактом є фрагмент реальності, встановлення якого нормативно формалізовано спричиняє наслідок, що впливає на розвиток правопоглинаючих конструкцій в суспільних відносинах<sup>7</sup>.

За вольовою ознакою юридичні факти поділяються на події, що залежать від волі людей, та події, які не залежать від волі людей. Виходячи зі своєї правової природи, корпоративні правовідносини, як правило, виникають внаслідок дій та рідше – подій: смерть акціонера, закінчення терміну для оскарження рішення загальних зборів тощо. Правомірні дії як юридичні факти в теорії права, поділяють на юридичні вчинки та акти. Оскільки юридичні вчинки породжують правовий результат в силу самого факту їх здійснення, незалежно від спрямованості на результат, для корпоративних правовідносин, учасники яких діють у своїх інтересах, в якості підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин, є характерними юридичні акти - правомірні дії, спрямовані створення певних наслідків: придбання акцій, рішення органів управління корпорації.

Слід зауважити, що підставами виникнення, зміни та припинення корпоративних відносин можуть бути юрисдикційні юридичні акти: рішення судових органів (про визнання рішення загальних зборів недійсними), або адміністративних органів (про державну реєстрацію юридичної особи).

У ряді випадків для виникнення корпоративних правовідносин необхідний не конкретний юридичний факт, а певна система юридичних фактів, тобто юридичні склади. Саме

---

<sup>6</sup> Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С.184

<sup>7</sup>Юридичні факти в доктрині приватного права України: монографія / М. Пленюк, А. Коструба. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. С.88

через складність корпоративних відносин<sup>8</sup>, їх невизначеної природи, юридичний склад як основа виникнення корпоративних відносин набув значного поширення. Прикладами вказаного може бути реорганізація, ліквідація корпорації, викуп акцій на вимогу акціонера тощо. Відповідно, можна констатувати, що підставою виникнення корпоративних правовідносин є юридичний факт, як правило, у формі юридичного акту або юридичного складу як сукупності юридичних фактів, що породжують корпоративні правовідносини.

Ведучи мову про суб'єктів корпоративних відносин слід зауважити, що обов'язковим суб'єктом і у певному сенсі навіть умовою існування корпоративного відношення є сама корпорація.

*Суб'єктом корпоративних правовідносин слід визнати акціонера (учасника) корпорації, правове становище якого визначається категорією та типом акцій, якими він володіє. Слід підкреслити, що акціонери (учасники) господарських товариств не є підприємцями, оскільки вони здійснюють іншу не заборонену законом економічну діяльність. Такий висновок випливає із визначення підприємництва (підприємницької діяльності), що міститься в ст. 42 Господарського кодексу»<sup>9</sup> і відповідно, правового статусу акціонера.*

До суб'єктів корпоративних правовідносин в юридичній літературі, фахівці корпоративного права, зазвичай, відносять поряд із самою корпорацією та її учасниками, органи корпорації. Викладена позиція з точки зору цивільного права (якщо відносити корпоративні правовідносини саме до цивільно-правових) далеко не безспірна, оскільки з цивілістичної точки зору, органи юридичної особи традиційно розглядаються як допоміжна правова конструкція, яка дозволяє юридичній особі реалізувати її правоздатність.

---

<sup>8</sup> Корпоративне право. Навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти. За загальною редакцією О.В. Гаргонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко Київ. 2018. С.10-22

<sup>9</sup> Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

Органи юридичної особи, за своєю суттю, уособлюють саму корпорацію і тому не є суб'єктами права. Виходячи з класичної доктрини, органи юридичної особи розглядаються як її складова, відповідно, вони не можуть бути віднесені до самостійних суб'єктів корпоративних правовідносин, незважаючи на їх активну управлінську функцію в нутрі корпорації.

Корпоративні правовідносини виникають, як правило, між корпорацією, її учасниками та членами органів корпорації, учасники яких мають взаємні, кореспондуючі права та обов'язки і реалізують їх з метою задоволення своїх потреб. Органи управління та посадові особи корпорації, не володіючи всіма необхідними ознаками суб'єкта корпоративних відносин, є учасниками внутрішніх управлінських відносин.

Щодо об'єкта корпоративного правовідношення слід вказати, що його розуміння не відрізняється від трактування, що висвітлене в загальній теорії права.

У загальній теорії права під об'єктом правового відношення розуміють як «матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюючи свої суб'єктивні юридичні права і суб'єктивні юридичні обов'язки»<sup>10</sup>.

Під об'єктом, в енциклопедичній літературі, розуміються явище, предмет, особа, що на них спрямовано певну діяльність, увагу.<sup>11</sup> Відповідно, у контексті будь-яких правовідносин об'єктом виступає те, з приводу чого вони виникають та навколо чого зосереджено їх функціонування. Тобто це різноманітні матеріальні та нематеріальні блага, здатні задовольняти потреби суб'єктів, тобто інтерес уповноваженого. Із подібного розуміння об'єкта правовідносин виходить ст. 177 ЦК України, відповідно до якої «об'єктами цивільних прав є речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага».

---

<sup>10</sup> Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підруч. Харків : Консум, 2001. 656 с

<sup>11</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови / [гол. ред. В.Т. Бусел, редактори-лексикографи: В.Т. Бусел, М.Д. Василюга-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко]. Київ : Ірпінь : Перун, 2005. С.804.

Розбіжності щодо визначення як самого поняття «об'єкти цивільних прав», так і окреслення їх кола створили певні суперечливості в процесі аналізу структури цивільного правовідношення. Проблеми правового регулювання об'єктів цивільних прав зумовлені складністю розуміння останніх. Реалії суспільного розвитку змушують збільшуватися колу об'єктів цивільних прав, тому є проблема узгодженості їх регулювання<sup>12</sup>.

Як об'єкти цивільних прав перераховуються «дії», «послуги» і «роботи», а далі, в розділі 3 про «роботу» і «послуги» більше немає ні слова. Напевно, законодавець виходив з «поведінкової» теорії об'єктів цивільних прав і визнавав «дії» як об'єкт цивільних прав. На наш погляд, дії або бездіяльності завжди супроводжують ті чи інші правовідносини. Тому норми, передбачені в ст. 177 ЦК України, мають лише довідковий характер і практично нічого не вирішують.<sup>13</sup>

Відповідно, постає питання, щодо трактування об'єкта корпоративних правовідносин: чи є їх об'єктом поведінка суб'єктів – їх певні дії, а також результати поведінки, як наслідки такої дії.

При дискусійності поглядів щодо об'єктів цивільних прав, логічною можна вважати позицію, що об'єктом правовідносини слід визнати діяльність суб'єктів, спрямовану на отримання матеріальних благ, а не самі матеріальні блага, оскільки право безпосередньо не впливає на речі, воно може впливати тільки на поведінку людей, регулюючи їх діяльність з придбання та використання речей.

Зміст корпоративних відносин становлять права та обов'язки їх суб'єктів.

Суб'єктами корпоративних відносин є корпорації як ядро, навколо якого формується система корпоративних відносин,

---

<sup>12</sup> Шемет У.Р., Косяченко К.Е. Об'єкти цивільних прав: особливості та парадокси їх визначення. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 30 (69) №6 2019. С.56. URL: [https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/6\\_2019/6\\_2019.pdf#page=64](https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/6_2019/6_2019.pdf#page=64)

<sup>13</sup> Сафончик О. І. Об'єкти цивільних прав: окремі проблеми ре кодифікації цивільного законодавства України. С. 215-216. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/%B8.pdf?sequence=1&isAllo>



власники корпоративних прав, суб'єкти, які виконують функції органів корпорації.

«При визначенні кола суб'єктів корпоративних відносин, щодо яких у правовій науці вживається термін «корпорація», думки вчених істотно різняться»<sup>14</sup>.

Найчастіше у юридичній літературі корпораціями пропонується називати: «1) акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю; 2) акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю 3) господарські товариства ; 4) господарські товариства, виробничі кооперативи, фермерські господарства двох або більше засновників, а також приватні підприємства двох або більше засновників, підприємства споживчої кооперації двох або більше засновників 5) корпоративні підприємства; 6) юридичні особи, створені з метою одержання прибутку; 7) усі юридичні особи».<sup>15</sup>

Найчисельнішу групу суб'єктів корпоративних відносин становлять власники корпоративних прав. Визначення кола осіб, які охоплюються поняттям «власники корпоративних прав», варто здійснювати через аналіз нормативно-правових актів, якими регулюється правовий статус господарських організацій, які належать до корпорацій, а також наукових праць, присвячених їх дослідженню. Щодо власників корпоративних прав у законодавстві та юридичній літературі «вживають близькі за змістом, але не тотожні терміни «засновники», «учасники», «члени», «акціонери», «вкладники», «повні учасники». Зазвичай законодавець не дає визначення цих термінів, а лише окреслює коло осіб, щодо яких вони можуть вживатися. В окремих випадках для осіб, які охоплюються відповідним поняттям, у законодавстві встановлюються вимоги, яким вони повинні відповідати (наприклад, наявність статусу підприємця, досягнення певного віку тощо)»<sup>16</sup>.

---

<sup>14</sup> Гарагонич О. Суб'єкти корпоративних відносин: теоретико-правові аспекти. *Право України*. 2021. № 6. С.29-30.

<sup>15</sup> Гарагонич О. Суб'єкти корпоративних відносин: теоретико-правові аспекти. *Право України*. 2021. № 6. С.29-30.

<sup>16</sup> Гарагонич О. Суб'єкти корпоративних відносин: теоретико-правові аспекти. *Право України*. 2021. № 6. С 26-45 пос- С.29-30.



«Власники корпоративних прав – це особи, які надали своє майно для формування статутного (складеного) капіталу або пайового фонду корпорацій і в обмін на свої вклади набули у власність корпоративні права»<sup>17</sup>.

«Корпорація може тимчасово існувати без власників корпоративних прав у разі смерті єдиного учасника (акціонера). У процесі створення акціонерного товариства засновники з моменту придбання акцій набувають корпоративної правосуб'єктності як власники корпоративних прав і стають учасниками корпоративних відносин. При визначенні суб'єктного складу корпоративних відносин, які виникають у зв'язку з виконанням функцій органів корпорації, доречно говорити не про відносини між корпорацією та її органами, а про відносини між корпорацією і суб'єктами, які виконують функції її органів. До суб'єктів, які виконують функції органів корпорації, можуть бути віднесені учасники загальних зборів корпорації (власники корпоративних прав та їхні представники), а також посадові особи корпорації»<sup>18</sup>.

### **3. Джерела корпоративного права**

З позицій формально-юридичного розуміння джерел, під джерелом корпоративного права слід розуміти форму вираження права, тобто ті офіційні акти (документи), у яких норми права знаходять своє зовнішнє вираження.

Корпоративне право, будучи невід'ємною частиною загальної системи права, знаходить своє вираження у джерелах права, що є традиційними для всіх галузей права.

Слід розмежовувати поняття «джерела корпоративного права» та «корпоративне законодавство». «Джерела корпоративного права» за своїм обсягом значно ширші за «корпоративне законодавство», оскільки законодавство є одним із джерел корпоративного права, що регламентує корпоративні відносини.

---

<sup>17</sup> Гарагонич О. там же. С 26-45 пос- С.29-30.

<sup>18</sup> Гарагонич О. Субєкти корпоративних відносин: теоретико-правові аспекти. Право України. 2021. № 6. С 26-45 пос- С.29-30.



Якщо виходити із широкого і вузького трактування джерела права, то у вузькому розумінні корпоративне законодавство є сукупністю законів, у широкому - сукупністю законів та інших нормативних правових актів, що містять норми корпоративного права (укази Президента, постанови Уряду, акти органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування). Джерела корпоративного права в широкому розумінні - як правові засоби регламентації корпоративних відносин включають в себе, крім законодавства, внутрішні документи, правові звичаї, правові позиції судових органів.

Говорячи про специфіку джерел корпоративного права, необхідно зауважити, що до виражених особливостей системи джерел корпоративного права слід віднести наявність у ній внутрішніх документів, прийнятих компетентними органами управління самої корпорації.

Відмінною рисою системи джерел корпоративного права є також наявність великого масиву комплексних актів, що містять норми різних галузей права, що регулюють різноманітні сфери діяльності корпорацій.

Однією із тенденцій корпоративного законодавства, що досить яскраво проявилася в останні роки, є уніфікація правового регулювання діяльності акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю<sup>19</sup>.

---

<sup>19</sup> Васильєва В.А., Коструба А. В. Право корпорацій в Україні у контексті наближення до стандартів Європейського Союзу. URL: <https://hal.science/hal-02438545v1/preview/> %D0%90%D0%92%2C %D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%94%D0%B2%D0%B0 %D0%92%D0%90.pdf;

Коструба А. Тенденції розвитку корпоративного законодавства України на сучасному етапі державотворення. // Зміни у корпоративному законодавстві в період дії правового режиму воєнного стану в Україні [текст]: Збірник наукових праць за матеріалами XX Міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2022 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2022. с.78-81

Сучасне законодавство у сфері підприємницької діяльності, у тому числі здійснюване у корпоративних формах, не позбавлено об'єктивних протиріч, складних економічних відносин та суб'єктивних юридично - технічних помилок.

Основний Закон України займає вищу юридичну силу в ієрархії джерел права. Закони та інші правові акти не винні суперечити Конституції України. Для регулювання корпоративних відносин мають значення такі фундаментальні принципи, закріплені в Конституції України: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. (ст.41); Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом (42); Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» (ст.55).

Закони та інші нормативні правові акти займають центральне місце у системі джерел корпоративного права. Цивільний кодекс України, будучи кодифікованим законом, передбачає різні організаційно-правові форми корпорацій, закріплює особливості кожного виду корпорації, права та обов'язки їх учасників.

Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України (ст.4 ЦК України), відповідно, всі закони повинні відповідати ЦК України. Проте, це становище не виключає як наявності спеціальних законів, що мають пріоритет перед ЦК України так і прийняття комплексних законодавчих актів, що містять норми різних галузей законодавства, зокрема: податкового, трудового, адміністративного, земельного. Відповідно, за наявності певних протиріч між нормами Цивільного кодексу України та інших законів, необхідно слідувати традиційно встановленим правилам, за якими пріоритет над загальним

законом має закон спеціальний (*lex specialis derogat generali*); щодо двох законів, що регулюють одні й ті самі суспільні відносини, пріоритет має пізніше прийнятий закон.

Характеризуючи корпоративне законодавство, слід зауважити, що правому регулюванню більшості видів корпорацій та корпоративних відносин присвячені окремі закони, до яких відносяться: «Про акціонерні товариства»<sup>20</sup>, «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»,<sup>21</sup> «Про господарські товариства».<sup>22</sup> Встановленню організаційно-правових форм і напрямків діяльності торгово-промислових палат присвячений Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні».<sup>23</sup> Серед законів, присвячених правому регулюванню організації та діяльності корпорацій, слід також назвати закони «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»<sup>24</sup>, «Про захист економічної конкуренції».<sup>25</sup> Більшість законодавчих актів, що регулюють діяльність корпорацій, носять комплексний характер, поєднуючи у собі норми приватноправового і публічно-правового характеру. Слід підкреслити про наявність спеціальних законів, що регулюють функціонування господарських товариств у окремих сферах підприємницької діяльності: «Про банки та банківську діяльність»<sup>26</sup>, «Про приватизацію державного і комунального майна».<sup>27</sup> Поряд із законами до корпоративного законодавства

---

<sup>20</sup> Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>

<sup>21</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>

<sup>22</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>

<sup>23</sup> Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 2 грудня 1997 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>

<sup>24</sup> Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

<sup>25</sup> Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

<sup>26</sup> Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

<sup>27</sup> Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18 січня 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>

відносяться численні підзаконні акти, які ґрунтуються на законах і не можуть суперечити їм. Зокрема – Укази Президента: «Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії».<sup>28</sup> За органом, що їх видав підзаконні акти є актами різних органів виконавчої влади.

До джерел корпоративного права відносяться локальні нормативні акти корпорації, що є особливістю системи джерел, що регулюють корпоративні відносини.

Необхідність прийняття локальних нормативних актів корпорації безпосередньо встановлена законодавчими актами. Так, обов'язковими до прийняття є положення, що регулюють порядок утворення та організацію діяльності органів управління корпорацій, залежно від сфери та масштабу їх діяльності, складу учасників, особливостей виробничо-господарської структури організації, територіального розташування, структурних підрозділів корпорації.

Локальні нормативні акти у корпоративній сфері - це акти, прийняті компетентними органами управління корпорації та обов'язкові для всіх учасників і членів органів корпорації, виходячи із самої суті корпоративної форми організації підприємницької діяльності, що полягає в добровільності всіх учасників корпорації, при вступі до неї, добровільно підкорятися волі більшості її членів.

Локальні нормативні акти мають обов'язкову силу для всіх суб'єктів: членів органів управління та контролю, учасників, самого господарського товариства. Локальні нормативні акти, прийняті відповідно до законодавства, мають обов'язкову силу і для господарських судів, при розгляді будь-яких спорів, що впливають із внутрішньої діяльності товариства. Як показує судова практика, при вирішенні спорів, суди керуються не лише законодавством, а й локальними актами, прийнятими компетентними органами корпорації.

До основних локальних актів корпорації відноситься статут корпорації, який є установчим документом організації, що має

---

<sup>28</sup> Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії: Указ Президента від 19 лютого 1994р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55/94>

особливий порядок затвердження та легітимації. Законодавство передбачає певний правовий режим прийняття статуту та внесення до нього змін.

Засновницький договір корпорації є: «консенсуальним (вважається укладеним з моменту досягнення згоди між сторонами договору – засновниками щодо всіх істотних умов); поіменованим (регулюється Цивільним та Господарським кодексами, низкою законів); багатостороннім (навіть, якщо його укладають двоє осіб, адже воля сторін є узгодженою, проте не протилежною, а спільною, що є визначальним при даній підставі поділу); фідучіарним (оскільки важливою є довіра серед засновників юридичної особи, які діють спільно); алеаторним (оскільки невідомо які будуть наслідки такого договору, зокрема є імовірність отримати відмову в державній реєстрації юридичної особи, невиконання зобов'язань хоча б одним засновником, що може також призвести до неможливості досягнення спільної мети, що в свою чергу не дасть можливість отримати вигоду від вкладених коштів та часу)»<sup>29</sup>. При укладенні засновницького договору виникають саме зобов'язальні, а точніше договірні відносини, адже засновницький договір є цивільно-правовим договором<sup>30</sup>.

«Процедура прийняття корпоративних актів залежно від сфери, галузі, виду господарської діяльності може визначатися, узгоджуватися органами державної влади (спільна позиція) або ж безпосередньо самою корпоративною спільнотою (корпорацією), процедура ж виконання переважно добровільна, «м'яка» (свідомого саморегулювання), однак за винятком делегованого саморегулювання».<sup>31</sup>

---

<sup>29</sup> Гаполяк Т. В. Поняття, правова природа та особливості засновницького договору. Збірник наукових праць. С.265-266 URL : <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/17467/1/6768-%D0%A2%D0%B51-10-20230424.pdf>

<sup>30</sup> Гаполяк Т. В. Поняття, правова природа та особливості засновницького договору. Збірник наукових праць. С.265-266 URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/17467/1/6768-%D0%A2%D0%B51-10-20230424.pdf>

<sup>31</sup> Гончаренко О. Корпоративний акт як засіб саморегулювання господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. №7. 2019. С.36.



Локальні акти корпорації характеризуються наступними ознаками: приймаються в договірному порядку, на основі законодавства і не можуть суперечити йому; затверджуються компетентними органами управління господарського товариства в установленому порядку і не потребують затвердження (схвалення) будь-якими іншими органами управління; забезпечують реалізацію норм законодавства та інших правових актів; поширюються на всіх суб'єктів, що беруть участь у корпоративних відносинах: членів органів управління та контролю, акціонерів (учасників), корпорації, саму корпорацію; є обов'язковими для застосування судами при розгляді спорів, що впливають із внутрішньої діяльності корпорації.

Локальні акти корпорації – це прийняті у відповідності до законодавства, компетентними органами управління акти, що регулюють внутрішні відносини у корпорації та є обов'язковими для всіх учасників корпоративних відносин.

Кодекс корпоративного управління (ділової поведінки) в системі джерел корпоративного права є рекомендаційним актом, який, як правило, є частиною міжнародної системи стандартів корпоративного управління. «Кодекс поширює свою дію на господарські товариства та стосується переважно відкритих акціонерних товариств. Кодекси корпоративного управління, які розуміються як сукупність принципів, стандартів або правил поведінки, що стосуються питань управління товариствами та здійснення контролю) майже не застосовуються в Україні»<sup>32</sup>.

Кодекс корпоративного управління є рекомендаційним документом, який за розсудом самого господарського товариства може бути повністю або частково інтегрований в систему внутрішніх документів корпорації.

Ще одними рекомендаційними актами в системі джерел корпоративного права є принципи корпоративного управління, що затверджені Державною комісією з цінних паперів та

---

<sup>32</sup> Пленюк М. Д. Дуалізм звичаю: нормативні приписи та юридичні факти. Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватног права в сучасних умовах. С.57.

фондового ринку від 22 липня 2014 р.<sup>33</sup> Принципи корпоративного управління не маючи сили нормативно-правового акту, містять рекомендаційний характер управління акціонерним товариством відповідно до міжнародних стандартів. У змісті принципів корпоративного управління розкривається сутність порядку здійснення органами управління акціонерних товариств своїх повноважень та системи контролю за фінансовою і господарською діяльністю, додержанням прав акціонерів та реалізацією їх прав у відносинах з відповідними органами акціонерних товариств.

Відносини, які «виникають між учасниками корпоративних відносин, можуть регулюватися корпоративним договором (угодою), який(а) укладається після створення товариства і пов'язує учасників взаємними правами та обов'язками протягом усього періоду існування товариства. За корпоративним договором учасники зобов'язуються реалізовувати свої права певним чином або утримуватися від їх реалізації, зокрема купити чи продати частку або її частину у статутному капіталі товариства тощо»<sup>34</sup>.

Слід визнати, що корпоративний договір не містить норм, обов'язкових для всіх членів корпорації, а лише для осіб, які її уклали. Якщо порівнювати корпоративний договір з локальними нормативними актами корпорації то, слід зауважити, що вони також мають ознаки нормативності: корпоративні договори можуть встановлювати внутрішні процедури, що регулюють діяльність товариства, містити загальні розпорядження та бути розраховані на багаторазове застосування.

«Корпоративні договори мають свої особливості залежно від виду юридичної особи корпоративного типу. В акціонерних товариствах корпоративні договори трактуються як акціонерні угоди. Ці особливості зумовлені поняттям «корпоративних прав», які містяться в Законі України «Про акціонерні

---

<sup>33</sup> Про затвердження Принципів корпоративного управління: Рішення затвержені Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку від 22.07.2014 № 955. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14#Text>

<sup>34</sup> Сосула О. Законодавче регулювання корпоративного договору в Україні. Підприємство, господарство і право. №7. 2020. С.59-60.

товариства» Стороною корпоративного договору є завжди особа, яка є власником «будь-яких часток у статутному (складеному) капіталі юридичної особи корпоративного типу. Це є підставою для набуття як майнових правомочностей (право на дивіденди, отримання майнових активів у разі ліквідації юридичної особи), так і організаційних (немайнових) на участь в управлінні корпоративною структурою. Іншою стороною може бути сама корпорація, інші суб'єкти корпоративних відносин»<sup>35</sup>.

На відміну від локальних нормативних актів корпорації, такі договори не затверджуються органами управління господарського товариства, а укладаються акціонерами (учасниками) товариства. Корпоративні договори є формою договірної регулювання, що створюють права та обов'язки лише для осіб, які їх уклали. Таким чином, корпоративні договори мають змішану правову природу, як правозастосовний акт, що містить норми права, він може бути віднесений до джерел корпоративного права.

Зміст корпоративних договорів не може виходити за межі законодавчого регулювання та положень, встановлених статутом товариства. У випадку суперечності між статутом та корпоративним договором при врегулюванні одного і того ж питання, на відміну від застосування іноземними судами *shareholders agreements*<sup>36</sup>, судова практика віддає пріоритет статуту товариства.

Правовий звичай є правило поведінки, що санкціоноване державою і склалося в суспільстві в результаті його багаторазового і тривалого застосування.

У відповідності до ст. 7 ЦК України: «цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту».

Право є регулятором суспільних відносин, проте, право не в змозі миттєво зреагувати на ті відносини, що лише зароджуються.

---

<sup>35</sup>Сосула О. Законодавче регулювання корпоративного договору в Україні. Підприємництво, господарство і право. №7. 2020. С.59-60.

<sup>36</sup> by Jeff M. Golub. *Shareholder Agreements: Litigation Perspectives*. Vol. 164-200. URL : [https://beckredde.com/wp-content/uploads/2021/02/Articles\\_Golub\\_Final.pdf](https://beckredde.com/wp-content/uploads/2021/02/Articles_Golub_Final.pdf)



Саме регулятором таких відносин є соціальні інститути у формі традицій, звичаїв тощо. В юридичній літературі, як правило, виділяють наступні ознаки звичаю: 1) він є правилом поведінки, тобто соціальною нормою, яка встановлює необхідну, бажану або можливу поведінку учасників суспільних відносин за певних умов; 2) звичайне правило поведінки має бути прийнятим у певній сфері цивільних відносин, тобто для того, щоб отримати статус звичаю, це правило повинно «працювати» на регулювання цивільних відносин у певній сфері протягом певного, відносно тривалого проміжку часу; 3) це правило не має бути встановлено актами цивільного законодавства<sup>37</sup>.

«У корпоративних відносинах, для їх дієвості регулювання беруться до уваги не лише принципи корпоративного управління, а й дієвість соціальних регуляторів, зокрема звичаїв (звичаїв ділового обороту) тощо. Під корпоративним звичаєм, як правило, розуміється звичай, застосування якого забезпечується заходами впливу з боку корпорації, заходами заохочення або санкціями. При цьому слід відрізнити корпоративний звичай від звичаїв, що являють собою моральну норму, оскільки під корпоративним звичаєм розуміється правило, що склалося на основі постійного однакового повторення фактичних відносин»<sup>38</sup>.

«У корпоративних правовідносинах звичаю, в тому числі звичаю ділового обороту .., надається роль додаткового регулятора. Адже більшість положень ЦК України, зокрема ст. 526, 527, 531, 532, 538, 539, 613, 627, 652 та інших, не визначають імперативно відповідних правил поведінки, а лише вказують на їх існування серед звичаєвих норм. У більшості випадків сторонам надається можливість самостійно врегулювати свої відносини. І лише у випадку не використання такої можливості самостійно, а також у разі

---

<sup>37</sup> Пленюк М. Д. Дуалізм звичаю: нормативні приписи та юридичні факти. Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватного права в сучасних умовах. С.57. URL : <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2019/19/13.pdf>

<sup>38</sup> Пленюк М. Д. Дуалізм звичаю: нормативні приписи та юридичні факти. Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватного права в сучасних умовах. С.56. URL : <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2019/19/13.pdf>

відсутності врегулювання нормами законодавства договору тощо застосовуються звичаєві норми»<sup>39</sup>.

Визнання судової практики джерелом права є дискусійним у правовій доктрині. В Україні, яка відноситься до країн романо-германської системи права, судова практика та її значення не виходить, як правило, за межі тлумачення правових норм.

Розвитку прецеденту в судовій системі України, сприяло створення у 1990-х роках<sup>40</sup> Конституційного Суду України та прийняття ним на себе правотворчої місії. Конституційний Суд України розробляє правові позиції з найважливіших питань чинного законодавства шляхом загальнообов'язкового тлумачення Конституції України та визнання неконституційними норм законів. Рішення Конституційного Суду України мають обов'язковий характер.

Констатуючи сформовані реалії, слід фактично визнати судову практику<sup>41</sup> у формі правових позицій, що виражаються вищими судовими інстанціями, як джерело приватного права загалом, а корпоративного права – зокрема.

#### **4. Місце корпоративного права у системі права**

Визначаючи правову природу корпоративних правовідносин, зазначимо, що, вони не є речовими та абсолютними, оскільки учасники корпорації, передаючи своє майно в обмін на акцію: частку участі, пай – втрачають на нього право власності. Власником майна є саме господарське товариство. Наприклад, загибель майна, що передане учасником на оплату частки у статутному капіталі, не припиняє зв'язку учасника із товариством.

---

<sup>39</sup> Пленюк М. Д. Дуалізм звичаю: нормативні приписи та юридичні факти. Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватного права в сучасних умовах. С.57. URL : <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2019/19/13.pdf>

<sup>40</sup> Колпач В, Лемак В. Становлення Конституційного Суду України (1991 - 1997 роки): від концепції до конституційної моделі. *Публічне право*. № 3 (31) (2018). С. 59-68.

<sup>41</sup> Корпоративні спори: 12 позицій Верховного Суду 2023 року. URL : <https://unba.org.ua/publications/8580-korporativni-spori-12-pozicij-verhovnogo-sudu-2023-roku-yaki-varto-znati.html>; Дайджест судової практики Верховного суду, що виникають із корпоративних відносин. 2018-15 липня 2019р. URL: <https://www.slideshare.net/ssuserab165d/ss-172956686>



Корпоративні відносини не є зобов'язальними у буквальному сенсі цього слова, оскільки у зобов'язальних правовідносинах уповноваженій особі протистоїть конкретний боржник, зобов'язаний здійснити будь-яку дію - передати майно, надати послугу, виконати роботу тощо.

Модель зобов'язального відношення застосовується для оформлення відносин економічного характеру. Від зобов'язання у сенсі ст. 509 ЦК України корпоративне відношення відрізняється тим, що учасник товариства є активним суб'єктом відносин з управління товариством, з одного боку, а з іншого - товариство само стає організацією, що підпорядковує вольові дії (волю) учасників цього товариства.

Не дивлячись на різні точки зору щодо правової природи корпоративних відносин і їх змістовної складової, корпоративне правовідносини є складними правовідносинами, що мають комплексний характер і, відповідно, особливу правову природу, що не укладається в рамки речових або зобов'язальних відносин, і підлягають системному правовому регулюванню.

Зміст корпоративних правовідносин становлять майнові та немайнові – організаційно-управлінські права, які у змісті корпоративних правовідносин мають самостійний характер, оскільки, на нашу думку, майнове право на отримання дивіденду не може поглинати, наприклад, немайнові права, пов'язані з організацією і проведенням загальних зборів акціонерів (учасників). Відповідно, право на участь в управлінні товариством не включатиме право на участь у розподілі прибутку та отримання ліквідаційного залишку, оскільки відповідні рішення приймаються на загальних зборах товариства. І майнові, і немайнові права, у змісті корпоративних правовідносин, потребують самостійного, в тому числі системного (комплексного) регулювання. Вказане є особливо очевидним для некомерційних організацій, що створені за корпоративним типом, учасники яких не мають на меті отримання прибутку.

Корпоративні відносини поєднують в собі майнові і немайнові – організаційно-управлінські елементи, що є відмінними від традиційних, цивільно-правових відносин. Наявність управлінського елемента, в основі якого лежать відносини

субординації, є особливістю корпоративних відносин. Відповідно, корпоративні правовідносини є комплексними правовідносинами, що об'єктивно обумовлюють єдність засад приватного й публічного елементів і потребують адекватного правового регулювання.

Дискусія щодо віднесення корпоративного права до того чи іншого елементу системи (структури) права нічого не додає в розуміння правової природи суті корпоративних відносин та не змінює характер норми, що підлягає застосуванню, оскільки відносини, що підлягають правовій регламентації є незалежними від суб'єктивного сприйняття їх до тієї чи іншої галузі права.

## **5. Правова природа корпорацій в зарубіжних країнах**

Корпорації «є основною частиною повсякденного життя громадян і споживачів світу». Для корпоративних працівників корпорація є найважливішою формою соціальної організації. Відповідно, політика корпорацій для акціонерів, життя яких безпосередньо залежить від діяльності корпорацій та її керівників, часто є більш важливішою, ніж національне законодавство чи місцева політика.

Корпорації є творінням закону. Перше, що варто сказати про корпорації, це те, що вони не є неформальними організаціями (зборами). Для того, щоб існувати у правовому полі, корпорації повинні бути дозволені державою, тобто національним законодавством. Кожна країна має закони, які визначають, як можна створювати корпорації; як ними потрібно керувати; як вони оподатковуються; як їх право власності можна купити, продати чи передати; і як вони повинні ставитися до своїх працівників. Більшість великих корпорацій мають великі юридичні та урядові відділи. Оскільки норми законів, які можуть обмежувати діяльність корпорацій, приймаються і виконуються урядом, відповідно, більшість корпорацій вважають за життєво необхідне, шукати вплив на як на державні регулятори так і законодавчі. Найбільші корпорації у більшості країн, як правило, мають привілейований доступ до топ-менеджерів. Очевидним є і ступінь і масштаби корпоративного впливу на уряди, що є одним



із найбільш суперечливих аспектів корпоративного існування і що вочевидь, породжує корпоративну корупцію.

Слід зауважити, що не всі підприємства чи компанії є державними корпораціями. Наприклад, у США легально вести бізнес від свого імені називається одноосібним підприємством, з партнерами – партнерство. Корпорації також мають відповідні форми. Відповідно, у США існують корпорації C, корпорації S, бенефіційні корпорації (також корпорації B) і компанії з обмеженою відповідальністю (LLC). У Великій Британії терміну «компанія» надають більшу перевагу ніж корпорації. Назви більшості великих компаній Великобританії супроводжуються позначенням plc або PLC («публічне товариство з обмеженою відповідальністю»), як у Rolls-Royce plc, тоді як менші компанії часто мають позначення Ltd» (приватна компанія з обмеженою відповідальністю). У Франції великі компанії зазвичай називаються SA (société anonyme), тоді як менші можуть бути відомі як SARL (société à responsabilité limitée). У Німеччині великі компанії називаються «AG (Aktiengesellschaft), тоді як менші відомі як GmbH (Gesellschaft mit beschränkter Haftung)». У Японії відповідними термінами є KK (kabushiki kaisha) і YK (yūgen kaisha).

Вказані терміни встановлюють основні сторони корпорацій:

1) їхню обмежену відповідальність – яка стосується всіх корпорацій і 2) їхній статус, як публічної чи приватної компанії. Публічним компаніям дозволяється на публічних фондових ринках продавати свої акції і, вони, як правило, є більшим типом компаній.

З точки зору інвестора, основною перевагою корпорацій є те, що остання забезпечує юридичний «щит» від відповідальності. Акціонер корпорації ризикує лише тими акціями, якими володіє акціонер. Особистим активам акціонера нічого не загрожує. Коли корпорація зазнає несприятливого судового рішення та не має достатньо коштів для виконання рішення, корпорація просто стає банкрутом. «Сторони, які постраждали, не можуть подати до суду на власників – акціонерів – корпорації, оскільки корпорація діє як власне щит від відповідальності».



Основна мета вказаного – заохотити інвестиції у корпорації. Люди охочіше інвестують у корпорацію (шляхом придбання акцій), оскільки їм не потрібно боятися, що їхні особисті активи можуть бути конфісковані для погашення боргів або зобов'язань компанії. Тим самим, «корпорації та корпоративні інвестиції забезпечують важливі переваги для суспільства». Великі корпорації часто стають основними роботодавцями та платниками податків, що має вагоме значення з точки зору економіки.

Хоча всі корпорації мають обмежену відповідальність, проте, не всі з них мають право проводити торги зі своїми акціями на фондових ринках. Відповідно, тут криється важлива різниця між державними корпораціями, які можуть проводити торги зі своїми акціями на фондових ринках і приватними корпораціями, які не можуть цього здійснювати.

Як правило, «великі корпорації та багатонаціональні корпорації вирішують вести бізнес як публічні корпорації, оскільки великі компанії мають такі величезні потреби в капіталі, що вони можуть найкраще залучати кошти, виставляючи акції на продаж на публічних фондових ринках. Однак, це не завжди так: є деякі дуже великі корпорації, які вирішили залишитися приватними, що означає, що вони збирають прибуток (кошти) безпосередньо від інвесторів, а не від розміщення акцій на фондових ринках»<sup>42</sup>.

«Коли корпорація зростає та/або стає більш прибутковою, акціонери отримують фінансову вигоду двома способами. По-перше, корпорація часто розподіляє частину свого прибутку акціонерам у формі дивідендів, певної щорічної виплати на акцію. По-друге, якщо корпорація швидко розвивається і, як очікується, буде дуже прибутковою в майбутньому, більшість інвесторів захочуть володіти її акціями, і ціна цих акцій

---

<sup>42</sup> Main Body. Corporations and their Social Responsibility. <https://milnepublishing.geneseo.edu/good-corporation-bad-corporation/chapter/1-corporations-and-their-social-responsibility/>

відповідно, зростає»<sup>43</sup>. Таким чином, володіння акціями є своєрідним інструментом інвестування, який забезпечує багато переваг перед іншими видами інвестицій. Можна володіти акціями, не беручи особистої участі в управлінні компанією. Крім того, можна продати все або частину своєї власності, коли знадобляться кошти. Якщо корпорація дуже успішна, вона не лише отримуватиме постійний дохід через дивіденди - акції акціонера, з часом, ставатимуть також ціннішими.

Корпорації побудовані так, щоб мати потенційно постійне існування, оскільки корпорації ведуть бізнес через своїх посадових осіб і керівників, а не через своїх власників. Хоча власники можуть мати подвійну роль як акціонерів так і керівників, проте, це необов'язково. Один з поширених сценаріїв полягає в тому, що засновник корпорації виконує обов'язки її головного виконавчого директора (СЕО) до того часу, поки корпорація не стане настільки великою та успішною, по доки акціонери не віддадуть перевагу передати відповідальність за управління керівнику з певним професійним досвідом в управлінні великою компанією чи корпорацією.

Корпорації, як правило, займаються спонсорством. «Спонсорство стосується фінансової підтримки корпорацією спортивних, мистецьких, розважальних і освітніх заходів у спосіб, який чітко приписує підтримку конкретній корпорації. Спонсорство можна вважати формою маркетингових комунікацій, оскільки воно спрямоване на підвищення обізнаності та оцінки корпорації в даній цільовій аудиторії. Звичайно, спонсорство приносить користь суспільству, оскільки суспільство цінує спорт, мистецтво та розваги. Однак у випадку спонсорства, на відміну від філантропії, спонсори очікують явної віддачі. Дійсно, багато корпорацій ретельно аналізують переваги своєї

---

<sup>43</sup> Main Body. Corporations and their Social Responsibility. <https://milnepublishing.geneseo.edu/good-corporation-bad-corporation/chapter/1-corporations-and-their-social-responsibility/>

спонсорської діяльності так само, як вони вимірюють вплив свого маркетингу та реклами»<sup>44</sup>.

Концепцією корпорації є «капіталізм зацікавлених сторін», який стосується концепції корпорації як органу, який несе обов'язок не лише перед своїми акціонерами (переважна американська точка зору), а й перед усіма зацікавленими сторонами, визначеними як усі ті сторони, які зацікавлені в продуктивності та випуску продукції. корпорація. Зацікавлені сторони включають співробітників компанії, профспілки, постачальників, клієнтів, місцеві та національні органи влади, а також громади, які можуть постраждати від корпоративної діяльності, як-от будівництво, виробництво та забруднення. Стейкхолдерський капіталізм – це концепція, яка в основному була розроблена в Європі і відображає широко поширене європейське ставлення до корпоративного управління, яке передбачає значний рівень державного та соціального контролю над корпорацією. Американський підхід, навпаки, часто описують як *laissez-faire* (що означає «залишити в спокої»), коли корпораціям надається більше свободи щодо своєї діяльності, ніж у Європі. «Одним із прикладів підходу зацікавлених сторін є німецька практика, відома як співдетермінація, за якої корпорації зобов'язані надати місце в раді директорів корпорації для представника профспілки. Це має на меті змусити корпорацію бути більш обізнаною щодо потреб і запитів працівників, а також гарантувати, що корпоративні стратегії не приховуються від працівників»<sup>45</sup>.

Корпорації характеризуються стійкістю, відповідно, стійкою визнається та корпорація, яка може підтримувати свою поточну діяльність, не додаючи світових екологічних проблем.

Грінвошинг відноситься до корпорацій, які перебільшують або спотворюють вплив своїх екологічних дій. Greenwashing є не

---

<sup>44</sup> Main Body. Corporations and their Social Responsibility. <https://milnepublishing.geneseo.edu/good-corporation-bad-corporation/chapter/1-corporations-and-their-social-responsibility/>

<sup>45</sup> Main Body. Corporations and their Social Responsibility. <https://milnepublishing.geneseo.edu/good-corporation-bad-corporation/chapter/1-corporations-and-their-social-responsibility>



лише корпоративною практикою, а й політичною, оскільки політики всюди обіцяють вжити заходів для покращення навколишнього середовища.

Суттєвою ознакою корпорацій є розмежування функцій власності та управління, що розглядається як потенційний недолік корпоративної форми (з точки зору її засновників). В міру зростання корпорації засновники – початківці можуть втратити контроль і навіть бути витіснені з корпорації новачками<sup>46</sup>. Така ситуація може виникнути через те, що у міру зростання компанії у засновників може виникнути спокуса «розлучитися» з деякою частиною свого капіталу, продавши акції новим інвесторам. Корпорації остаточно контролюються радою директорів, які призначаються на посаду акціонерами. Рада директорів являє собою так званий комітет, який контролює корпорацію шляхом вибору генерального директора і контролю його діяльності.

### Список використаних джерел:

1. By Jeff M. Golub. Shareholder Agreements: Litigation Perspectives. Vol. 164-200. URL: [https://beckredde.com/wp-content/uploads/2021/02/Articles\\_Golub\\_Final.pdf](https://beckredde.com/wp-content/uploads/2021/02/Articles_Golub_Final.pdf)

<https://unba.org.ua/publications/8580-korporativni-spori-12-pozicij-verhovnogo-sudu-2023-roku-yaki-varto-znati.html>;

2. Main Body. Corporations and their Social Responsibility. <https://milnepublishing.geneseo.edu/good-corporation-bad-corporation/chapter/1-corporations-and-their-social-responsibility/>

3. Васильєва В. А. Поняття та юридична природа корпоративних прав і корпоративних відносин. Охорона прав суб'єктів корпоративних відносин: монографія: В. В. Луць, В.А. Васильєва, О.М. Вінник, Н. Р. Кобецька, І. Р. Калаур; ред..

---

<sup>46</sup> Це трапилося зі Стівом Джобсом, легендарним співзасновником Apple, якого у 1985 році рада директорів Apple звільнила з керівної посади, щоб повернутись лише в середині 1990-х і знову зайняти посаду генерального директора. У 2013 році, Джордж Зіммер, засновник роздрібною торгівлі одягом Men's Wearhouse, був усунений з посади голови правління його власною радою директорів.



В. В. Луць; Нац., акад., прав. наук України. НДІ приват права і підприємництва. Київ, 2013. С.7-12.

4. Васильєва В. А., Коструба А. В. Право корпорацій в Україні у контексті наближення до стандартів Європейського Союзу. URL: <https://hal.science/hal-02438545v1/preview/0%B0%D0%92%D0%90.pdf>

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [гол. ред. В.Т. Бусел, редактори-лексикографи: В.Т. Бусел, М.Д. Василега-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко]. Київ : Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

6. Гаполяк Т. В. Поняття, правова природа та особливості засновницького договору. Збірник наукових праць. С. 262-277. URL : <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/17467/1/6768-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-19816-1-10-20230424.pdf>

7. Гарагонич О. Суб'єкти корпоративних відносин: теоретико-правові аспекти. Право України. 2021. № 6. С. 26-45.

8. Гончаренко О. Корпоративний акт як засіб саморегулювання господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. №7. 2019. С. 34-39.

9. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

10. Дайджест судової практики Верховного суду, що виникають із корпоративних відносин. 2018-15 липня 2019 р. URL : <https://www.slideshare.net/ssuserab165d/ss-172956686>

11. Заєць Т. О. Корпоративна форма власності в економіці України Вісник КНУТД № 3 2009 р. С. 160-164.

12. Копча В, Лемак В. Становлення Конституційного Суду України (1991 - 1997 роки): від концепції до конституційної моделі. *Публічне право*. № 3 (31) (2018). С. 59-68.

13. Корпоративне право Польщі та України : моногр. / за ред. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ : ПНУ, 2016. 377 с.

14. Корпоративне право. Навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти. За загальною редакцією О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л. М. Дорошенко Київ. 2018. 367 с.



15. Корпоративні спори: 12 позицій Верховного Суду 2023 року.

16. Коструба А. Тенденції розвитку корпоративного законодавства України на сучасному етапі державотворення. // Зміни у корпоративному законодавстві в період дії правового режиму воєнного стану в Україні [текст]: Збірник наукових праць за матеріалами XX Міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2022 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2022. с.78-81

17. Навчальний посібник до вивчення дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 8(7).03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст) / Уклад. : Л. Є. Довгань, І. П. Малик, М. В. Шкробот. К. : НТУУ «КПІ», 2016. 371 с.

18. Пленюк М. Д Дуалізм звичаю: нормативні приписи та юридичні факти. Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватног права в сучасних умовах. С55-58. URL: <http://ppr-journal.kiev.ua/archive/2019/19/13.pdf>

19. Правова доктрина України: у 5 т. Доктрина приватного права України / Н.С. Кузнєцова, Є. О. Харитонов, Р.А. Майданик [та ін.]; за заг. ред. Н. С.Кузнєцової. Х.: Право, 2013. 760 с.

20. Правове регулювання некомерційних організацій в Україні: монографія. І. В. Спасибо-Фатєєва, В. І. Борисова, О.П. Печений та інш ; за аг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Право, 2013. 480 с.

21. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>

22. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

23. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>



24. Про затвердження Принципів корпоративного управління: Рішення затвержені Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку від 22.07.2014 № 955. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14#Text>

25. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

26. Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії: Указ Президента від 19 лютого 1994 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55/94>

27. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18 січня 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>

28. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

29. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>

30. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 2 грудня 1997 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>

31. Сафончик О.І. Об'єкти цивільних прав: окремі проблеми ре кодифікації цивільного законодавства України. С.214-218. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/%B8.pdf?sequence=1&isAllo>

32. Скаун О.Ф. Теорія держави і права : підруч. Харків : Консум, 2001. 656 с.

33. Словник української мови у 20 ти томах. (1970 - 1980).<https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

34. Словник чужослів Павла Штепа. URL: <https://slovnyk.me/search?term=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

35. Сосула О. Законодавче регулювання корпоративного договору в Україні. Підприємництво, господарство і право. № 7. 2020. С. 56-61.



36. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: Львів. ДУВС, 2020. 268 с.

37. Шемет У.Р., Косяченко К.Е. Об'єкти цивільних прав: особливості та парадокси їх визначення. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 30 (69) № 6 2019. С. 56-60. URL: [https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/6\\_2019/6\\_2019.pdf#page=64](https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/6_2019/6_2019.pdf#page=64)

38. Юридичні факти в доктрині приватного права України : монографія / М. Пленюк, А. Коструба. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. 288 с.

## **Розділ 2. Форми правового регулювання корпоративних відносин**

### **1. Поняття, особливості та форми правового регулювання корпоративних відносин**

Правове регулювання – це такий вплив на суспільні відносини, що має на меті їхнє впорядкування та формування системи. Тому правове регулювання можна вважати цілеспрямованим впливом на суспільні відносини, у результаті якого вони приводяться в систему й формують певний порядок у суспільстві.

Правове регулювання є нормативним та договірним впливом на суспільні відносини. Такий вплив здійснюється за допомогою юридичних засобів, з метою упорядкування зазначених відносин і відповідно до суспільних потреб.

Разом з правовим регулюванням часто застосовують поняття правового впливу, хоча за своїм змістом це різні категорії. Розмежування понять «правове регулювання» та «правовий вплив» вдало здійснила О. Ф. Скакун. Серед положень, які, на думку вченої, характеризують співвідношення правового регулювання і правового впливу, ключовими варто визнати такі: правове регулювання і правовий вплив мають власні механізми – механізм правового регулювання здійснюється через систему юридичних засобів і форм, а механізм правового впливу функціонує через систему юридичних і неюридичних (ідеологічних, психологічних, інформаційних) засобів; правовий вплив не завжди має точну юридичну міру: окрім норм права, застосовуються й інші соціальні засоби і форми впливу на поведінку людей; не обов'язково здійснюється через правовідносини; правове регулювання є специфічно юридичним, обов'язковим, пов'язане з установленням прав і обов'язків суб'єктів, із прямими приписами про можливу і належну поведінку. Своєю чергою, правовий вплив не має виключно юридичної специфіки, є загальним, в якому діє не лише право як сукупність норм, виявляється прояв дії права на правову свідомість і культуру



особи, що сприяє виробленню стандарту законослухняної поведінки<sup>47</sup>.

Підсумовуючи це, можна зробити висновок, що правове регулювання, і правовий вплив спричиняють настання юридичних наслідків, однак у результаті правового регулювання такі наслідки настають безпосередньо, а в разі правового впливу, як правило, потребуватимуть додаткового застосування актів реалізації прав і обов'язків суб'єктів.

Правове регулювання корпоративних відносин – це вплив на корпоративні відносини через систему юридичних засобів і форм, результатом якого є впорядкування відносин між юридичними особами корпоративного типу, їх органами та учасниками.

Особливості правового регулювання корпоративних відносин:

1) здійснюється суб'єктами корпоративного права або державою;

2) здійснюється за допомогою цілісної системи правових засобів;

3) результатом регулювання є впорядкування як зовнішніх відносин між юридичними особами так і внутрішніх відносин в середині юридичних осіб корпоративного типу;

4) включає в себе як нормативні так і договірні засоби регулювання.

До правових форм регулювання корпоративних відносин належать ті, використання яких спричиняє виникнення конкретного юридичного результату. Зокрема, такі дії, як видання юридичних актів, укладення договорів, застосування примусових заходів тощо виступають як юридичні факти і можуть породжувати (змінювати, припиняти) правові відносини.

В свою чергу, до неправових належать форми, що безпосередньо юридичного значення не мають, тобто не спричиняють виникнення конкретного юридичного результату.

---

<sup>47</sup> Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник для студ. вищ. навч. закл. Вид. стер. Х. Консум, 2009. С. 377

Найчастіше неправовими формами визнаються різноманітні організаційні дії службовців органів виконавчої влади на різних етапах підготовки і виконання управлінських рішень. Це такі дії, як організація та проведення нарад, обговорень, перевірок, розробка проектів планів, прогнозів, програм, методичних рекомендацій, здійснення заходів щодо підвищення якості й ефективності управлінської праці і т. ін. Ці форми можуть як безпосередньо «супроводжувати» правові форми, так і мати певне самостійне значення.

Правова форма є категорією комплексною, враховуючи виконання нею ще однієї функції – утворення каркасу всередині самого права, об'єднання різних елементів, що входять у право<sup>48</sup>.

В.К. Колпаков виділяє такі форми правового регулювання:

1) встановлення форм права (видання нормативних актів управління, адміністративна правотворчість);

2) застосування норм права (видання ненормативних актів управління, індивідуальних актів управління, актів застосування норм права, адміністративне розпорядництво);

3) укладання договорів, здійснення реєстраційних та інших юридично значущих дій;

4) провадження організаційних дій;

5) виконання матеріально-технічних операцій<sup>49</sup>.

Ми вважаємо за доцільне виділити такі форми правового регулювання корпоративних відносин:

1) нормативна, яка включає способи та засоби закріплені в законодавстві із застосуванням державних інструментів;

2) договірна, яка полягає у врегулюванні корпоративних правовідносин шляхом домовленостей між учасниками корпоративних відносин.

Отже, форма правового регулювання корпоративних відносин – це форма нормативного та договірного впливу на

---

<sup>48</sup> Біла В. Правова форма як категорія науки адміністративного права. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. № 876 (15). С. 99

<sup>49</sup> Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. С. 212 – 213



відносини між юридичними особами корпоративного типу та на внутрішньо-організаційні відносини цих осіб. Можна виділити нормативну та договірну форму правового регулювання корпоративних відносин.

## **2. Нормативні форми правового регулювання корпоративних відносин**

Нормативна форма є однією з форм правового регулювання корпоративних відносин, яка ґрунтується на регулюванні відносин способами закріпленими законодавством із застосуванням державних інструментів.

До нормативних форм правового регулювання відносяться:

- 1) ліцензування;
- 2) державне замовлення;
- 3) технічне регулювання;
- 4) регулювання цін та тарифів;
- 5) застосування квот, нормативів та лімітів;
- 6) надання державної допомоги.

**Ліцензування** є однією з найпоширеніших і найбільш дієвих нормативних форм правового регулювання діяльності підприємницьких товариств. Порядок ліцензування та види діяльності, які підлягають ліцензуванню, закріплені в Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Ліцензування – це засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, спрямований на забезпечення безпеки та захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства, прав та законних інтересів, життя і здоров'я людини, екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища, а ліцензія – це документ, що надається органом ліцензування, на право провадження суб'єктом господарювання визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, в електронному вигляді (запис про наявність ліцензії у такого суб'єкта господарювання в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців) або на



паперовому носії. Тобто для здійснення певних видів підприємницької діяльності необхідно отримати ліцензію<sup>50</sup>.

Варто зазначити, що дія вищезазначеного закону не поширює свою дію на всі види підприємницької діяльності. Так, діяльність у сфері медіа регулюються Законом України «Про медіа», а діяльність на ринку азартних ігор регулюється Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор». Закон України «Про ринок електричної енергії» встановлює порядок ліцензування у сфері електроенергетики. Виробництво і торгівля алкогольними напоями та тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, і паливом здійснюється відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального».

Відповідно до статті 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» ліцензуванню підлягають:

1) банківська діяльність, діяльність з надання фінансових послуг та діяльність з надання банкам послуг з інкасації;

2) діяльність у сфері медіа;

3) діяльність у сфері електроенергетики і діяльність у сфері використання ядерної енергії;

4) освітня діяльність, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених спеціальними законами у сфері освіти;

5) виробництво і торгівля спиртом етиловим, коньячним і плодovým та зерновим дистилятом, біоетанолом, алкогольними напоями та тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, і паливом, зберігання пального, яка ліцензується відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв,

---

<sup>50</sup> Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального»;

6) надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису) та технічного захисту інформації, за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;

7) виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) – з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про лікарські засоби»;

8) виробництво вибухових матеріалів промислового призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;

10) надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;

11) виробництво особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

12) медична практика та інші<sup>51</sup>.

**Державне замовлення.** Державне замовлення – це формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягів продукції (робіт, послуг), необхідної для пріоритетних державних потреб, розміщення державних контрактів на поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надання послуг) серед суб'єктів господарювання, незалежно від їх форми власності.

Державний контракт – це договір, укладений державним замовником від імені держави з суб'єктом господарювання – виконавцем державного замовлення, в якому визначаються економічні та правові зобов'язання сторін і регулюються їх господарські відносини<sup>52</sup>.

---

<sup>51</sup> Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

<sup>52</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

Поставки продукції для пріоритетних державних потреб забезпечуються за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел фінансування, що залучаються для цього, в порядку, визначеному законом.

Придбання продукції для пріоритетних державних потреб за рахунок державних коштів здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про публічні закупівлі».

Державне замовлення є одним з найважливіших інститутів державного сектора й всієї системи державного регулювання діяльності юридичних осіб корпоративного типу, адже держава є найбільшим споживачем товарів, послуг та робіт для суспільних потреб.

З одного боку, державне замовлення як інструмент регулювання залучає потенціал підприємницьких товариств саме в ті товари і послуги, які необхідні для забезпечення державою своїх функцій. З іншого боку, державні інститути оптимізують свої витрати. При цьому держава може підтримувати попит на товари саме внутрішніх виробників, що сприятливо позначиться на діяльності підприємницьких структур пов'язаних з виробництвом і перерозподілом товарів вітчизняного виробництва. Також це часто створює передумови для створення принципово нової або з новими споживчими властивостями продукції (товарів, робіт, послуг). Варто відмітити практику використання державного замовлення під час економічних криз для стимулювання внутрішнього попиту.

**Технічне регулювання.** Технічне регулювання – правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов'язкових вимог до характеристик продукції або пов'язаних з ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю)<sup>53</sup>.

---

<sup>53</sup> Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

Технічне регулювання здійснюється шляхом встановлення технічних регламентів, в яких визначаються характеристики продукції чи процесу виробництва, а також оцінки відповідності, тобто доведення того, що задані вимоги, які стосуються продукції чи процесу були виконані.

Цілями прийняття технічних регламентів є захист життя та здоров'я людей, тварин і рослин, охорона довкілля та природних ресурсів, забезпечення енергоефективності, захист майна, забезпечення національної безпеки та запобігання підприємницькій практиці, що вводить споживача (користувача) в оману. Технічні регламенти розробляються на основі:

1) міжнародних стандартів, якщо вони вже прийняті або перебувають на завершальній стадії розроблення, чи їх відповідних частин, за винятком випадків, коли такі міжнародні стандарти чи їх відповідні частини є неефективними або невідповідними засобами для досягнення визначених цілей прийняття технічних регламентів, зокрема внаслідок суттєвих кліматичних чи географічних чинників або суттєвих технологічних проблем;

2) регіональних стандартів, національних стандартів України чи інших держав, актів законодавства Європейського Союзу, інших економічних об'єднань або інших держав чи відповідних частин таких стандартів і актів законодавства<sup>54</sup>.

Перелік технічних регламентів можна знайти в Реєстрі технічних регламентів, який публікується на сайті Міністерства економіки України. До таких регламентів відносяться: «Технічний регламент будівельних виробів, будівель і споруд», «Технічний регламент мийних засобів», «Технічний регламент приладів, що працюють на газоподібному паливі», «Технічний регламент безпечності іграшок», «Технічний регламент щодо медичних виробів», «Вимоги до продуктів з какао та шоколаду», «Правила виробництва коньяків України», «Вимоги до меду»,

---

<sup>54</sup> Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

«Технічний регламент засобів вимірювальної техніки» та інші. Технічні регламенти детально прописуються в законах, постановах Кабінету міністрів України та наказах міністерств.

**Регулювання цін та тарифів.** Якщо товари суттєво впливають на динаміку цін багатьох інших товарів, чим визначають рівень інфляції, або мають істотну соціальну значущість, то державою можливе регульоване встановлення цін на такі товари. Також регульовані ціни запроваджуються на товари, що виробляються суб'єктами, які займають монопольне становище на ринку.

При визначенні державної регульованої ціни повинні враховуватися витрати на виробництво, продаж та прибуток від його продажу, тобто ціна має бути економічно обґрунтованою. Також при визначенні ціни враховується розмір інвестиції у виробництво товару, адже при збільшенні різниці між річним прибутком і капітальними витратами (витратами на будівництво виробничих приміщень та основного обладнання) збільшується строк окупності інвестицій і зменшується їх рентабельність. Тому при неправильному визначенні регульованої ціни певна сфера виробництва може стати інвестиційно непривабливою, а це в довгостроковій перспективі буде мати негативні наслідки для економіки в цілому.

Державне регулювання цін здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади, державними колегіальними органами та органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень шляхом:

1) установаження обов'язкових для застосування суб'єктами господарювання:

- фіксованих цін (обов'язкові для застосування суб'єктами господарювання ціни, встановлені Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та державними колегіальними органами або органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень та компетенції);

- граничних цін (максимально або мінімально допустимий рівень ціни, який може застосовуватися суб'єктом господарювання);

- граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди);

- граничних нормативів рентабельності (граничний рівень прибутковості, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання під час встановлення ціни товару);

- розміру постачальницької винагороди (гранична сума витрат суб'єкта господарювання, що здійснюються в процесі його продажу (реалізації) під час надходження від виробника (постачальника) на відповідний товарний ринок, та прибутку);

- розміру доплат, знижок (розмір збільшення ціни товару виробником (постачальником) під час його продажу (реалізації));

2) запровадження процедури декларування зміни ціни та/або реєстрації ціни<sup>55</sup>.

**Застосування нормативів та лімітів.** Прикладом застосування цієї форми правового регулювання є обмеження у сфері імпортової та експортної діяльності суб'єктів корпоративного права. Такі обмеження встановлюються переважно у формі квотування, тобто застосування квот різних видів на експорт та імпорт товарів певної категорії.

У науковій літературі квота визначається, як кількісний нетарифний засіб обмеження експорту або імпорту товару певною кількістю або сумою на визначений проміжок часу.

Стаття 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» передбачає такі види квот:

1) квоти (контингенти) глобальні – квоти, що встановлюються по товару (товарах) без зазначення конкретних країн (груп країн), куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується;

2) квоти (контингенти) групові – квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується;

3) квота експортна (імпортна) – граничний обсяг певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території України (імпортувати на територію України) протягом встановленого строку та який визначається у натуральних чи вартісних одиницях;

---

<sup>55</sup> Про ціни і ціноутворення: Закон України від 09.06.2022 № 5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

4) квоти (контингенти) індивідуальні – квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням конкретної країни, куди товар (товари) може експортуватись або з якої він (вони) може імпортуватись;

5) квоти спеціальні – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом встановленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру<sup>56</sup>.

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено застосування екологічних нормативів, тобто гранично допустимих викидів та скидів у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, рівнів допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів. Законодавством України можуть встановлюватися нормативи використання природних ресурсів та інші екологічні нормативи.

#### **Державна допомога суб'єктам корпоративного права.**

Державна допомога полягає у передачі ресурсів держави чи місцевих ресурсів окремим суб'єктам господарювання, а також у втратах доходів відповідних бюджетів.

Державна допомога може реалізовуватися, зокрема, у таких формах:

- 1) надання субсидій та грантів;
- 2) надання дотацій;
- 3) надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів;
- 4) списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктам господарювання;
- 5) надання гарантій, кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими тарифами;

---

<sup>56</sup> Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 03.08.2023)



6) зменшення фінансових зобов'язань суб'єктів господарювання перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

7) надання, прямо чи опосередковано, суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових або придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових;

8) продаж державного майна за цінами, нижче ринкових;

9) збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів<sup>57</sup>.

Держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації осіб з інвалідністю, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом.

Держава може здійснювати компенсації або доплати сільськогосподарським товаровиробникам за сільськогосподарську продукцію, що реалізується ними державі<sup>58</sup>.

Основною відмінністю субсидій від грантів є те, що їм характерний одноразовий епізодичний характер, тоді як бюджетні субсидії характеризуються систематичністю надання і є постійною невід'ємною складовою процесу бюджетного регулювання.

---

<sup>57</sup> Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

<sup>58</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023)

Ще однією формою державної допомоги суб'єктам корпоративного права є податкова пільга. Податкова пільга – передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності відповідних підстав.

Податкова пільга надається шляхом:

- а) податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;
- б) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору;
- в) встановлення зниженої ставки податку та збору;
- г) звільнення від сплати податку та збору<sup>59</sup>.

Також надання державної допомоги регулюється Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України», який передбачає фінансову підтримку виробників сільськогосподарської продукції.

Фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу здійснюється через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів. Здешевлення кредитів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Компенсація лізингових платежів полягає у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу<sup>60</sup>.

Ще однією специфічною формою нормативного регулювання є управління особами корпоративного права, в яких частка в статутних капіталах належить державі.

---

<sup>59</sup> Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 29.06.2023)

<sup>60</sup> Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

Відповідно Закону України «Про управління об'єктами державної власності», до об'єктів управління державної власності відносять корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій.

Більшість корпоративних прав держави управляються безпосередньо Фондом державного майна України. Фонд згідно зі ст. 7 Закону України «Про управління об'єктами державної власності»:

- здійснює управління корпоративними правами держави в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

- створює і веде реєстр корпоративних прав держави, який є складовою Єдиного реєстру об'єктів державної власності, відповідно до законодавства;

- встановлює наявність та визначає розмір корпоративних прав держави в майні господарських організацій, а також у майні громадських організацій колишнього СРСР, розташованих на території України;

- призначає відповідно до законодавства представників держави в органи управління господарських організацій, корпоративні права держави яких перебувають у його управлінні, визначає кандидатури незалежних членів наглядової ради, що пропонуються до обрання до складу наглядових рад господарських товариств, корпоративні права держави яких перебувають у його управлінні;

- здійснює контроль за виконанням умов контрактів керівниками виконавчих органів господарських організацій, які перебувають у його управлінні<sup>61</sup>.

Суб'єкти управління об'єктами державної власності здійснюють управління корпоративними правами держави в господарських товариствах, функції з управління якими вони здійснюють шляхом призначення представників держави для участі у загальних зборах господарських товариств та шляхом призначення (обрання) представників держави і незалежних

---

<sup>61</sup> Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

членів наглядових рад господарських товариств, єдиним акціонером (учасником) яких є держава. У разі якщо держава не є єдиним акціонером (учасником) господарського товариства, відповідний суб'єкт управління об'єктами державної власності забезпечує надання кандидатур членів наглядової ради загальним зборам акціонерів (учасників)<sup>62</sup>.

Можна зробити висновок, що нормативна форма регулювання корпоративних відносин є досить поширеною і розгалуженою, до неї відносяться ліцензування, державне замовлення, технічне регулювання, регулювання цін та тарифів, застосування квот, нормативів та лімітів, надання державної допомоги. Також варто відмітити, що для цієї форми правового регулювання характерне використання як застосування заборон та обмежень (ліцензування, технічне регулювання, регулювання цін та ін.), так і використання заохочувальних інструментів (державне замовлення, державна допомога).

### **3. Договірні форми правового регулювання корпоративних відносин**

Договір є основною правовою формою, що регулює суспільні відносини щодо організації та безпосереднього здійснення корпоративної діяльності.

Види договорів в корпоративному праві:

- 1) корпоративний договір;
- 2) договір щодо продажу та придбання частки (акцій) товариства;
- 3) договір про створення товариства;
- 4) договір про припинення товариства;
- 5) договір про внесення додаткового вкладу;
- 6) установчі документи.

Корпоративний договір – це домовленість між усіма чи кількома учасниками товариства про те, як вони будуть реалізовувати свої права і повноваження. Він покликаний

---

<sup>62</sup> Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

допомогти розподілити контроль і зони впливу в бізнесі, визначити порядок управління компанією, сприяє вирішенню конфліктів. Тому можна зробити висновок, що корпоративні договори регулюють відносини щодо організації корпоративної діяльності.

Відповідно Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: корпоративний договір – це договір, за яким учасники товариства зобов’язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації, вчиняється в письмовій формі. Корпоративний договір може бути оплатним або безоплатним. Додатковими сторонами корпоративного договору також можуть бути товариство та треті особи. Корпоративний договір, який не відповідає цим вимогам, є нікчемним. Дата укладення та строк дії корпоративного договору визначаються в договорі.

Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов’язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов’язок виникає. Корпоративний договір, яким встановлюється обов’язок учасників забезпечити голосування згідно з вказівками органів управління товариства, є нікчемним.

Зміст корпоративного договору не підлягає розкриттю і є конфіденційним, якщо інше не встановлено законом або договором. Корпоративний договір, стороною якого є держава, територіальна громада, державне або комунальне підприємство чи юридична особа, у статутному капіталі якої 25 і більше відсотків прямо або опосередковано належить державі або територіальній громаді, оприлюднюється протягом 10 днів з моменту його укладення шляхом розміщення на сайті відповідного органу державної влади, органу місцевого самоврядування.

Договір, укладений стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, є нікчемним, якщо інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення<sup>63</sup>.

---

<sup>63</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

На думку М.М. Сигидіна, самостійне місце корпоративного договору обумовлюється такими чинниками:

1) специфічним предметом договору – узгоджені дії учасників господарського товариства щодо управління корпоративними правами організаційного (немайнового) характеру;

2) специфічним суб'єктним складом – виключно учасники господарського товариства – власники корпоративних прав, які реалізують свої правомочності щодо управління товариством;

3) сферою застосування – в межах юридичної особи корпоративного типу;

4) акцесорним характером – укладення корпоративного договору на підставі положень установчих документів господарського товариства;

5) спрямованістю договору на досягнення спільного для учасників результату – управління корпоративними правами.

Сама наявність специфічного предмету корпоративного договору, кола матеріальних відносин, які ним регулюються, спрямованість договору на досягнення правового результату у вигляді ефективного управління корпоративними правами, а також специфічний суб'єктний склад даного договірною зобов'язання свідчить про особливе місце корпоративного договору в системі цивільно-правових договорів<sup>64</sup>.

Корпоративний договір є «обслуговуючим», оскільки будучи інструментом управління має на меті: 1) врегулювання спорів або можливих спірних ситуацій, врегулювання складних, безвихідних ситуацій; 2) для збільшення корпоративного контролю окремих учасників; 3) для врегулювання внутрішньокорпоративних питань; 4) для узгодження майбутніх дій та/ або участі в діяльності товариства; 5) для попередження небажаних дій окремих учасників тощо<sup>65</sup>.

---

<sup>64</sup> Сигидин М.М. Корпоративний договір в системі цивільно-правових договорів. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2013. Вип. 33. С. 139-147. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu\\_2013\\_33\\_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2013_33_18)

<sup>65</sup> Манжосова О. В. Тенденції розвитку корпоративного договору в цивільних правовідносинах. Вісник Чернівецького інституту Національного університету «Одеська юридична академія». 2018. Вип. № 2. С. 90.



**Договір про створення товариства.** Створення товариства відбувається за рішенням його засновників. Якщо товариство створюється кількома особами, такі особи у разі необхідності визначення взаємовідносин між ними щодо створення товариства можуть укласти договір про створення товариства в письмовій формі. Договір про створення товариства може встановлювати порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку у статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови. Договір про створення товариства діє до дня державної реєстрації товариства, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання<sup>66</sup>.

Згідно статті 153 Закону України «Про акціонерні товариства»: якщо акціонерне товариство засновується за участю фізичних осіб, справжність підписів на засновницькому договорі підлягає нотаріальному посвідченню<sup>67</sup>.

Договір про створення товариства може встановлювати:

- 1) порядок заснування товариства;
- 2) умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства;
- 3) розмір статутного капіталу та частку в статутному капіталі кожного з учасників;
- 4) строки та порядок унесення вкладів;
- 5) інші умови.

Зокрема, однією з умов може бути строк дії договору, оскільки договір про створення товариства, за загальним правилом, діє до дня державної реєстрації товариства, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання<sup>68</sup>.

---

<sup>66</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

<sup>67</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>68</sup> Щербина В., Боднар Т. Договори в товаристві з обмеженою відповідальністю. Підприємництво, господарство і право. 2021. №1. С. 82.



**Установчі документи.** Установчі документи є локальними актами, що закріплюють легалізацію суб'єктів господарювання та волю одного або декількох осіб створити господарюючий суб'єкт, що має виокремлене майно та визначений правовий статус, мету та завдання діяльності. Установчими документами суб'єктів господарювання є: статут, модельний статут, засновницький договір (установчий договір), установчий акт, рішення про створення, одноособова заява (меморандум), положення<sup>69</sup>.

Згідно статті 4 Закону України «Про господарські товариства»: акціонерне товариство, товариство з обмеженою і товариство з додатковою відповідальністю створюються і діють на підставі статуту, повне і командитне товариство – засновницького договору<sup>70</sup>.

Відповідно статті 57 Господарського кодексу: засновницький договір – це договір у якому засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону<sup>71</sup>.

При створенні повного та командитного товариства засновницький договір є не просто договором про створення товариства, він є установчим документом повного або командитного товариства. В цьому випадку засновницький договір не лише регулює взаємини засновників за спільною їхньою діяльністю щодо створення юридичної особи та наділення її майном, але й визначає правовий статус цих товариств як учасників корпоративних відносин.

---

<sup>69</sup> Шпомер А. Левченко М. Правові засади установчих документів суб'єктів господарювання. Господарське право і процес. 2020. № 1. С. 52.

<sup>70</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/ed20180218#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

<sup>71</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).





Відповідно статті 10 Закону України «Про акціонерні товариства»: при створенні акціонерного товариства також можливе укладення засновницького договору у якому визначаються порядок провадження спільної діяльності щодо заснування товариства, кількість, тип і клас акцій, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість і вартість придбання акцій, строк і форма оплати вартості акцій. Для заснування акціонерного товариства засновники здійснюють емісію його акцій, проводять установчі збори та здійснюють державну реєстрацію акціонерного товариства. Засновницький договір не є установчим документом акціонерного товариства і діє до дати реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати емісії акцій<sup>72</sup>.

У зв'язку з тим, що засновницькі договори акціонерних товариств та товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю діють до дня державної реєстрації товариств і не є установчими документами під час реєстрації, в літературі висловлена думка, що внаслідок тих змін його укладення не є обов'язковим у разі створення ТОВ та ТДВ. Тому засновникам практично немає про що домовлятися в договорі між собою, адже всі питання, які стосуються створення та порядку діяльності ТОВ або ТДВ, містяться в їхніх статутах<sup>73</sup>.

Загальні вимоги до засновницького договору закріплюються у статті 57 Господарського кодексу України, а саме: засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону<sup>74</sup>.

---

<sup>72</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>73</sup> Юркевич Ю.М Статут і засновницький договір: компаративний аналіз. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 1. Том 1, 2015. С. 166 (С. 164 – 169).

<sup>74</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

Статті 67 та 76 Закону України «Про господарські товариства» містять норми, що уточнюють зміст засновницького договору повного і командитного товариства: зазначається, що в ньому повинен визначатися також розмір частки кожного з учасників, форма їх участі у справах товариства, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів. Стосовно вкладників командитного товариства в засновницькому договорі вказуються тільки сукупний розмір їх часток у майні товариства та розмір, склад і порядок внесення ними вкладів<sup>75</sup>.

Якщо порівнювати засновницький договір із корпоративним договором, то варто звернути увагу на те, що вони обидва є самостійними, багатосторонніми, консенсуальними, однак договори значно відрізняються своїм змістом, зокрема предметом регулювання, можливими часовими рамками укладення, суб'єктним складом. Засновницький договір визначає організаційно-майнові питання створення юридичної особи, корпоративний договір потрібен для узгодження учасниками юридичної особи питань реалізації їхніх корпоративних прав (дій чи бездіяльності) для досягнення спільної цілі при управлінні юридичною особою. Засновницький договір укладається до державної реєстрації створюваної юридичної особи, а корпоративний договір – в будь-який момент існування юридичної особи. Ще однією відмінністю цих договорів є те, що створювана юридична особа не може бути стороною засновницького договору, проте вона може бути додатковою стороною корпоративного договору.

Таким чином, можна узагальнити дані щодо правової природи засновницького договору і визначити його актом, який закріплює особливості організації суб'єктів господарювання щодо узгодження взаємних дій в організаційних і майнових відносинах, тобто має організаційно-управлінський та майновий характер<sup>76</sup>.

---

<sup>75</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/ed20180218#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

<sup>76</sup> Шпомер А. Левченко М. Правові засади установчих документів суб'єктів господарювання. Господарське право і процес. 2020. № 1. С. 50.

Також засобом договірною регулювання корпоративних відносин є вищезгаданий статут, який є установчим документом акціонерного товариства, товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю.

Як і засновницький договір, статут включає певні елементи договору як засобу регулювання корпоративних відносин. Його правова природа полягає в упорядкуванні домовленостей учасників, засновників суб'єкта корпоративного права, тобто специфікою є особливість відносин, які спрямовані на побудову домовленостей усередині організації корпоративного типу.

У статуті товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю зазначаються відомості про:

- 1) повне та скорочене (за наявності) найменування товариства;
- 2) органи управління товариством, їх компетенцію, порядок прийняття ними рішень;
- 3) порядок вступу до товариства та виходу з нього;
- 4) облік часток товариства в обліковій системі часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю, що ведеться Центральним депозитарієм цінних паперів<sup>77</sup>.

Статут акціонерного товариства має містити відомості про:

- 1) повне та скорочене найменування товариства українською мовою;
- 2) тип товариства;
- 3) мету та предмет діяльності;
- 4) розмір статутного капіталу;
- 5) розмір резервного капіталу (у разі його формування);
- 6) номінальну вартість і загальну кількість акцій, кількість кожного типу розміщених товариством акцій, у тому числі кількість кожного класу привілейованих акцій (у разі емісії привілейованих акцій);
- 7) розмір дивідендів за привілейованими акціями кожного класу (у разі емісії привілейованих акцій);

---

<sup>77</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

8) умови та порядок конвертації привілейованих акцій певного класу у прості акції товариства чи у привілейовані акції іншого класу (у разі емісії привілейованих акцій);

9) права акціонерів – власників привілейованих акцій кожного класу (у разі емісії привілейованих акцій);

10) порядок скликання та проведення загальних зборів;

11) компетенцію загальних зборів;

12) структуру управління, порядок утворення, кількісний склад органів товариства та їх компетенцію, порядок обрання і припинення повноважень їх членів, порядок прийняття рішень органами товариства;

13) порядок внесення змін до статуту;

14) порядок припинення товариства;

15) можливість викупу товариством власних акцій за рішенням загальних зборів<sup>78</sup>.

**Договір про припинення товариства.** Договори про припинення товариства можна умовно поділити на договори щодо ліквідації товариства та договори реорганізації товариства. Відповідно статті 48 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: «товариство припиняється внаслідок передання всього свого майна, всіх прав та обов’язків іншим господарським товариствам – правонаступникам шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або в результаті ліквідації».

Товариства, які беруть участь у припиненні, можуть укласти договір про припинення, який визначатиме умови передачі майна, прав та обов’язків юридичним особам – правонаступникам, розмір часток кожного учасника у статутному капіталі кожної юридичної особи – правонаступника або коефіцієнти конвертації часток в акції (якщо правонаступниками є акціонерні товариства), склад органів юридичних осіб – правонаступників та інші умови припинення<sup>79</sup>.

---

<sup>78</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>79</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

**Договір про внесення додаткового вкладу.** Новим видом договорів, що можуть укладатися в товаристві, є договір між товариством та учасником товариства й/або третьою особою про внесення додаткового вкладу. За цим договором учасник товариства та/або третя особа зобов'язується зробити додатковий вклад у грошовій чи негрошовій формі, а товариство – збільшити розмір його частки в статутному капіталі чи прийняти до товариства з відповідною часткою в статутному капіталі.

Особливістю цього договору є те, що в разі, якщо додаткові вклади не внесені учасником товариства та/або третьою особою, з яким (якою) укладено договір про внесення додаткового вкладу, у повному обсязі та своєчасно, такий договір вважається розірваним, якщо рішенням загальних зборів учасників не затверджено розмір частки такого учасника та/або третьої особи виходячи з фактично внесеного ним додаткового вкладу. Чинним Законом «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» набагато повніше й чіткіше, ніж це передбачено Законом України «Про господарські товариства», урегульовано відносини, що складаються при реалізації учасником товариства переважного права на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі. Зокрема, це стосується й урегулювання договірних відносин, що виникають при цьому. Ідеться про договір купівлі-продажу частки (частини частки).

**Договір щодо продажу та придбання частки (акцій) товариства.** Учасники товариств з обмеженою (додатковою) відповідальністю мають право відчужити свою частку (частину частки) у статутному капіталі товариства оплатно або безоплатно іншим учасникам товариства або третім особам. Статутом товариства може бути встановлено, що відчуження частки (частини частки) та надання її в заставу допускається лише за згодою інших учасників.

Учасник товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю має переважне право на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі. Якщо кілька учасників товариства скористаються своїм переважним правом, вони придбавають частку (частину частки) пропорційно до розміру належних їм часток у

статутному капіталі товариства. Учасник товариства, який має намір продати свою частку (частину частки) третій особі, зобов'язаний письмово повідомити про це інших учасників товариства та поінформувати про ціну та розмір частки, що відчужується, інші умови такого продажу. Якщо жоден з учасників товариства протягом 30 днів з дати отримання повідомлення про намір учасника продати частку (частину частки) не повідомив письмово учасника, який продає частку (частину частки), про намір скористатися своїм переважним правом, вважається, що такий учасник товариства надав свою згоду на 31 день з дати отримання повідомлення, і така частка (частина частки) може бути відчужена третій особі на умовах, які були повідомлені учасникам товариства.

Якщо учасник товариства, який має намір продати свою частку (частину частки) третій особі, отримав від іншого учасника письмову заяву про намір скористатися своїм переважним правом, такі учасники зобов'язані протягом одного місяця укласти договір купівлі-продажу пропонуваної до продажу частки (частини частки)<sup>80</sup>.

Варто відмітити, що в акціонерних товариствах переважне право купівлі акціонери мають тільки під час продажу акцій після додаткової емісії. Відповідно Закону України «Про акціонерні товариства»: купівля та продаж акції товариства може здійснюватися на організованому ринку капіталу. Публічне акціонерне товариство зобов'язане пройти процедуру допуску акцій до торгів на регульованому фондовому ринку або фондовому багатосторонньому торговельному майданчику у встановленому законодавством порядку та залишатися хоча б на одному з таких організованих ринків капіталу в Україні. Правочини щодо акцій вчиняються в письмовій формі. Юридична особа, яка перебуває під контролем акціонерного товариства, не має права придбавати акції такого акціонерного товариства<sup>81</sup>.

---

<sup>80</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

<sup>81</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

Законом передбачений обов'язковий продаж акцій акціонерами на вимогу особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій. Особа (особи, що діють спільно), яка за наслідками придбання акцій товариства з урахуванням кількості акцій, що належать їй та її афілійованим особам, стала прямо або опосередковано власником домінуючого контрольного пакета акцій товариства, протягом наступного робочого дня після набуття нею права власності на такий пакет акцій зобов'язана подати офіційним каналом зв'язку до товариства і Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку повідомлення про набуття права власності на домінуючий контрольний пакет акцій.

Протягом 90 днів з дня подання повідомлення, особа, яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій товариства, або будь-яка її афілійована особа, або уповноважена особа має право надіслати до товариства публічну безвідкличну вимогу про придбання акцій в усіх власників акцій.

У разі подання до товариства такої вимоги та здійснення заявником вимоги всіх інших дій, що вимагаються законодавством, акції, що належать усім акціонерам товариства (крім осіб, що діють спільно з такою особою, та її афілійованих осіб) та самому товариству, у безумовному порядку відчужуються на користь заявника вимоги<sup>82</sup>.

**Корпоративний звичай.** Однією з форм правового регулювання корпоративних відносин наряду з договорами є корпоративні звичаї. Корпоративний звичай – це правило, яке склалося в юридичній особі корпоративного типу, застосування якого забезпечується заходами заохочення або санкціями з боку цієї юридичної особи. Як і договори, звичай поширює свою дію тільки в межах юридичної особи корпоративного права в якій він виник.

---

<sup>82</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

Корпоративний звичай відіграє важливу роль у сфері корпоративного права, регулюючи багатогранні відносини між учасниками товариств та визначаючи норми поведінки в корпоративних структурах. Незважаючи на те, що корпоративні звичаї не є письмовими правовими нормами, їхній вплив на діяльність підприємств та їхніх учасників є значущим.

Серед ознакам корпоративних звичаїв науковцями виділені наступні:

- звичай пов'язаний з тривалим і однотипним дотриманням відомих правил, що фактично переростають у звичку;
- звичаю притаманна масовість виконання. Його вимоги людина поширює не тільки на інших, але й на себе;
- звичаї відрізняються розумністю, тобто вони пропонують варіант поведінки, який найбільш оптимально відповідає реальній обстановці;
- звичай майже ніколи не суперечить нормам моралі і нормам права.

Узагальнюючи можна зазначити, корпоративні звичаї – це внутрішні норми, традиції та практики, що розвиваються в процесі функціонування корпорацій та підприємств. Ці звичаї можуть виникати через довгий час, коли вони зароджуються в результаті неписьмових домовленостей, спільної практики та співробітництва між учасниками підприємницьких структур. Їхнє узагальнення та нормативне визнання відбувається внаслідок консенсусу та сприйняття учасниками підприємницької спільноти<sup>83</sup>.

Корпоративні звичаї відіграють значущу роль у формуванні корпоративної культури, сприяючи створенню ефективних та стійких організаційних структур. Вони доповнюють письмові джерела корпоративного права, надаючи більш конкретну та практичну інтерпретацію. Розуміння та уважне врахування корпоративних звичаїв є необхідним завданням для бізнесу та правознавців, оскільки це допомагає забезпечити більш гнучку та адаптивну систему регулювання корпоративних відносин.

---

<sup>83</sup> Мамедова С.М. Корпоративні звичаї як одна з форм закріплення правових норм: позитивні риси та недоліки. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. Вип. № 8. С. 198.



В свою чергу виявлення позитивних рис та недоліків ustalених корпоративних звичаїв, з подальшою їх адаптацією та змінами, сприятиме зміцненню корпорації в цілому за рахунок покращення її корпоративних норм.

Отже, крім нормативних форм регулювання корпоративних відносин діє ціла система різних договорів, що регулюють корпоративні відносини. Ці договори відрізняються як метою так і предметом регулювання, і кожен з них є однаково важливою формою правового регулювання. Кожен такий договір та документ виконує свою окрему функцію щодо впорядкування корпоративних відносин.

### Список використаних джерел:

1. Біла В. Правова форма як категорія науки адміністративного права. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. № 876 (15). С. 98 – 104.

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

3. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

4. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/ed20180218#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

5. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

6. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

7. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

8. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

9. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

10. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

11. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

12. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 09.06.2022 № 5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

13. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

14. Мамедова С.М. Корпоративні звичаї як одна з форм закріплення правових норм: позитивні риси та недоліки. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. Вип. № 8. С. 197-200.

15. Манжосова О. В. Тенденції розвитку корпоративного договору в цивільних правовідносинах. Вісник Чернівецького інституту Національного університету «Одеська юридична академія». 2018. Вип. № 2. С. 84 – 93.

16. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 29.06.2023).

17. Сигидин М.М. Корпоративний договір в системі цивільно-правових договорів. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2013. Вип. 33. С. 139 – 147. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu\\_2013\\_33\\_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2013_33_18)
18. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник для студ. вищ. навч. закл. Вид. стер. X. Консум, 2009. 655 с.
19. Шпомер А. Левченко М. Правові засади установчих документів суб'єктів господарювання. Господарське право і процес. 2020. № 1. С. 48–53.
20. Щербина В., Боднар Т. Договори в товаристві з обмеженою відповідальністю. Підприємництво, господарство і право. 2021. №1. С. 81-87.
21. Юркевич Ю.М Статут і засновницький договір: компаративний аналіз. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 1. Том 1, 2015. С. 164 – 169.

### Розділ 3. Поняття та види юридичних осіб корпоративного типу

#### 1. Поняття юридичної особи корпоративного типу

В літературі відзначається, що основним суб'єктом корпоративних правовідносин потрібно вважати юридичну особу корпоративного типу<sup>84</sup>. При цьому в правничій термінології дослідників корпоративного права поряд з поняттям «юридична особа корпоративного типу» також широко вживається термін «корпорація» (В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва, Н. С. Глусь, Ю. М. Жорнокуй, тощо)<sup>85</sup>. Ще одним терміном, яким оперується в цивілістичній доктрині є «корпоративне товариство», що вважає за доречне ввести в науковий обіг натомість часто вживаного «корпорація» В. І. Цікало. Даний термін, на думку вченого, повинен охоплювати такі організаційно-правові форми юридичних осіб як господарське товариство; виробничий кооператив; приватне підприємство двох або більше засновників-фізичних осіб; фермерське господарство двох або більше засновників; підприємства споживчої кооперації двох або більше засновників-юридичних осіб<sup>86</sup>, однак, очевидною є істотна змістовна відмінність від загальнонавживаного наукового сенсу та того сенсу, що вкладається в термін «корпорація» в зарубіжних правопорядках.

---

<sup>84</sup> Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти) : моногр. / [В. В. Луць, В. А. Васильєва, Н. Р. Кобецька, та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. Тернопіль : Підруч. і посіб., 2007. С.88.

<sup>85</sup> Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти) : моногр. / [В. В. Луць, В. А. Васильєва, Н. Р. Кобецька, та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. Тернопіль : Підруч. і посіб., 2007. С.89; Жорнокуй Ю. Проблемні питання визначення поняття категорії «корпорація» та її ознак. Підприємство, господарство і право. 2009. №8. С.32; Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право». К., 2000. С.12.

<sup>86</sup> Цікало В. Корпоративне товариство: поняття, ознаки, організаційно-правові форми. Право України. 2006. №6. С. 50.

У цьому контексті виваженою видається думка О. В. Бігняка, який вказує на неправильність останньої висловленої точки зору в зв'язку із суперечністю концепціям системи юридичних осіб, що визначені у Цивільному кодексі (далі – ЦК) України та Господарському кодексі (далі – ГК) України<sup>87</sup>. Натомість, специфічною є думка автора щодо необхідності розмежування поняття «корпорацій» та «юридичні особи корпоративного типу». При цьому корпорації вченим розуміються як класичні утворення, участь у яких тягне виникнення сукупності майнових і немайнових прав і сюди науковець відносить акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю, тобто товариства, що представляють собою об'єднання майна, а «юридичні особи корпоративного типу» кваліфікуються автором як повні та командитні товариства, виробничі кооперативи, інші форми корпоративних підприємств (приватні підприємства, фермерських господарств, що діють на основі приватної власності кількох осіб, підприємств споживчої кооперації, утворених декількома споживчими товариствами)<sup>88</sup>. Така позиція, на нашу думку, теж не сприятиме ясності в розумінні змістовного навантаження категорії «юридичні особи корпоративного типу», та навіть навпаки заплутуватиме і так недостатньо однозначну доктрину.

Отож, підтримуватимемо більшість науковців в цьому питанні і будемо виходити з тотожності змісту обох понять з перевагою саме терміну «юридична особа корпоративного типу», як такого, що знімає зайві питання щодо правового статусу вказаного суб'єкта як учасника цивільних правовідносин.

В чинному вітчизняному законодавстві безпосередньо поняття «юридична особа корпоративного типу» не

---

<sup>87</sup> Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис. на здобуття наук. ступ. доктора юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право». Одеса, 2018. С. 60-61.

<sup>88</sup> Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис. на здобуття наук. ступ. доктора юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право». Одеса, 2018. С. 61.

використовується, проте вживається поняття «корпорація» та похідні від нього (корпоративні права, корпоративні відносини, корпоративне підприємство, корпоративний договір, тощо), зокрема в ГК України, Податковому кодексі України, Законі України (далі – ЗУ) «Про господарські товариства», ЗУ «Про акціонерні товариства», ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», тощо, однак вказані законодавчі норми часто недостатньо узгоджені, й навіть ведуть до ситуацій за яких сфера застосування окремих норм однакова, а їх зміст і тлумачення різні. Це особливо яскраво простежується при аналізі підходів до класифікації юридичних осіб, регламентованих різними кодифікованими актами (йдеться про ЦК і ГК України). Та й в рамках одного законодавчого акту є законодавчі упушення, що виливаються в неузгодженості, суперечності та колізії на практиці. До прикладу, візьмемо положення ГК України, де в ст. 120 подається визначення корпорації, у ч. 5 ст. 63 розкривається поняття корпоративного підприємства, а в ст. 167 визначаються корпоративні права. Аналіз вказаних статей приводить нас до висновку про абсолютно різну сутність корпорації та корпоративного підприємства в розумінні законодавця, адже корпорація згідно ст. 120 є «організаційно-правовою формою об'єднань підприємств» і визначається як договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації, а корпоративне підприємство згідно ч. 5 ст. 63 ГК України – це : підприємство, що утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Очевидно, визначення терміну «корпорація» в ГК України є максимально обмеженим, з огляду на доктринальний сенс цього правового явища в сучасних

соціально-економічних умовах, до того ж не узгоджується з поняттям корпоративного підприємства, даним в ч. 5 ст. 63 ГК України та терміном «корпоративні права», які можуть належати не лише підприємствам як членам корпорації за статтею 120 ГК України, а й будь-яким особам, включаючи фізичних та юридичних осіб, а також державі та територіальним громадам, як визначено у частині 1 статті 167 ГК України<sup>89</sup>.

В літературі слушно відзначається, що в сучасній редакції ГК терміни «корпорації» та «корпоративні права» є взаємно несумісними, оскільки стверджувати, що корпоративні права належать учасникам корпорації в розумінні пункту 3 статті 120 видається некоректним<sup>90</sup>, а кооперативні підприємства не наділені сутнісними характеристиками, здатними їх відрізнити від виробничих кооперативів (ч. 2 ст. 94 ГК України). Отож, бачимо істотні редакційні недоліки ГК України, зокрема і визначення корпорації дане статтею 120 ГК України свідчить про його неспроможність відображення природи корпоративних юридичних осіб. Цей недолік служить підґрунтям для непоодиноких пропозицій у науці господарського права щодо уникнення використання терміну «корпорація» для позначення об'єднань підприємств, задля недопущення зайвої плутанини<sup>91</sup>.

Причину такої понятійно-категоріальної неузгодженості в господарському законодавстві багато цивілістів вбачає у відсутності поняття корпорації в цивільному законодавстві України<sup>92</sup>. Якщо шукати причини таких різнопланових підходів навіть у вживанні самого терміну, що використовуються для позначення такого правового явища, (не говорячи вже про різне трактування змісту), то, вважається, що такі різночитання поняття породжені

---

<sup>89</sup> Спасибо-Фатєєва І. В. Юридичні особи за Цивільним кодексом України. Приватне право. 2013. № 2. С. 68.

<sup>90</sup> Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право». Одеса, 2018. С. 38.

<sup>91</sup> Савінова В. М. Проблемні питання використання терміна «корпорація» в господарському праві України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 2. Том 2. С. 26; Джурицький В. О. Правове становище об'єднань в Україні. К., 2010. С.48-49.

<sup>92</sup> Спасибо-Фатєєва І. В. Юридичні особи за Цивільним кодексом України. Приватне право. 2013. № 2. С. 68.



у значній мірі фрагментарним його використанням без достатнього наукового підґрунтя в законодавчому обігу. Вченими наголошується, що деякі дослідники виявляють бажання впроваджувати категорію «корпорації» у різновид організаційно-правової форми вітчизняних юридичних осіб, незалежно від цінності цього процесу<sup>93</sup>. Абсолютно солідаруємо з вказаною позицією, оскільки очевидно, що теоретичну конструкцію «корпорація» варто застосовувати у вітчизняному законодавстві виключно з урахуванням особливостей її імплементації в нашу правову систему та за умови розробки однозначних правових критеріїв, які визначатимуть істинний зміст цього явища.

Підсумувавши приходимо до висновку, що в правничій термінології дослідників корпоративного права окрім терміну «юридична особа корпоративного права» також широко вживається термін «корпорація» для опису юридичних осіб корпоративного типу. Ще одним терміном, яким оперується в цивілістичній доктрині є «корпоративне товариство» однак, очевидною є невідповідність такого терміну концепціям системи юридичних осіб передбачених у ЦК України та ГК України, істотна змістовна відмінність від загальнозживаного наукового сенсу та того сенсу, що вкладається в термін «корпорація» в зарубіжних правопорядках. Отож, обґрунтованим видається вживання понять «корпорація» та «юридична особа корпоративного типу», з наданням переваги останньому, як такого, що знімає зайві питання щодо правового статусу вказаного суб'єкта як учасника цивільних правовідносин.

## **2. Ідентифікуючі характеристики юридичних осіб корпоративного типу**

Концепція юридичної особи корпоративного типу вимагає чітко визначених та однозначних правових критеріїв для ідентифікації цього правового явища.

З робіт Н. С. Кузнецової робимо висновок, що вченою корпорацією інтерпретується юридична особа, заснована на

---

<sup>93</sup> Луць В. В. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В. В. Луця. К. : Юрінком Інтер, 2010. С. 92-93.



участі (членстві), статутний капітал якої поділений на частки, що належать певним учасникам, які управляють у відповідності із ними цією юридичною особою<sup>94</sup>. Однією з сутнісних ознак корпорацій І. В. Лукач виділяє наявність в учасників права на частину прибутку юридичної особи, право на управління та на виділення частки у процесі ліквідації<sup>95</sup>. Щоправда, ученою означене право трактується як право учасників на частку в статутному фонді, що на нашу ж думку, не дає чіткої характеристики правового зв'язку між юридичною особою та її засновником (учасником).

Базовою та превалюючою у цивілістичній літературі на сьогодні є концепція «корпорації» розроблена В. А. Васильєвою, що полягає в тлумаченні корпоративними юридичними особами організаційно-правових форм юридичних осіб, які створені з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками і в результаті створення яких у засновників виникає особливий вид майнових і особистих прав, який прийнято називати корпоративним правом<sup>96</sup>. Вченою наголошено, що концентрація уваги на відносинах участі в якості визначальної ознаки корпорації приведе до того, що в одному переліку опиняться прибуткові та неприбуткові юридичні особи, а, з іншого боку, поза переліком залишаться такі організаційно-правові форми, як приватне підприємство<sup>97</sup>. Саме в силу викладених аргументів ученою запропоновано додатковий конститутивний критерій ідентифікації корпорації – майновий компонент корпоративних прав учасників юридичної особи.

---

<sup>94</sup> Кузнецова Н. С. О корпоративном праве и корпоративном законодательстве Украины : проблемные вопросы. Гражданское право. 2013. №4. С. 10.

<sup>95</sup> Лукач І. В. До питання про ознаки корпорації. Підприємництво, господарство і право. 2013. №3. С. 140-141.

<sup>96</sup> Васильєва В. А. Корпорації як суб'єкти корпоративних відносин. Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 25-26 вересня 2009 року). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. С. 61.

<sup>97</sup> Васильєва В. А. Корпорації як суб'єкти корпоративних відносин. Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 25-26 вересня 2009 року). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. С. 58.

Стаття ст. 167 ГК України визначає корпоративні права як права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами<sup>98</sup>. Аналогічне визначення корпоративних прав міститься в п. 14.1.90 Податкового кодексу України<sup>99</sup>.

Вченими наголошує на пріоритетності майнових прав у єдиному комплексі корпоративних прав, відзначаючи, що учасник товариства має два різновиди прав: майнове, яке, будучи основоположним, породжує вторинні майнові права, а також особисте немайнове право. Саме перше є оборотоздатним і його відчуження призводить до правонаступництва в нового учасника, а особисте немайнове право є необоротоздатним і воно виникає в особи, яка придбала в учасника право на частку певним, встановленим законом, способом<sup>100</sup>. Як влучно в цьому аспекті наголошує А. В. Зеліско, що саме пріоритетність майнового компоненту в структурі правовідносин «учасник-корпорація» є фактором їх корпоративно-правової ідентифікації<sup>101</sup> і є тією кваліфікуючою ознакою, що дає можливість розглядати організацію юридичною особою корпоративного типу без окреслення обмеженого кола юридичних осіб<sup>102</sup>.

---

<sup>98</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-ІУ. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

<sup>99</sup> Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 року № 2755-УІ. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

<sup>100</sup> Борисова В. І., Спасибо-Фатєєва І. В., Кібенко О. Р. Сутність поняття «корпорація». Корпоративне управління : монографія / за ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. Х.: Право, 2007. С. 193.

<sup>101</sup> Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. С. 117.

<sup>102</sup> Сішук Л. В. Корпорація як суб'єкт корпоративних відносин. Проблеми цивільного права та процесу : матеріали науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (м. Харків, 25 травня 2013



Отже, конститутивною ознакою для ідентифікації юридичної особи корпоративного типу наявності в учасника корпоративних майнових прав, що є проявом майнового правового зв'язку зв'язок між юридичною особою та її учасниками (засновниками). Якщо в учасників товариства наявні корпоративні права та виникають корпоративних відносин з їх участю, то матиме місце організація з корпоративним устроєм, а якщо цих прав в учасників немає – то й організація не буде вважатися корпорацією. Тобто корпораціями будуть ті товариства, в яких статутний капітал поділяється на частки, учасники мають право на частину прибутку товариства та на участь в управлінні ним. Якщо деякі з наведених прав в учасників товариства відсутні, такі юридичні особи не можуть визнаватися корпораціями. Так, майнові права на участь у розподілі прибутку (на дивіденди) відсутні в учасників непідприємницьких товариств, бо вони є неприбутковими. І навіть у разі отримання ними прибутку від певної діяльності він не розподіляється між учасниками. Не одержують вони й частини майна товариства ні в разі виходу з нього, ні при його ліквідації<sup>103</sup>.

Корпорації ж визначаються як самостійний суб'єкт права, зареєстрованої у встановленому законом порядку юридичної особи, яка створюється шляхом об'єднання майна та осіб з метою ведення підприємницької діяльності, учасники якої наділені щодо неї корпоративними правами<sup>104</sup>.

Узагальнюючи доходимо до висновку, що оскільки усі корпорації (юридичні особи корпоративного типу) є юридичними особами то їм властиві всі ознаки якими наділені юридичні особи та впливаючі з їх природи (зокрема, організаційна єдність; майнова відокремленість, можливість виступати у цивільному обороті від імені; самостійна цивільно-

---

року). Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ ; Золота миля, 2013. С. 344.

<sup>103</sup> Правова доктрина України: У 5 томах. Том 3: Доктрина приватного права України /Н.С. Кузнецова, Є.О. Харитонов, Р.А. Майданик та ін.; За заг. ред. Н.С. Кузнецової. Х.: Право, 2013. С. 440.

<sup>104</sup> Сішук Л. В. Сутність корпорації у корпоративному праві України: теоретичний аспект. Приватне право і підприємництво. №17. 2017. С. 47.

правова відповідальність за своїми зобов'язаннями, здатність бути позивачем та відповідачем в суді). Однак не всі юридичні особи є корпораціями, а лише ті, в учасника яких наявні корпоративні майнові права (зокрема, правомочності на участь цієї особи в управлінні організацією, отримання дивідендів даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, та є проявом майнового правового зв'язку між юридичною особою та її учасниками (засновниками). Якщо в учасників юридичної особи наявні корпоративні права та виникають корпоративних відносин з їх участю, то матиме місце юридична особа корпоративного типу. При цьому юридичну особу корпоративного типу варто розуміти як зареєстровану у встановленому законом порядку юридичну особу, створену шляхом об'єднання майна та (або) осіб з метою здійснення підприємницької діяльності, учасники якої наділені щодо неї корпоративними правами (на участь цієї особи в управлінні організацією, отримання дивідендів даної організації та активів у разі її ліквідації відповідно до закону, тощо).

### **3. Види юридичних осіб корпоративного типу**

Думки стосовно видів юридичних осіб корпоративного типу мають різноплановий характер. Багато науковців відштовхуються від думки про те, що корпоративні юридичні особи існують у організаційно-правовій формі господарських товариств (О. Р. Кібенко, І. Б. Саракун, М. В. Оприско та інші)<sup>105</sup>. Таку ж позицію знаходимо і в працях Н. С. Кузнєцової, яка вважає, що корпораціями в українському праві є господарські товариства, оскільки ними є юридичні особи, що основані на

---

<sup>105</sup> Кібенко Е. Р. Корпоративное право Великобритании. Законодательство. Прецеденты. Комментарии. X., 2003. С. 32; Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва АПРн України, 2009. С. 20-21; Оприско М. В. Договори про відчуження корпоративних прав : автореферат дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право». К.: Національна академія внутрішніх справ, 2014. С. 5.

засадах участі (членства), статутний капітал яких поділений на частки, що належать певним учасникам, які, відповідно, управляють цією юридичною особою<sup>106</sup>. Тобто зробимо проміжний висновок, що всі господарські товариства повинні бути кваліфіковані як юридичні особи корпоративного типу. Проте виникає питання чи лише господарськими товариствами вичерпуються юридичні особи корпоративного типу. В. В. Луць заявив, що коло суб'єктів корпоративного права є ширшим, ніж виключно господарські товариства<sup>107</sup>. В. А. Васильєвою обгрунтовано, що корпоративними юридичними особами є підприємницькі юридичні особи<sup>108</sup>.

Згідно з абз. 2 п. 1.1 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин»: «при визначенні підвідомчості справ цієї категорії судам слід враховувати, що з огляду на системний аналіз положень статті 84 ЦК України, частини п'ятої статті 63, частин першої та третьої статті 167 ГК України, Закону України «Про господарські товариства», Закону України «Про акціонерні товариства», статей 1, 19 і частин першої, шостої статті 20 Закону України «Про фермерське господарство», статей 6, 8, 19 та 21 Закону України «Про кооперацію» корпоративні відносини виникають, зокрема, у господарських товариствах, виробничих кооперативах, фермерських господарствах, приватних підприємствах, заснованих на власності двох або більше осіб»<sup>109</sup>.

---

<sup>106</sup> Кузнецова Н.С. Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів. Правовий тиждень. URL.: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=133> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>107</sup> Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти) : моногр. / [В. В. Луць, В. А. Васильєва, Н. Р. Кобецька, та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. Тернопіль : Підруч. і посіб., 2007. С. 8.

<sup>108</sup> Луць В. В. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін.] ; за заг. ред. В.В. Луця. К. : Юрінком Інтер, 2010. С. 96.

<sup>109</sup> Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 № 4. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80#w1>  
[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80#w1)



Виробничі кооперативи як і господарські товариства передбачають особисте членство учасників в діяльності організації, які можуть брати участь в управлінні справами підприємства, та, що є визначальним, здійснюють діяльність з метою отримання прибутку та наступного його розподілу між учасниками. Вважаємо, що цього достатньо для кваліфікації виробничих кооперативів в якості корпорацій. При цьому окрім виробничих кооперативів можливим є існування й інших видів кооперативів, згідно ЦК, ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» сільськогосподарські кооперативи, що створюються з метою отримання прибутку<sup>110</sup>; Закону України «Про кооперацію»<sup>111</sup> – це обслуговуючі кооперативи та споживчі кооперативи. Щодо їхнього статусу в якості корпорацій переважна більшість вчених наголошує, що вони мають некомерційний характер і створюються для задоволення потреб їхніх членів<sup>112</sup>, отже, не є корпоративними юридичними особами. Задля об'єктивності відзначимо, що в доктрині можна зустріти думку щодо віднесення до корпорацій як підприємницьких, так і непідприємницьких товариств<sup>113</sup>.

---

16?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80#w1  
2 (дата звернення 22.01.2024).

<sup>110</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>111</sup> Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>.

<sup>112</sup> Колосов Р. Корпоративне підприємство: поняття, ознаки та місце серед інших юридичних осіб. Господарське право і процес. 2017. № 9. С. 75.

<sup>113</sup> Борисова В. І., Спасибо-Фатеева І. В., Кібенко О. Р. Сутність поняття «корпорація». Корпоративне управління : монографія / за ред. проф. І. Спасибо-Фатеевої. Х.: Право, 2007. С.113; Борисова В.І. До чинників, що характеризують цивільне право України як галузь приватного права. Вісник Академії правових наук України 2005. №2(41). С. 105-116; Борисова В. І. Корпорація – організаційно-правова форма корпоративних відносин. Право та інновації. 2015. № 4. С. 9-16. URL.: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir\\_2015\\_4\\_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_4_3); Борисова В. И. Корпорация - организационно-правовая форма корпоративных отношений. Альманах цивилистики : Сборник статей / Под ред. Р.А. Майданика. К. : Всеукраинская ассоциация издателей «Правова єдність», 2008. Вып. 1. С. 251; Зозуляк О. І. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники. 2017. С. 231-232.



Якщо звернутись до аналізу ЗУ «Про споживчу кооперацію», згідно ст. 4 якого члени споживчого товариства мають право: «брати участь у діяльності споживчого товариства, обирати і бути обраним до його органів управління і контролю, вносити пропозиції щодо поліпшення діяльності товариства та усунення недоліків у роботі його органів і посадових осіб; на перевагу у придбанні товарів і одержанні послуг у магазинах та інших підприємствах споживчої кооперації; одержувати частку прибутку, що розподіляється за результатами господарської діяльності між членами споживчого товариства відповідно до їх пайового внеску; бути прийнятим у першочерговому порядку на роботу в споживче товариство відповідно до освіти і професійної підготовки та одержувати направлення в учбові заклади, в тому числі на правах господарського стипендіата на договірних засадах»<sup>114</sup>, вченими доходить висновку можливість тлумачення цього виду непідприємницьких товариств як юридичних осіб корпоративного типу<sup>115</sup> та й загалом вдалою була б зміна підходів, до кваліфікації «непідприємницьких товариств» як таких, виходячи з особливої мети, яка зумовлює особливий порядок розподілу прибутку (пропонується А. В. Зеліско<sup>116</sup>). Якщо ж в непідприємницького товариства немає особливої мети та й розподілу прибутку між учасниками – воно не повинне бути віднесене до числа юридичних осіб корпоративного типу, адже як було резюмовано в попередньому підрозділі конститутивним критерієм ідентифікації юридичної особи як корпорації є майновий компонент корпоративних прав учасників юридичної особи, що включає, зокрема, правомочності на участь цієї особи в управлінні організацією, отримання дивідендів даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону.

---

<sup>114</sup> Про споживчу кооперацію : Закон України № 2265-ХІІ від 10.04.1992 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 30. Ст. 414.

<sup>115</sup> Бутрин Н. С. Правочин як підстава виникнення та припинення корпоративних прав : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право». Івано-Франківськ : ПНУ, 2014. С. 39.

<sup>116</sup> Зеліско А. В. Правовий статус споживчих товариств : моногр. Івано-Франківськ : Сімик. 2011. С. 25.



З огляду на те, що на відміну від корпорації, яка діє в інтересах учасників, установа діє в інтересах користувачів, управління установою здійснюється правлінням, а не самими учасниками, у разі ліквідації установи учасники не мають права на отримання її активів, то установи не можуть бути кваліфіковані як юридичні особи корпоративного типу.

У ГК України як суб'єкти господарювання виокремлено також підприємства та підприємницькі об'єднання. Приватне підприємство може мати як одного засновника, так і декількох, як юридичних, так і фізичних осіб, що не впливає на кваліфікацію його в такому статусі, проте завжди метою його діяльності є отримання прибутку, тому безсумнівно цей суб'єкт господарювання є корпорацією. Станом на сьогодні, виходячи з буквального тлумачення чинного законодавства корпоративними підприємствами будуть лише ті приватні підприємства, в яких беруть участь дві або більше фізичні особи. З таким підходом законодавця справедливо не погоджуються вчені, з огляду на те, що відсутня залежності наявності чи відсутності корпоративних прав від кількості учасників (засновників) юридичної особи<sup>117</sup>.

Об'єднання підприємств, яким згідно ч. 1 ст. 118 ГК України є господарські організації, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їхньої виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних і соціальних завдань<sup>118</sup>, не можуть бути віднесені до юридичних осіб корпоративного типу, адже засновники підприємницького об'єднання не формують за рахунок внесків статутного капіталу, а тому не набувають корпоративних прав, а значить не є юридичними особами корпоративного типу.

Підводячи підсумок резюмуємо, що коло юридичних осіб корпоративного типу потрібно визначати шляхом перевірки на предмет наявності конститутивного критерію ідентифікації

---

<sup>117</sup> Бутрин Н. С. Правочин як підстава виникнення та припинення корпоративних прав : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право». Івано-Франківськ : ПНУ, 2014. С. 41.

<sup>118</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-ІУ. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.





юридичної особи як корпорації – наявності майнового компоненту корпоративних прав учасників юридичної особи, що включає правомочності на участь цієї особи в управлінні організацією, отримання дивідендів даної організації та активів у разі її ліквідації, тощо, що дасть можливість розглядати організацію юридичною особою корпоративного типу без окреслення обмеженого кола юридичних осіб. Як наслідок, юридичними особами корпоративного типу слід тлумачити господарські товариства (незалежно від складу учасників), виробничі кооперативи, споживчі кооперативи, сільськогосподарські кооперативи та сільськогосподарські кооперативні об'єднання, що мають на меті одержання прибутку, приватні підприємства та інші організаційно-правові форми юридичних осіб, участь в яких передбачає виникнення в учасників (засновників) майнового компоненту корпоративних прав. Нижче розкриємо специфіку кожної з юридичних осіб корпоративного типу.

#### **4. Характеристика окремих юридичних осіб корпоративного типу**

##### **Господарські товариства**

Господарські товариства та їх окремі організаційно-правові форми є традиційними видами ведення підприємницької діяльності в Україні з використанням механізму юридичної особи. Особливістю господарських товариств є поділ їх статутного (складеного) капіталу на частки між учасниками (ст. 113 ЦК)<sup>119</sup>.

Згідно ст. 114 ЦК України учасником господарського товариства може бути фізична або юридична особа. Істотно ширше перелік учасників підприємницьких товариств, передбачений ГК України у ч. 2 ст. 79, де включаються не лише фізичні та юридичні, а й органи державної влади та місцевого самоврядування, які володіють господарською компетенцією<sup>120</sup>. Інший підхід в ст. 3 ЗУ «Про господарські товариства», відповідно до

---

<sup>119</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>120</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.



якої засновниками та учасниками товариства можуть бути підприємства, установи, організації, а також громадяни, крім випадків, передбачених законодавчими актами України. За цією статтею виступати засновниками та учасниками господарських товариств вправі також іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, а також міжнародні організації, крім випадків, встановлених законодавчими актами України<sup>121</sup>.

Фізична особа вже з 14 років може стати учасником (засновником) господарського товариства, а укласти відповідні договори, пов'язані із її статусом за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

Варто зауважити, що учасником (засновником) господарського товариства (крім, повного і командитного товариств) може бути одна особа. Тенденція до визнання господарських товариств одного учасника зумовлена розвитком ринкової економіки (в основному у зв'язку з частими випадками концентрації всіх часток (акцій) у одного учасника (акціонера)) і спрямована на заміну інституту приватного підприємства. У праві Європейського союзу господарські товариства з одним учасником визнані Другою Директивою Ради Європейського союзу від 13 грудня 1976 року та Дванадцятотою директивою №89/667/ЄЕС від 21 грудня 1989 року про товариства з обмеженою відповідальністю з єдиним учасником. Сьогодні товариства одного учасника дозволені законодавством Франції, Німеччини, Іспанії, Швейцарії, Данії, Великобританії, США та інших держав<sup>122</sup>. У вітчизняному праві таке законодавче закріплення міститься у ЦК та ГК України (зокрема ч.2 ст.83 ЦК, ч.2 ст.83 ЦК, ч.2 ст.114 ЦК України, ч.1 ст.140 ЦК, ч.1 ст.151 ЦК України, ч.4 ст.153 ЦК України, ч.1 ст.79 ГК). При цьому на господарські товариства з одним учасником поширюються всі норми щодо органів управління, які передбачені для юридичних осіб взагалі та

---

<sup>121</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 576-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>122</sup> Гук Андрій. Органи господарських товариств з одним учасником. URL.: [Huk Orhany hospodarskykh tovarystv z odnym uchasnykom.pdf](#) (дата звернення 22.01.2024).



господарських товариств зокрема, що не виключає проблем на практиці (наприклад, скликання загальних зборів учасників, оскільки всі рішення фактично приймаються єдиним учасником), які потребують вирішення в статуті таких товариств не змінюючи при цьому імперативних норм щодо діяльності товариств.

Господарські товариства існують у формі: 1) повного товариства; 2) командитного товариства; 3) товариства з обмеженою відповідальністю; 4) товариства з додатковою відповідальністю; 5) акціонерного товариства. При цьому традиційним для вітчизняної доктрини є поділ господарських товариств на об'єднання осіб та об'єднання капіталів<sup>123</sup>, що не відображений в законодавстві. Такий розподіл має скоріше науковий характер, ніж практичний, і спрямований на спрощення структури законодавчого регулювання в теорії та інтерпретації законодавства.

Натомість в окремих державах – учасницях ЄС – виокремлення товариств капіталів та товариств осіб відображається у нормах законодавства (наприклад, Закон Чехії «Про комерційні корпорації» поділяє корпорації за критерієм того, чи несуть їх учасники відповідальність за боргами компанії за рахунок додаткових зобов'язань на капітальні компанії (товариство з обмеженою відповідальністю та акціонерне товариство) та особові<sup>124</sup>, в законодавстві Австрійської Республіки має місце поділ на товариства осіб (відкрите товариство (аналог повного товариства у вітчизняному законодавстві), командитне товариство, негласне товариство, просте товариство) та товариства капіталів (акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю)<sup>125</sup>; в Кодексі торгівельних товариств Польщі закріплено поділ на товариства осіб і товариства капіталів<sup>126</sup>).

---

<sup>123</sup> Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення : монографія. К., Атіка, 2003. С. 114.

<sup>124</sup> PĚgemysl Raban: Obchodní zákoník, komentíĚ, in : Eurounion, Praha 1997. 591 str., p. 234.

<sup>125</sup> Ковалишин О. Р. Види суб'єктів господарювання за правом Австрії. Корпоративне право Австрії та України : монографія / Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Вікторія Робертсон [та ін.]; за ред. проф. В. А. Васильєвої. ІваноФранківськ, 2015. С. 45.

<sup>126</sup> Kodeks spýłek handlowych. Ustawa z dnia 15 wrzeĚnia 2000 r. Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037. URL.: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20000941037> (дата звернення 22.01.2024)



Зазвичай відмінності між товариствами осіб та товариствами капіталів визначаються тим, що перші є залежними від впливу учасників (ведення справ та управління діяльністю здійснюється безпосередньо учасниками), у той час як товариства капіталів вважаються менш залежними від конкретних осіб. Однак у сучасній літературі відзначається тенденція до зростання ролі учасника у всіх господарських товариствах, незалежно від їхньої належності до об'єднань капіталів чи осіб<sup>127</sup>, при цьому наголошується, що в основі такого дихотомічного поділу повинні бути критерії правового характеру, кваліфікуючим з яких є наявність чи відсутність додаткової відповідальності учасників за зобов'язаннями товариства понад розмір їхніх вкладів (або в межах несплаченої частини вкладів), а також рівень свободи відчуження корпоративних прав<sup>128</sup>.

До товариств об'єднань осіб відносять повні товариства та командитні товариства, а товариствами, що є об'єднанням майна визначають акціонерні товариства, товариства з обмеженою та товариства з додатковою відповідальністю.

### **Повні товариства**

Правове регулювання статусу повних товариств та їх функціонування здійснюється загальними положеннями законодавства про юридичні особи, господарські товариства, з врахуванням тих особливостей, що обумовлені правовим статусом його учасників та їх відповідальністю за зобов'язаннями товариства<sup>129</sup>. Для повного товариства спеціальними нормами є

---

<sup>127</sup> Зеліско А. В. Правова характеристика сучасного стану та тенденцій модифікації системи господарських товариств. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 17.

<sup>128</sup> Зеліско А. В. Правова характеристика сучасного стану та тенденцій модифікації системи господарських товариств. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 18.

<sup>129</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

ст.119-132 ЦК України<sup>130</sup>, ст. 66-74 ЗУ «Про господарські товариства»<sup>131</sup>.

Повним є товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить (ст.119 ЦК України)<sup>132</sup>.

Повне товариство не може бути створене однією особою, а особа може бути учасником тільки в одному повному товаристві. Така законодавча заборона пов'язана з особливістю відповідальності учасників повного товариства та необхідністю гарантування інтересів кредиторів, про що буде йтися нижче.

Законодавчою вимогою щодо найменування повного товариства є обов'язкова вказівка імен (найменування) всіх його учасників, або ім'я (найменування) одного чи кількох учасників з доданням слів «і компанія», а також слова «повне товариство». Установчим документом повних товариств є договір про створення (засновницький договір), який засновниками укладається ще до моменту створення товариства.

Вимоги до мінімального розміру статутного фонду повного товариства відсутні, що впливає з специфіки відповідальності даного товариства (додаткової відповідальності учасників за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернене стягнення).

Управління діяльністю повного товариства здійснюється за спільною згодою всіх учасників. Засновницьким договором товариства можуть бути передбачені випадки, коли рішення приймається більшістю голосів учасників. Кожний учасник

---

<sup>130</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>131</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>132</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).



повного товариства має один голос, якщо засновницьким договором не передбачений інший порядок визначення кількості голосів<sup>133</sup>.

Учасник повного товариства має право діяти від імені товариства, якщо засновницьким договором не визначено, що всі учасники ведуть справи спільно (у такому випадку усі рішення щодо правочинів товариства приймаються одногосно), або що ведення справ доручено окремим учасникам. У відносинах з третіми особами повне товариство не може посилається на положення засновницького договору, які обмежують повноваження учасників товариства щодо права діяти від імені товариства, крім випадків, коли буде доведено, що третя особа у момент вчинення правочину знала чи могла знати про відсутність в учасника товариства права діяти від імені товариства.

Прибуток та збитки повного товариства розподіляються між його учасниками пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі, якщо інше не передбачено засновницьким договором або домовленістю учасників<sup>134</sup>.

Кваліфікуючою характеристикою, окрім здійснення управління товариством всіма учасниками спільно є і специфіка відповідальності учасників за зобов'язаннями повного товариства. В аспекті обов'язку учасників повного товариства за зобов'язаннями останнього ЦК України в ч. 1 ст. 119 передбачає: «учасники повного товариства солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить»<sup>135</sup>. У разі неможливості кредиторів задовольнити свої вимоги від товариства, вони звертаються з відповідною вимогою до його учасників (ч. 1 ст. 124 ЦК України, абз. 2 ч. 2 ст. 619 ЦК України)<sup>136</sup>.

---

<sup>133</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>134</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>135</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>136</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).



Юридична особа як автономний суб'єкт цивільних правовідносин несе самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язання. Це стосується і повного товариства, яке, насамперед повинне відповісти за своїми зобов'язаннями всім своїм майном. Невдала спроба кредитора отримати задоволення від товариства є умовою звернення з відповідною вимогою до його учасників<sup>137</sup>. Підкреслимо, що такий субсидіарний обов'язок покладається на вказаних учасників в разі не будь-якої неспроможності основного боржника, а лише у разі недостатності у товариства майна для задоволення вимог кредиторів (див., наприклад, ч. 1 ст. 119, ч. 1 ст. 124, ч. 1 ст. 133 ЦК України<sup>138</sup>).

У ЦК України, на жаль, недостатньо чітко формулює таку підставу виникнення субсидіарного обов'язку учасника повного товариства. Оскільки «недостатність майна товариства» не конкретизована законодавчо, неясно з якого моменту кредитори вправі пред'явити свої вимоги до учасників товариства – з моменту, коли їм стало відомо, що, швидше за все, майна товариства недостатньо, наприклад, коли товариство мотивуючи цими причинами не виконує у встановлені терміни вимоги кредиторів чи не раніше, ніж закінчиться строк для виконання зобов'язання. Таке неоднозначне формулювання очевидно не може не викликати труднощів у процесі правозастосування.

Слід зауважити, що для виникнення субсидіарного обов'язку в учасника немає ніякого значення причетність цього учасника до виникнення боргів товариства так само як і момент виникнення цих боргів товариства: до чи після вступу учасника в товариство. Більш того потенційна можливість виникнення субсидіарного обов'язку в учасників повного товариства та повних учасників командитного товариства згідно чинного законодавства (ч. 3 ст. 124 ЦК України) існує навіть протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому

---

<sup>137</sup> Шуба Б. В. Відповідальність учасників господарського товариства як засіб захисту інтересів його кредиторів (порівняльно-правовий аналіз німецького і українського права): дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2005. С.23.

<sup>138</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

учасник вибув із товариства<sup>139</sup>. Виконання такого обов'язку передбачається за рахунок всього майна такого учасника, тобто необмежений її розмір законодавчими нормативними вказівками чи вказівками локальних актів. До того потрібно розтлумачити солідарний характер, що передбачає можливість пред'явлення вимоги кредитором повного товариства до будь-якого учасника повного товариства в повному обсязі вимоги чи частково, або до всіх одночасно на вибір кредитора.

Повне товариство ліквідується на загальних підставах, встановлених ст. 110 ЦК України, а також у разі, якщо в товаристві залишається один учасник<sup>140</sup>. Цей учасник має право протягом шести місяців з моменту, коли він став єдиним учасником товариства, перетворити таке товариство в інше господарське товариство у порядку, встановленому ЦК України<sup>141</sup>.

Учасник повного товариства, яке було створене на невизначений строк, може у будь-який момент вийти з товариства, заявивши про це не пізніше ніж за три місяці до фактичного виходу із товариства. Справжність підпису на заяві про вихід із товариства підлягає нотаріальному засвідченню. Достроковий вихід учасника з повного товариства, що засноване на певний строк, допускається лише з поважних причин<sup>142</sup>. Учасник повного товариства, який систематично не виконує чи виконує неналежним чином обов'язки, покладені на нього товариством, або який перешкоджає своїми діями (бездіяльністю) досягненню цілей товариства, може бути виключений із товариства у порядку, встановленому засновницьким договором.

---

<sup>139</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>140</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>141</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>142</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).





При припиненні участі в товаристві учасник має право вимагати виплати вартості частини майна повного товариства, пропорційно частці цього учасника у складеному капіталі повного товариства, якщо інше не встановлено засновницьким договором. Учасник повного товариства має право за згодою інших його учасників передати свою частку у статутному капіталі чи її частину іншому учасникові товариства чи третій особі<sup>143</sup>.

Отже, повним є товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить. Така організаційно-правова форма повного (як і командитного) товариства дозволяє гранично спростити структуру управління організацією, підвищує привабливість юридичної особи при вступі в цивільний обіг, а також сприяє формуванню репутації як «прозорої» і добросовісної юридичної особи, що є істотною перевагою на ринку. Це й пояснює практичну потребу в таких господарських товариствах, враховуючи необмежену можливість ведення справ товариства його учасниками, відсутність множинних формальностей, дотримання яких вимагається для інших організацій корпоративного типу<sup>144</sup>. Власне вважаємо, що субсидіарний характер обов'язку учасників повного товариства впливає із здійснення управління товариством безпосередньо такими учасниками товариства за спільною згодою на підставі правил ведення справ товариства передбачених ч. 3 ст. 119 та ч. 1 ст. 122 ЦК України<sup>145</sup>. Попри те, практика свідчить про досить

---

<sup>143</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>144</sup> Шуба Б. В. Відповідальність учасників господарського товариства як засіб захисту інтересів його кредиторів (порівняльно-правовий аналіз німецького і українського права): дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2005. С.16.

<sup>145</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).



поодиноке використання таких організаційно-правових форм юридичної особи. Необмежена відповідальність повних учасників за боргами товариства вважається недостатньо збалансованою перевагами господарювання у цій організаційно-правовій формі, в результаті чого засновники суб'єкта підприємництва дуже рідко обирають організаційно-правову форму повного чи командитного товариства, окрім випадків коли цього вимагає законодавство для здійснення певних видів діяльності.

### **Командитне товариство**

Командитним товариством є товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства" (ст. 133 ЦК України)<sup>146</sup>. Аналогічне визначення міститься і в ст. 75 ЗУ «Про господарські товариства»<sup>147</sup>. Правове регулювання специфіки командитних товариств визначається ст. 133-139 ЦК України<sup>148</sup> та ст. 75-83 ЗУ «Про господарські товариства»<sup>149</sup>.

Особливості діяльності командитного товариства визначаються його поліструктурними особливостями, де наявні дві групи учасників, що мають різне правове становище: повні учасників

---

<sup>146</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>147</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>148</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>149</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).

та вкладників. При цьому, схожість із повним товариством виявляється в наявності повних учасників, які представляють і ведуть підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть відповідальність всім своїм майном за зобов'язаннями товариства. З іншого боку, простежується схожість з товариством з обмеженою відповідальністю, оскільки вкладники несуть відповідальність за зобов'язання командитного товариства лише в межах внесених ними вкладів. Ч. 3 ст. 133 ЦК України передбачає застосування щодо командитного товариства відповідних норм про повне товариство<sup>150</sup>, а ст. 135 ЦК України поширює положення законодавства про учасників повного товариства, їх статус та відповідальність за зобов'язаннями товариства на повних учасників командитного товариства<sup>151</sup>.

Командитне товариство не може бути створене однією особою. При цьому особа може бути повним учасником тільки в одному командитному товаристві. Повний учасник командитного товариства не може бути його вкладником одночасно. Сукупний розмір вкладів вкладників не повинен перевищувати п'ятдесяти відсотків складеного капіталу повного товариства<sup>152</sup>.

У відповідності до ч. 3 ст. 134 ЦК України, якщо внаслідок виходу, виключення чи набуття у командитному товаристві залишився один повний учасник, засновницький договір переоформляється в одноособову заяву, підписану повним учасником. Якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі відомості, встановлені цієї статтею для командитного товариства<sup>153</sup>.

---

<sup>150</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>151</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>152</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>153</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).



Вимоги до мінімального розміру статутного фонду, аналогічно як і для повного товариства, відсутні. Найменування командитного товариства має містити імена (найменування) всіх повних учасників або містити ім'я (найменування) хоча б одного повного учасника з доданням слів «і компанія», а також слова «командитне товариство», що сприяє створенню прозорості і надає партнерам одразу інформацію про конкретних осіб, що здійснюють управління товариством та підкреслює їхню субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства.

Командитне товариство створюється і діє на підставі засновницького договору. Повні учасники командитного товариства здійснюють управління його діяльністю за спільною згодою всіх учасників. Засновницький договір товариства може встановлювати, що рішення приймаються більшістю голосів учасників. Кожен учасник командитного товариства має один голос, якщо інший порядок голосування не встановлено засновницьким договором. У той час як вкладники не мають права брати участь в управлінні діяльністю командитного товариства та висловлювати заперечення проти дій повних учасників з питань управління діяльністю товариства. Вкладники можуть вести справи товариства лише на підставі виданої довіреності вкладники<sup>154</sup>. При цьому кожний учасник командитного товариства, незалежно від того, чи уповноважений він вести справи товариства, має право ознайомлюватися з усією документацією щодо ведення справ товариства. Відмова від цього права чи його обмеження, зокрема за домовленістю учасників товариства, є нікчемною (ст. 121 ЦК України)<sup>155</sup>.

Згідно зі ст. 78 ЗУ «Про господарські товариства» вкладник може вступити до командитного товариства шляхом внесення грошових або матеріальних вкладів. Вкладник командитного товариства, у відповідності до ст. 79 зазначеного закону та ч. 2 ст. 137

---

<sup>154</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>155</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

ЦК України, має право одержувати частину прибутку товариства відповідно до його частки у складеному капіталі товариства в порядку, встановленому засновницьким договором (меморандум); діяти від імені товариства у разі видачі йому довіреності та відповідно до неї; мати перевагу перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства відповідно до положень ЗУ «Про господарські товариства» (якщо бажання викупити частку (її частину) виявили декілька вкладників, зазначена частка розподіляється між ними відповідно до їхніх часток у складеному капіталі товариства); вимагати першочергово повернення в разі ліквідації товариства; ознайомлюватися з річними звітами та балансами товариства; після закінчення фінансового року вийти з товариства та одержати свій вклад у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом); передати свою частку (її частину) у складеному капіталі іншому вкладнику або третій особі, повідомивши про це товариство, що припиняє його участь у командитному товаристві. Засновницьким договором (меморандумом) командитного товариства можуть бути передбачені також інші права вкладника. Ч. 1 ст. 137 ЦК України встановлено, що вкладник командитного товариства зобов'язаний зробити вклад до складеного капіталу. Внесення вкладів посвідчується свідоцтвом про участь у командитному товаристві<sup>156</sup>.

Обов'язками вкладника ЗУ «Про господарські товариства» (стаття 80) визначає вносити вклади і додаткові внески у розмірі, способами і у порядку, передбаченими засновницьким договором. Сукупний розмір часток вкладників не повинен перевищувати 50 відсотків майна товариства, зазначеного в засновницькому договорі. Складений капітал командитного товариства підлягає сплаті його учасниками до закінчення першого року з дня державної реєстрації товариства<sup>157</sup>.

---

<sup>156</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>157</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).

Прибуток командитного товариства розподіляються між його учасниками та вкладниками пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі.

У разі недостатності у командитного товариства майна для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства несуть солідарно повні учасники товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення аналогічно як учасники повного товариства, що було детально розкрито попередньо, тому лише відзначимо, що на субсидіарний обов'язок повних учасників командитного товариства поширюються всі законодавчі вимоги, що й на учасників повного товариства. Вкладники такої додаткової відповідальності не несуть, вони несуть лише ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів. Проте законодавством передбачено і відповідальність вкладника командитного товариства, а саме:

– якщо вкладник командитного товариства вчиняє правочин від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то в разі схвалення його дій командитним товариством він звільняється від відповідальності перед кредиторами за вчинений правочин;

– якщо схвалення командитного товариства не буде отримано, вкладник несе відповідальність перед третіми особами за вчинений ним правочин усім своїм майном, на яке за законом може бути звернене стягнення;

– вкладник командитного товариства, який не вніс передбаченого засновницьким договором (меморандумом) вкладу, несе відповідальність перед товариством у порядку, встановленому цим же засновницьким договором (меморандумом)<sup>158</sup>

Вибуття з командитного товариства відбувається за умов смерті учасника або оголошення його померлим – за відсутності спадкоємців, визнання безвісно відсутнім; ліквідації юридичної

---

<sup>158</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).



особи – учасника товариства, в тому числі у зв'язку з визнанням її банкрутом; визнання учасника недієздатним або обмежено дієздатним; призначення за рішенням суду примусової реорганізації юридичної особи – учасника товариства, зокрема у зв'язку з її неплатоспроможністю; звернення стягнення на частину майна повного товариства, що відповідає частці учасника у складеному капіталі товариства<sup>159</sup>.

Згідно ст. 71 ЗУ «Про господарські товариства» учасник командитного товариства, яке було створено на невизначений строк, може в будь-який час вийти з товариства, відповідно до цієї ж статті закону, попередивши про це не пізніше, як за три місяці. Вихід із товариства, що було створено на визначений строк, допускається тільки за наявності поважних причин та за умови, що попередження про це надійшло не пізніше, як за шість місяців. Справжність підпису на заяві про вихід із товариства підлягає нотаріальному засвідченню. Достроковий вихід учасника з повного товариства, що засноване на певний строк, допускається лише з поважних причин. Якщо при виході учасника з командитного товариства це товариство зберігається, то учаснику виплачується вартість його внеску відповідно до балансу, складеного на день виходу<sup>160</sup>.

Спеціальною підставою припинення командитного товариства є вибуття всіх учасників з повною відповідальністю. У разі вибуття всіх вкладників командитне товариство ліквідується. При цьому повні учасники командитного товариства у разі вибуття всіх вкладників мають право перетворити командитне товариство у повне товариство.

Наявні у командитного товариства грошові кошти, включаючи і виручку від продажу його майна при ліквідації, після розрахунків по оплаті праці найманих працівників товариства і

---

<sup>159</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>160</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).

виконання обов'язків перед банками, бюджетом, іншими кредиторами у першу чергу розподіляються між вкладниками для повернення їм їх вкладів, а потім між учасниками з повною відповідальністю. У разі недостатності коштів товариства для повного повернення вкладникам їх вкладів наявні кошти розподіляються між вкладниками відповідно до їх долі у майні товариства.

На вимогу учасника та за згодою товариства вклад може бути повернуто повністю або частково в натуральній формі. Учаснику, який вибув, виплачується належна йому частина прибутку, одержаного товариством у даному році. Майно, передане учасникам товариства тільки для користування, повертається в натуральній формі без винагороди<sup>161</sup>.

Таким чином, підводячи підсумок, слід відзначити, що командитним товариством є товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства (ст. 133 ЦК України). Особливості діяльності командитного товариства обумовлені тим, що воно є поліструктурною юридичною особою і включає в себе дві групи різних за правовим становищем учасників: повних учасників та вкладників. На сьогодні на фоні широкого розповсюдження окремих господарських товариств (і насамперед, товариств з обмеженою відповідальністю) командитні товариства є не досить поширеними, хоча вони є оптимальним різновидом організації підприємницької діяльності, що дозволяє на основі взаємодовіри брати в цивільному обігу.

---

<sup>161</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).



## **Товариство з обмеженою відповідальністю**

На сьогодні в Україні існує велика кількість товариств з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ), що пов'язано насамперед з доволі простою процедурою створення і реєстрації такого товариства та невеликими розмірами початкового капіталу, необхідного для його створення, які дають змогу об'єднати матеріальні та інші ресурси кількох учасників і водночас зменшити ризик підприємницької діяльності для кожного з них.

Істотні реформування корпоративного законодавства, що було вкрай необхідними (адже функціонували довгий час норми, прийняті ще у 90-х роках ХХ століття, не здатні задовільнити потреби ринку, перешкоджаючи бізнесу), зачепили і діяльність товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. 6 лютого 2018 року Верховною Радою України було прийнято ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», що набрав чинності 17 червня 2018 року (крім ч. 2 ст. 23 Закону, яка вступала в силу 17 червня 2019 року)<sup>162</sup>. На підставі цього закону норми ЗУ «Про господарські товариства» та Цивільного кодексу України у частині регулювання діяльності товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю втратили чинність.

Нині чинний ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не містить визначення поняття ні товариства з обмеженою додатковою відповідальністю, ні товариства з додатковою відповідальністю, однак закріплює специфіку їх створення, функціонування та припинення, звідки можемо виокремити кваліфікуючі ознаки таких товариств. Так, закон вказує: 1) якщо товариство створюється кількома особами, то вони у разі необхідності визначення взаємовідносин між ними щодо створення товариства можуть укласти договір про створення товариства в письмовій формі (ч. 2 ст. 10) – звідси робимо висновок про можливість створення товариства з

---

<sup>162</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 22.01.2024).

обмеженою відповідальністю як однією, так і декількома особами; 2) розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників (ч. 1 ст. 12) – впливає розподіл статутного капіталу на частки; 3) учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників (ст. 2) – вказує на самостійну відповідальність товариства з обмеженою відповідальністю за своїми зобов'язаннями і відсутність субсидіарного обов'язку за зобов'язаннями товариства в учасників.

Отже, можна визначити товариством з обмеженою як господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки між такими учасниками, що утворюється шляхом об'єднання майна учасників, які не несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства, ризикуючи лише вартістю вкладів у статутний капітал товариства.

Попередній ЗУ «Про господарські товариства» включав обмеження щодо максимальної кількості учасників товариства з обмеженою відповідальністю в 100 осіб, при перевищенні якої товариство підлягало перетворенню на публічне акціонерне товариство протягом одного року, фактично проти волі його засновників/учасників, а зі спливом цього строку – ліквідувалось в судовому порядку, якщо кількість його учасників не зменшувалась до встановленої межі. Тепер кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю не обмежується. Це позитивний момент, оскільки дозволить мажоритарним власникам акціонерних товариств, які не хочуть більше вести бізнес у такій організаційно-правовій формі, перетворити їх на товариство з обмеженою відповідальністю. Зміни, внесені в законодавство, також скасовують обмеження, встановлені ЦК України, щодо кількості товариств, в яких товариство з обмеженою відповідальністю може бути єдиним учасником (одноосібне володіння кількома товариствами). Також відмінено правило, що товариство з обмеженою відповідальністю не може бути єдиним учасником іншого господарського товариства, учасником якого є тільки одна особа. Ці зміни є дуже

позитивними, оскільки попереднє обмеження створювало штучні перешкоди для діяльності товариства з обмеженою відповідальністю та не мало вагомого практичного обґрунтування.

Звернемо увагу, що термін «з обмеженою відповідальністю», який використовується у назві товариства, не вказує на обмеження відповідальності самого товариства, яке несе повну відповідальність за своїми зобов'язаннями, всім належним йому майном. Якщо ж майна товариства недостатньо для задоволення вимог кредиторів, може бути ініційована процедура банкрутства або інші законодавчо передбачені процедури. Учасники товариства, які повністю внесли свої вклади, ризикують лише тим майном або грошовими коштами, які вони внесли як свою частку до статутного капіталу. З іншого боку, учасники, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за зобов'язання товариства в межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників. Тобто, вказівка на обмеження відповідальності в найменуванні цієї організаційно-правової форми господарських товариств стосується ризиків учасників товариства і визначається вартістю їхніх вкладів у статутний капітал.

Основними правами учасника товариства з обмеженою відповідальністю, зокрема є:

1) брати участь в управлінні товариством: участь в загальних зборах, ініціювання загальних зборів, ініціювання опитувань учасників товариства, участь у виконавчому та інших органах товариства, право на представництво товариства тощо;

2) отримувати інформацію про господарську діяльність товариства: отримувати та заслуховувати від виконавчого органу або наглядової ради звітів про стан товариства, ініціювати проведення фінансового аудиту;

3) брати участь у розподілі прибутку товариства: отримання дивідендів залежно від своєї частки в товаристві. Виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток. Товариство виплачує дивіденди грошовими коштами,

якщо інше не встановлено одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. Дивіденди можуть виплачуватися за будь-який період, що є кратним кварталу, якщо інше не передбачено статутом. Виплата дивідендів здійснюється у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття рішення про їх виплату, якщо інший строк не встановлений статутом товариства або рішенням загальних зборів учасників;

4) у разі ліквідації товариства отримати частину майна, що залишилася після розрахунків з кредитором, або його вартість;

5) переважне право учасника на купівлю частки іншого учасника, який продає свою частку третій особі. Про намір продати свою частку учасник має письмово сповістити інших учасників із вказівкою конкретних умов продажу (ціна, розмір частки). Якщо протягом тридцяти днів жоден з учасників не повідомив учасника про намір скористатися своїм переважним правом, то вважається, що він не використав свого права, та надав згоду на продаж частки (ч. 3 ст. 20 Закону)<sup>163</sup>.

6) переважне право на внесення додаткового вкладу. При збільшенні статутного капіталу шляхом внесення додаткових вкладів, кожен учасник має переважне право зробити додатковий вклад пропорційно до його частки у статутному капіталі у межах суми збільшення статутного капіталу;

7) право на вихід з товариства. Кожен учасник, реалізуючи свою дієздатність має право виходу з товариства. Однак законодавчо обмежуватись це право може в інтересах товариства. Так, якщо учасник товариства володіє часткою більше 50 відсотків, він не може вийти з товариства без згоди інших учасників. Для він подає заяву про вихід з товариства, яка має бути розглянута протягом місяця з дня подання і набуває право на вихід з товариства протягом одного місяця з дня надання згоди на його вихід останнім учасником. Якщо учасник товариства володіє часткою у статутному капіталі менше 50 відсотків, то він може в

---

<sup>163</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 22.01.2024).

будь-який момент вийти з товариства без згоди інших учасників. Така особа припиняє бути учасником з дня державної реєстрації його виходу (ч. 2 ст. 24 Закону<sup>164</sup>).

Серед обов'язків учасника товариства: дотримуватися статуту; виконувати рішення загальних зборів учасників товариства; інші обов'язки, передбачені законодавством чи статутом.

Управління товариством з обмеженою відповідальністю здійснюється його органами: загальними зборами учасників, наглядовою радою (у разі утворення) та виконавчим органом.

Загальні збори учасників є вищим органом товариства. Кожен учасник товариства має право бути присутнім на загальних зборах учасників, брати участь в обговоренні питань порядку денного і голосувати з питань порядку денного. Якщо інше не буде передбачено статутом товариства, то кількість голосів учасника на загальних зборах пропорційна до розміру його частки у статутному капіталі товариства. Відзначимо, що у новому Законі було прибрано таке поняття, як кворум. Тепер учасники можуть встановити перелік питань, які можуть бути вирішені більшістю, 2/3 або іншою кількістю голосів (згідно ч. 5 ст. 34 Закону<sup>165</sup>). Це положення особливо важливе для захисту міноритарних учасників, адже надає їм можливість впливати на рішення, або усунути можливість одноосібного управління мажоритарієм.

Статутом товариства може бути передбачено утворення наглядової ради, яка в межах компетенції, визначеної статутом товариства, контролює та регулює діяльність виконавчого органу товариства. Зокрема, до компетенції наглядової ради може бути віднесено обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу товариства (всіх чи окремо одного або декількох з них), зупинення та припинення

---

<sup>164</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>165</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 22.01.2024).



їхніх повноважень, встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства.

Виконавчий орган (одноосібний («директор», або інша назва органу передбачається статутом), якщо статутом не встановлено, що він є колегіальним («дирекція», а його голова – «генеральний директор», якщо статутом не передбачені інші назви) – здійснює управління поточною діяльністю товариства, вирішуючи всі питання, пов'язані з управлінням поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників та наглядової ради товариства (у разі утворення). Виконавчий орган товариства підзвітний загальним зборам учасників і наглядовій раді товариства (у разі утворення) та організовує виконання їхніх рішень.

На сьогодні актуальним законодавством передбачена можливість взагалі не формувати ревізійну комісію (для порівняння попередньо діючою нормою ревізійну комісію неможливо було сформувати з дотриманням вимог закону у випадку, та і в разі формування такої, на неї не покладалось жодних контрольних функцій).

Учасник може бути виключений з товариства у разі невнесення учасником свого вкладу до статутного капіталу, а також у разі смерті фізичної особи-учасника чи припинення юридичної особи-учасника, якщо такому учаснику належить менше 50% у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, у разі незвернення до товариства спадкоємців/ правонаступників протягом встановленого строку.

Отже, товариство з обмеженою – господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки між такими учасниками, що утворюється шляхом об'єднання майна учасників, які не несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства, а лише несуть ризики вартістю вкладів у статутний капітал товариства. Товариство з обмеженою відповідальністю має низку кваліфікуючих ознак, що дають можливість виділити його з-поміж інших організаційно-правових форм господарських товариств: належить до об'єднань капіталів, передбачає обов'язкову майнову участь, при цьому наявні також елементи особистої



участі засновників; учасники товариства не відповідають за його зобов'язаннями і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості своїх вкладів; законодавчо необмежена кількість учасників; корпоративний характер управління учасниками товариства безпосередньо або за допомогою органів управління (вищий орган – загальні збори учасників, виконавчий орган – дирекція або одноосібний директор, а також у разі утворення наглядова рада); участь учасників в управлінні справами та розподілі прибутку товариства залежно, як правило, від розміру їх часток у статутному капіталі товариства; можливість виходу учасника з товариства як у будь-який час без згоди інших учасників, так і за згодою інших учасників за умов, передбачених законом; наявність переважного права в учасника товариства на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі; можливість відступлення учасником своєї частки (її частини) іншому учаснику (учасникам) за згодою решти учасників чи третім особам (якщо інше не передбачено установчими документами товариства).

### **Товариство з додатковою відповідальністю**

ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» містить лише одну статтю 56, яка присвячена висвітленню специфіки товариства з додатковою відповідальністю щодо товариства з обмеженою відповідальністю і в ній лише вказується, що: «учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства з додатковою відповідальністю і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу»<sup>166</sup>. Ця стаття також встановлює, що якщо один з учасників товариства буде визнаний банкрутом, то його субсидіарний обов'язок за зобов'язанням товариства розподіляється між іншими учасниками пропорційно їх часткам у статутному капіталі

---

<sup>166</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 22.01.2024).

товариства<sup>167</sup>. Тобто за своєю юридичною природою товариство з додатковою відповідальністю є подібним до товариства з обмеженою відповідальністю, окрім покладення субсидіарного обов'язку за зобов'язаннями товариства на його учасників, а тому згідно ч. 3 ст. 56 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» до товариств з додатковою відповідальністю застосовуються норми цього Закону щодо товариств з обмеженою відповідальністю, що не суперечать нормам цієї статті<sup>168</sup>.

Відзначимо, що правоздатність товариства з обмеженою відповідальністю має також свої особливості, встановлені законом. Так, окремі види діяльності не можуть здійснюватися товариствами з обмеженою відповідальністю, але можуть здійснюватися товариствами з додатковою відповідальністю (наприклад, страхова діяльність).

Для товариств, що належать до об'єднання капіталів виникнення субсидіарного обов'язку учасника товариства у разі недостатності майна товариства не характерна. Виняток складає товариство з додатковою відповідальністю, наявність в учасників якого субсидіарного обов'язку за зобов'язаннями товариства, зближує товариство з додатковою відповідальністю з товариствами, що виступають об'єднанням осіб. При цьому, однак, ця обставина не враховується у разі зміни складу учасників товариства. Мова йдеться про відсутність норми, яка передбачає відповідний механізм для захисту кредитора у разі, якщо після виникнення основного зобов'язання склад учасників товариства зміниться таким чином, що кредитор не зможе отримати належного задоволення його вимоги через відсутність у нових учасників достатнього майна з урахуванням того, що за чинним законодавством, на учасника, що вийшов, не покладається

---

<sup>167</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>168</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 22.01.2024).





субсидіарний обов'язок за зобов'язаннями товариства. Закон не визнає конкретно, що є підставою для покладення такого субсидіарного обов'язку на учасника. Це питання варто вирішити в установчому документі товариства з додатковою відповідальністю для усунення ймовірних протиріч.

Щодо обсягу субсидіарного обов'язку учасника товариства з додатковою відповідальністю за зобов'язаннями товариства, то в ст. 56 передбачено: «обсяг субсидіарного обов'язку учасника товариства з додатковою відповідальністю встановлюється статутом товариства з додатковою відповідальністю і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу»<sup>169</sup>, без вказівки кратного мінімального розміру субсидіарного обов'язку чи критеріїв визначення такого, що дає засновникам можливість передбачати як завгодно малий розмір відповідальності, позбавляючи сенсу відповідне положення. Наголосимо, що такий субсидіарний обов'язок щодо погашення боргу товариства, його учасники несуть солідарно, що виглядає цілком виправданим, у зв'язку з підприємницьким характером діяльності товариства з додатковою відповідальністю.

Отже, товариство з додатковою відповідальністю є товариством, статутний капітал якого поділений на частки розмір яких визначається установчими документами, учасники якого солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства з додатковою відповідальністю і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу. З технічної точки зору, правовий режим товариства з додатковою відповідальністю є тотожним правовому режиму регулювання діяльності товариства з обмеженою відповідальністю, за винятком однієї принципової деталі: обсягу відповідальності учасників товариств за зобов'язаннями останнього. Якщо учасники товариства з обмеженою відповідальністю несуть ризикують лише вартістю їх вкладів до статутного фонду товариства, то

---

<sup>169</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 22.01.2024).

учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства. Власне ця особливість виступає причиною значно рідшого використання цієї організаційно-правової форми ведення підприємницької діяльності, ніж товариства з обмеженою відповідальністю.

### **Акціонерне товариство**

Значна частина господарських товариств припадає на акціонерні товариства, які виступають вдалою формою залучення капіталу для ведення господарської діяльності (формується з шляхом випуску в обіг цінних паперів – акції та їх продажу) та зручною для учасників в плані розподілу відповідальності за результати діяльності між акціонерами. Проте ця форма господарювання не є такою поширеною в Україні порівняно з іншими країнами.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність акціонерних товариств є ЗУ «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року № 2465-IX<sup>170</sup>, ЦК України (ст.152-162)<sup>171</sup>, ЗУ «Про господарські товариства» (ст.24-49)<sup>172</sup>. 1 січня 2023 року набрав чинності ЗУ «Про акціонерні товариства» №2465-IX від 22.07.2022 р. (окрім певних положень, які набули чинності з 1 січня 2024 року у зв'язку з необхідністю попередньої підготовки певних технічних рішень), а ЗУ «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.2008 р. визнаний таким, що втратив чинність. Прийнятий новий закон має на меті впровадження в Україні кращих міжнародних стандартів та практик, сприяючи ефективній діяльності та захисту бізнесу, що

---

<sup>170</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20/conv#n3>.

<sup>171</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>172</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).



відкриває додаткові можливості та сприяє підвищенню інвестиційної привабливості країни.

Відповідно до ч. 1 ст. 152 ЦК України, акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями<sup>173</sup>. При цьому ще одним кваліфікуючим моментом є те, що акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, лише в межах номінальної вартості належних їм акцій<sup>174</sup>.

На відміну від товариств з обмеженою відповідальністю статутний капітал акціонерного товариства поділений на певну кількість рівних між собою частин, виражених акціями (цінним паперами рівної номінальної вартості), що виступають одиницями статутного капіталу. Різні акціонери можуть володіти різною кількістю акцій, що призводить до різних часток у статутному капіталі акціонерського товариства для кожного з них.

ЗУ «Про акціонерні товариства» відзначає, що акціонерне товариство може бути публічним (здійснює публічну пропозицію власних акцій) чи приватним (може здійснити публічну пропозицію власних акцій після рішення загальних зборів про здійснення публічної пропозиції власних акцій та рішення про зміну типу акціонерного товариства з приватного на публічне). Тип акціонерного товариства визначається у статуті.

Акціонерне товариство може бути засноване як фізичними, так і юридичними особами. Згідно із законодавством України, наразі не визначено верхньої межі кількості акціонерів у структурі акціонерного товариства. Крім того, закон передбачає можливість створення акціонерного товариства однією особою чи коли один акціонер придбав усі акції товариства (ст. 153 ЦК України). Для заснування акціонерного товариства засновники

---

<sup>173</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>174</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

здійснюють емісію його акцій, проводять установчі збори та здійснюють державну реєстрацію акціонерного товариства.

Новелою ЦК України є визнання договору про заснування акціонерного товариства внутрішнім актом товариства. Відповідно до ст. 154 ЦК України єдиним установчим документом акціонерного товариства є його статут.

Специфічною вимогою до господарського товариства в організаційно-правовій формі акціонерного товариства є законодавчо визначений мінімальний розмір статутного капіталу. Відповідно до ст. 16 ЗУ «Про акціонерні товариства»: «мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 200 розмірів мінімальної заробітної плати, виходячи із розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день створення (реєстрації) акціонерного товариства»<sup>175</sup> (що з 01.04.2024 року становить 1 млн 600 тис. грн.). Як бачимо законодавець пішов шляхом істотного зменшення такого розміру, адже нагадаємо, що раніше було 1250 розмірів мінімальної заробітної плати.

Новий закон про акціонерні товариства вносить інновації і щодо можливості вибору між однорівневою та дворівневою структурою управління. До прийняття цього закону було передбачено лише можливість формування дворівневої структури, включаючи наглядову раду та виконавчий орган, які мали чітко визначені функції. За дворівневої структури управління органами управління акціонерним товариством є загальні збори, орган, відповідальний за здійснення нагляду (наглядова рада), і виконавчий орган (колегіальний або одноосібний), що передбачає чіткий розподіл функцій з безпосереднього управління поточною (операційною) діяльністю акціонерного товариства, які здійснює виконавчий орган, та функцій контролю за роботою виконавчого органу та інших керівників акціонерного товариства (у тому числі підрозділів контролю та внутрішнього аудиту), які здійснює наглядова рада. До складу наглядової ради входять члени наглядової ради, частина з яких у встановлених законом випадках є незалежними директорами.

---

<sup>175</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20/conv#n3>.

За однорівневої структури управління у товариства наявні лише загальні збори та обов'язково рада директорів (за кількості акціонерів до 10 осіб – можливе формування одноосібного виконавчого органу). Однорівнева структура управління передбачає здійснення функцій контролю та управління діяльністю акціонерного товариства єдиним колегіальним виконавчим органом – радою директорів. Члени ради директорів, якими можуть бути виконавчі і невиконавчі директори, обираються загальними зборами акціонерів на строк, встановлений статутом акціонерного товариства, але не більше ніж три роки. Управління поточною діяльністю товариства здійснюють виконавчі директори. Функції з управління ризиками та контролю за діяльністю виконавчих директорів і товариства в цілому здійснюють невиконавчі директори. З виконавчим директором укладається трудовий договір (контракт), а з невиконавчим – цивільно-правовий договір або трудовий договір (контракт). Однією з істотних переваг єдиного органу є можливість швидкого ухвалення рішень та простота управління. Такий перехід на однорівневу структуру може позитивно вплинути на ефективність корпоративного управління для багатьох підприємств.

Новим законом не передбачається діяльність ревізійної комісії (ревізора) для проведення перевірки фінансово-господарської діяльності.

Щодо регулювання загальних зборів важливо звернути увагу насамперед на те, що відтепер їх назва саме «загальні збори акціонерів», а не акціонерного товариства, як було раніше. І в ст. 38 ЗУ «Про акціонерні товариства» передбачається три форми голосування на загальних зборах акціонерів:

1) очне голосування – передбачає спільну присутність акціонерів у день і час проведення загальних зборів у місці їх проведення для обговорення та прийняття рішень з питань порядку денного. Кожен акціонер має право взяти участь в очних загальних зборах шляхом електронного заочного голосування засобами авторизованої електронної системи;

2) електронне голосування – не передбачає спільної присутності на них акціонерів та проводиться виключно шляхом електронного заочного голосування акціонерів із використанням



авторизованої електронної системи, яка забезпечує ідентифікацію і реєстрацію власників цінних паперів (їх представників) для участі у зборах, зокрема завдяки використанню кваліфікованого електронного підпису. При цьому авторизована електронна система – авторизований Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку програмно-технічний комплекс Центрального депозитарію цінних паперів, забезпечує ідентифікацію і реєстрацію власників цінних паперів (їх представників) для участі у зборах власників цінних паперів, отримання документів, з якими власники цінних паперів можуть ознайомитися під час підготовки до зборів, голосування бюлетенем та взяття участі в обговоренні з питань порядку денного, підбиття підсумків голосування з питань порядку денного зборів, а також реалізацію інших функцій;

3) опитування – не передбачає спільної присутності на них акціонерів (їхніх представників) і проводиться шляхом дистанційного заповнення бюлетенів акціонерами і надсилання їх до товариства через депозитарну систему України<sup>176</sup>.

Як бачимо, норми закону суттєво спрощують процес проведення загальних зборів, доповнивши раніше існуючий новими можливостями онлайн-голосування на загальних зборах учасників шляхом електронного голосування та опитування (дистанційні загальні збори).

Ст. 45 ЗУ «Про акціонерні товариства» передбачена можливість скороченої процедури скликання позачергових загальних зборів акціонерів. Якщо цього вимагають інтереси акціонерного товариства, особа, яка скликає загальні збори, при прийнятті рішення про скликання позачергових загальних зборів може встановити, що повідомлення про проведення позачергових загальних зборів здійснюватиметься не пізніше ніж за 15 днів до дати їх проведення<sup>177</sup>.

Новим є запровадження посади корпоративного секретаря, що має цілню діяльність щодо забезпечення ефективної поточної взаємодії товариства з акціонерами, іншими інвесторами,

---

<sup>176</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20/conv#n3>.

<sup>177</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20/conv#n3>.



координація дій товариства щодо захисту прав та інтересів акціонерів, підтримання ефективної роботи ради директорів або наглядової ради, а також виконання інших функцій, зокрема визначених статутом акціонерного товариства. Така посада має обов'язковий характер у таких випадках акціонерних товариств, цінні папери яких допущені до торгів на організованому ринку капіталу або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію; банках, страховиках, недержавних пенсійних фондах, інших акціонерних товариствах, які є підприємствами, що становлять суспільний інтерес; приватних акціонерних товариствах з кількістю акціонерів – власників простих акцій товариства 100 і більше осіб.

ЗУ «Про акціонерні товариства» передбачає, що акціонери можуть укласти корпоративний договір, за яким зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (потребує письмової форми). Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких акціонер має право чи зобов'язаний купити або продати акції товариства, а також визначати випадки, коли таке право чи обов'язок виникає<sup>178</sup>.

Щодо виплати дивідендів (частина чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу, однакового розміру за акціями одного типу та класу), то виплата дивідендів власникам акцій одного типу та класу має здійснюватися пропорційно до кількості належних їм цінних паперів. Умови виплати дивідендів, зокрема щодо строків, способу та суми дивідендів, мають бути однаковими для всіх власників акцій одного типу та класу. Товариство виплачує дивіденди виключно грошовими коштами. Дивіденди виплачуються за акціями, звіт про результати емісії яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку. Законом розширено перелік підстав, коли акціонерне товариство не має права приймати рішення про виплату дивідендів і здійснювати виплату

---

<sup>178</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20/conv#n3>.



дивідендів за простими акціями, а саме якщо майна товариства недостатньо для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями, строк виконання яких настав, або за результатами прийняття такого рішення стане недостатньо для задоволення таких вимог.

Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, лише в межах номінальної вартості належних їм акцій. Акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, визначених статутом акціонерного товариства, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини номінальної вартості належних їм акцій.

Особливістю виходу з акціонерного товариства є те, що такий вихід відбувається шляхом відчуження акцій. При цьому таке відчуження не потребує згоди інших акціонерів.

Підсумувавши, резюмуємо, що акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями, акціонери якого не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, лише в межах номінальної вартості належних їм акцій. Використання такої організаційно-правової форми як акціонерне товариство для здійснення підприємницької діяльності дозволяє залучити велику кількість осіб, і відповідно акумулювати великий капітал; є вдалим для акціонерів, так як обмежує відповідальність його акціонерів і ризик втрати свого майна у разі невдач акціонерного товариства, проте її використання не надто поширеним, через складнішу процедуру утворення та істотніші витрати на утримання у порівнянні з іншими організаційно-правовими формами господарських товариств.

Ознайомившись з особливістю діяльності акціонерного товариства та товариства з обмеженою відповідальністю, стає зрозумілим обрання значно частіше організаційно-правової форми товариства з обмеженою відповідальністю, зокрема через низку підстав, таких як: невстановлення для останнього мінімального розміру статутного капіталу і можливість власникам самостійно вирішувати це питання (натомість у АТ мінімальний розмір



статутного капіталу становить 200 мінімальних заробітних плат); економія ресурсів на здійснення обліку і проведення операцій із цінними паперами акціонерів; простіша система управління; можливість вимагати частки з майна товариства при виході (акціонери можуть лише продати свою частку, бажаючи вийти); відсутність подвійного оподаткування, що має місце у акціонерному товаристві коли спершу оподатковується прибуток самого товариства, а потім – дивіденди акціонерів.

### **Виробничий кооператив**

Правове положення виробничого кооперативу визначається ЦК України (ст. ст. 163-166), ГК України (ст. ст. 94-110), законами України «Про кооперацію»<sup>179</sup>, «Про сільськогосподарську кооперацію»<sup>180</sup>, які, на жаль, не завжди однотайно регулюють кооперативну діяльність.

В ЦК України дано визначення виробничого кооперативу, яким, згідно ст. 163 ЦК України є: «об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків. Статутом кооперативу та законом може бути передбачено участь у діяльності виробничого кооперативу на засадах членства також інших осіб»<sup>181</sup>. У ст. 2 ЗУ «Про кооперацію» закріплене таке визначення: «виробничим кооперативом є кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку»<sup>182</sup>.

---

<sup>179</sup> Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення 22.10.2024).

<sup>180</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.10.2024).

<sup>181</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>182</sup> Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення 22.10.2024).



А в ст. 94 ГК України відзначається, що громадяни можуть утворювати виробничі кооперативи (кооперативні підприємства) з метою здійснення господарської діяльності на засадах підприємництва<sup>183</sup>.

Господарською метою виробничого кооперативу є отримання прибутку; вона досягається за рахунок виробництва товарів, виконання робіт (послуг) та їх реалізації на товарному ринку в умовах жорсткої конкуренції з боку інших суб'єктів<sup>184</sup>. За правовою природою виробничі кооперативи є підприємницькими товариствами, адже одержаний прибуток виробничим кооперативом розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі (ст. 165 ЦК України, ст. 95 ГК України).

Суттєвою особливістю, яка відрізняє виробничі кооперативи від інших підприємницьких об'єднань, є ціль, з якою вони створюються та яку реалізують у процесі свого функціонування об'єднання трудової діяльності членів кооперативу у сфері виробництва продукції, робіт, послуг з метою отримання прибутку<sup>185</sup>, що не є властивим господарським товариствам, які є об'єднанням капіталів, де участь учасників або акціонерів у діяльності товариства не є обов'язковою, окрім участі у формуванні статутного капіталу й органів управління. Законодавець акцентує на прямій трудовій участі, що призводить до включення членів виробничого кооперативу в його трудовий колектив. Ця ознака також визначає обов'язкову участь у керівництві справами кооперативу, повну рівність управління, де кожен член має лише один голос при вирішенні питань діяльності виробничого кооперативу.

Відмінною ознакою виробничого кооперативу є особиста трудова участь членів кооперативу в його виробничій чи господарській діяльності, що підносить значимість персонального

---

<sup>183</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-ІУ. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

<sup>184</sup> Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербина. К. : Юрінком Інтер, 2012. С. 130.

<sup>185</sup> Вінник О. М. Виробничі кооперативи: правове становище і шляхи вдосконалення правового регулювання. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки. Вин. 37. К., 2000. С. 16.



фактору (ділові якості, трудові навички, добросовісність членів тощо) у функціонуванні цієї юридичної особи та ще більшою мірою ріднить виробничі кооперативи з господарськими товариствами – класичними об'єднаннями осіб (повними і командитними товариствами)<sup>186</sup>. Виробничий кооператив є специфічним суб'єктом підприємницької діяльності, що є об'єднанням і капіталу, і осіб, тому, будучи об'єднанням капіталу, він не може не переслідувати мету отримання прибутку: оскільки кооператив є об'єднанням осіб, він не може не враховувати економічних, соціальних й інших інтересів членів кооперативу. Звідси правильний висновок – основна мета кооперативів у ринковій економіці інша, ніж у акціонерних товариств.

Членом кооперативу може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку (ст. 10 Закону «Про кооперацію»). Для порівняння згідно ст. 32 ЦК України фізична особа має право бути учасником (засновником) юридичних осіб вже з 14 років, якщо інше правило не передбачено в установчих документах цієї юридичної особи. Ймовірно старший віковий ценз для членів кооперативу пояснюється особистою трудовою участю членів кооперативу, так як, за загальним правилом вік, з якого дозволяється працювати в Україні становить 16 років (ст. 188 Кодексу законів про працю). При цьому в наукових працях є пропозиції щодо доцільності надання членства особам віком від 15 до 16 років у виробничому кооперативу, за умови отримання згоди осіб, зазначених у ч. 2 ст. 188 Кодексу законів про працю України на трудову діяльність у такому корпоративному об'єднанні<sup>187</sup>.

При цьому наголосимо, що досягнення 16-річного віку не стосується асоційованих членів, що беруть лише майнову участь, не повноцінну трудову та іншу участь у виробничій та

---

<sup>186</sup> Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. 2005. С. 141.

<sup>187</sup> Ватрас В. Доктринальні та нормативні питання визначення складу учасників господарських та інших видів підприємницьких товариств. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022 Серія ПРАВО. Випуск 74: частина 1, С. 95.



господарській діяльності кооперативу. У ст. 163 ЦК України відзначено про можливість участі у діяльності виробничого кооперативу також інших осіб без уточнення їх статусу, припускаємо, що закон в цьому випадку допускає асоційоване членство. При цьому в ГК України взагалі не передбачено такої можливості. Згідно ст. 14 Закону «Про кооперацію» асоційованим членом може бути фізична або юридична особа, яка зробила пайовий внесок і користується правом дорадчого голосу в кооперативі. Асоційованих членів комерційного виробничого кооперативу, які не зв'язані з ним трудовою функцією і виступають практично тільки як його інвестори, доцільніше йменувати інвестиційними учасниками комерційного виробничого кооперативу, бо їх участь у кооперативі не має нічого спільного з членством у ньому<sup>188</sup>. Виглядає доцільним вирішення цього питання виробничим кооперативом у статуті.

Участь у створенні та діяльності виробничого кооперативу можуть брати не лише громадяни, а й іноземці, особи без громадянства. Мінімальна чисельність членів кооперативу при створенні – не менше трьох осіб (ст. 7 Закону «Про кооперацію»).

Права членів кооперативу умовно поділяють на три групи: майнові, організаційні, інформаційні. До майнових можна віднести одержання кооперативних виплат та виплат на пай у разі виходу з кооперативу отримання паю; до організаційних – участь у роботі загальних зборів з правом одного голосу, право обирати та бути обраним в органи управління; до інформаційних – одержання достовірної та повної інформації про фінансово-господарську діяльність кооперативу. При цьому звертається увага на певні розбіжності в регулюванні саме майнових прав членів виробничого кооперативу<sup>189</sup>, адже різними законодавчими актами визначається по різному: «право на одержання членом кооперативу кооперативних виплат та виплат на пай» (у ст. 12 ЗУ «Про кооперацію»), «отримання частки доходу на пай»

---

<sup>188</sup> Каверзнев, В. О. Господарсько-правовий статус виробничих кооперативів: монограф. К. : Слово, 2013. С. 116-117.

<sup>189</sup> Похиленко І. Поняття виробничого кооперативу як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва. Підприємництво, господарство і право. 2008. № 3. С. 91.

(ст. 99 ГК України); «право членів розподіляти між собою прибуток залежно від трудової участі» (ст. 165 ЦК України). Все ж як наголошується в літературі, незалежно від термінологічного позначення члени мають право на отримання доходу (прибутку) та інших виплат, якщо це передбачено статутом кооперативу<sup>190</sup>. Прибуток розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі, також майно, що залишається після ліквідації виробничого кооперативу та задоволення вимог кредиторів, розподіляється між його учасниками відповідно до їх трудової участі.

Щодо обов'язків членів кооперативу, то це обов'язок дотримання статуту, сплата визначених кооперативом внесків, виконання рішень органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу.

Основним джерелом формування відокремленого майна виробничого кооперативу є внесення його членами вступного внеску та паю. Вступний внесок визначається як грошовий чи інший майновий неповоротний внесок, який зобов'язана сплатити особа у разі вступу до кооперативу. «За рахунок вступних внесків та відрахувань від доходів кооперативу формується неподільний фонд, який обов'язково створюється, і його кошти не підлягають розподілу між пайовиками. З пайових внесків формується пайовий фонд, який є одним з джерел формування майна кооперативу»<sup>191</sup>. Згідно статті 2 ЗУ «Про кооперацію» пай – майновий поворотний внесок члена (асоційованого члена) кооперативу у створення та розвиток кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, в тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки (ст. 2). Особливістю пайового фонду є те, що він є подільним. У цьому фонді визначена індивідуальна частка кожного члена

---

<sup>190</sup> Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) / за ред. І. В. Спасибо-Фатеевої. Х. : Страйд, 2009. Т. 3. Юридична особа. С. 665-666.

<sup>191</sup> Піддубна В. Ф. Цивільно-правовий статус виробничого кооперативу. Університетські наукові записки. 2014. № 4 (52). С.74. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap\\_2014\\_4\\_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2014_4_11) (дата звернення 22.01.2024).

кооперативу. Кошти цього фонду підлягають поверненню членам виробничого кооперативу, які їх внесли.

Крім пайового фонду та неподільного фонду законодавство передбачає створення резервного та спеціального фондів (ст. 20 ЗУ «Про кооперацію»<sup>192</sup>). Резервний фонд створюється за рахунок відрахувань від доходу кооперативу, перерозподілу неподільного фонду, пожертвувань, безповоротної фінансової допомоги та за рахунок інших не заборонених законом надходжень для покриття можливих втрат (збитків) або надзвичайних ситуацій. Спеціальний фонд, як правило, створюється для реалізації окремих програм (проектів) кооперативу за рахунок цільових внесків членів кооперативу та інших передбачених законом надходжень для забезпечення його статутної діяльності і використовується за рішенням органів управління кооперативу.

Виробничий кооператив реалізує дієздатність через систему органів, які створюються в кооперативі. Вищим органом управління в кооперативі є загальні збори його членів. У кооперативі з чисельністю більш ніж 50 осіб створюється спостережна рада. До складу виконавчих органів кооперативу входять правління та голова правління. Загальні збори членів кооперативу мають повноваження приймати рішення, якщо на них присутні більше половини усіх членів. Для ухвалення певних важливих рішень, таких як прийняття, внесення змін до статуту, вступ чи вихід з кооперативного об'єднання, ліквідація або реорганізація кооперативу, потрібна кваліфікована більшість голосів. Ця кваліфікована більшість становить не менше 75% членів кооперативу, присутніх на зборах. Кожний член кооперативу чи уповноважений кооперативу має один голос, і це право не може бути передано іншій особі (ст. 15 Закону України «Про кооперацію»<sup>193</sup>).

---

<sup>192</sup> Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення 22.10.2024).

<sup>193</sup> Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення 22.10.2024).



Виробничий кооператив несе цивільно-правову відповідальність. А з факту об'єднання у виробничому кооперативі фізичних осіб на засадах членства з метою спільної виробничої або іншої господарської діяльності впливає законодавчо встановлений обов'язок членів виробничого кооперативу понести майнові обтяження за зобов'язаннями кооперативу в разі неспроможності останнього самостійно їх виконати. Такий обов'язок є субсидіарним. Щодо його обсягу, то згідно ч. 2 ст. 163 ЦК України: «члени виробничого кооперативу несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями кооперативу у розмірах та порядку, встановлених статутом кооперативу і законом». Натомість ст. 108 ГК України закріплює: «у розмірі, не меншому їх пайового внеску, якщо більший розмір відповідальності не передбачено законом або статутом кооперативу»<sup>194</sup>. Отож, наголосимо, що субсидіарний обов'язок членів кооперативу, як правило, є обмеженим, але не може бути меншим за розмір їх пайового внеску. «Положення про «відповідальність своїм майном у розмірі, не меншому їх пайового внеску» означає ніщо інше як несення ризику збитків кооперативу в зазначених межах. Тобто, як зазначається в літературі: «правовий статус виробничого кооперативу як суб'єкта цивільної відповідальності надає кредиторам навіть менші гарантії захисту їх інтересів, ніж це спостерігається щодо ТОВ і АТ»<sup>195</sup>. Недоліком окресленої проблеми є можливість встановлення в статуті виробничого кооперативу такого розміру субсидіарної відповідальності, який не дасть реальної гарантії контрагентам виробничого кооперативу.

Підстави припинення членства у виробничому кооперативі передбачено ст. 166 ЦК України, ч. 4 ст. 98 ГК України,

---

<sup>194</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>195</sup> Науково-практичний коментар Господарського кодексу України. За заг. ред. В. К. Мамутова. К.: Юрінком Інтер, 2004. С. 178; Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. 2005. С. 142.



ст. 13 Закону України «Про кооперацію»<sup>196</sup>. Пропонується ці підстави об'єднати у такі групи: припинення членських правовідносин з ініціативи члена кооперативу (добровільного виходу члена з кооперативу (ч. 1 ст. 166 ЦК України), вихід особи шляхом передання паю чи його частини іншому членові кооперативу, якщо інше не встановлено статутом кооперативу і законом (ч. 3 ст. 166 ЦК України)); припинення членських правовідносин з ініціативи кооперативу (виключення члена виробничого кооперативу із кооперативу за рішенням загальних зборів у разі невиконання чи неналежного виконання обов'язків (ч. 2 ст. 166 ЦК України), несплати внесків у порядку, визначеному статутом кооперативу (ст. 13 Закону України «Про кооперацію»<sup>197</sup>)); припинення членських правовідносин як з ініціативи члена кооперативу, так і з ініціативи кооперативу (ліквідація або реорганізація); припинення членських правовідносин не з ініціативи члена кооперативу або кооперативу (смерть, банкрутство)<sup>198</sup>.

Особа, яка припинила членство у кооперативі, має право на отримання вартості свого паю та інших виплат, які передбачені статутом кооперативу. Право власності на майно має кооператив як юридична особа, а його члени отримують право розпоряджатися частиною майна (паєм) лише після припинення членства<sup>199</sup>.

Ліквідація кооперативу може відбуватися згідно з рішенням загальних зборів членів або зборів уповноважених осіб, а також на підставі рішення суду (відповідно до частини 1 статті 29

---

<sup>196</sup> Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення 22.10.2024).

<sup>197</sup> Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення 22.10.2024).

<sup>198</sup> Гафурова О. В. Деякі питання права членства у сільськогосподарському кооперативі. Наукові записки. Юридичні науки. К. : Нац. ун-т «Кієво-Могилянська академія», 2003. Т. 21. С. 54.

<sup>199</sup> Гафурова О. В. Майнові права й обов'язки членів сільськогосподарських виробничих кооперативів. Проблеми законності. Вип. 57. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2002. С. 71.





ЗУ «Про кооперацію»<sup>200</sup>). Після ліквідації виробничого кооперативу та виплати його кредиторам залишкове майно розподіляється між його членами, враховуючи їхню трудову участь, згідно з положеннями частини 5 статті 165 ЦК України.

Отже, підводячи підсумуємо, зазначимо, що виробничий кооператив є підприємницьким товариством, що є об'єднанням фізичних осіб на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків. Виробничий кооператив функціонує за допомогою системи створюваних органів, де вищим органом управління є загальні збори його членів. У кооперативах із чисельністю більше ніж 50 осіб створюється спостережна рада. Виконавчі органи кооперативу включають правління та голову правління. Важливо відзначити, що виробничий кооператив несе самостійно цивільно-правову відповідальність за його зобов'язаннями, але на членів виробничого кооперативу покладається субсидіарний обов'язок за зобов'язаннями кооперативу у розмірах і порядку, визначених статутом у разі неспроможності кооперативу самостійно виконати зобов'язання.

### **Сільськогосподарські кооперативи**

Сільськогосподарський кооператив є широко вживаною моделлю для організації рослинництва та тваринництва в світі загалом, і в Україні, зокрема, основними перевагами якого є прозорість у веденні бізнесу, розширення економічних можливостей та зниження ризиків.

Сільськогосподарські кооперативи виділено законодавцем в окрему групу кооперативних організацій, а їх правові та організаційні умови діяльності визначено спеціальним актом – ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21 липня 2020 року № 819-ІХ, що є істотним кроком для аграріїв, створюючим їм додаткову можливість стати ще конкурентноспроможнішими.

---

<sup>200</sup> Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-ІV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення 22.10.2024).



Згідно ст. 1 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» сільськогосподарським кооперативом є юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу<sup>201</sup>.

Специфікою сільськогосподарського кооперативу серед інших кооперативних організацій є те, що членом такого кооперативу може бути лише спеціальний суб'єкт: «сільськогосподарський виробник – фізична чи юридична особа незалежно від форм власності та господарювання, що вносить вступний та пайовий внесок у розмірах, визначених його статутом»<sup>202</sup>.

Закон надає право членам (засновникам) сільськогосподарського кооперативу самостійно обирати вид діяльності (виробничий, обслуговуючий, переробний чи багатофункціональний) та форму діяльності (з метою чи без мети одержання прибутку). При цьому юридичною особою корпоративного типу буде лише сільськогосподарський кооператив, що має на меті отримання прибутку.

Згідно закону: «сільськогосподарський кооператив, що здійснює діяльність з метою одержання прибутку, може надавати послуги, здійснювати операції, зокрема із закупівлі сільськогосподарської продукції, постачання засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів, з особами, які не є членами або асоційованими членами сільськогосподарського кооперативу, за умови що сумарна вартість таких послуг та операцій не перевищує 20 відсотків виручки кооперативу за рік. Виручка, отримана сільськогосподарським кооперативом у результаті реалізації іншим особам сільськогосподарської продукції, виробленої, вирощеної, відгодованої, виловленої або зібраної (заготовленої) його членами – виробниками сільськогосподарської

---

<sup>201</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-ІХ. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.10.2024).

<sup>202</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-ІХ. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.10.2024).



продукції, або отримана в результаті її переробки, не враховується при розрахунку сумарної вартості послуг та операцій з особами, які не є членами або асоційованими членами сільськогосподарського кооперативу. Статутом сільськогосподарського кооперативу, що здійснює діяльність з метою одержання прибутку, може бути передбачена обов'язкова трудова участь у діяльності сільськогосподарського кооперативу його членів – фізичних осіб»<sup>203</sup> (ч. 5-7 ст. 5 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію»).

Сільськогосподарський кооператив утворюється за рішенням установчих зборів його засновників та може бути утворений шляхом реорганізації (злиття, поділу, виділу) іншого сільськогосподарського кооперативу. Засновниками сільськогосподарського кооперативу можуть бути юридичні та/або фізичні особи, яких повинно бути не менше трьох.

Стаття 7 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» закріплює, що найменування сільськогосподарського кооперативу має містити інформацію про його організаційно-правову форму – «сільськогосподарський кооператив» та назву, що складається з власної назви та може містити інформацію про вид діяльності (виробничий, переробний, заготівельно-збутовий, постачальницький, сервісний, багатофункціональний тощо) сільськогосподарського кооперативу.

Установчим документом сільськогосподарського кооперативу, що регулює його діяльність є статут або є такий кооператив може діяти на підставі модельного статуту (Модельний статут сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою отримання прибутку, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 175<sup>204</sup>), що суттєво спрощує процедуру утворення кооперативів. Окрім того внутрішнім документом, що визначає особливості реалізації положень статуту такого

---

<sup>203</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.10.2024).

<sup>204</sup> Модельний статут сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою отримання прибутку, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 175. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.01.2024).



кооперативу є правила внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу (стаття 9 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію»). Примірні правила внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу розробляються і затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, і мають рекомендаційний характер – Примірні правила внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу, затверджено Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 06 квітня 2021 року<sup>205</sup>.

Членом сільськогосподарського кооперативу може бути виробник сільськогосподарської продукції – юридична або фізична особа, яка досягла 16-річного віку (стаття 10)<sup>206</sup>. У сільськогосподарському кооперативі, що діє з метою отримання прибутку може бути передбачено асоційоване членство. Асоційованим членом може бути будь-яка юридична або фізична особа, яка не є членом такого сільськогосподарського кооперативу та внесла вклад у порядку та розмірах, визначених відповідно до статуту такого кооперативу. Така особа не зобов'язана брати участь у господарській та/або іншій діяльності сільськогосподарського кооперативу і має право дорадчого голосу на загальних зборах такого кооперативу. Асоційований член сільськогосподарського кооперативу одержує дивіденди у порядку та розмірах, визначених відповідно до статуту такого кооперативу. У разі ліквідації сільськогосподарського кооперативу асоційований член такого кооперативу має переважне порівняно з членами кооперативу право на повернення частки.

Управління сільськогосподарським кооперативом здійснюється його органами вищий орган управління – загальні збори

---

<sup>205</sup> Примірні правила внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу, затверджені Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 06 квітня 2021 року № 703. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0703915-21#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>206</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.01.2024).



сільськогосподарського кооперативу; виконавчий орган – правління сільськогосподарського кооперативу, яке очолює голова правління; орган контролю – ревізійна комісія; інші органи управління сільськогосподарського кооперативу, створені в порядку, передбаченому законом.

Для забезпечення статутної діяльності сільськогосподарський кооператив у порядку, передбаченому статутом, формує статутний капітал, а також фонд розвитку та резервний фонд. Частка кожного члена сільськогосподарського кооперативу формується за рахунок його вкладу та додаткових вкладів у разі їх внесення. Облік часток ведеться у грошовій формі щодо кожного члена сільськогосподарського кооперативу окремо (персоніфіковано).

Члени сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою отримання прибутку мають право на отримання дивідендів пропорційно до розміру частки кожного члена, асоційованого члена сільськогосподарського кооперативу (ст. 27)<sup>207</sup> у грошовій формі, товарами, цінними паперами, а також у формі збільшення частки та в інших формах, передбачених статутом відповідного сільськогосподарського кооперативу. Рішення про проведення виплати дивідендів приймається загальними зборами сільськогосподарського кооперативу. Загальна сума дивідендів не може перевищувати 80 відсотків фінансового результату (прибутку), що залишається після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, передбачених законом, до розподілу.

Окрім дивідендів в законі йдеться про патронажні дивіденди частина фінансового результату (прибутку) сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою одержання прибутку, що залишається після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, передбачених законом, визначена за результатами фінансового року і розподілена у порядку, визначеному Правилами внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу, між членами такого кооперативу: 1) пропорційно до

---

<sup>207</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-ІХ. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.01.2024)



частки кожного з них в обороті з відповідним кооперативом, та/або 2) пропорційно до трудової участі члена кооперативу (у разі якщо статутом сільськогосподарського кооперативу передбачена трудова участь членів кооперативу в його діяльності) (стаття 26)<sup>208</sup>. Трудова участь члена сільськогосподарського кооперативу, що здійснюється на підставі трудового договору або цивільно-правового договору з кооперативом, не враховується при визначенні розміру патронажних дивідендів такому члену кооперативу.

Щодо майнової відповідальності сільськогосподарського кооперативу, то варто наголосити, що кооператив відповідає самостійно за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном та не несе відповідальності за зобов'язаннями своїх членів, а члени кооперативу несуть лише ризики, пов'язані з діяльністю кооперативу в межах своєї частки, якщо інше не передбачено законом (згідно статті 24 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»<sup>209</sup>).

У разі виходу чи виключення з сільськогосподарського кооперативу фізична чи юридична особа має право на повернення своєї частки натурою, грошовими коштами або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу (крім випадку, передбачених законом) у розмірі, не більшому за загальну суму вкладів, внесених такою особою при утворенні та/або вступі до сільськогосподарського кооперативу, при внесенні додаткових вкладів, а в разі внесення вкладу (додаткового вкладу) у формі майна або майнового права – у розмірі, не більшому за грошову оцінку відповідного внеску, проведену відповідно до закону у строки встановлені статутом кооперативу, але не більше як протягом двох років з 1 січня року, що настає за роком, в якому прийнято рішення про вихід або виключення такого члена з кооперативу. У разі виходу,

---

<sup>208</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>209</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.01.2024).

виключення члена сільськогосподарського кооперативу чи ліквідації такого кооперативу поворотний цільовий внесок повертається члену кооперативу виключно у розмірі, не більшому за розмір, у якому внесено відповідний внесок<sup>210</sup>.

Отже, сільськогосподарський кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції і добровільно об'єдналися на основі членства та на засадах самоврядування для провадження спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб. Оновлення законодавчого регулювання господарювання сільськогосподарських кооперативів сприятиме збільшенню їх чисельності за рахунок формування привабливіших умови для їх функціонування, і як наслідок, підвищуватиме конкурентоспроможності аграріїв.

### **Приватне підприємство**

Приватні підприємства є однією з найпоширеніших форм юридичних осіб не лише в нашій країні, а й у всьому світі. В розумінні ГК України (ст. 113) корпоративним приватним підприємством є підприємство, що діє на основі приватної власності двох або більше громадян, іноземців, осіб без громадянства та їх праці чи з використанням найманої праці. Однак таке законодавче визначення потребує уточнення<sup>211</sup>.

Окремого закону, який встановлював би правові та організаційні основи діяльності корпоративних приватних підприємств немає, а тому їх господарська діяльність регулюється положеннями ЦК України, глави 7 ГК України, що визначає загальні основи функціонування підприємств усіх форм власності (ст. ст. 62–72 ГК України<sup>212</sup>).

---

<sup>210</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-ІХ. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>211</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-ІУ. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

<sup>212</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-ІУ. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144



Відповідно до частини першої статті 62 ГК України підприємством є самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами<sup>213</sup>. Далі в цій статті йдеться, що підприємство є суб'єктом права, який створюються для здійснення як підприємницької, так і некомерційної господарської діяльності<sup>214</sup>. Проте з огляду на попередньо зроблені нами висновки до корпоративних юридичних осіб матиме належність лише за умови здійснення підприємством підприємницької діяльності.

Ч. 1 ст. 63 ГК подана класифікація підприємств за ознакою форми власності приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи), підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності), комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади, державне підприємство, що діє на основі державної власності, підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності). Приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці, а також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи (частина перша статті 113 цього ж Кодексу). Наголосимо, що саме такою висновку щодо правової природи приватного підприємства дійшла Велика Палата Верховного Суду в постанові від 11.06.2019 у справі № 917/1338/18

---

<sup>213</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-ІУ. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

<sup>214</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-ІУ. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.





(провадження № 12-23гс19)<sup>215</sup>, погодившись із висновком, сформульованим у постанові Верховного Суду від 03.10.2018 у справі 917/1887/17<sup>216</sup>, що характеристика юридичної особи як приватного підприємства є вказівкою на підставі якої власності його створено.

За змістом частин третьої та п'ятої статті 63 ГК України залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб. Разом з тим як було відзначено в попередньому підрозділі з таким підходом законодавця неможна погодитись з огляду на те, що відсутня залежності наявності чи відсутності корпоративних прав від кількості учасників (засновників) юридичної особи.

Щодо визначення засад правового регулювання діяльності приватного підприємства, то як свідчить судова практика (наприклад, Постанова Великої Палати Верховного Суду в рамках справи № 916/2813/18 (провадження № 12-71гс20) від 29 червня 2021 року)<sup>217</sup>, встановлення виду підприємницького товариства, до якого належить приватне підприємство, у кожному конкретному випадку зумовлюватиме застосування до спірних правовідносин відповідного законодавства, зокрема законів України «Про господарські товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про кооперацію», «Про сільськогосподарську кооперацію». Якщо приватне підприємство створене для ведення підприємницької діяльності

---

<sup>215</sup> Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 червня 2019 у справі № 917/1338/18 (провадження № 12-23гс19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82420793> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>216</sup> Постанова Верховного Суду від 03 жовтня 2018 у справі № 917/1887/17 (провадження № 12-71гс20). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=76986159&red=100003ad871e48ea1cfl1d6c5204b079d9f3bd3&d=5> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>217</sup> Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 червня 2021 року у справі № 916/2813/18 (провадження № 12-71гс20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531899> (дата звернення 22.01.2024).



й розподілу прибутку між учасниками (засновниками), то таке приватне підприємство є підприємницьким товариством. Далі згідно постанови проводився аналіз щодо можливості віднесення приватного підприємства до конкретного виду товариства шляхом аналізу низки факторів. Першим фактором це є випуск акцій, якщо приватне підприємство не випускає акції, то воно не є акціонерним товариством. Наступним аналізуються особливості відповідальності учасників (засновників) за зобов'язаннями приватного підприємства: якщо учасники (засновники) не несуть відповідальності за зобов'язаннями приватного підприємства, то приватне підприємство не є ні повним, ні командитним товариством, ні товариством з додатковою відповідальністю. Наступне, що потрібно зробити для віднаходження місця приватного підприємства серед підприємницьких товариств, це проаналізувати особливості голосування у вищому органі, адже це буде кваліфікуючим для відмежування виробничого кооперативу від товариства з обмеженою відповідальністю: один член кооперативу має лише один голос, але є можливість мати у певних випадках додаткову кількість голосів (абз. 4 статті 4 ЗУ «Про кооперацію»<sup>218</sup>, абз. 1, 2 ч. 3 ст. 4 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію»<sup>219</sup>), тоді як голосування на Загальних зборах товариства з обмеженою відповідальністю здійснюється за кількістю голосів пропорційно частці в статутному капіталі товариства. Отож, робимо висновок, що якщо статутом приватного підприємства не встановлено, що один член (засновник, учасник) має один голос у вищому органі, зокрема, з можливістю мати додаткову кількість голосів, то приватне підприємство не є кооперативом. З врахуванням всього вищесказаного приватне підприємство може бути лише товариством з обмеженою відповідальністю.

---

<sup>218</sup> Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>219</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.01.2024).



Слід наголосити, що як свідчить судова практика (див., напр., Постанову Верховного суду від 06.03.2018 р. у справі № 907/167/17 та від 06.11.2018 р. у справі № 922/60/18) у судових провадженнях стосовно реалізації та захисту корпоративних прав приватного підприємства суди керуються нормами права, якими унормовано подібні за змістом відносини – щодо реалізації та захисту корпоративних прав, пов'язаних із участю в товаристві з обмеженою відповідальністю, що є можливим на основі ч. 1 ст. 8 ЦК України (аналогія закону)<sup>220</sup>.

Приватне підприємство діє на основі статуту (відповідно до ч. 3 ст. 62 ГК) в якому власнику слід максимально деталізувати особливості функціонування підприємства, оскільки через недостатнє правове регулювання конфлікти між учасниками вирішити буде набагато складніше. В цьому аспекті в судових актах наголошується на можливості врегулювання діяльності юридичної особи положеннями статутів як нормативними актами порядку прийняття рішень за відсутності відповідного законодавчого регулювання (пункт 56-58 постанови Велика Палата Верховного Суду від 18.03.2020 у справі № 129/1033/13-ц).

Отож, підсумовуючи, відзначимо, що саме поняття «приватне підприємство» вказує лише на форму власності, а не на особливості у його заснуванні чи управлінні, тому як організаційна форма потребує законодавчого уточнення. Суттєвим недоліком приватного підприємства є відсутність прямої вказівки закону, яка чітко регулювала б порядок його створення та вирішення «внутрішніх» питань (права та обов'язки засновників, розподіл прибутку, порядок прийняття рішень тощо). Що веде до того, що приватне підприємство є менш захищеною законодавством організаційно-правовою формою підприємницької діяльності. Практика свідчить, що приватне підприємство і товариство з обмеженою відповідальністю не тотожні форми організації підприємницької діяльності, але досить часто на практиці до врегулювання їх діяльності можуть бути застосовані положення про товариства з обмеженою

---

<sup>220</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).



відповідальністю. Вважаємо, що все ж використання організаційно-правової форми товариства з обмеженою відповідальністю, на противагу приватному підприємству товариство має низку істотних переваг, серед них: чітка регламентація діяльності натомість відсутності спеціального регулювання діяльності приватного підприємства, що очевидно зменшує кількість ризиків, пов'язаних із захистом прав учасників та контрагентів юридичної особи; наявні законодавчі обмеження на одноособовість прийняття рішення директором товариства з обмеженою відповідальністю без згоди загальних зборів щодо значних правочинів (вартістю більше 50% чистих активів), відсутність такої для директора приватного підприємства є важливою гарантією захисту інтересів власника приватного підприємства від зловживань директора; законодавчо прописаний порядок виплати дивідендів учасникам товариства з обмеженою відповідальністю, що захищає інтереси учасників останнього і, на жаль, відсутність такого для приватного підприємства.

### **Фермерське господарство**

Україна, як велика аграрна держава, визнає важливість сільського господарства, яке становить ключову складову матеріального виробництва та суспільного розвитку. Фермерське господарство є високоефективною формою господарювання з високим рівнем агрокультури, добре організованим виробництвом та раціональним використанням землі. Протягом останніх двох десятиліть фермерство стало традиційною формою організації сільського господарства, що істотно активізувалась на початку 90-х років минулого століття у зв'язку з введенням нових нормативно-правових документів. Такі господарства виробляють широкий спектр продукції для внутрішніх потреб та експорту<sup>221</sup>.

Спеціальним законодавчим актом, спрямованим на врегулювання правових засад створення та діяльності фермерських

---

<sup>221</sup> Маслак О. Проблеми та перспективи фермерства в Україні. Агробізнес № 21 (316) листопад 2015р. URL: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyy-gektar/3999-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-vukraiiini.htm> (дата звернення 22.01.2024).



господарств є ЗУ «Про фермерське господарство» 19 червня 2003 року № 973-IV<sup>222</sup>, який дає визначення фермерського господарства як: «форми підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства відповідно до закону» (ст. 1 ЗУ «Про фермерське господарство»).

З 1 травня 2016 року в Україні почали діяти поправки, внесені до Закону «Про фермерське господарство» від 31 березня 2016 року, головно стимулюючі утворення та розвиток сімейних фермерських господарств шляхом встановлення зрозумілого та максимально простого порядку для громадян<sup>223</sup>. Оновлення в законі вводять можливість створення фермерських господарств у формі юридичної особи або в якості фізичної особи-підприємця. Це дозволяє фермерам, які обрали індивідуальний підхід, здійснювати свою сільськогосподарську діяльність, не формуючи юридичну особу, а виступаючи самостійно в ролі підприємця.

Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї.

Аналіз спеціального закону дає можливість прийти до висновку про виокремлення чотирьох форм фермерського господарства, а саме:

1) фермерське господарство, що має статус юридичної особи;

---

<sup>222</sup> Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення 22.01.2024)

<sup>223</sup> Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України від 31 березня 2016 року № 1067-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст. 406. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1067-19/conv/print1460728392729014> (дата звернення 22.01.2024).



2) сімейне фермерське господарство, що має статус юридичної особи;

3) фермерське господарство зі статусом фізичної особи підприємця;

4) сімейне фермерське господарство зі статусом фізичної особа-підприємця.

Сімейне фермерське господарство має відповідати двом критеріям:

1) використання у його господарській діяльності обов'язково праці членів сім'ї відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України. Членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства. При цьому залучення до роботи інших громадян можливе, але виключно для виконання сезонних та окремих робіт, які безпосередньо пов'язані з діяльністю господарства і потребують спеціальних знань чи навичок;

2) керівництво сімейним господарством може здійснюватися виключно одним із членів родини. Голова сімейного фермерського господарства не може передавати виконання своїх обов'язків особі, яка працює за контрактом, що наголошує на особистому характері управління сімейним фермерським господарством і збереженні його внутрішню сімейну структуру. Право на створення фермерського господарства має громадянин України, який досяг 18-річного віку, має необхідний обсяг цивільної дієздатності та бажання створити фермерське господарство. Голова фермерського господарства наділяється представницькими повноваженнями перед органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами чи їх об'єднаннями та має право укладати від імені господарства юридично значимі дії.

Фермерське господарство підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, за умови набуття громадянином України або кількома громадянами України, які виявили бажання створити фермерське господарство, права



власності або користування земельною ділянкою (стаття 8 ЗУ «Про фермерське господарство»<sup>224</sup>), що є обов'язковою передумовою державної реєстрації.

Фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, діє на основі статуту. В законі наголошується, що фермерське господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності та спеціалізацію, організує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, у тому числі іноземних. Здійснюючи господарську діяльність, фермерське господарство має право вступати в договірні відносини з будь-якими юридичними або фізичними особами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування; створювати разом з іншими сільськогосподарськими товаровиробниками обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи, кооперативні банки, спілки, інші об'єднання; бути засновниками (учасниками) господарських товариств<sup>225</sup>.

Статтею 14 Закону України «Про фермерські господарства» передбачають права фермерського господарства та його членів, серед них: а) продавати або іншим способом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину; б) самостійно господарювати на землі; в) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію; г) на відшкодування збитків; ґ) споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди з метою організації та забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації; д) реалізовувати вироблену сільськогосподарську продукцію на вітчизняних ринках і поставляти на експорт; е) інші права.

---

<sup>224</sup> Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>225</sup> Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).



Порушені права власників земельних ділянок підлягають поновленню в порядку, встановленому законом<sup>226</sup>.

З ціллю підтримки соціально вразливих груп та розвитку економічно слабких районів в статті 5 ЗУ «Про фермерські господарства» передбачено право осіб, які є переселенцями та створюють фермерське господарство в населених пунктах, де відзначається недостатність робочої сили, зазначених у списку, визначеному Кабінетом Міністрів України, на одноразову грошову допомогу за рахунок державного бюджету у розмірі, що встановлюється Кабінетом Міністрів України<sup>227</sup>.

Згідно статті 15 ЗУ «Про фермерські господарства» фермерські господарства, у власності яких є земельні ділянки, надані їм для ведення фермерського господарства відповідно до закону, зобов'язані: а) забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням; б) додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля; в) сплачувати податки та збори; г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів; ґ) не допускати зниження родючості ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі; д) надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів; е) дотримуватися санітарних, екологічних та інших вимог щодо якості продукції; є) дотримуватися правил добросусідства та встановлених обмежень у використанні земель і земельних сервітутів; ж) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем. Законом можуть бути встановлені інші обов'язки власників земельних ділянок<sup>228</sup>.

---

<sup>226</sup> Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення 22.01.2024)

<sup>227</sup> Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

<sup>228</sup> Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення 22.01.2024)





Фермерське господарство володіє своїм майном на праві власності, включно з правом на користування землею, водою та іншими природними ресурсами, а також грошовими коштами, передані фермерському господарству його членами. Однак майнові права, які входять до складу капіталу фермерського господарства, передаються йому лише на визначений у статуті термін. При цьому кожен член фермерського господарства має право отримати частку майна при ліквідації фермерського господарства або при припиненні свого членства в ньому в розмірі та порядку, встановлених у статуті.

Наслідком майнової відокремленості фермерського господарства є його самостійна майнова відповідальність. Так, стаття 21 закону встановлює, що фермерське господарство несе відповідальність за свої зобов'язання в межах майна, яке перебуває в його власності. За відсутності іншого майна, на яке можна звернути стягнення, може бути допущене стягнення на земельні ділянки, що надані у власність для ведення фермерського господарства<sup>229</sup>.

Отже, фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства відповідно до закону. Існуюче сьогодні законодавче регулювання визначає численні позитивні напрямки для стимулювання приватної ініціативи в сільській місцевості, надаючи, в тому числі можливість в спрощеному порядку перетворити особисті селянські господарств у сімейні фермерські господарства, що відкриває можливість легалізації діяльності особистих селянських господарств та їх законодавчо регламентовану участі в організованому аграрному ринку, підвищуючи конкурентоспроможність селянських господарств, їх зміцнення та розвитку.

---

<sup>229</sup> Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення 22.01.2024)

## Список використаних джерел:

1. Гук Андрій. Органи господарських товариств з одним учасником. URL.: [Huk Orhany hospodarskykh tovarystv z odnym uchasnykom.pdf](#) (дата звернення 22.01.2024).
2. Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : доктора юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право». Одеса, 2018. 489 с.
3. Борисова В. И. Корпорация – организационно-правовая форма корпоративных отношений. Альманах цивилистики : Сборник статей / Под ред. Р. А. Майданика. К. : Всеукраинская ассоциация издателей «Правова єдність», 2008. Вып. 1. С. 249–270.
4. Борисова В. І. Корпорація – організаційно-правова форма корпоративних відносин. Право та інновації. 2015. № 4. С. 9-16. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir\\_2015\\_4\\_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_4_3)
5. Борисова В. І., Спасибо-Фатеева І. В., Кібенко О. Р. Сутність поняття «корпорація». Корпоративне управління : монографія / за ред. проф. І. Спасибо-Фатеевої. Х.: Право, 2007. 500 с.
6. Борисова В.І. До чинників, що характеризують цивільне право України як галузь приватного права. Вісник Академії правових наук України 2005. №2(41). С. 105–116.
7. Бутрин Н. С. Правочин як підстава виникнення та припинення корпоративних прав : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право». Івано-Франківськ : ПНУ, 2014. 207 с.
8. Васильєва В. А. Корпорації як суб'єкти корпоративних відносин. Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 25-26 вересня 2009 року). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. С. 56–62.



9. Ватрас В. Доктринальні та нормативні питання визначення складу учасників господарських та інших видів підприємницьких товариств. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 74: частина 1, С.93-97.

10. Вінник О. М. Виробничі кооперативи: правове становище і шляхи вдосконалення правового регулювання. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки. Вин. 37. К., 2000. С. 16-21.

11. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення : монографія. К., Атіка, 2003. 352 с.

12. Гафурова О. В. Деякі питання права членства у сільськогосподарському кооперативі. Наукові записки. Юридичні науки. К. : Нац. ун-т «Києво- Могилянська академія», 2003. Т. 21. С. 51-56.

13. Гафурова О. В. Майнові права й обов'язки членів сільськогосподарських виробничих кооперативів. Проблеми законності. Вип. 57. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2002. С. 71-76.

14. Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право». К., 2000. 23 с

15. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-ІУ. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

16. Джуринський В. О. Правове становище об'єднань в Україні. К., 2010. 224 с.

17. Жорнокуй Ю. Проблемні питання визначення поняття категорії «корпорація» та її ознак. Підприємство, господарство і право. 2009. №8. С. 28–32.

18. Захаренко Н. О. Інститут цивільно-правової відповідальності підприємницьких господарських товариств як одна із форм реалізації правосуб'єктності юридичних



осіб. Правове регулювання економіки. 2009. № 9. С. 239–250.

19. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти) : моногр. / [В. В. Луць, В. А. Васильєва, Н. Р. Кобецька, та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. Тернопіль : Підруч. і посіб., 2007. 320 с.

20. Зеліско А. В. Корпоративна юридична особа: теоретико-правовий аналіз. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 1. С. 30–33.

21. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 445 с.

22. Зеліско А. В. Правова характеристика сучасного стану та тенденцій модифікації системи господарських товариств. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 15–20.

23. Зеліско А. В. Правовий статус споживчих товариств : моногр. Івано-Франківськ : Сімик. 2011. 184 с.

24. Зозуляк О. І. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники. 2017. 432 с.

25. Каверзнев, В. О. Господарсько-правовий статус виробничих кооперативів: монограф. К. : Слово, 2013. 232 с.

26. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Великобритании. Законодательство. Прецеденты. Комментарии. X., 2003. 368 с.

27. Ковалишин О. Р. Види суб'єктів господарювання за правом Австрії. Корпоративне право Австрії та України : монографія / Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Вікторія Робертсон [та ін.]; за ред. проф. В. А. Васильєвої. ІваноФранківськ, 2015. С. 44–54.

28. Колосов Р. Корпоративне підприємство: поняття, ознаки та місце серед інших юридичних осіб. Господарське право і процес. 2017. № 9. С. 72–76.



29. Корпоративне право Австрії та України: монографія /за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2015. 250 с.

30. Кравченко С. С. Юридична природа прав учасників господарських товариств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право та міжнародне приватне право». К., 2007. 18 с.

31. Кузнецова Н. С. О корпоративном праве и корпоративном законодательстве Украины : проблемные вопросы. Гражданское право. 2013. №4. С. 9–13.

32. Кузнецова Н.С. Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів. Правовий тиждень. URL : <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=133> (дата звернення 22.10.2024).

33. Лукач І. В. До питання про визначення кооперативів як суб'єктів корпоративних відносин. Вісник господарського судочинства. 2008. № 6. С. 59–67.

34. Лукач І. В. До питання про ознаки корпорації. Підприємництво, господарство і право. 2013. №3. С. 138–142.

35. Луць В. В. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В. В. Луця. К. : Юрінком Інтер, 2010. С. 88–97.

36. Маслак О. Проблеми та перспективи фермерства в Україні. Агробізнес № 21 (316) листопад 2015р. URL: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/3999-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-vukraini.htm> (дата звернення 22.01.2024).

37. Модельний статут сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою отримання прибутку, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 175. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.01.2024).



38. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербина. К. : Юрінком Інтер, 2012. 776 с.

39. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України. За заг. ред. В. К. Мамутова. К.: Юрінком Інтер, 2004. 688 с.

40. Оприско М. В. Договори про відчуження корпоративних прав : автореферат дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право». К.: Національна академія внутрішніх справ, 2014. 19 с.

41. Піддубна В. Ф. Цивільно-правовий статус виробничого кооперативу. Університетські наукові записки. 2014. № 4 (52). С. 69-79. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap\\_2014\\_4\\_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2014_4_11) (дата звернення 22.01.2024).

42. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 року № 2755-УІ. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 22.01.2024).

43. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 червня 2019 у справі № 917/1338/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82503036>

44. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 червня 2021 року у справі № 916/2813/18 (провадження № 12-71Гс20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531899> (дата звернення 22.01.2024).

45. Постанова Верховного Суду від 03 жовтня 2018 у справі № 917/1887/17 (провадження № 12-71Гс20). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=76986159&red=100003ad871e48ea1cf1d6c5204b079d9f3bd3&d=5> (дата звернення 22.01.2024).



46. Похиленко І. Поняття виробничого кооперативу як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва. Підприємництво, господарство і право. 2008. № 3. С. 89-92.

47. Правова доктрина України: У 5 томах. Том 3: Доктрина приватного права України /Н.С. Кузнецова, Є.О. Харитонов, Р.А. Майданик та ін.; За заг. ред. Н.С. Кузнецової. Х.: Право, 2013. 760 с.

48. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. 2005. 208 с.

49. Примірні правила внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу, затверджено Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 06 квітня 2021 року № 703. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0703915-21#Text> (дата звернення: 22.01.2024).

50. Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20/conv#n3>.

51. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України від 31 березня 2016 року № 1067-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст. 406. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1067-19/conv/print1460728392729014> (дата звернення 22.01.2024).

52. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 49, ст.682. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/conv#n520> (дата звернення 22.01.2024).

53. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вишого господарського суду України від



25.02.2016 № 4. URL :  
[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80#w1\\_2](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80#w1_2)  
[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80#w1\\_2](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80#w1_2) (дата звернення 22.01.2024).

54. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35. URL :  
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

55. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497. URL :  
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 22.01.2024).

56. Про споживчу кооперацію : Закон України № 2265-XII від 10.04.1992 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 30. Ст. 414. URL :  
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12#Text> (дата звернення 22.01.2024).

57. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 22.01.2024).

58. Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.363. URL:  
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

59. Руденко В. В. Корпорації в Україні та за кордоном: сутність і характерні ознаки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2015. Випуск 4. с. 145–148.





60. Савінова В. М. Проблемні питання використання терміна «корпорація» в господарському праві України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 2. Том 2. С. 23–27.

61. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. 159 с.

62. Сіщук Л. В. Корпорація як суб'єкт корпоративних відносин. Проблеми цивільного права та процесу : матеріали науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (м. Харків, 25 травня 2013 року). Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ ; Золота миля, 2013. С. 342–346.

63. Сіщук Л. В. Сутність корпорації у корпоративному праві України: теоретичний аспект. Приватне право і підприємництво. №17. 2017. с. 43–48.

64. Спасибо-Фатеева І. В. Юридичні особи за Цивільним кодексом України. Приватне право. 2013. № 2. С. 62–70.

65. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 22.01.2024).

66. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) / за ред. І. В. Спасибо-Фатеевої. Х. : Страйд, 2009. Т. 3. Юридична особа. 736 с.

67. Цікало В. Корпоративне товариство: поняття, ознаки, організаційно-правові форми. Право України. 2006. № 6. С. 48–50.



68. Шуба Б. В. Відповідальність учасників господарського товариства як засіб захисту інтересів його кредиторів (порівняльно-правовий аналіз німецького і українського права): дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2005. 230 с.

69. Kodeks spółek handlowych. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037. URL.: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20000941037> (дата звернення 22.01.2024).

70. Pöemysl Raban: Obchodní zákoník, komentá, in : Eurounion, Praha 1997. 591 str., p. 234 (дата звернення 22.01.2024).

## **Розділ 4. Порядок створення юридичних осіб корпоративного типу**

### **1. Створення акціонерних товариств**

Відповідно до статті 10 Закону України «Про акціонерні товариства»<sup>230</sup>, статті 153 Цивільного кодексу України (далі ЦК України)<sup>231</sup> засновниками акціонерного товариства можуть бути фізичні та/або юридичні особи, держава (в особі органу, уповноваженого управляти державним майном – Фонд державного майна) та територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном. Важливо, що кількість засновників акціонерного товариства не обмежується, це може бути як одна особа, так двоє і більше. У тому випадку, якщо засновником виступає лише одна особа, то рішення, які мають ухвалюватися зборами засновників товариства, будуть прийматися такою особою одноосібно і оформлятися у вигляді рішення про намір заснувати товариство. Окрім цього, якщо таким єдиним засновником акціонерного товариства виступає фізична особа, то її підпис на рішенні про намір заснувати товариство підлягає нотаріальному посвідченню.

Якщо акціонерне товариство створюється двома особами і більше, то вони можуть укласти засновницький договір (виключно у письмовій формі), проте одразу варто зазначити, що засновницький договір не є установчим документом товариства і діє до дати реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати емісії акцій (у разі заснування товариства однією особою засновницький договір не укладається, так як для укладення будь-якого договору необхідно двоє і більше осіб).

---

<sup>230</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>231</sup> Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).



Окрім як заснування, акціонерне товариство може бути створено шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення підприємницького товариства (підприємницьких товариств), державного (державних), комунального (комунальних) та інших підприємств в акціонерне товариство. Публічне акціонерне товариство може бути створене винятково шляхом зміни типу акціонерного товариства з приватного на публічне або шляхом перетворення з іншого господарського товариства.

За загальним правилом акціонерне товариство створюється без обмеження строку діяльності, якщо інше не встановлено його статутом, та як і будь-яка інша юридична особа, вважається створеним, набуває статусу повноправного суб'єкта з дати його державної реєстрації у встановленому законодавством порядку.

Установчим документом акціонерного товариства є його статут. Вимоги до змісту установчих документів товариства (зокрема і акціонерного) визначені у статтях 88, 154 ЦК України<sup>232</sup> та деталізовані у статті 15 Закону України «Про акціонерні товариства»<sup>233</sup>. Зокрема, статут акціонерного товариства має містити відомості про:

1. повне та скорочене найменування товариства українською мовою;
2. тип товариства;
3. мету та предмет діяльності;
4. розмір статутного капіталу;
5. розмір резервного капіталу (у разі його формування);
6. номінальну вартість і загальну кількість акцій, кількість кожного типу розміщених товариством акцій, у тому числі кількість кожного класу привілейованих акцій (у разі емісії привілейованих акцій);
7. розмір дивідендів за привілейованими акціями кожного класу (у разі емісії привілейованих акцій);

---

<sup>232</sup> Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

<sup>233</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

8. умови та порядок конвертації привілейованих акцій певного класу у прості акції товариства чи у привілейовані акції іншого класу (у разі емісії привілейованих акцій);

9. права акціонерів – власників привілейованих акцій кожного класу (у разі емісії привілейованих акцій);

10. порядок скликання та проведення загальних зборів;

11. компетенцію загальних зборів;

12. структуру управління, порядок утворення, кількісний склад органів товариства та їх компетенцію, порядок обрання і припинення повноважень їх членів, порядок прийняття рішень органами товариства;

13. порядок внесення змін до статуту;

14. порядок припинення товариства;

15. можливість викупу товариством власних акцій за рішенням загальних зборів<sup>234</sup>.

Варто звернути увагу, що вище зазначений перелік вимог щодо змісту не є вичерпний, а тому статут акціонерного товариства може містити й інші положення, що не суперечать чинному законодавству.

### ***Зверніть увагу!***

*У зв'язку із прийняттям нового Закону України «Про акціонерні товариства» усі акціонерні товариства, що були створені відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» від 2008 року зобов'язані привести свою діяльність, у тому числі статуту та внутрішні положення, у відповідність із Законом України «Про акціонерні товариства» від 2022 року до 31 грудня 2023 року (відповідно до Прикінцевих та Перехідних положень).*

У частині 4 статті 3 Закону України «Про акціонерні товариства» зазначено, що повне найменування акціонерного товариства українською мовою має включати зазначення його

---

<sup>234</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).



організаційно-правової форми (акціонерне товариство). Тип акціонерного товариства – публічне чи приватне – не є обов’язковою складовою найменування акціонерного товариства, а тому наявність чи відсутність вказівки щодо типу товариства залежить виключно від бажання засновників. Окрім повного найменування, акціонерне товариство може мати і скорочене найменування українською мовою, а також повне та скорочене найменування іноземною мовою (іноземними мовами). Важливо, що словосполучення «акціонерне товариство» та похідні від нього можуть використовувати у своєму найменуванні лише юридичні особи, які зареєстрували у встановленому порядку випуск власних акцій та функціонують відповідно Закону України «Про акціонерні товариства» та юридичні особи – корпоративні інвестиційні фонди, які створені та функціонують відповідно до законодавства, що регулює діяльність у сфері спільного інвестування<sup>235</sup>.

У процесі створення найменування акціонерного товариства також потрібно враховувати і вимоги наказу Міністерства юстиції України від 05 березня 2012 року № 368/5 «Про затвердження Вимог до написання найменування юридичної особи, її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, крім організації профспілки»<sup>236</sup>; Указу Президента України «Про Положення про національний заклад (установу) України» від 16 червня 1995 року № 451/95 (щодо уживання терміну «національний» у назві юридичної особи)<sup>237</sup>; вимоги статті 16 Закону України «Про державну реєстрацію

---

<sup>235</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>236</sup> Про затвердження Вимог до написання найменування юридичної особи, її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, крім організації профспілки: наказ Міністерства юстиції України від 05.03.2012 р. № 368/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0367-12#Text> (дата звернення: 01.08.2023).

<sup>237</sup> Про Положення про національний заклад (установу) України: Указ Президента України від 16.06.1995 р. № 451/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451/95#Text> (дата звернення: 02.08.2023).



юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»<sup>238</sup>.

Для повноцінного функціонування акціонерному товариству, як і будь-якій іншій юридичній особі, необхідно мати статутний капітал. Законом України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства було зменшено до 200 розмірів мінімальної заробітної плати, виходячи із розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день створення (реєстрації) акціонерного товариства<sup>239</sup>. Тобто станом на 2023 рік ця сума становить 1 340 000 грн. (6700 грн.\*200)<sup>240</sup>. Раніше чинний Закон України «Про акціонерні товариства» від 2008 року встановлював мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства на рівні 1250 мінімальних заробітних плат<sup>241</sup>. Різниця між 1250 та 200 мінімальними заробітними платами є значною (станом на 2023 рік це 8 375 000 грн. та 1 340 000 грн. відповідно)<sup>242</sup>, таким чином зменшення розміру статутного капіталу дає більше можливостей акціонерам на початкових етапах функціонування та може позитивно вплинути на збільшення кількості юридичних осіб цього типу.

Зміни у розмірі статутного капіталу акціонерного товариства з 2020 року по 2024 рік можна прослідкувати у Таблиці 1.

---

<sup>238</sup> Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 18.08.2023).

<sup>239</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>240</sup> Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 21.08.2023).

<sup>241</sup> Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 05.08.2023).

<sup>242</sup> Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 21.08.2023).



Таблиця 1.

<i>Часовий період</i>	<i>Розмір статутного капіталу</i>
3 01.01.2020 по 31.08.2020	5 903 750 грн.
3 01.09.2020 по 31.12.2020	6 250 000 грн.
3 01.01.2021 по 30.11.2021	7 500 000 грн.
3 01.12.2021 по 31.12.2021	8 125 000 грн.
3 01.01.2022 по 30.09.2022	8 125 000 грн.
3 01.10.2022 по 31.12.2022	8 375 000 грн.
3 01.01.2023 по 31.12.2023	1 340 000 грн.
3 01.01.2024 по 01.04.2024	1 420 000 грн.
3 01.04.2024	1 600 000 грн.

Порядок збільшення (зменшення) розміру статутного капіталу акціонерного товариства встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі НКЦПФР). Статутом акціонерного товариства також може бути передбачено створення спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями, порядок формування та використання якого також встановлюється НКЦПФР. Окрім статутного капіталу, акціонерне товариство також може мати і резервний капітал. Порядок формування резервного капіталу визначається статутом акціонерного товариства.

Варто зазначити, що порядок створення акціонерних товариств у порівнянні з іншими юридичними особами корпоративного типу, законодавчо визначений, багатоетапний та ускладнений. У частині 5 статті 10 Закону України «Про акціонерні товариства» виділено дванадцять основних етапів<sup>243</sup>, це на один етап менше ніж у раніше чинному Законі України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 року № 514-VI<sup>244</sup>.

<sup>243</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>244</sup> Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 05.08.2023).





## Етапи створення акціонерного товариства

### → Етап 1:

*прийняття зборами засновників рішення про заснування акціонерного товариства та про емісію акцій*

### → Етап 2:

*подання офіційним каналом зв'язку до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку заяви та всіх необхідних документів для реєстрації випуску акцій*

Під офіційним каналом зв'язку варто розуміти: подання заяви особисто, через законного представника, шляхом відправлення документів поштою (рекомендованим листом) або електронною поштою.

Для реєстрації випуску акцій засновником або його уповноваженою особою подаються<sup>245</sup>:

- 1) заява про реєстрацію випуску акцій;
- 2) рішення зборів засновників про: створення товариства; визначення уповноваженої(их) особи (осіб) засновника (засновників); емісію акцій;
- 3) засновницький договір (у разі укладання такого договору);
- 4) копія платіжного документа, який підтверджує сплату державного мита (розмір державного мита становить 0,1 відсотка номінальної вартості випуску цінних паперів, але не більше п'ятдесятикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня поточного року<sup>246</sup>);
- 5) копія паспорта громадянина України (для фізичної особи – резидента) або копія паспорта (паспортного документа) (для фізичної особи – нерезидента) та копія документа про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків;

---

<sup>245</sup> Про затвердження Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 10.02.2022 р. № 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0415-22#Text> (дата звернення: 02.09.2023).

<sup>246</sup> Про державне мито: декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 р. № 7-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text> (дата звернення: 10.08.2023).



- 6) проміжна фінансова звітність;
- 7) документ(и) про майновий стан засновників.

Окремо визначено пакет документів для реєстрації випуску (випусків) акцій акціонерного товариства, яке створюється за участю юридичної особи – боржника.

**→ Етап 3:**

***реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій***

Реєстрація випуску акцій або відмова у реєстрації здійснюється протягом 25 робочих днів з дати отримання заяви. Випуск акцій вважається зареєстрованим виключно в разі прийняття відповідного рішення НКЦПФР (розпорядження уповноваженої особи НКЦПФР). На звіт про результати емісії акцій, у разі його реєстрації НКЦПФР, накладається кваліфікований електронний підпис уповноваженої особи реєструвального органу<sup>247</sup>.

Цей етап завершується отриманням Свідоцтва про реєстрацію випуску цінних паперів або тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску цінних паперів. Тимчасове свідоцтво про реєстрацію випуску акцій є підставою для присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера (коду ISIN) та оформлення й депонування тимчасового глобального сертифіката. Отримати свідоцтво заявник може особисто або через законного представника, поштовим відправленням на вказану при поданні заяви адресу (рекомендованим листом) або електронною поштою.

Враховуючи те, що в Україні впроваджено воєнний стан, то Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 13 квітня 2022 р. № 276 було встановлено, що подання заявником документів для здійснення реєстраційних дій та

---

<sup>247</sup> Про затвердження Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 10.02.2022 р. № 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0415-22#Text> (дата звернення: 02.09.2023).



відправлення заявнику документів, здійснюється в електронній формі офіційним каналом зв'язку на електронну пошту<sup>248</sup>.

**→ Етап 4:**

**укладення з Центральним депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування випусків цінних паперів**

Укладення Договору про обслуговування випусків цінних паперів відбувається шляхом приєднання емітента до запропонованих Центральним депозитарієм умов договору. Для приєднання до умов договору емітент надсилає на адресу Центрального депозитарію (або надає іншим зручним для емітента способом, наприклад, через кур'єрську службу або особисто уповноваженим представником емітента) заяву про приєднання до умов договору. Крім того, разом із заявою про приєднання до умов договору, необхідно надати до Центрального депозитарію документ, що підтверджує повноваження особи, яка підписала заяву (наприклад: копія довіреності/рішення суду/рішення уповноваженого органу Емітента про призначення на посаду керівника). Подані документи проходять перевірку. У разі відсутності зауважень до поданих документів другий примірник заяви про приєднання до умов договору з відміткою Центрального депозитарію про її отримання повертається емітенту у спосіб, визначений ним в заяві про приєднання до умов договору. Договір обслуговування випусків цінних паперів, що укладається у формі приєднання, вважається укладеним з дня отримання Центральним депозитарієм належним чином складеної заяви про приєднання емітента до умов договору (у двох примірниках), підписаної уповноваженим представником емітента та скріпленої печаткою емітента (у разі наявності)<sup>249</sup>.

---

<sup>248</sup> Щодо особливостей здійснення НКЦПФР реєстраційних дій стосовно емісій та у відношенні зареєстрованих випусків цінних паперів в період воєнного стану : рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 13.04.2022 р. № 276. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/276.pdf> (дата звернення: 01.09.2022).

<sup>249</sup> Укладання договорів про обслуговування випусків цінних паперів. *Національний депозитарій України*: веб-сайт. URL: [https://www.csd.ua/index.php?option=com\\_content&view=article&id=2973&Itemid=92&lang=ua](https://www.csd.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2973&Itemid=92&lang=ua) (дата звернення: 12.08.2023).



**→ Етап 5:**

***присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів***

Міжнародний ідентифікаційний код цінного паперу або International Securities Identification Number – ISIN-код дозволяє ідентифікувати і диференціювати різні цінні папери, такі як облігації, акції, ф'ючерси, варанти, опціони. Цей стандарт датується 2001 роком і характеризується наступним чином: перші два символи визначають країну походження цінного паперу, або так звану країну котирування; наступні 9 символів (або з третього по дев'ятий символ) іменуються NSIN (Національний ідентифікаційний код цінного паперу). NSIN-код присвоюється Національним нумеруючим агентством (NNA) кожної країни. Нарешті, останній символ (дванадцятий) – це Check Digit. Дана цифра розраховується за попередніми символами і виконує дві функції: запобігає ризику підробки номерів і підтверджує справжність самого коду<sup>250</sup>.

**→ Етап 6:**

***розміщення акцій серед засновників акціонерного товариства***

При заснуванні акціонерного товариства його акції підлягають розміщенню виключно серед його засновників. Публічна пропозиція акцій товариства може здійснюватися після отримання свідоцтва про реєстрацію першого випуску акцій.

**→ Етап 7:**

***оплата засновниками повної вартості акцій***

Оплата акцій засновниками товариства здійснюється у порядку, встановленому статтями 24 і 25 ЗУ «Про акціонерні товариства», а саме: «емісія або продаж кожної викупленої акції здійснюється за ціною, не нижчою за ринкову вартість такої акції, що затверджується наглядовою радою або радою директорів, крім ряду випадків» (див. статтю 24). Акціонерне товариство не має права розміщувати акції за ціною, нижчою за їх номінальну вартість. У разі розміщення акціонерним

---

<sup>250</sup> Isin. Cbonds: веб-сайт. URL: <https://cbonds.ua/glossary/isin/> (дата звернення: 11.08.2023).



товариством цінних паперів їх оплата здійснюється грошовими коштами, а також іншим майном, якщо така можливість передбачена рішенням про емісію відповідних цінних паперів. До моменту затвердження результатів емісії цінних паперів органом емітента, уповноваженим приймати таке рішення, розміщені цінні папери мають бути оплачені у повному обсязі. У разі несплати (неповної оплати) акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій акціонерне товариство вважається незаснованим<sup>251</sup>.

**→ Етап 8:**

***затвердження установчими зборами результатів емісії акцій, затвердження статуту акціонерного товариства, прийняття інших рішень, передбачених законом***

На рівні закону передбачено, що установчі збори акціонерного товариства мають бути проведені протягом трьох місяців з дати повної оплати акцій засновниками товариства. Рішення про проведення установчих зборів, їх порядок денний, а також з інших питань щодо проведення установчих зборів приймаються засновниками товариства. Установчі збори проводяться на підставі переліку акціонерів, складеного станом на 23 годину дня за два робочі дні до проведення таких зборів, у порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України.

***На установчих зборах вирішуються питання про:***

- 1) затвердження результатів оцінки майна, що вноситься засновниками в рахунок оплати акцій товариства;
- 2) затвердження статуту акціонерного товариства;
- 3) утворення органів акціонерного товариства відповідно до обраної структури управління;
- 4) уповноваження представника (представників) на здійснення подальшої діяльності щодо утворення товариства;
- 5) обрання посадових осіб органів акціонерного товариства, обрання яких належить до компетенції загальних зборів відповідно до статуту акціонерного товариства;

---

<sup>251</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

б) затвердження результатів емісії акцій та звіту про результати емісії акцій;

7) вчинення інших дій, необхідних для створення товариства.

Незатвердження установчими зборами статуту акціонерного товариства вважається відмовою засновників від створення такого товариства та є підставою для повернення засновникам внесків, зроблених ними в рахунок оплати акцій. Повернення внесків здійснюється протягом 20 робочих днів з дати проведення установчих зборів, на яких не прийнято рішення про затвердження статуту акціонерного товариства<sup>252</sup>.

**→ Етап 9:**

***реєстрація акціонерного товариства в органах державної реєстрації***

Подати заяву заявник може особисто або через законного представника, шляхом відправлення документів поштою (рекомендованим листом) чи заповнивши заяву на отримання послуги онлайн на сайті: <https://online.minjust.gov.ua/login>.

Заявнику необхідно звернутися до державного реєстратора у районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій; виконавчих органів сільських, селищних, міських рад; Центру надання адміністративних послуг або до нотаріуса. Форми заяв затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18 листопада 2016 року № 3268/5<sup>253</sup>.

Державна реєстрація юридичних осіб у період воєнного стану здійснюється з урахуванням положень постанови Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та

---

<sup>252</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>253</sup> Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2016 р. № 3268/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1500-16#Text> (дата звернення: 07.08.2023).



державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану»<sup>254</sup>.

Документи для державної реєстрації можуть подаватися у паперовій або електронній формі. В електронній формі документи подаються заявником з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг або через портал електронних сервісів. Перелік документів, який необхідний для державної реєстрації визначений у статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»<sup>255</sup>. Розгляд документів, поданих для державної реєстрації та проведення інших реєстраційних дій щодо юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців здійснюється протягом 24 годин після надходження документів, поданих для державної реєстрації та проведення інших реєстраційних дій, крім вихідних та святкових днів. Адміністративний збір за державну реєстрацію юридичної особи такого типу відповідно до статті 36 Закону не передбачений.

За результатами розгляду заяви та інших наданих документів вноситься відповідний запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; надається виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

### ***Зверніть увагу!***

*Такий реєстраційний документ, як свідоцтво про державну реєстрацію було скасоване ще у 2011 році на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів*

---

<sup>254</sup> Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/209-2022-%D0%BF> (дата звернення: 01.09.2023).

<sup>255</sup> Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 18.08.2023).



*України щодо скасування свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи та фізичної особи – підприємця»<sup>256</sup>.*

Виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань потрібно відрізнити від витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Виписка – це документ, який формується при первинній реєстрації фізичної особи – підприємця та юридичної особи і містить інформацію про суб'єкт господарювання. Надання витягу, на відміну від виписки, є платною послугою і отримати його можна будь-коли за запитом (у витягу міститься конкретні відомості про юридичну особу, які є актуальними на дату та час формування витягу або на дату та час, визначені у запиті, або інформацію про відсутність таких відомостей у реєстрі).

Відмова у державній реєстрації надсилається повідомленням із зазначенням виключного переліку підстав для відмови, а саме рішення суб'єкта державної реєстрації про відмову у державній реєстрації розміщуються на порталі електронних сервісів у день відмови у державній реєстрації.

Отримати результати надання послуги заявник може особисто або через законного представника, поштовим відправленням на вказану при поданні заяви адресу (рекомендованим листом) чи на сайті: <https://online.minjust.gov.ua/login><sup>257</sup>.

**→ Етап 10:**

***подання офіційним каналом зв'язку до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати емісії акцій***

**→ Етап 11:**

***реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати емісії акцій***

---

<sup>256</sup> Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи та фізичної особи – підприємця: Закон України від 07.04.2011р. № 3205-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3205-17> (дата звернення: 25.08.2023).

<sup>257</sup> Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 18.08.2023).





Для реєстрації звіту про результати емісії акцій, подання до НКЦПФР заявником документів, здійснюється в електронній формі офіційним каналом зв'язку. Заявник подає до НКЦПФР документи, перелік яких визначений положенням про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій від 10.02.2022 р. № 98<sup>258</sup> з використанням засобу електронної пошти.

→ **Етап 12:**

***отримання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій***

Отримання Свідоцтва про реєстрацію випуску цінних паперів (розпорядження про скасування реєстрації випуску цінних паперів).

Порядок утворення акціонерних товариств у процесі приватизації та перетворення державних підприємств, здійснення емісії акцій таких товариств встановлений постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 року № 552<sup>259</sup>. Засновниками у цьому випадку виступають Фонд державного майна, його регіональні відділення та представництва. Перетворення державних підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, в акціонерні товариства у процесі приватизації здійснюється за погодженням з Кабінетом Міністрів України. У разі утворення акціонерних товариств та перетворення державних підприємств в акціонерні товариства можуть випускатися тільки прості іменні акції<sup>260</sup>.

---

<sup>258</sup> Про затвердження Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 10.02.2022 р. № 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0415-22#Text> (дата звернення: 02.09.2023).

<sup>259</sup> Про затвердження Порядку утворення акціонерних товариств у процесі приватизації та перетворення державних підприємств, здійснення емісії акцій таких товариств: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07. 2018 р. № 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

<sup>260</sup> Про затвердження Порядку утворення акціонерних товариств у процесі приватизації та перетворення державних підприємств, здійснення емісії акцій таких товариств: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07. 2018 р. № 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

Відповідно до статті 14 Закону України «Про акціонерні товариства» Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку з врахуванням вимог ЦК України встановлює процедуру створення акціонерного товариства шляхом перетворення. У разі якщо власний капітал господарського товариства – правопередника акціонерного товариства сформований не грошовими коштами, такий правопередник не раніше ніж за три місяці до дати прийняття рішення про перетворення повинен здійснити переоцінку майна, що вносилося до статутного капіталу, і в разі необхідності – скоригувати розмір власного капіталу за результатами такої переоцінки. Щодо розміру статутного капіталу підприємства – правопередника, то він має відповідати вимозі щодо мінімального розміру статутного капіталу акціонерного товариства, встановлений законом<sup>261</sup>.

Отже, порядок створення акціонерних товариств є чітко визначеним на нормативному рівні, характеризується багатоетапністю та має свою специфіку. Загалом можна виділити «класичний» порядок створення акціонерних товариств, порядок створення акціонерних товариств у процесі приватизації та шляхом перетворення.

## **2. Створення товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю**

Засновниками товариства з обмеженою відповідальністю можуть бути фізичні та/або юридичні особи (резиденти, так і нерезиденти), при цьому фізичні особи повинні бути дієздатними. Змішана участь у товаристві також дозволена. Станом на 2023 рік максимальна кількість учасників товариства не обмежується, проте раніше (до прийняття Закону України про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю) Закон України «Про господарські товариства» в редакції від 18.02.2018, передбачав, що максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю становить 100 осіб<sup>262</sup>.

---

<sup>261</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>262</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. в редакції від 18.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/ed20180218#Text> (дата звернення: 20.08.2023).



Створення товариства відбувається за рішенням його засновників. Якщо товариство створюється кількома особами, такі особи у разі необхідності визначення взаємовідносин між собою (щодо створення товариства) мають право укласти договір про створення товариства в письмовій формі.

Договір про створення товариства може встановлювати порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку у статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови. Такий договір за загальним правилом діє до дня державної реєстрації товариства.

Загалом увесь процес реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю можна розподілити на такі етапи:

**→ Етап 1.**

***Створення найменування товариства з обмеженою відповідальністю***

У статті 9 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» зазначено, що найменування товариства має містити назву товариства, а також організаційно-правову форму (товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю). Товариство може мати скорочене найменування українською мовою, повне і скорочене найменування іноземними мовами<sup>263</sup>.

У процесі створення найменування насамперед варто враховувати, що назва товариства (як і будь-якої іншої юридичної особи) має бути унікальною, не збігатися із найменуваннями вже існуючих компаній, зареєстрованих у ЄДРПОУ (Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань). Перевірити на унікальність майбутнє найменування можливо шляхом надсилання безкоштовного запиту на сайт Міністерства юстиції України (<https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>).

---

<sup>263</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).



### ***Зверніть увагу!***

*Безкоштовний пошук відомостей у ЄДРПОУ здійснюється відповідно до статті 11 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».*

Для найменування товариства можна використовувати літери українського та латинського алфавітів, арабські та римські цифри, низку спецсимволів і знаків пунктуації: лапки, крапку, кому, двокрапку, дужку, апостроф, дефіс, символ @, слеш, знаки оклику й питання, а також деякі інші. При цьому необхідно пам'ятати, що назва юридичної особи не повинна нагадувати чи копіювати:

- найменування українських державних органів, повні чи скорочені, похідні від таких назв;
- історичні державні найменування;
- символіку комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;
- терміни й абрєвіатури, які заборонені законом<sup>264</sup>.

Додатково варто звернути увагу на слово «національний», яке засновники досить часто бажать використати у своєму найменуванні. Його використання у назві товариства (та інших юридичних особах) заборонено, оскільки воно може використовуватися виключно у найменуванні закладів (установ) України гуманітарної сфери, які набувають статусу національного згідно з Указом Президента України від 16 червня 1995 року № 451 «Про Положення про національний заклад (установу) України»<sup>265</sup>.

### **➔ Етап 2.**

### ***Визначитися із юридичною адресою майбутнього товариства***

---

<sup>264</sup> Про затвердження Вимог до написання найменування юридичної особи, її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, крім організації профспілки: наказ Міністерства юстиції України від 05.03.2012 р. № 368/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0367-12#Text> (дата звернення: 01.08.2023).

<sup>265</sup> Про Положення про національний заклад (установу) України: Указ Президента України від 16.06.1995 р. № 451/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451/95#Text> (дата звернення: 02.08.2023).



Під юридичною адресою у більшості випадків розуміють фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку<sup>266</sup> або офіційну адресу підприємства, що вказується в усіх офіційних документах юридичної особи. За цією адресою здійснюється листування з контрагентами та державними органами, здійснюються, передбачені законодавством перевірки.

Юридична адреса є одним із обов'язкових атрибутів будь-якої юридичної особи. Якщо вказана під час державної реєстрації адреса виявиться неправильно чи буде недоступною для пошуку, то суб'єкт господарювання не зможе вчасно отримувати кореспонденцію від державних органів, контрагентів тощо. Крім того, всі контролюючі органи з перевітками приходять саме за адресою, зазначеною як юридична. Якщо реальне місцезнаходження юридичної особи не збігатиметься із зазначеною офіційною адресою чи в момент перевірки буде відсутня можливість потрапити до приміщення, - це в результаті може спричинити накладення штрафів за недопуск перевіряючих осіб.

Зазначення неіснуючої чи неактуальної юридичної адреси також може свідчити про ненадійність товариства як партнера, контрагента, його погану ділову репутацію. Окрім офіційного місця знаходження потрібно ще зазначити електронну пошту та номер телефону.

→ **Етап 3.**

***Обрати вид діяльності (код) товариства згідно із класифікацією КВЕД.***

КВЕД – це класифікація видів економічної діяльності, яка була затверджена наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11 жовтня 2010 року № 457 «Про затвердження та скасування національних класифікаторів» (із наступними змінами)<sup>267</sup>.

---

<sup>266</sup> Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

<sup>267</sup> Про затвердження та скасування національних класифікаторів: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої

Товариство (як і будь-яка інша юридична особа) має право займатися тільки тими видами діяльності, які вказані в його реєстраційних документах. Це може бути як один код (вид діяльності) чи декілька, але в останньому випадку потрібно вказати один основний вид діяльності, за яким очікується отримання прибутку. Нездійснення діяльності за якимось додатковими кодами в майбутньому не тягне за собою відповідальності. Додавати нові види діяльності також можна і після проведення державної реєстрації товариства.

В свою чергу отримання прибутку за невказаними видами діяльності, може призвести до накладення податкових санкцій. Окрім цього деякі види діяльності додатково ще передбачають отримання ліцензії.

#### → Етап 4.

#### ***Формування статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю.***

У статті 12 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» відсутні законодавчі обмеження щодо мінімального розміру статутного капіталу (на відмінно від акціонерного товариства), а лише зазначено, що розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України. Розмір частки учасника товариства у статутному капіталі товариства може додатково визначитися у відсотках<sup>268</sup>. Тобто розмір статутного капіталу може дорівнювати і 1 гривні, але краще все ж таки сформувати статутний капітал більшого розміру, приміром у розмірі, який компанія зможе заробити за рік. Одразу варто зазначити, що у випадку внесення засновниками ста відсотків капіталу одразу після реєстрації, то грошові кошти можна буде використати на витрати, пов'язані із веденням підприємницької діяльності.

---

політики від 11.10.2010 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0457609-10#Text> (дата звернення: 14.08.2023).

<sup>268</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).



Щодо вкладу учасника товариства до статутного капіталу, то це можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, проте вартість вкладу кожного учасника товариства повинна бути не менше номінальної вартості його частки. Якщо учасник вносить вклад у негрошовій формі, то потрібно провести грошову оцінку такого вкладу. За загальним правилом вартість вкладу представленого у негрошовій формі затверджується одноставним рішенням загальних зборів учасників, а при створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства. Частка у статутному капіталі визначає відсоток розподілу доходу товариства.

### ***Зверніть увагу!***

*Надалі розмір частки визначатиме ступінь впливу кожного із засновників на діяльність товариства. Тому потрібно враховувати, що з практичної точки зору, розподіл часток 50% на 50% (для двох засновників) створює потенційну можливість блокування діяльності товариства одним із них, при виникненні розбіжностей у поглядах.*

*Якщо товариство створюється трьома засновниками, ділити статутний капітал порівно теж недоцільно, оскільки частка кожного з них дорівнюватиме 33,33, а отже, загальна сума складатиме не 100%, а лише 99,99. У такому випадку краще розподілити капітал, наприклад, у таких пропорціях: 33%, 33% і 34%.*

Щодо строків внесення вкладів, то на законодавчому рівні визначено, що це потрібно здійснити протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства, за умови, якщо інше не передбачено статутом. Прострочення учасником строків внесення вкладу є підставою для надсилання йому виконавчим органом письмового попередження про прострочення.

Якщо після отримання попередження заборгованість не буде погашена на протязі 30 днів (додатковий строк, який може бути і меншим), то виконавчий орган товариства має скликати загальні збори учасників, які можуть прийняти одне з таких рішень:

1) про виключення учасника товариства, який має заборгованість із внесення вкладу;



2) про зменшення статутного капіталу товариства на розмір неоплаченої частини частки учасника товариства;

3) про перерозподіл неоплаченої частки (частини частки) між іншими учасниками товариства без зміни розміру статутного капіталу товариства та сплату такої заборгованості відповідними учасниками;

4) про ліквідацію товариства.

В Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» також передбачена можливість збільшення та зменшення статутного капіталу товариства (статті 16-19). Збільшення статутного капіталу товариства допускається лише після внесення всіма учасниками товариства своїх вкладів у повному обсязі. У разі зменшення номінальної вартості часток усіх учасників товариства співвідношення номінальної вартості їхніх часток повинно зберігатися незмінним<sup>269</sup>.

#### → Етап 5.

#### ***Проведення зборів засновників***

Під час проведення зборів засновників доцільно обговорити та затвердити питання щодо назви товариства, юридичної адреси, розміру статутного капіталу, внеску кожного із засновників, крім того, слід вирішити, хто буде керівником, створити і затвердити статут товариства з обмеженою відповідальністю.

Статут товариства є його установчим документом. Зміст статуту товариства з обмеженою відповідальністю, як і акціонерного товариства повинен відповідати статті 88 ЦК України та вимогам статті 11 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

#### ***Зверніть увагу!***

*Товариство з обмеженою відповідальністю може розробити власний статут чи діяти на підставі модельного.*

Наявність власного статуту дозволяє максимально врахувати усі потреби товариства, індивідуальні умови та особливості, проте це потребує більше часу та ресурсів, а також може стати джерелом ризиків, якщо статут не відповідатиме вимогам законодавства.

---

<sup>269</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).





Реєстрація товариства на модельному статуті означає, що засновники використовують готовий модельний статут, який затверджений на законодавчому рівні. Це дозволяє заощадити час та ресурси на розробку власного статуту та уникнути ризиків, пов'язаних із невідповідністю статуту вимогам законодавства. Однак модельний статут може не врахувати індивідуальні потреби товариства.

Станом на сьогодні модельний статут затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 року № 367 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності затверджено модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю» (далі постанова № 367)<sup>270</sup>.

### ***Зверніть увагу!***

*Модельний статут, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. № 1182 «Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю», застосовується виключно щодо товариств з обмеженою відповідальністю, які діють на його підставі на момент набрання чинності постановою № 367, до моменту їх переходу на діяльність на підставі власного статуту або модельного статуту, затвердженого постановою № 367.*

*Товариства з обмеженою відповідальністю, які на момент набрання чинності постановою № 367 діяли на підставі модельного статуту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. № 1182 «Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю», і до 18 червня 2019 р. не перейшли на діяльність на підставі власного статуту або модельного статуту, затвердженого постановою № 367, з 18 червня 2019 року вважаються такими, що перейшли на діяльність на підставі модельного статуту, затвердженого постановою № 367<sup>271</sup>.*

---

<sup>270</sup> Деякі питання дерегуляції господарської діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2019 р. № 367. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2023).

<sup>271</sup> Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11. 2011 р. № 1182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1182-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.08.2023).



У випадку реєстрації товариства за власним статутом, його перша редакція має бути підписана всіма учасниками товариства. Справжність підписів учасників засвідчується нотаріально. Якщо товариство створюється шляхом реорганізації, то зміни до статуту товариства та перша редакція статуту, підписуються учасниками товариства, які голосували за рішення про внесення таких змін чи про затвердження першої редакції статуту, або особою, уповноваженою на це органом, який прийняв таке рішення, якщо це передбачено статутом. У цьому випадку справжність підписів учасників або уповноваженої особи також засвідчується нотаріально.

Якщо товариство створюється в результаті реорганізації, і при цьому учасники товариства матимуть менший обсяг прав щодо відчуження своїх часток або щодо виходу з товариства, ніж мали учасники (акціонери) правопередника, або якщо такі права є вужчими або більш обмеженими порівняно з правами учасників (акціонерів) правопередника, перша редакція статуту такого товариства приймається одностайним рішенням всіх учасників.

***У статуті товариства зазначаються відомості про:***

- 1) повне та скорочене (за наявності) найменування товариства;
- 2) органи управління товариством, їх компетенцію, порядок прийняття ними рішень;
- 3) порядок вступу до товариства та виходу з нього;
- 4) облік часток товариства в обліковій системі часток товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю, що ведеться Центральним депозитарієм цінних паперів;
- 5) інші відомості, які не суперечать закону.

Якщо засновники товариства під час його реєстрації використовують модельний статут, то найменування товариства, склад засновників (учасників), розмір статутного капіталу, розмір часток у статутному капіталі кожного з учасників, спосіб внесення ними вкладів (у грошовій та/або негрошовій формі) визначаються відповідним рішенням засновників (учасників) товариства.



Рішення засновників про створення товариства, що діє на підставі модельного статуту, підписується усіма засновниками (їх представниками). Справжність підписів засновників (учасників) або їх представників засвідчується нотаріально, крім рішень, створених на порталі електронних сервісів та підписаних з використанням кваліфікованого електронного підпису.

***Зверніть увагу!***

*Рішення учасників про:*

➤ *проведення діяльності на підставі модельного статуту;*

➤ *перехід товариства з модельного статуту на діяльність на підставі статуту;*

➤ *рішення учасників про зміну редакції модельного статуту, на підставі якого діє товариство;*

*підписуються учасниками (їх представниками), які голосували за відповідне рішення (з врахуванням вимог про необхідну кількість голосів для прийняття рішення).*

Товариство має право у будь-який час змінити редакцію модельного статуту, на підставі якого воно діє, обравши інше альтернативне положення з числа тих, що передбачені Кабінетом Міністрів України. У разі прийняття загальними зборами учасників рішення про зміну редакції модельного статуту, на підставі якого діє товариство, положення нової редакції модельного статуту застосовуються з дня державної реєстрації відповідних змін.

Необхідно наголосити, що реєстрацію товариства з обмеженою відповідальністю на підставі модельного статуту (та обрання системи оподаткування) можна здійснити онлайн через Єдиний портал державних послуг Дія. Реєстрація здійснюється на безкоштовній основі та може відбутися автоматично (в межах декількох хвилин) або ж за участі державного реєстратора – на протязі одного робочого дня. Для онлайн реєстрації необхідно заповнити онлайн-форму на отримання послуги, обрати необхідні опції модельного статуту або редакцію статуту «за замовчуванням». Товариство буде зареєстроване автоматично, якщо:



- всі засновники – виключно фізичні особи, громадяни України;
- у керівника та довіреної особи відсутні обмеження діяльності;
- вказано УНЗР всіх бенефіціарних власників (його можна знайти в ID-картці або біометричному паспорті);
- назва товариства не містить слів, що заборонені законодавством (у протилежному випадку особа, яка заповняла онлайн-форму, отримує рекомендації щодо зміни назви).

Повідомлення про автоматичну реєстрацію може бути надіслане на протязі десяти хвилин, з моменту заповнення онлайн-форми. Якщо ж існує невідповідність хоча б за одним пунктом, то реєстрація відбувається за участі державного реєстратора, онлайн, протягом 1 робочого дня.

Важливо, що при такій формі реєстрації відомості про обрану систему оподаткування автоматично відправляються до податкового органу за місцем проживання, а інформація про взяття на облік платника податків з'явиться в Кабінеті платника податків. Що ж до виписки про державну реєстрацію товариства, то її можна отримати у персональному кабінеті<sup>272</sup>.

Окрім статуту товариства, його учасники ще можуть укласти між собою корпоративний договір (який не установчим документом, а має на меті детально, чітко розподілити контроль і зони впливу, визначити порядок управління товариством, сприяти вирішенню конфліктів тощо).

Корпоративний договір – це договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації. Такий договір укладається у письмовій формі, може бути оплатним або безоплатним. Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає.

---

<sup>272</sup> Реєстрація ТОВ на підставі модельного статуту. *Єдиний портал державних послуг Дія* : веб сайт. URL: <https://diia.gov.ua/services/reestraciya-tov-na-pidstav-i-modelnogo-statutu> (дата звернення: 03.09.2023).

Важливо, що зміст корпоративного договору не підлягає розкриттю і є конфіденційним, якщо інше не встановлено законом або договором. Корпоративний договір, стороною якого є держава, територіальна громада, державне або комунальне підприємство чи юридична особа, у статутному капіталі якої 25 і більше відсотків прямо або опосередковано належить державі або територіальній громаді, оприлюднюється протягом 10 днів з моменту його укладення шляхом розміщення на сайті відповідного органу державної влади, органу місцевого самоврядування<sup>273</sup>.

### ***Зверніть увагу!***

*Корпоративний договір доцільно укладати тоді, коли партнери беруть участь у товаристві 50 % на 50%, коли вони планують залучати інвестиції або в них є чітке бачення співпраці тощо. Жоден корпоративний договір не буде схожий на інший, адже документ відображає індивідуальні домовленості учасників. Такі угоди і їх нюанси завжди специфічні і спрямовані на досягнення цілей конкретних людей.*

Завершується 5 етап (за підсумками зборів) складанням та підписанням протоколу зборів у кількох примірниках: по одному для кожного із засновників, додатково один резервується як загальний документ для товариства і ще один – для реєстраційного органу.

### **→ Етап 6**

#### ***Подання заяви про державну реєстрацію***

Форма заяви для державної реєстрації юридичних осіб затверджена наказом Міністерства юстиції України від 18 листопада 2016 року № 3268/5 «Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» (форма № 2)<sup>274</sup>.

---

<sup>273</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

<sup>274</sup> Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2016 р. № 3268/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1500-16#Text> (дата звернення: 07.08.2023).



Основні правила оформлення заяв, що подаються для державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців чи громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, такі:

- 1) заява заповнюється друкованими літерами;
- 2) якщо певна сторінка заяви не заповнюється через відсутність відомостей, що містяться на ній, така сторінка не підписується заявником і не подається. Кожна заповнена сторінка заяви підписується заявником;
- 3) друк заяви може здійснюватися з обох сторін аркуша;
- 4) при обранні певних полів у заяві проставляється знак «V» або інший подібний знак, що свідчитиме про обрання певного поля;
- 5) заповнення у заяві більше відомостей, ніж необхідно, не заборонено та не є підставою для зупинення розгляду документів<sup>275</sup>.

Увесь пакет документів (про які говорилося вище) разом із заявою подаються за місцем реєстрації засновника товариства, разом з тим варто враховувати положення наказу Міністерства юстиції України від 09 червня 2023 року № 2179/5 «Про проведення державної реєстрації в межах декількох адміністративно-територіальних одиниць». Останній визначає випадки проведення державної реєстрації юридичних осіб незалежно від місцезнаходження юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, нерухомого майна, об'єктів незавершеного будівництва, майбутніх об'єктів нерухомості<sup>276</sup>.

Якщо документи подаються особисто, заявник пред'являє документ, що відповідно до закону посвідчує особу. У разі

---

<sup>275</sup> Форми заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Міністерство юстиції України: веб-сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/m/formi-zayav-u-sferi-derjavnoi-reestratsii-yuridichnih-osib-fizichnih-osib-pidpriemtsiv-ta-gromadskih-formuvan> (дата звернення: 23.08.2023).

<sup>276</sup> Про проведення державної реєстрації в межах декількох адміністративно-територіальних одиниць: наказ Міністерства юстиції України від 09.06.2023 р. № 2179/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0977-23#Text> (дата звернення: 02.09.2023).

подання документів представником – додатково подається примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) документа, що підтверджує його повноваження.

Під час подання документів для державної реєстрації необхідно також враховувати і положення Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (статті 14-17, 25-1, 26, 28-29)<sup>277</sup>. Розгляд документів здійснюється протягом 24 годин після надходження документів, поданих для державної реєстрації та проведення інших реєстраційних дій, крім вихідних та святкових днів.

#### → Етап 7.

#### ***Відкриття рахунку в банку, отримання електронного цифрового підпису***

Після реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю необхідно відкрити розрахунковий рахунок у банку, він може бути або гривневим, або мультивалютним. Для відкриття рахунку необхідно враховувати положення постанови правління Національного банку України від 29 липня 2022 року № 162 «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків»<sup>278</sup>.

Також для подання звітності товариству слід згенерувати електронний цифровий підпис (ЕЦП). Для отримання електронного ключа цифрового підпису необхідно звернутися до будь-якого акредитованого центру сертифікації ключів і надати заповнену реєстраційну форму, паспортні дані та реєстраційний номер облікової картки платника податків. Отримання цифрового підпису в Інформаційно-довідковому департаменті Державної податкової служби, Міністерстві внутрішніх справ

---

<sup>277</sup> Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 18.08.2023).

<sup>278</sup> Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків: постанова правління Національного банку України від 29.07.2022 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text> (дата звернення: 12.08.2023).



України, Приватбанку здійснюється на безкоштовній основі. Інші надавачі довірчих послуг оформлюють електронний підпис відповідно до власних тарифів. Строк дії кваліфікованого електронного підпису складає 1-2 роки. Щоб продовжити його використання, потрібно поновити строк дії онлайн через веб-сайт надавача.

### ***Зверніть увагу!***

*Такий атрибут товариства (юридичної особи), як печатка, в Україні не є обов'язковим із 2017 року. Відповідно до статті 58-1 Господарського кодексу України використання печаток суб'єктом господарювання є його правом, а не обов'язком. Відбиток печатки не може бути обов'язковим реквізитом будь-якого документа, що подається суб'єктом господарювання до органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Виготовлення, продаж та/або придбання печаток здійснюється без одержання будь-яких документів дозвільного характеру<sup>279</sup>.*

***Примітка.*** Оскільки етапи створення товариства з обмеженою відповідальністю, товариств з додатковою відповідальністю, повного, командитного товариств, виробничого кооперативу (див. далі) не є законодавчо визначені, на відмінно від акціонерного товариства, то послідовність окремих етапів, їх кількість може змінюватися на розсуд засновників товариства.

На відмінно від товариств з обмеженою відповідальністю товариства з додатковою відповідальністю не дуже поширені в Україні, оскільки забезпечують своїм учасникам менш привабливий режим господарювання з можливим накладенням на них додаткової відповідальності за виконання боргових зобов'язань у разі його ліквідації. Як наслідок реєстрація таких товариств застосовується, як правило, у випадках, коли законодавство зобов'язує реєструвати товариство з додатковою відповідальністю для здійснення спеціальних видів господарської діяльності.

Щодо порядку чи особливостей реєстрації таких юридичних осіб, то на законодавчому рівні вона відсутня, адже у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою

---

<sup>279</sup> Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).





відповідальністю» цьому суб'єкту господарювання присвячена лише стаття 56, а у частині 3 якої зазначається, що до товариств з додатковою відповідальністю застосовуються норми щодо товариств з обмеженою відповідальністю, що не суперечать нормам цієї статті<sup>280</sup>. Звідси випливає наступне: порядок створення товариств з обмеженою відповідальністю в аспекті що стосується складу учасників, статутного капіталу, цілей діяльності, розподілу прибутку, системи органів управління, установчих документів, подання документів для державної реєстрації застосовується і до товариств з додатковою відповідальністю.

Враховуючи все вище викладене, необхідно підсумувати, що законодавчо визначені етапи створення товариства з обмеженою відповідальністю у порівнянні із акціонерним товариством відсутні. На нормативному рівні існують вимоги щодо засновників, найменування, статутного капіталу, установчих документів, порядку реєстрації тощо. Що ж стосується правового регулювання порядку створення товариств з додатковою відповідальністю, то він фактично взагалі відсутній, адже у процесі реєстрації товариства з додатковою відповідальністю застосуванню підлягають норми, що визначають порядок створення товариств з обмеженою відповідальністю.

### **3. Порядок створення повного та командитного товариств**

Відповідно до частини 2 статті 119 Цивільного кодексу України<sup>281</sup>, частини 2 статті 66 Закону України «Про господарські товариства» особа може бути учасником тільки одного повного товариства, при цьому учасниками товариства можуть бути тільки суб'єкти господарювання – фізичні особи –

---

<sup>280</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

<sup>281</sup> Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

підприємці або юридичні особи<sup>282</sup>. Як і товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство не є поширеною формою юридичної особи для введення бізнесу та найчастіше створюється у випадках прямо передбачених законодавством (наприклад ломбард створюється у формі повного товариства). Мінімальна кількість учасників товариства законодавством не встановлена, але зі змісту статей 120, 121 Цивільного кодексу України випливає, що товариство може бути створене декількома особами<sup>283</sup>.

Створення повного товариства в Україні майже не відрізняється від реєстрації іншої юридичної особи. В загальному весь порядок створення повного товариства можна розподілити на три основні етапи:

→ **Етап 1: засновники визначають мету створення товариства, його місцезнаходження, кількість учасників, назву та розмір складеного капіталу;**

→ **Етап 2: розробка та підписання засновницького договору;**

→ **Етап 3: державна реєстрація повного товариства, яка включає підготовку документів, їх оформлення належним чином та подання до реєстраційних органів.**

У більш детальному вигляді порядок реєстрації повного товариства включає наступні етапи:

→ **Етап 1: створення унікального найменування для майбутнього повного товариства**

Окрім існуючих загальних вимог щодо найменування юридичної особи, потрібно враховувати, що найменування повного товариства повинно містити імена (найменування) всіх його учасників, слова «повне товариство» або містити ім'я (найменування) одного чи кількох учасників з доданням слів

---

<sup>282</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

<sup>283</sup> Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).



«і компанія», а також слів «повне товариство» (ч. 4 статті 119 ЦК України; ч. 3 статті 66 ЗУ «Про господарські товариства»)<sup>284, 285</sup>.

→ **Етап 2: обрання виду (видів) економічної діяльності товариства згідно із класифікацією КВЕД**

→ **Етап 3: обрання юридичної адреси**

→ **Етап 4: визначення розміру статутного капіталу**

Вимог щодо розміру установчого капіталу такого товариства законодавство не встановлює. Але вони можуть передбачатися спеціальними актами, які регулюють певні види комерційної діяльності.

→ **Етап 5: здійснення розподілу часток в статутному капіталі (якщо засновник не один), виходячи із їхніх внесків**

→ **Етап 6: обрання керівника повного товариства**

→ **Етап 7: обрання системи оподаткування**

→ **Етап 8: обрання банку для відкриття рахунку**

→ **Етап 9: вирішення питання про використання печатки в діяльності товариства**

→ **Етап 10: розробка та підписання засновницького договору**

На відмінно від акціонерного товариства, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, повне товариство діє на підставі засновницького договору, а не статуту. Засновницький договір – це договір між засновниками (учасниками), наділеними корпоративною правосуб'єктністю, в якому визначається зобов'язання засновників створити товариство, порядок їхньої спільної діяльності щодо його створення, умови передення товариству майна учасників та інші умови відповідно до організаційно-правової форми створюваного господарського товариства<sup>286</sup>. Хоча необхідно звернути увагу, що законодавче визначення засновницького договору відсутнє, натомість на нормативному рівні передбачені лише відомості, які мають бути у ньому зазначені:

---

<sup>284</sup> Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

<sup>285</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

<sup>286</sup> Сазонов В. Засновницький договір у створенні господарського підприємства. *Підприємництво, господарство і право*. № 3. 2019. С. 64.



- найменування юридичної особи;
- її місцезнаходження;
- порядок управління товариством;
- порядок вступу до товариства та виходу з нього;
- зобов'язання учасників створити товариство;
- порядок їх спільної діяльності щодо його створення;
- умови передання товариству майна учасників;
- інформацію про розмір та склад складеного капіталу

товариства;

- розмір та порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі;
- розмір, склад та строки внесення ними вкладів.

Засновницький договір має бути укладений у письмовій формі та підписується всіма його учасниками.

**→ Етап 11: підготовка та подання пакету документів для реєстрації**

До основного пакету документів для державної реєстрації повного товариства входять:

- заповнена заява;
- 2 примірники засновницького договору;
- рішення/протокол про створення;
- документ про оплату реєстраційного збору.

Також на підтвердження особистих даних учасників, які зазначені в установчому договорі та заяві, подаються, **якщо засновник – фізична особа-підприємець,:**

- свідоцтво про реєстрацію особи підприємцем (копія);
- копія паспорта засновника;
- копія довідки про присвоєння ідентифікаційного номера.

**Якщо засновник – юридична особа:**

- копія свідоцтва про державну реєстрацію;
- копія довідки статистичного управління (про внесення до ЄДРПОУ);
- копія статуту;
- довіреність особи, яка буде представляти інтереси юридичної особи як учасника повного товариства;



- копії паспорта та довідки про присвоєння ідентифікаційного номера директора.

Під час подання документів для державної реєстрації необхідно також враховувати і положення Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (статті 14-17, 25-1, 26, 28-29)<sup>287</sup>.

→ **Етап 12: отримання заявником або представником виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань**

→ **Етап 13: виготовлення печатки (за необхідності)**

→ **Етап 14: внесення інформації про товариство до реєстрів платників єдиного податку, податку на додану вартість (ПДВ)**

→ **Етап 15: реєстрація товариства в податкових органах та Пенсійному фонді України**

→ **Етап 16: відкриття банківського рахунку**

→ **Етап 17: отримання електронного ключа цифрового підпису в центрі сертифікації ключів**

Командитне товариство – це видозмінена форма повного товариства. Відповідно до чинного законодавства до командитного товариства застосовуються положення про повне товариство, проте з урахуванням особливостей (командитного товариства)<sup>288</sup>. Такий вид товариства, на відміну від повного товариства передбачає наявність учасників двох типів – повних і власне командитних (вкладників), а тому для створення командитного товариства необхідно як мінімум два учасники – повний і вкладник. Хоча на нормативному рівні вказівка про мінімальну чи максимальну кількість учасників відсутня. Важливо, що як і у повному товаристві, повні учасники мають бути фізичними особами-підприємцями або юридичними особами.

---

<sup>287</sup> Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 18.08.2023).

<sup>288</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 20.08.2023).



При цьому, повні учасники командитного товариства не можуть бути учасником повного товариства та одночасно вкладником цього самого командитного товариства. Щодо вкладників, то для них така форма є привабливою з точки зору можливості отримання доходів від підприємницької діяльності – без особистої участі та без ризику втратити все своє майно.

Порядок проведення реєстрації командитного товариства також нічим не відрізняється від реєстрації інших юридичних осіб, але з урахуванням деяких особливостей. У детальшому вигляді процедура реєстрації складається із наступних етапів:

**→ Етап 1: підготовчий (створення найменування для командитного товариства; визначення його юридичної адреси, виду економічної діяльності, мети діяльності; письмове оформлення рішення про створення командитного товариства)**

Окрім загальних вимог щодо найменування юридичної особи, найменування командитного товариства має містити імена (найменування) всіх повних учасників, слова «командитне товариство» або містити ім'я (найменування) хоча б одного повного учасника з доданням слів «і компанія», а також слова «командитне товариство». Якщо у найменування командитного товариства включене ім'я вкладника, такий вкладник стає повним учасником товариства (частина 2 статті 133 Цивільного кодексу України та частини 4-5 статті 75 Закону України «Про господарські товариства»)

**→ Етап 2: розробка та узгодження засновницького договору**

Відповідно до статті 134 Цивільного кодексу України та статті 76 Закону України «Про господарські товариства» командитне товариство створюється і діє на підставі засновницького договору. Засновницький договір підписується усіма повними учасниками. Засновницький договір командитного товариства має містити відомості про:

- найменування юридичної особи;
- її місцезнаходження;
- зобов'язання учасників створити товариство;



- порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників;
- розмір та склад складеного капіталу товариства;
- розмір та порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі;
- сукупний розмір вкладів вкладників тощо.

***Зверніть увагу!***

*В засновницькому договорі стосовно вкладників вказуються тільки сукупний розмір їх часток у майні товариства, а також розмір, склад і порядок внесення ними вкладів.*

Якщо внаслідок виходу, виключення чи вибуття у командитному товаристві залишився один повний учасник, засновницький договір переоформляється в одноособову заяву, підписану повним учасником. Якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка повинна містити усі відомості, передбачені для командитного товариства.

**→ Етап 3: формування статутного капіталу**

Мінімальний чи максимальний розмір статутного капіталу командитного товариства як і повного на законодавчому рівні не визначений, це питання регулюється засновницьким договором, проте сукупний розмір вкладів вкладників не повинен перевищувати п'ятдесяти відсотків складеного капіталу повного товариства. Складений капітал підлягає сплаті учасниками командитного товариства протягом першого року з дня державної реєстрації товариства. Щодо форми вкладу, то він може бути грошовим чи матеріальним (стаття 78 Закону України «Про господарські товариства»)<sup>289</sup>.

**→ Етап 4: підготовка необхідних документів та їх подача для реєстрації**

До основного пакету документів, які необхідно подати для реєстрації входять: заява, довіреність на представника (за необхідності), 2 примірники засновницького договору; рішення/протокол про створення командитного товариства.

---

<sup>289</sup> Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 20.08.2023).



Також на підтвердження особистих даних учасників, які зазначені в установчому договорі та реєстраційній картці, подаються:

**якщо засновник – фізична особа-підприємець**

- свідоцтво про реєстрацію особи підприємцем (копія);
- копія паспорта засновника;
- копія довідки про присвоєння ідентифікаційного номера.

**якщо засновник – юридична особа**

- копія виписки (свідоцтва) про державну реєстрацію;
- копія довідки статистичного управління (про внесення до

ЄДРПОУ);

- копія статуту;
- довіреність особи, яка буде представляти інтереси юридичної особи як учасника повного товариства;
- копії паспорта та довідки про присвоєння

ідентифікаційного номера директора.

Під час подання документів для державної реєстрації необхідно також враховувати і положення Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (статті 14-17, 25-1, 26, 28-29).

**→ Етап 5: реєстрація командитного товариства**

Реєстрація командитного товариства здійснюється у відповідності із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» у загальному порядку.

**→ Етап 6: заявник або представник отримує виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань**

**→ Етап 7: виготовлення печатки (за необхідності)**

**→ Етап 8: внесення інформації про товариство до реєстрів платників єдиного податку, податку на додану вартість (ПДВ)**

**→ Етап 9: реєстрація товариства в податкових органах та Пенсійному фонді України**

**→ Етап 10: відкриття банківського рахунку**

**→ Етап 11: отримання електронного ключа цифрового підпису в центрі сертифікації ключів**





Отже, процедура реєстрації повного та командитного товариств базується на загальному порядку створення юридичних осіб, лише із врахуванням окремих особливостей щодо кількості засновників, їх видів, найменування, установчих документів.

#### **4. Порядок створення виробничого кооперативу**

Відповідно до частини 1 статті 7 Закону України «Про кооперацію» засновниками виробничого кооперативу (як і кооперативу загалом) можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, а також юридичні особи України та іноземних держав, які беруть участь у діяльності кооперативів через своїх представників. Мінімальна кількість осіб має бути не менше ніж три особи, максимальна – не обмежується<sup>290</sup>. Порядок створення виробничого кооперативу має наступний вигляд:

**→ Етап 1: створення найменування для виробничого кооперативу**

Окрім загальних вимог щодо найменування юридичної особи, необхідно врахувати, що найменування кооперативу має містити його назву, а також слова «виробничий кооператив» (ч.3 статті 163 Цивільного кодексу України)<sup>291</sup>.

**→ Етап 2: обрання виду (видів) діяльності згідно КВЕД-2010**

**→ Етап 3: визначення юридичної адреси виробничого кооперативу**

**→ Етап 4: проведення установчих зборів**

Під час проведення установчих зборів члени майбутнього кооперативу приймають рішення створити кооперацію, вирішують, якими будуть вступні внески, в якому банку відкривати рахунок, розподіляють повноваження між органами управління, затверджують статут і вирішують питання щодо того, хто з його членів буде

---

<sup>290</sup> Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 03.09.2023).

<sup>291</sup> Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).



займатися реєстрацією (або ж звертаються до юристів). На зборах також складається і затверджується список членів та асоційованих членів.

Рішення установчих зборів оформляється протоколом, який підписують головуючий та секретар зборів. У протоколі зазначаються особи, які брали участь в установчих зборах. **Для фізичної особи:**

- прізвище, ім'я та по батькові
- дані паспорта громадянина України або паспортних документів іноземця (для осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, - дані документа, який його замінює);

**Для юридичної особи:**

- прізвище, ім'я та по батькові уповноваженого представника юридичної особи, документ, що підтверджує його повноваження.

Дані про фізичну особу засвідчуються її особистим підписом, а про юридичну особу – підписом її уповноваженого представника (стаття 7 Закону України «Про кооперацію»)<sup>292</sup>.

У статті 164 Цивільного кодексу України зазначено, що установчим документом виробничого кооперативу є його статут. Статут кооперативу повинен містити такі відомості (стаття 8 Закону України «Про кооперацію»):

- ✓ найменування кооперативу, його тип та місцезнаходження;
- ✓ мета створення кооперативу і вичерпний перелік видів його діяльності;
- ✓ склад його засновників;
- ✓ умови і порядок вступу до кооперативу та виходу чи виключення з нього;
- ✓ права і обов'язки членів та асоційованих членів кооперативу;
- ✓ порядок внесення змін до статуту кооперативу;
- ✓ порядок встановлення розмірів і сплати внесків та паїв членами кооперативу та відповідальність за порушення зобов'язань щодо їх сплати;
- ✓ форми участі членів кооперативу в його діяльності;

---

<sup>292</sup> Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 03.09.2023).



✓ порядок формування, склад і компетенція органів управління та органів контролю кооперативу, а також порядок прийняття ними рішень, у тому числі з питань, рішення з яких приймається одногосно чи кваліфікованою більшістю голосів членів кооперативу, які беруть участь у загальних зборах;

✓ порядок формування, використання та розпорядження майном кооперативу;

✓ порядок розподілу його доходу та покриття збитків;

✓ порядок обліку і звітності у кооперативі;

✓ порядок реорганізації і ліквідації кооперативу та вирішення пов'язаних з цим майнових питань;

✓ порядок скликання загальних зборів;

✓ умови і порядок повернення паю.

Перелік вище зазначених відомостей не є вичерпний, а тому у статуті може бути зазначена й інша додаткова інформація, що пов'язана з особливостями діяльності кооперативу, за умови, що вона не суперечить законодавству.

При цьому необхідно враховувати, що права учасників (членів) кооперативу та його статутних органів, визначені законом, не можуть бути звужені (обмежені) установчими документами кооперативу, рішеннями його статутних органів чи правочинами між кооперативом та його учасниками (членами). Положення установчих документів кооперативу, рішення його статутних органів чи правочини між кооперативом та його учасниками (членами), які звужують (обмежують) права учасників (членів) кооперативу, визначені законом, є нікчемними (стаття 6 Закону України «Про кооперацію») <sup>293</sup>.

### ***Зверніть увагу!***

*Відповідно до частини 4 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21 липня 2020 року, сільськогосподарські виробничі кооперативи, утворені відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР, підлягають перереєстрації у сільськогосподарські*

---

<sup>293</sup> Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 03.09.2023).



кооперативи, сільськогосподарські кооперативні об'єднання відповідно протягом трьох років з дня набрання чинності Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 2020 року.

Положення статутів таких кооперативів та об'єднань, що не відповідають новому Закону, є чинними в частині, що відповідає законодавству, чинному до дня набрання чинності цим Законом, до моменту перереєстрації таких кооперативів та об'єднань, але не більше трьох років<sup>294</sup>.

Щодо майна виробничого кооперативу, то член виробничого кооперативу зобов'язаний внести до дня державної реєстрації кооперативу не менше десяти відсотків пайового внеску, а частину, що залишилася, – протягом року з дня його державної реєстрації, якщо інший строк не встановлений статутом кооперативу ( частина 2 статті 165 Цивільного кодексу України)<sup>295</sup>. Також у статті 20 Закону України «Про кооперацію» передбачено, що для забезпечення статутної діяльності кооператив у порядку, передбаченому його статутом, формує пайовий, резервний, неподільний та спеціальний фонди<sup>296</sup>.

### **→ Етап 5: подання документів для державної реєстрації, державна реєстрація**

Відповідно до частини першої статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», якою визначено перелік документів для державної реєстрації створення юридичної особи (у тому числі в результаті виділу, злиття, перетворення, поділу), для державної реєстрації подаються такі документи:

- заява про державну реєстрацію створення юридичної особи, за формою 2;

---

<sup>294</sup> Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 02.09.2023).

<sup>295</sup> Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

<sup>296</sup> Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 03.09.2023).



- протокол установчих зборів кооперативу (примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія)). Законом передбачено, що протокол повинен бути підписаний головою та секретарем установчих зборів, яких обрали шляхом голосування, а також уповноважили на підписання відповідного протоколу;

- реєстр осіб, які брали участь в установчих зборах (примірник оригіналу, копія);

- два примірники статуту кооперативу, які мають бути прошиті, пронумеровані та підписані засновниками або уповноваженими особами, головою і секретарем установчих зборів кооперативу). Підписи повинні бути нотаріально засвідчені.

- документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору для проведення державної реєстрації кооперативу (копія банківської квитанції або копія платіжного доручення з відміткою банку).

Особа, яка реєструє виробничий кооператив, повинна при собі обов'язково мати паспорт та ідентифікаційний номер. Всі документи подаються державною (українською) мовою.

**→ Етап 6: реєстрація товариства в податкових органах та Пенсійному фонді**

**→ Етап 7: відкриття банківського рахунку та виготовлення печатки**

Отже, порядок створення виробничого кооперативу визначається Законом України «Про кооперацію», Цивільним кодексом України, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» та загалом в ньому можна виділити сім основних етапів (не законодавчо визначених).

Порядок створення юридичних осіб корпоративного типу: акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, повних та командитних товариств, виробничого кооперативу характеризується не однаковим ступенем законодавчої визначеності. Найбільш детально станом на сьогодні на нормативному рівні врегульований порядок створення акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю. Що ж стосується інших видів юридичних осіб корпоративного типу, то у процесі їх створення використовуються базові положення про реєстрацію юридичних осіб із врахуванням окремих існуючих вимог щодо їх найменування, установчих документів, складу засновників та формування статутного капіталу.



## Список використаних джерел:

1. Isin. Cbonds: веб-сайт. URL: <https://cbonds.ua/glossary/isin/> (дата звернення: 11.08.2023).
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).
3. Деякі питання дерегуляції господарської діяльності: постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2019 р. № 367. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.08.2023).
4. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/209-2022-%D0%BF> (дата звернення: 01.09.2023).
5. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
6. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 05.08.2023).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи та фізичної особи – підприємця: Закон України від 07.04.2011р. № 3205-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3205-17> (дата звернення: 25.08.2023).
8. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. в редакції від 18.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/ed20180218#Text> (дата звернення: 20.08.2023).
9. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 20.08.2023).



10. Про державне мито: декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 р. № 7-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

11. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 21.08.2023).

12. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 18.08.2023).

13. Про затвердження Вимог до написання найменування юридичної особи, її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, крім організації профспілки: наказ Міністерства юстиції України від 05.03.2012 р. № 368/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0367-12#Text> (дата звернення: 01.08.2023).

14. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків: постанова правління Національного банку України від 29.07.2022 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text> (дата звернення: 12.08.2023).

15. Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11. 2011 р. № 1182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1182-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.08.2023).

16. Про затвердження Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 10.02.2022 р. № 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0415-22#Text> (дата звернення: 02.09.2023).



17. Про затвердження Порядку утворення акціонерних товариств у процесі приватизації та перетворення державних підприємств, здійснення емісії акцій таких товариств: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07. 2018 р. № 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

18. Про затвердження та скасування національних класифікаторів: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0457609-10#Text> (дата звернення: 14.08.2023).

19. Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2016 р. № 3268/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1500-16#Text> (дата звернення: 07.08.2023).

20. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 03.09.2023).

21. Про Положення про національний заклад (установу) України: Указ Президента України від 16.06.1995 р. № 451/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451/95#Text> (дата звернення: 02.08.2023).

22. Про проведення державної реєстрації в межах декількох адміністративно-територіальних одиниць: наказ Міністерства юстиції України від 09.06.2023 р. № 2179/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0977-23#Text> (дата звернення: 02.09.2023).

23. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 02.09.2023).

24. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).





25. Реєстрація ТОВ на підставі модельного статуту. *Єдиний портал державних послуг Дія* : веб сайт. URL: <https://diia.gov.ua/services/revestraciya-tov-na-pidstavi-modelnogo-statutu> (дата звернення: 03.09.2023).

26. Сазонов В. Засновницький договір у створенні господарського підприємства. *Підприємництво, господарство і право*. № 3. 2019. С. 63-68.

27. Укладання договорів про обслуговування випусків цінних паперів. *Національний депозитарій України*: веб-сайт. URL: [https://www.csd.ua/index.php?option=com\\_content&view=article&id=2973&Itemid=92&lang=ua](https://www.csd.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2973&Itemid=92&lang=ua) (дата звернення: 12.08.2023).

28. Форми заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. *Міністерство юстиції України*: веб-сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/m/formi-zayav-u-sferi-derjavnoi-reestratsii-yuridichnih-osib-fizichnih-osib-pidpriemtsiv-ta-gromadskih-formuvan> (дата звернення: 23.08.2023).

29. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

30. Щодо особливостей здійснення НКЦПФР реєстраційних дій стосовно емісій та у відношенні зареєстрованих випусків цінних паперів в період воєнного стану : рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 13.04.2022 р. № 276. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/276.pdf> (дата звернення: 01.09.2022).

## Розділ 5. Моделі корпоративного управління

### 1. Поняття та типологія моделей корпоративного управління

У світовому масштабі явище корпоративного управління має неоднорідний характер. Іншими словами, на даній ланці розвитку суспільних відносин існують якісно відмінні одна від одної моделі корпоративного управління. Вони є життєздатними, оскільки через багаторічну практику їх реалізації показали свою ефективність у бізнесових процесах.

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови слово «модель» має, зокрема, такі значення: «зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт» та «уявний чи умовний (зображення, опис, схема і т. ін.) образ якого-небудь об'єкта, процесу або явища, що використовується як його «представник»<sup>297</sup>. В електронній версії Кембриджського словника англійської мови під поняттям «модель» розуміють «простий опис системи або процесу, який можна використовувати в розрахунках або прогнозах того, що може трапитися»<sup>298</sup>.

Наведені вище словникові дефініції дозволяють стверджувати, що моделям характерні такі властивості: 1) модель є образом, імітацією реального об'єкта, що враховує його найсуттєвіші риси; 2) модель є уявним чи умовним образом об'єкта, тобто є продуктом мислення, творчості людини; 3) модель репрезентує певний об'єкт з поміж інших подібних об'єктів; 4) створення моделей має мету, а саме її наступне використання в науковому аналізі, прогнозах.

Наведені вище властивості поняття «модель» застосовні й для тлумачення моделей корпоративного управління. За такого підходу під моделлю корпоративного управління можна розуміти

---

<sup>297</sup> Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 683.

<sup>298</sup> Model. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/model> (дата звернення: 06.01.2024)



уявний образ, який репрезентує найсуттєвіші риси явища корпоративного управління та використовується для одержання нових знань про нього, формулювання прогнозів.

Розуміння поняття «моделі» у наукових дослідженнях розкриває І.М. Кульчицький. Він стверджує, що «модель – це система-репрезентант, аналіз якої слугує способом отримати інформацію про іншу систему»<sup>299</sup>. Модель має такі ознаки: «це річ; це система; має цільове призначення; завжди простіша за оригінал; це засіб отримання нової інформації про прототип; дослідження моделі має деякі переваги над безпосереднім дослідженням прототипу; її створює або усвідомлено шукає у природі людина»<sup>300</sup>.

В наукових дослідженнях пропонується використовувати таку класифікацію моделей: «за субстратом реалізації розрізняють матеріальні, інформаційні та змішані моделі. Матеріальні (предметні, фізичні) моделі відображають наочні властивості об'єктів у реальному матеріальному об'єкті-копії. Інформаційні (абстрактні моделі) описують властивості та стани речей, їх взаємозв'язок із зовнішнім світом та відповідають поточним знанням людини про об'єкт моделювання. Інформаційні моделі поділяють на мисленнєві та моделі-дані. Мисленнєві моделі постають у вигляді образів, що сформовані в уяві людини як результат її споглядання, роздумів, умовиводів тощо, а моделі-дані – це мисленнєві моделі, зафіксовані фізично тим чи іншим способом»<sup>301</sup>.

За наведеної вище класифікації моделі корпоративного управління слід відносити до інформаційних (абстрактних) моделей, а якщо точніше, то до їх підвиду – мисленнєвих інформаційних моделей. Моделі корпоративного управління є результатом мислення, споглядання людини за реальністю.

---

<sup>299</sup> Кульчицький І. М. Концептуалізація понять “модель” та моделювання” у наукових дослідженнях. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Інформаційні системи та мережі.* 2015. № 829. С. 280.

<sup>300</sup> Кульчицький І. М. Концептуалізація понять “модель” та моделювання” у наукових дослідженнях. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Інформаційні системи та мережі.* 2015. № 829. С. 280.

<sup>301</sup> Кульчицький І. М. Концептуалізація понять “модель” та моделювання” у наукових дослідженнях. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Інформаційні системи та мережі.* 2015. № 829. С. 283.



Явище моделі розкривають й з точки зору філософії: «модель – це обширна філософська категорія, що є наслідком здатності людського інтелекту до символічного пізнання світу, а саме явище моделювання притаманне людині в силу її віднесеності за межі природного світу у світ інтелекту. Всі моделі мають символічний характер і поділяються на дві великі групи: (1) реальні, емпіричні або фізичні моделі: модель літака, аеродинамічна труба, картонний будинок тощо; (2) ідеальні або теоретичні моделі: піраміда потреб, ціннісна ієрархія, модель державного управління тощо»<sup>302</sup>. Кожна модель являє собою інтерпретацію певного явища таким чином, в якому воно стає доступним людському інтелекту<sup>303</sup>.

За наведеного підходу моделі корпоративного управління відносяться до ідеальних або теоретичних моделей, оскільки не мають матеріального вираження. «Філософські, наукові, буденні моделі об'єднані тим, що виконують ряд подібних функцій: забезпечують наочність, здійснюють спрощення, впорядкування, пояснення і таким чином уможливають розуміння, надають певної інтерпретації і дають змогу зробити передбачення»<sup>304</sup>.

Перелічені вище функції цілком притаманні й моделями корпоративного управління, адже останні, як ми побачимо надалі, за рахунок деякого спрощення феномену корпоративного управління дозволяють глибше його пізнати, виділити внутрішні проблеми, розкрити переваги та недоліки різних способів організації управління компаніями.

Науковці-економісти вважають, що «у результаті відокремлення прав власності від прав управління нею в кожній країні історично сформував набір відповідних механізмів для подолання інституційних проблем. Цими механізмами є моделі

---

<sup>302</sup> Козаченко Н. П. Що таке модель і яка від неї користь філософу? (на прикладі моделей ідеального суспільства). *Актуальні проблеми духовності: збірник наукових праць*. Кривий Ріг, 2018. Вип. 19. С. 113.

<sup>303</sup> Козаченко Н. П. Що таке модель і яка від неї користь філософу? (на прикладі моделей ідеального суспільства). *Актуальні проблеми духовності: збірник наукових праць*. Кривий Ріг, 2018. Вип. 19. С. 113.

<sup>304</sup> Козаченко Н. П. Що таке модель і яка від неї користь філософу? (на прикладі моделей ідеального суспільства). *Актуальні проблеми духовності: збірник наукових праць*. Кривий Ріг, 2018. Вип. 19. С. 114.



корпоративного управління»<sup>305</sup>. Під моделлю корпоративного управління розуміють «сталий розподіл функцій управління і контролю в корпорації між власниками і менеджерами»<sup>306</sup>. Тобто, вчені вважають, що причини формування й розрізнення моделей корпоративного управління лежать поза юридичною площиною.

Іншої думки дотримується Н.О. Волошко. Вчена вважає, що «оскільки взаємовідносини між компаніями на глобальному ринку регулюються різними системами правових норм, то використовуються і різні моделі корпоративного управління, яка виступає основним чинником підвищення інтеграції компанії з міжнародним ринком»<sup>307</sup>. Так, на її погляд, «кожна країна формує власну доктрину корпоративного управління у вигляді системи формальних та неформальних відносин між акціонерами, топменеджментом та іншими зацікавленими сторонами. Це дозволяє сформувати національну організаційну модель, основними функціями якої є регулювання взаємовідносин з урахуванням національних традицій та особливостей законодавства»<sup>308</sup>.

Як пояснюють автори навчального посібника «Корпоративне управління в системі економічної безпеки», «існують різні управлінські системи корпоративного регулювання:

- моделі корпоративного управління за ступенем концентрації власності (інсайдерська, аутсайдерська);
- моделі за ознакою функціонального призначення наглядової ради: англосаксонська, континентальна;
- моделі за ознакою структури наглядових і виконавчих органів корпоративного управління: унітарна модель, модель подвійних рад»<sup>309</sup>.

---

<sup>305</sup> Шкільняк М. М., Апостолок О. З. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Корпоративне управління» для студентів освітнього ступеню «Магістр» спеціальності «Адміністративний менеджмент». Тернопіль, 2016. С. 29.

<sup>306</sup> Шкільняк М. М., Апостолок О. З. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Корпоративне управління» для студентів освітнього ступеню «Магістр» спеціальності «Адміністративний менеджмент». Тернопіль, 2016. С. 29.

<sup>307</sup> Волошко Н. О. Корпоративне управління в умовах глобалізації міжнародних економічних відносин: модель становлення та розвитку. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 56.

<sup>308</sup> Волошко Н. О. Корпоративне управління в умовах глобалізації міжнародних економічних відносин: модель становлення та розвитку. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 56.

<sup>309</sup> Живко З. Б., Сватюк О. Р., Копитко М. І. Корпоративне управління в системі економічної безпеки: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 43.

До наведених вище класифікацій моделей корпоративного управління додають ще їх поділ за врахуванням інтересів. За цим критерієм розрізняють стейкхолдерську та акціонерну моделі корпоративного управління<sup>310</sup>. Розкриємо детальніше перелічені вище різновиди моделей корпоративного управління.

Інсайдерські (англ. insider – нестороння людина) моделі корпоративного управління існують тоді, коли «власність сконцентрована в руках кількох осіб, які володіють великими частками корпоративних прав»<sup>311</sup>. «В інсайдерських моделях значна частина функцій управління здійснюється мажоритарними акціонерами (юридичними або фізичними особами), а менеджмент перебуває під їхнім прямим впливом»<sup>312</sup>. До інсайдерських моделей корпоративного управління відносять континентальну (німецьку) та японську моделі, про які йтиме мова надалі.

В науковій літературі звертається увага на специфіку організації нагляду за діяльністю компанії в інсайдерській моделі корпоративного управління. Така модель «базується на діяльності інституційних інвесторів, які здійснюють внутрішній прямий контроль діяльності корпорацій, а зовнішній контроль здійснюється наглядовими радами невиконавчих директорів та ринками»<sup>313</sup>. Натомість аутсайдерські (англ. outsider – стороння людина) моделі корпоративного управління «характеризуються широкою акціонерною власністю, яка є досить «розпиленою», і тому вплив на прийняття рішень більше залежить від менеджерів, ніж від акціонерів»<sup>314</sup>.

---

<sup>310</sup> Харун О. А. Розвиток корпоративного управління в умовах глобалізації. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 6 (17). С. 411.

<sup>311</sup> Велика О. Ю., Заславська К. А. Місце інсайдерської та аутсайдерської моделей корпоративного управління в економіці України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 208.

<sup>312</sup> Велика О. Ю., Заславська К. А. Місце інсайдерської та аутсайдерської моделей корпоративного управління в економіці України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 208.

<sup>313</sup> Антошко Т. Р. Інсайдерська та аутсайдерська складові сучасного корпоративного управління: системний підхід. *Економіка та держава*. 2009. № 1. С. 41.

<sup>314</sup> Велика О. Ю., Заславська К. А. Місце інсайдерської та аутсайдерської моделей корпоративного управління в економіці України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 208.



Якщо говорити виключно про специфіку розподілу акціонерного капіталу та організацію управління компаніями, то між аутсайдерською та англо-американською моделями корпоративного управління можна ставити знак рівності. Однак англо-американська модель корпоративного управління володіє значно більшим набором характеристик, що буде показано нижче.

Аутсайдер – незалежний директор, тобто особа, запрошена для виконання певних функцій, яка не має інтересів у компанії<sup>315</sup>. Різницю між інсайдерами та аутсайдерами в корпоративному управлінні вчені пояснюють так: «Інсайдерами можуть бути робітники і менеджери підприємства, які є його акціонерами, а аутсайдері можуть бути представлені юридичними та фізичними особами (не працівниками підприємства), а також державою»<sup>316</sup>.

Особливістю англосаксонської моделі корпоративного управління є однорівнева рада директорів<sup>317</sup> та відсутність окремого органу управління корпорацією – наглядової (спостережної) ради. Функції нагляду за рішеннями ради директорів корпорації тут виконують контрольні або аудиторські комітети.

В наукових дослідженнях звертається увага й на інші характеристики англосаксонської моделі корпоративного управління, зокрема зазначається: «власність у ній, як правило, розпорошена серед безлічі дрібних акціонерів; сама модель орієнтована переважно на задоволення інтересів акціонерів, інші стейкхолдери в корпоративному управлінні майже не представлені; розробкою рішень у цій моделі займаються оперативні комітети, затвердженням – рада директорів, виконавчі директори виконують рішення, а контрольні комітети ради контролюють виконання рішень»<sup>318</sup>. Переважна більшість

---

<sup>315</sup> Антошко Т. Р. Інсайдерська та аутсайдерська складові сучасного корпоративного управління: системний підхід. *Економіка та держава*. 2009. № 1. С. 42.

<sup>316</sup> Антошко Т. Р. Інсайдерська та аутсайдерська складові сучасного корпоративного управління: системний підхід. *Економіка та держава*. 2009. № 1. С. 42.

<sup>317</sup> Cernat L. The emerging European corporate governance model: Anglo-Saxon, Continental, or still the century of diversity? *Journal of European Public Policy*. 2004. Vol. 11, Issue 1. P. 150.

<sup>318</sup> Білашенко О. С. Концепції та моделі корпоративного управління в банках країн, що розвиваються. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць*. Суми, 2010. Т. 30. С. 346.



американських компаній не має жодного акціонера, чия частка становила б понад 1% сукупного капіталу. На думку О.Б. Дениса, «наслідком розпорошеності власності та використання унітарної системи управління є значний ступінь відстороненості власників від управління корпорацією та практично необмежені повноваження керівництва»<sup>319</sup>.

На відміну від англосаксонської моделі корпоративного управління у континентальній (німецькій) моделі корпоративного управління існує дворівнева система управління. У ній «наявні наглядова (спостережна) рада та виконавча ради директорів»<sup>320</sup>. При цьому «наглядова (спостережна) рада виконує обидві контролюючі функції (затвердження та контроль за виконанням рішень), а виконавча рада директорів (правління) реалізує управління рішеннями»<sup>321</sup>.

Деталізуючи особливості континентальної (німецької) моделі корпоративного управління, вчені зазначають, що «контрольний пакет акцій у цій моделі сконцентрований у банках і партнерів банку, а натомість роль фондового ринку незначна. Представники акціонерів і трудовий колектив відіграють вирішальну роль у стратегічному плануванні діяльності банку, а сама модель базується на підтримці балансу інтересів всіх зацікавлених сторін і взаємної відповідальності»<sup>322</sup>.

На відміну від англосаксонської моделі корпоративного управління у континентальній моделі капітал корпорацій сконцентрований у нечисленних мажоритарних власників акцій. Це пояснюють тим, що «у великих німецьких компаніях на частку п'яти найбільших акціонерів припадає понад 40% акцій

---

<sup>319</sup> Денис О. Б. Аналітичні дослідження корпоративних конфліктів в англо-американській і німецькій (континентальній) моделі корпоративного управління. *Регіональна економіка*. 2014. №4 (74). С. 206.

<sup>320</sup> Cernat L. The emerging European corporate governance model: Anglo-Saxon, Continental, or still the century of diversity? *Journal of European Public Policy*. 2004. Vol. 11, Issue 1. P. 153.

<sup>321</sup> Білашенко О. С. Концепції та моделі корпоративного управління в банках країн, що розвиваються. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць*. Суми, 2010. Т. 30. С. 346.

<sup>322</sup> Білашенко О. С. Концепції та моделі корпоративного управління в банках країн, що розвиваються. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць*. Суми, 2010. Т. 30. С. 346.





кожної з цих компаній, а це більш ніж удвічі перевищує рівень концентрації власності англійських фірм і на 60% вище північноамериканських. Вчений пише, що в Німеччині більш ніж 70% акціонерних компаній мають власників, що контролюють понад 50% акцій»<sup>323</sup>.

Унітарна модель корпоративного управління передбачає наявність єдиної (унітарної) ради. Як ми вище вказували, вона характерна для англосаксонської системи управління компаніями, де виконавчі і зовнішні директори діють у межах одного органу управління (ради директорів). А модель подвійних рад в корпоративному управлінні притаманна континентальній (німецькій) системі управління компаніями. Вона передбачає присутність одночасно двох рад – контролюючої (наглядова рада) і виконавчої (виконавча рада директорів або правління).

У стейкхолдерській (англ. stakeholder – зацікавлена сторона) моделі корпоративного управління відзначається пріоритетність впливу корпоративної діяльності на всіх зацікавлених сторін корпорації. Посадові особи та директори, залучені до роботи компанії, що дотримується цієї моделі, в першу чергу враховують різноманітні інтереси всіх можливих стейкхолдерів у процесі прийняття рішень. «Менеджмент у стейкхолдерській моделі повинен виробити стратегію вирішення конфліктів між інтересами різних стейкхолдерів корпорації. У цій моделі керівництво компаній концентрується на врахуванні позицій третіх осіб, які можуть будь-яким чином залежати від корпорації, а не просто на меті досягнення прибутків для акціонерів»<sup>324</sup>.

Стейкхолдери в описаній моделі діляться на внутрішніх та зовнішніх, де «внутрішніми стейкхолдерами є члени ради директорів та працівники компаній, які залучені до корпоративного управління. Тоді як зовнішніми стейкхолдерами

---

<sup>323</sup> Денис О. Б. Аналітичні дослідження корпоративних конфліктів в англо-американській і німецькій (континентальній) моделі корпоративного управління. *Регіональна економіка*. 2014. №4 (74). С. 208.

<sup>324</sup> Comparing Shareholder and Stakeholder Models of Corporate Governance. URL: <https://idealsboard.com/comparing-shareholder-and-stakeholder-models-of-corporate-governance/> (дата звернення: 06.01.2024)



можуть бути кредитори, аудитори, клієнти, постачальники, державні установи тощо»<sup>325</sup>.

Характерною рисою акціонерної моделі корпоративного управління є те, що діяльність ради директорів зосереджується на максимізації прибутків, що нараховуються акціонерам компанії. Порівняно з соціально перспективною стейкхолдерською моделлю, «ця модель більш традиційна та базується на тому факті, що люди купують акції, які дозволять їм збагатитися»<sup>326</sup>. У акціонерній моделі корпоративного управління керівництво компаній діє за правилом, згідно з яким «акціонери продадуть акції або спробують усунути раду директорів, якщо компанія зробить щось, не пов'язане з прибутком. Акціонерна модель постійно вимагає зростання дивідендів для акціонерів, підвищення ціни акцій, максимізації прибутків компанії»<sup>327</sup>. Тобто за цієї моделі корпоративного управління інтереси зацікавлених сторін мають нижчий пріоритет порівняно з інтересами власників акцій.

Кожна з наведених вище класифікацій моделей корпоративного управління базується на якомусь одному критерії. Разом з тим у науковій спільноті склалася консолідована думка про існування трьох основних моделей корпоративного управління, які відрізняються між собою не за однією, а за комплексом ознак. Це такі моделі: англо-американська, німецька, японська.

Також виокремлюється сімейна модель корпоративного управління. Але, як зазначається, «ця модель представлена в багатьох країнах і є скоріше вторинною, оскільки існує у якості доповнення до поточної основної моделі. Сімейна модель корпоративного управління характерна для країн Південної, Латинської Америки, Азії, ряду Європейських країн (Швеція,

---

<sup>325</sup> Comparing Shareholder and Stakeholder Models of Corporate Governance. URL: <https://idealsboard.com/comparing-shareholder-and-stakeholder-models-of-corporate-governance/> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>326</sup> Comparing Shareholder and Stakeholder Models of Corporate Governance. URL: <https://idealsboard.com/comparing-shareholder-and-stakeholder-models-of-corporate-governance/> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>327</sup> Comparing Shareholder and Stakeholder Models of Corporate Governance. URL: <https://idealsboard.com/comparing-shareholder-and-stakeholder-models-of-corporate-governance/> (дата звернення: 06.01.2024)



Італія, Франція) та Канади»<sup>328</sup>. Серед особливостей сімейної моделі корпоративного управління виділяють такі: «наявність довгострокової фінансової політики; управління підприємством, його частинами провадиться членами однієї сім'ї при повному їх контролі; наявність достатнього розміру активів для оптимізації ризиків у будь-якій частині компанії; капітал розподіляється лише всередині компанії або за сімейними напрямками; закрите коло ради директорів, до якого можна потрапити лише за професійними якостями; метою є висока продуктивність при малому ризику; залучення інвесторів за умови надання малої кількості голосів; висока ізольованість інформації про підприємство, що спричиняє складність інвестицій»<sup>329</sup>.

Окремі науковці ведуть мову про змішану або перехідну модель корпоративного управління, яка поєднує в собі елементи інших моделей. Наприклад, зазначають, що «тенденції формування акціонерного капіталу в Україні свідчать на користь складності цього процесу і відхилення його від моделей корпоративного управління промислово розвинених країн. На їхнє переконання, за показником концентрації власності вітчизняна модель корпоративного управління є специфічною, змішаною, бо поєднує ознаки різних моделей»<sup>330</sup>, зокрема англо-американської та німецько-японської моделей. До країн, в яких ще не сформувалася стійка модель корпоративного управління, крім України, належать також країни Центральної та Східної Європи.

Зверніть увагу, що для розрізнення англо-американської, німецької, японської моделей корпоративного управління використовують такі ознаки: географія поширення; тип власності на акції, частки; суб'єкти контролю за корпорацією; специфіка

---

<sup>328</sup> Антонюк О. Сімейна модель корпоративного управління як одна з основних перешкод розвитку корпоративного управління в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. №3 (84). С. 58.

<sup>329</sup> Антонюк О. Сімейна модель корпоративного управління як одна з основних перешкод розвитку корпоративного управління в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. №3 (84). С. 57-58.

<sup>330</sup> Атаманчук З. А., Макогін З. Я. Моделі корпоративного управління: світовий досвід та проблеми формування в Україні в умовах сучасних викликів та загроз. *Економіка і організація управління*. 2022. №2 (36). С. 73. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/12545>(дата звернення: 06.01.2024)



корпоративних інтересів; наявність конфлікту та системи стримувань і противаг між суб'єктами корпоративного управління; розподіл ризиків у корпорації; вплив держави на управління корпорацією та ін.

Отже, розглянемо три основні моделі корпоративного управління детальніше.

## **2. Англо-американська модель корпоративного управління**

Англо-американська або англо-саксонська модель корпоративного управління характерна для країн, у яких діє система загального права, зокрема для Великобританії, США, Австралії, Нової Зеландії, Канади. Вона визнається науковцями історично першою з поміж інших моделей корпоративного управління<sup>331</sup>.

Як стверджують дослідники моделей корпоративного управління, «англо-американську модель корпоративного управління називають ще моделлю W (англ. the widely-held corporation model – корпоративна модель з широко розповсюдженою власністю на акції), натомість інші моделі корпоративного управління (німецька, японська, сімейна) відносяться до моделі B (англ. the blockholder corporate model – корпоративна модель з власністю на акції, які зосереджені у великих пакетах)». Для моделі W є характерною розпорошена власність (із широким володінням акціями), а для моделі B – концентрована, з домінуючими власниками, так званими блокхолдерами<sup>332</sup>.

Виділяють такі ознаки моделі корпоративного управління W: «поширена в англосаксонських країнах; у ній розпорошена власність на акції; в цій моделі існує безліч корпорацій, які конкурують одна з одною за споживачів; тут компанії контролюються професійними менеджерами і пасивною масою дрібних акціонерів; у моделі відбувається захист інтересів лише

---

<sup>331</sup> Корпоративне право: навчальний посібник / О. В. Пушкіна та ін. ; за заг. ред. С. В. Несинової. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. С. 93.

<sup>332</sup> Атаманчук З. А., Макогін З. Я. Моделі корпоративного управління: світовий досвід та проблеми формування в Україні в умовах сучасних викликів та загроз. *Економіка і організація управління*. 2022. №2 (36). С.70. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/12545>(дата звернення: 06.01.2024)



незначної кількості акціонерів; у ній можливе виникнення конфлікту між акціонерами та найманими менеджерами»<sup>333</sup>.

В науковій літературі зауважується, що «англо-американська модель корпоративного управління характеризується наявністю індивідуальних і інституційних інвесторів та значною кількістю незалежних (яка постійно збільшується), тобто не пов'язаних з корпорацією, акціонерів (їх називають «зовнішніми», або «аутсайдерами»), а також чітко розробленою законодавчою базою, яка визначає права й обов'язки трьох ключових учасників – директорів, менеджерів і акціонерів»<sup>334</sup>.

У країнах, де використовується англо-американська модель корпоративного управління, унаслідок розпорошеності акціонерного капіталу зазвичай власників корпорацій дуже багато, а частка їхніх акцій мала порівняно з розмірами самої корпорації. Унаслідок цього, «оскільки немає головного домінуючого власника акцій, жодна окрема група осіб не може розраховувати на верховенство своїх інтересів або особливі права представництва»<sup>335</sup>.

При цьому особливістю англо-американської моделі корпоративного управління є те, що на даному етапі її розвитку акцент зміщується від індивідуальних (переважно дрібних) інвесторів до інституційних (представлених певними організаційними структурами з можливістю значних капітальних вкладень), а персонал як інвестор є перехідною ланкою<sup>336</sup>. Ця тенденція наближує англо-американську модель із континентальною.

Англо-американська модель корпоративного управління характеризується трирівневою організацією взаємовідносин «акціонери-директори-менеджери», де повноваження менеджерів є похідними від функцій директорів (адміністраторів). Законодавство обмежує права акціонерів втручатися в поточну діяльність

---

<sup>333</sup> Атаманчук З. А., Макогін З. Я. Моделі корпоративного управління: світовий досвід та проблеми формування в Україні в умовах сучасних викликів та загроз. *Економіка і організація управління*. 2022. №2 (36). С.72.

<sup>334</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 16.

<sup>335</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 16.

<sup>336</sup> Корпоративне право: навчальний посібник / О. В. Пушкіна та ін.; за заг. ред. С. В. Несиної. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. С. 93.



керівництва суб'єкта господарювання, наприклад, вони можуть вирішувати лише питання щодо обрання виборних членів правління (ради директорів).

З іншого боку, якщо власники акцій широко розпорошені, типовий міноритарний акціонер не може взагалі ніяк впливати на управління компанією. У результаті такого стану речей директори мають можливість керувати корпорацією на власну користь. Вони можуть робити це, наприклад, шляхом відчуження в своїх інтересах активів компанії, ігноруючи інтереси дрібних акціонерів. Якщо акціонери не володіють достатньою часткою акцій компанії, вони не можуть дисциплінувати та контролювати директорів.

Однак, як зауважує Міхаела Унгуряну, «акціонери мають важелі впливу на здійснення керівництва корпораціями з боку менеджерів, оскільки вони можуть прийняти рішення про відмову у збільшенні вкладу в капітал суб'єкта господарювання, таким чином припинивши фінансування. Фінансова підтримка акціонерів є найважливішою зброєю, яку вони мають перед менеджерами»<sup>337</sup>.

Описані вище проблеми корпорацій у англо-американській моделі, включаючи фінансові втрати міноритарних акціонерів, викликають серйозне занепокоєння американських й англійських дослідників корпоративного управління.

Щоб пом'якшити ці проблеми, в рамках англо-американської моделі корпоративного управління застосовуються різні механізми для узгодження інтересів директорів з інтересами акціонерів: «по-перше, незалежні директори вважаються важливим аспектом контролю в корпоративному управлінні, оскільки вони можуть діяти як очі та вуха акціонерів і вносити елемент об'єктивності у внутрішні дискусії компанії; по-друге, законодавство та внутрішні корпоративні правила зазвичай покладають на директорів різні обов'язки перед компанією та встановлюють санкції за їх невиконання»<sup>338</sup>.

---

<sup>337</sup> Ungureanu M. Models and Practices of Corporate Governance Worldwide. *CES Working Papers*. Iasi: Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Centre for European Studies, 2012. Vol. 4, Issue 3a. P. 627.

<sup>338</sup> Miles L. Transplanting the Anglo American corporate governance model into asian countries: prospects and practicality. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/15236608.pdf> (дата звернення: 06.01.2024)



Іншим фактором усунення конфлікту між акціонерами та директорами корпорацій є суттєва активність ринків капіталу у англо-американській моделі корпоративного управління, яка постійно наражає компанії на перспективу поглинання, надаючи сильний стимул директорам старанно керувати компанією, щоб не втратити роботу.

Акціонери американських та англійських компаній мають право подавати судові позови проти керівництва компаній у разі порушення останніми своїх обов'язків. У англо-американській моделі корпоративного управління важливу роль грають американська корпоративна культура, діяльність засобів масової інформації, юристів та бухгалтерів, котрі беруть активну роль у встановленні належних стандартів поведінки керівників корпорацій<sup>339</sup>.

В американських наукових дослідженнях указується на існування набору певних ідей, які вважаються основою для визначення належного корпоративного управління в англо-американській моделі. Зокрема, це «золоті правила» управління і на їх основі базуються концепції ділової етики, узгоджуються бізнес-цілі, формується стратегічний менеджмент, організовується звітність компаній (прикладне корпоративне управління)». Указані «золоті правила» управління сформовані у ряді вимог, які охоплюють правила щодо справедливого ставлення до акціонерів, засади необхідності врахування інтересів інших зацікавлених сторін, роль і обов'язки правління, чесність та етичну поведінку, а також розкриття інформації та прозорість»<sup>340</sup>.

Особливості англо-американської моделі корпоративного управління пояснюються й специфікою утворення корпорацій, які базуються на ринково орієнтованій фінансовій системі відповідних країн, де існує розвинутий ринок капіталу та широкий набір різних фінансових інструментів.

---

<sup>339</sup>Miles L. Transplanting the Anglo American corporate governance model into asian countries: prospects and practicality. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/15236608.pdf> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>340</sup>Meier H. H., Meier N. C. Corporate governance: An examination of U.S. and European models. *Corporate Board: role, duties and composition*. 2013. Vol. 9, Issue 2. P. 7.

Оскільки капітал суб'єктів господарювання у англо-американській моделі традиційного примножується шляхом нових емісій акцій та через залучення нових акціонерів, то відпадає потреба у довгостроковому банківському кредитуванні як засобі збільшення активів корпорацій. Тут банки відіграють роль інституцій, що акумулюють кошти та надають короткострокові кредити<sup>341</sup>.

Розширене коло учасників англо-американської моделі корпоративного управління включає згадуваних вище менеджерів, директорів, акціонерів (особливо інституційних), а також урядові агентства, біржі, саморегулювальні організації, консалтингові фірми. Ця модель передбачає розподіл володіння і контролю, що дозволяє інвесторам передавати керівництво менеджерам, призначаючи їх своїми агентами, сплачуючи останнім агентські кошти<sup>342</sup>.

Усіх акціонерів корпорації можна поділити на індивідуальних (фізичні особи, які використовують свої нагромадження для інвестування) та інституційних (суб'єкти господарювання, предметом діяльності яких є інвестування).

Інституційний інвестор відрізняється від індивідуального тим, що управляє акціями професійно, управління ними – це одна з основних сфер його діяльності, бо він вкладає в ці акції значні кошти<sup>343</sup>. Як вказує Ф.Д. Швець, «донедавна у США на частку індивідуальних інвесторів припадало 50,2% акціонерного капіталу, у Великобританії – 28%»<sup>344</sup>.

Нині основними власниками активів компаній у США є американські інституції. При цьому, як зазначає колектив науковців у складі Л.Є. Довгань, І.П. Малик та М.В. Шкробот, «більшість американських корпорацій не має в своїх реєстрах жодного індивідуального акціонера, частка якого складала б

---

<sup>341</sup> Ungureanu M. Models and Practices of Corporate Governance Worldwide. *CES Working Papers*. Iasi: Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Centre for European Studies, 2012. Vol. 4, Issue 3a. P. 627.

<sup>342</sup> Ahmad F., Alazzam F. Comparative analysis of corporate governance models. *Economics. Finance and Management Review*. 2022. Issue 2 (10). P. 58.

<sup>343</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 17.

<sup>344</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 17.





більше 1% від сукупного капіталу»<sup>345</sup>. Звертається увага, що «в англо-американській моделі корпоративного управління значна частина акцій, які не належать індивідуальним інвесторам, зосереджено в інституційних інвесторів – пенсійних або пайових фондах. Особливістю останніх є те, що зазвичай вони відіграють роль фінансових менеджерів, уникаючи відповідальності за діяльність компаній, у яких вони мають значні пакети акцій»<sup>346</sup>.

Тенденція зростання ролі інституційних інвесторів у англо-американській моделі корпоративного управління пояснюється таким чином: «Процеси інтеграції та глобалізації, прагнення розширити межі діяльності та збільшити прибутки при мінімізації витрат за рахунок дешевшої іноземної сировини і робочої сили змусили найбільші американські корпорації шукати таких інвесторів, які зможуть забезпечити компанії масштабні капіталовкладення та технології, якісний управлінський штат. Це призвело до домінування в структурі акціонерів американських компаній великих інституційних інвесторів в особі банків, інвестиційних і та інших фондів, інших компаній»<sup>347</sup>.

Відповідно до правил та процедур чинних у англо-американській моделі корпоративного управління є питання діяльності компаній, котрі потребують обов'язкового схвалення акціонерами. Це, зокрема, питання про: «обрання директора (директорів); призначення аудиторів; затвердження чи внесення змін у статут компанії, план розміщення акцій на біржах; виплати менеджменту та директорові (директорам); злиття та поглинання; реорганізацію»<sup>348</sup>.

У англо-американській моделі корпоративного управління допускається голосування акціонерів на загальних зборах

---

<sup>345</sup> Довгань Л. Є, Малик І. П., Шкробот М. В. Навчальний посібник до вивчення дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 8(7).03060101 «Менеджмент організації і адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст). К.: НТУУ «КПІ», 2016. С. 37.

<sup>346</sup> Довгань Л. Є, Малик І. П., Шкробот М. В. Навчальний посібник до вивчення дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 8(7).03060101 «Менеджмент організації і адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст). К.: НТУУ «КПІ», 2016. С. 37.

<sup>347</sup> Ткачук І. І. Аналіз класичних моделей корпоративного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 11. С. 71.

<sup>348</sup> Ahmad F., Alazzam F. Comparative analysis of corporate governance models. *Economics. Finance and Management Review*. 2022. Issue 2 (10), P. 60.



акціонерів особисто, або шляхом письмового опитування, яке проводиться через заповнення акціонером відповідних бюлетенів для голосування та їх пересилання корпорації поштою. В останньому випадку, «акціонер уповноважує голову ради директорів діяти від його імені, виступати його довіреною особою»<sup>349</sup>.

Примітно, що у США акціонери не мають права голосу щодо розміру дивідендів, запропонованого радою директорів. У Великій Британії, навпаки, це питання ставиться на голосування<sup>350</sup>. Акціонери компаній володіють правом вносити пропозиції до порядку денного річних загальних зборів акціонерів. А акціонери, котрі володіють не менш, ніж 10 відсотками акцій корпорації мають право скликати позачергові загальні збори акціонерів<sup>351</sup>.

Слід звернути увагу, що в США існують детальні правила публікування пропозицій акціонерів до порядку денного загальних зборів учасників. Ці правила регулюють форму, зміст, строки таких пропозицій<sup>352</sup>.

Керівництво компаніями у англо-американській моделі корпоративного управління здійснює рада директорів. Для позначення цього органу використовується також термін правління. Функцію управління компанією виконують менеджери, а функцію володіння – акціонери. Такий розподіл ролей має безпосередній вплив на створення та функціонування ради директорів.

Інвестори, вкладаючи свої кошти, не несуть юридичної відповідальності за дії корпорації, вони передають функції з управління менеджерам – найманим працівникам корпорації, професійним управляючим. Це провокує конфлікт інтересів, пов'язаний з тим, що, володіючи всією повнотою влади в корпорації, менеджери починають діяти виключно у своїх

---

<sup>349</sup> Матушкіна М. В., Снітко Є. О. Корпоративне управління. Навчальний посібник для студентів денної та заочної форм навчання другого рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Менеджмент організацій і адміністрування». Старобільськ, 2018. С. 45.

<sup>350</sup> Ahmad F., Alazzam F. Comparative analysis of corporate governance models. *Economics. Finance and Management Review*. 2022. Issue 2 (10). P. 60.

<sup>351</sup> Ahmad F., Alazzam F. Comparative analysis of corporate governance models. *Economics. Finance and Management Review*. 2022. Issue 2 (10). P. 61.

<sup>352</sup> Ahmad F., Alazzam F. Comparative analysis of corporate governance models. *Economics. Finance and Management Review*. 2022. Issue 2 (10). P. 61.



інтересах, а іноді – на шкоду інтересам акціонерів. Для вирішення цього конфлікту в американських корпораціях створюється рада директорів<sup>353</sup>.

Таким чином, рада директорів як окрема ланка управління корпорацією в англо-американській моделі створюється перш за все для цілей інвесторів-власників у збереженні контролю за діяльністю безпосереднього керівництва, тому що іноді інтереси власників (акціонерів) і менеджменту можуть не збігатися.

У американських акціонерних товариствах рада директорів як вищий орган управління покликана виконувати подвійну роль: «по-перше, надавати менеджерам гнучкість в питаннях ведення бізнесу, встановлення корпоративної політики, призначення виконавчих керівників вищої ланки, а по-друге, контролювати менеджерів, щоб обмежити їм можливість діяти поза інтересами корпорації та її акціонерів»<sup>354</sup>. Останнє із вказаного свідчить, що в унітарній раді директорів, притаманній англо-американській моделі корпоративного управління, поєднуються функції управління бізнесом та контролю (нагляду).

В навчальній літературі до основних функцій ради директорів відносять: «розробку корпоративної стратегії, бачення та місії фірми; призначення і зміну вищих керівників; контроль, моніторинг і нагляд за вищим менеджментом; розподіл ресурсів та аналіз їх використання; захист інтересів акціонерів; розробку принципів і визначення стратегічних планів на 3–5 років; затвердження річних фінансових планів (бюджетів); стратегічний контроль (оцінка ступеня досягнення стратегічних цілей та відповідності планів і бюджетів)»<sup>355</sup>.

---

<sup>353</sup> Матушкіна М. В., Снітко Є. О. Корпоративне управління. Навчальний посібник для студентів денної та заочної форм навчання другого рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Менеджмент організації і адміністрування». Старобільськ, 2018. С. 41.

<sup>354</sup> Tüngler G. The Anglo-American Board of Directors and the German Supervisory Board - Marionettes in a Puppet Theatre of Corporate Governance or Efficient Controlling Devices? *Bond Law Review*. 2000. Vol. 12, Issue 2. P. 246.

<sup>355</sup> Довгань Л. Є., Малик І. П., Шкробот М.В. Навчальний посібник до вивчення дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 8(7).03060101 «Менеджмент організації і адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст). К.: НТУУ «КПІ», 2016. С. 38.



Рада директорів американських та англійських компаній включає як «внутрішніх» (інсайдери), так і «зовнішніх» (аутсайдери) членів. При цьому інсайдери в компанії є виконавчими, а аутсайдери – невиконавчими директорами, а головою ради директорів і головним виконавчим директором здебільшого є одна особа»<sup>356</sup>.

Щодо кількості членів ради директорів, то, як стверджує Ф.Д. Швець, «останнім часом у Великобританії і США вона зменшується (приблизно від 13 до 5 осіб) і складається переважно з інвесторів і керівників. За його словами, на сьогодні сформувався оптимальний розмір ради директорів для різних корпорацій, що враховує інтереси різних груп акціонерів: для великих корпорацій це 8-15 осіб; для середніх фірм – 8-10 осіб; для дрібних і закритих фірм – 3-5 осіб»<sup>357</sup>.

Рада директорів зазвичай організовує комітети для виконання певних функцій без присутності всієї ради. Американське законодавство вимагає, щоб у компанії обов'язково був сформований ревізійний комітет, котрий виконує функції щодо повсякденного контролю за належними умовами роботи працівників, визначає винагороду вищим посадовим особам корпорації, забезпечує проведення незалежного аудиту діяльності компанії»<sup>358</sup>.

Окрім ревізійного комітету ради директорів добровільно створюють додаткові комітети: технологічні комітети, що створюються компаніями у сфері інформаційних технологій, до складу яких входять директори з найбільш відповідним досвідом роботи, обізнані у сфері технологічних розробок; комітети з безпеки, котрі займаються питаннями збереження конфіденційних даних, фізичної охорони приміщень; комітети з трудових відносин, які забезпечують взаємодію компаній як роботодавців із професійними спілками; комітети зі сталого розвитку, які слідкують за дотриманням у компаніях екологічних стандартів; комітети з

---

<sup>356</sup> Ткачук І. І. Аналіз класичних моделей корпоративного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 11. С. 71.

<sup>357</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 19.

<sup>358</sup> Emmerich A. O., Savitt W., Niles S.V., Abdel-Malek Y. *The Corporate Governance Review: USA*. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/usa> (дата звернення: 06.01.2024)



ризиків, котрі аналізують можливі негативні наслідки для інтересів компаній та акціонерів від рішень, дій керівництва компаній, політики влади<sup>359</sup>.

Науковці виділяють недоліки англо-американської моделі ради директорів, як такої. Це, зокрема, «значний організаційний та інформаційний вплив на раду директорів з боку вищого виконавчого керівництва корпорації; перевага представницьких функцій і формальна виконавча роль самих рад; делегування більшості важливих повноважень з питань життєдіяльності компаній правлінню або виконавчому директорату; недостатня частота і регулярність засідань ради директорів, що не охоплює найважливіших питань порядку денного»<sup>360</sup>.

У Великобританії та США відносини між менеджерами, директорами та акціонерами врегульовані нормами законів та регламентів різних рівнів. Американські юридичні особи засновуються та реєструються у конкретному штаті, тому закони й підзаконні акти цих штатів поряд з федеральним законодавством формують юридичну базу прав та обов'язків відповідних корпорацій.

Джерела законодавства у сфері корпоративного управління в США різноманітні та взаємопов'язані. Однак, у цій царині є чотири типи джерел правових і регулятивних вимог:

– корпоративне законодавство штату (переважно Делавер, де зареєстровано більше половини всіх публічних корпорацій США);

– федеральний Закон США про цінні папери 1933 року та федеральний Закон США про біржі цінних паперів 1934 року, а також нормативні підзаконні акти Комісії з цінних паперів і бірж США, прийняті на розвиток та виконання зазначених законів;

---

<sup>359</sup> Emmerich A. O., Savitt W., Niles S.V., Abdel-Malek Y. *The Corporate Governance Review: USA*. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/usa> (дата звернення: 06.01.2023)

<sup>360</sup> Матушкіна М. В., Снітко Є. О. Корпоративне управління. Навчальний посібник для студентів денної та заочної форм навчання другого рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Менеджмент організацій і адміністрування». Старобільськ, 2018. С. 42-43.



– правила лістингу фондових бірж (переважно Нью-Йоркської фондової біржі (NYSE) і NASDAQ);

– федеральні закони щодо окремих сфер корпоративної практики (наприклад, нормативні акти, прийняті Федеральною резервною системою та іншими федеральними органами й державними установами щодо банків та інших фінансових установ, а також іншими подібними регулятивними органами щодо зв'язку, транспорту та ін.)<sup>361</sup>.

Американські юристи-науковці в своїх дослідженнях наголошують, що через федеративну форму державного устрою законодавство США у сфері корпоративного управління містить різні не гармонізовані між собою нормативні акти. «За таких обставин американські корпорації часто мають різні зобов'язання перед федеральними урядами, урядами штатів, регуляторними органами на кожному із рівнів управління та вимогами інших відповідних суб'єктів, як-от фондових бірж. Ця мозаїка правил і положень, а також механізмів, за допомогою яких вони впроваджуються та забезпечуються, створюють середовище постійних змін і еволюції»<sup>362</sup>.

У США Комісія з цінних паперів та бірж (англ. Securities and Exchange Commission (SEC)) регулює ринок цінних паперів, запроваджує правила розкриття інформації для корпорацій, а також регламентує відносини акціонерів з корпораціями та акціонерів між собою<sup>363</sup>.

Закони та правила у сфері пенсійних фондів мають значний вплив на корпоративне управління в англо-американській моделі. Справа в тому, що у 1988 році Міністерство праці США, котре реалізує політику у сфері діяльності приватних пенсійних фондів, вирішило, що «ці фонди є свого роду посередниками

---

<sup>361</sup> Emmerich A. O., Savitt W., Niles S.V., Abdel-Malek Y. *The Corporate Governance Review: USA*. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/usa> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>362</sup> Emmerich A. O., Savitt W., Niles S.V., Abdel-Malek Y. *The Corporate Governance Review: USA*. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/usa> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>363</sup> Securities and Exchange Commission (SEC) Defined, How It Works. URL: <https://www.investopedia.com/terms/s/sec.asp> (дата звернення: 06.01.2024)



(проксі) для їх акціонерів у відносинах з корпораціями»<sup>364</sup>. Як наслідок відповідні рішення Міністерства праці США впливають на діяльність недержавних пенсійних фондів та інших інституційних інвесторів.

Натомість у Великобританії законодавчі межі корпоративного управління запроваджує парламент і їх можуть регулювати правила таких організацій, як, наприклад, Колегія з цінних паперів і інвестицій (англ. Securities and Investments Board), що здійснює нагляд за фондовим ринком<sup>365</sup>.

Важливу роль в англо-американській моделі відіграють «фондові біржі, що визначають лістинг (допуск цінних паперів до торгів на фондовій біржі або позабіржовій торговельній системі і здійснення попереднього і наступного контролю за відповідністю цінних паперів та їх емітентів умовам та вимогам, встановленим у правилах біржі або іншого організатора торгівлі), рівень розкриття інформації та інші вимоги»<sup>366</sup>.

Однією з особливостей правового регулювання корпоративного управління у США є існування жорстких правил розкриття інформації в корпораціях, що обумовлено значним розміром та значенням американського ринку акцій всередині країни та в цілому на світовій арені. У США корпорації повинні повідомляти про себе досить багато даних: «фінансову інформацію про корпорацію (щоквартально); дані про структуру капіталу; інформацію про попередню діяльність директорів, що призначаються (включаючи посади, які вони посідали, відносини з компанією, володіння акціями компанії); розміри сукупної винагороди для керівництва, а також дати виплати винагороди кожному з п'яти вищих чинів (вище керівництво) корпорації поіменно; дані про акціонерів, що володіють пакетами акцій понад 5% акціонерного капіталу; інформацію про можливе злиття чи реорганізацію; про поправки, що вносяться

---

<sup>364</sup> Ahmad F., Alazzam F. Comparative analysis of corporate governance models. *Economics. Finance and Management Review*. 2022. Issue 2(10). P. 59-60.

<sup>365</sup> Довгань Л. С., Малик І. П., Шкробот М.В. Навчальний посібник до вивчення дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 8(7).03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст). К.: НТУУ «КПІ», 2016. С. 41.

<sup>366</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 21.



до статуту, а також імена осіб і/або компаній, яких запрошують для аудиторської перевірки»<sup>367</sup>.

У Великобританії та інших країнах, де використовується англо-американська модель корпоративного управління, вимоги до розкриття подібні, але не такі суворі, як у США, і, як правило, звітність надається кожні шість місяців<sup>368</sup>.

### **3. Німецька модель корпоративного управління**

Німецьку модель корпоративного управління називають також континентальною або західноєвропейською моделлю. Вона розповсюджена в Австрії, Німеччині, Швейцарії, Нідерландах, частково в Бельгії та Франції, Скандинавських країнах та в ряді країн Центральної та Східної Європи. В навчальній літературі виділяють три особливості, які відрізняють німецьку модель корпоративного управління, від інших моделей, котрі панують у світі:

- «ця модель передбачає двопалатну раду, що складається з правління – виконавчої ради (менеджери компанії, інсайдери) та наглядової ради (представники акціонерів, службовців та робітники компанії). Палати між собою повністю роздільні: ніхто не може бути одночасно членом наглядової ради і правління;

- чисельність наглядової ради встановлюється законодавством і не може бути змінена за бажанням акціонерів;

- узаконені обмеження прав акціонерів в частині голосування, а кількість голосів, яку акціонер має на зборах, може не збігатися з числом акцій, які перебувають у його власності»<sup>369</sup>.

---

<sup>367</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 21.

<sup>368</sup> Ahmad F., Alazzam F. Comparative analysis of corporate governance models. *Economics. Finance and Management Review*. 2022. Issue 2(10). P. 60.

<sup>369</sup> Матушкіна М. В., Снітко Є. О. Корпоративне управління. Навчальний посібник для студентів денної та заочної форм навчання другого рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Менеджмент організацій і адміністрування». Старобільськ, 2018. С. 45-46.





Серед особливостей німецької моделі корпоративного управління окремі вчені також виділяють специфічний склад акціонерів, що здебільшого включає в себе банки та корпоративних акціонерів. «Банки є довгостроковими акціонерами німецьких корпорацій, а представники банків обираються до ради директорів на постійні основи. До того ж три найбільших універсальних німецьких банки (банки, що надають різноманітні послуги) відіграють у корпораціях основну роль, а в деяких регіонах країни державні банки – це ключові акціонери»<sup>370</sup>.

Це пояснюється тим, що у Німеччині більшість акціонерів купують акції через банки, які є депозитаріями і мають право голосувати на зборах акціонерів: «... акціонер дає банку доручення, за яким банк має право голосувати на зборах акціонерів в період до 15 місяців. Якщо акціонер не дає спеціальних доручень з голосування, банк має право голосувати так, як він вважає за потрібне. Досить часто це призводить до конфлікту інтересів між банком і акціонером»<sup>371</sup>.

Таким чином більшість корпорацій в німецькій моделі корпоративного управління віддають перевагу банківському фінансуванню, а не акціонерному. У цій моделі відсоток індивідуальних акціонерів низький, тому акціонерний капітал не є таким роздробленим як при англо-американській моделі корпоративного управління.

Описуючи відмінності між зазначеними моделями корпоративного управління, німецький економіст Петер Нюннекамп стверджує, що німецьку модель можна називати банкоорієнтованою, а англо-американську – ринкоорієнтованою. У банкоорієнтованій моделі компанії залучають більшу частину зовнішнього фінансування від банків, котрі підтримують довгострокові відносини зі своїми корпоративними клієнтами. За таких обставин формується певна традиція банківського фінансування. Натомість у ринкоорієнтованій моделі домінують відкриті та

---

<sup>370</sup> Кушнірук В. С. Корпоративне управління: опорний конспект лекцій для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування». Миколаїв: МНАУ, 2015. С. 36.

<sup>371</sup> Кушнірук В. С. Корпоративне управління: опорний конспект лекцій для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування». Миколаїв: МНАУ, 2015. С. 36.



короткострокові відносини корпорацій з чисельними дрібними інвесторами, які базуються виключно на ринкових відносинах<sup>372</sup>. Особливості банкоорієнтованої (німецької) моделі корпоративного управління вчений деталізує таким чином:

– з одного боку, зосереджена власність у банківській системі може допомогти зменшити проблеми принципала (банку) та агента (корпорації). Акціонери зі значними частками в підприємстві мають сильніші стимули нести витрати, пов'язані з ефективним моніторингом дій керівників. Потенціал для здійснення контролю та отримання приватної вигоди більший порівняно з ситуацією з великою кількістю дрібних акціонерів. Останні віддають перевагу безкоштовній системі відстеження дій керівництва корпорації. Вони вважають, що моніторинг передбачає приватні витрати на збір та оцінку відповідної інформації, тоді як переваги з точки зору кращого управління є незначними для окремого акціонера та в основному отримуються й іншими акціонерами, які можуть бути пасивними та не брати участі у фінансуванні контролю за керівництвом корпорації;

– з іншого боку, передбачається, що характеристики власності банкоорієнтованої моделі призводять до внутрішньої змови між менеджерами, працівниками та банками (або між кредиторами, акціонерами та зберігачами акцій) на шкоду акціонерів з відносно невеликими частками. Згідно з цією точкою зору, змова може призвести до максимізації зростання (виробництва та зайнятості), а не прибутку. Натомість у моделі з розпорошеною власністю на акції корпоративна дисципліна акціонерами може бути нав'язана менеджерам іншими засобами. Зокрема над керівництвом у цій моделі постійно нависає ризик бути звільненим через неефективне управління в процесі злиття або поглинання, на які якраз мають вплив дрібні акціонери<sup>373</sup>.

---

<sup>372</sup> Nunnenkamp P. The German model of corporate governance: Basic features, critical issues, and applicability to transition economies. *Kiel Working Paper*. Kiel: Kiel Institute of World Economics (IfW), 1995. No. 713. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/855/1/19095597X.pdf> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>373</sup> Nunnenkamp P. The German model of corporate governance: Basic features, critical issues, and applicability to transition economies. *Kiel Working Paper*. Kiel: Kiel Institute of World Economics (IfW), 1995. No. 713. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/855/1/19095597X.pdf> (дата звернення: 06.01.2024)



Банк у німецькій моделі корпоративного управління виконує ряд функцій. Він виступає акціонером, кредитором, емітентом цінних паперів і боргових зобов'язань, зберігачем цінних паперів, представником, який голосує від імені інших акціонерів на загальних зборах. Домінування банків-акціонерів у німецькій моделі корпоративного управління призводить до ситуації, коли індивідуальні дрібні інвестори формально володіють правом вносити пропозиції щодо розвитку корпорації на загальних зборах акціонерів, але через можливість компаній своїми внутрішніми правилами обмежувати права акціонерів щодо голосування такі пропозиції не завжди враховуються.

Наприклад, три найбільші німецькі банки (Deutsche Bank, Dresdnerbank і Commerzbank) входили в наглядову раду 85 зі 100 найбільших німецьких корпорацій. «...Deutsche Bank ... володіє 10% акцій більше ніж у 70 компаніях, у тому числі 28% акцій найбільшої компанії Daimler-Benz. Десять найбільших німецьких банків володіють від 10 до 25% акцій 48 найбільших німецьких компаній. Представники банків входять у правління компаній, акціями яких вони володіють, і координують їх діяльність»<sup>374</sup>.

Впливовими акціонерами компаній у німецькій моделі корпоративного управління є великі горизонтально інтегровані фінансово-промислові об'єднання. Примітно, що основою цих об'єднань можуть виступати банки, які об'єднуються з групою великих промислово-торговельних компаній.

Компетенція акціонерів у німецькій моделі корпоративного управління є широкою. Зокрема акціонери мають повноваження голосувати з питань про: «розподіл чистого прибутку (виплата дивідендів, використання коштів); ратифікацію рішень правління та наглядової (спостережної) ради за минулий фінансовий рік, вибори наглядової (спостережної) ради, призначення аудиторів»<sup>375</sup>.

---

<sup>374</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 26.

<sup>375</sup> Довгань Л. Є, Малик І. П., Шкробот М. В. Навчальний посібник до вивчення дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 8(7).03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст). К.: НТУУ «КПІ», 2016. С. 52.



При цьому схвалення рішень виконавчої і наглядової (спостережної) рад за своєю суттю означає «вотум довіри» від акціонерів для цих органів управління юридичної особи. «Якщо акціонери хочуть вжити юридичних заходів щодо окремих членів рад чи щодо ради в цілому, вони відмовляться від ратифікації рішень ради за минулий рік»<sup>376</sup>. Серед інших дій, які також вимагають схвалення акціонерів у німецькій моделі корпоративного управління, вчені називають «рішення про здійснення витрат, співробітництво з філіями, зміна Статуту (наприклад, зміна виду діяльності), підвищення верхньої межі винагороди членам наглядової ради»<sup>377</sup>.

Керівництво компаніями у німецькій моделі корпоративного управління здійснюється двома органами – виконавчою радою директорів (правлінням) та наглядовою (спостережною) радою. Тобто ця модель передбачає дворівневу структуру управління, або ж є моделлю подвійних рад.

Дворівнева система управління компаніями була заснована в 1870 році у Німеччині і є обов'язковою для акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю. Так, правління формується тільки внутрішніми директорами, які відповідають за управління компанією та її представництво, а наглядова рада має завдання призначати членів правління та контролювати дії керівників товариства. При цьому члени правління не можуть бути одночасно членами спостережної ради і навпаки<sup>378</sup>. Функціональний поділ цих двох керівних структур дозволяє уникнути конфліктів між особистими інтересами менеджерів та інтересами їхніх компаній.

У Німеччині спеціалізованою урядовою комісією розроблено Кодекс корпоративного управління Німеччини, який періодично

---

<sup>376</sup> Довгань Л. Є, Малик І. П., Шкробот М. В. Навчальний посібник до вивчення дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 8(7).03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст). К.: НТУУ «КПІ», 2016. С. 52.

<sup>377</sup> Матушкіна М. В., Снітко Є. О. Корпоративне управління. Навчальний посібник для студентів денної та заочної форм навчання другого рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Менеджмент організацій і адміністрування». Старобільськ, 2018. С. 50.

<sup>378</sup> Moraru R-A., Ungureanu G., Şumovschi D. C. The main features of the German Corporate Governance System. Case study: BAYER AG. *Lucrări Ştiinţifice. Seria Agronomie*. 2018. Vol. 61(1). P. 229.



оновлюється. Цей кодекс включає основні законодавчі положення щодо управління та нагляду за німецькими компаніями, зареєстрованими на біржі, і містить, у формі рекомендацій і пропозицій стандарти належного та відповідального корпоративного управління, визнані на міжнародному та національному рівнях.

Відповідні внутрішні правила корпорацій та Кодекс корпоративного управління Німеччини передбачають, щоб «при призначенні членів правління наглядова рада враховувала принципи різноманітності, зокрема прагнула забезпечувати рівне представництво жінок та чоловіків у персональному складі правління»<sup>379</sup>.

Якщо особа призначена до складу правління вперше, то Кодекс корпоративного управління Німеччини рекомендує обмежувати строк її повноважень трьома роками. Надалі строк повноважень членів правління може продовжуватися. Але якщо повторне призначення члена правління відбувається раніше, ніж за один рік до закінчення дійсних повноважень члена правління, то воно можливе лише за наявності «особливих обставин»<sup>380</sup>.

Наглядова рада уповноважена звільняти членів правління<sup>381</sup> лише з поважних причин, зокрема, у випадку, якщо останній не може належним чином виконувати свої обов'язки (наприклад, через тривалу хворобу, відсутність необхідних навичок чи знань) або у разі коли загальні збори акціонерів висловлюють вотум недовіри члену правління.

Наглядова рада складається з представників акціонерів та представників працівників корпорації. Представники акціонерів до спостережної ради зазвичай обираються загальними зборами акціонерів. Члени спостережної ради повинні забезпечувати

---

<sup>379</sup> German Corporate Governance Code. URL: [https://www.dcgk.de/files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627\\_German\\_Corporate\\_Governance\\_Code\\_2022.pdf](https://www.dcgk.de/files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627_German_Corporate_Governance_Code_2022.pdf) (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>380</sup> German Corporate Governance Code. URL: [https://www.dcgk.de/files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627\\_German\\_Corporate\\_Governance\\_Code\\_2022.pdf](https://www.dcgk.de/files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627_German_Corporate_Governance_Code_2022.pdf) (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>381</sup> German Corporate Governance Code. URL: [https://www.dcgk.de/files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627\\_German\\_Corporate\\_Governance\\_Code\\_2022.pdf](https://www.dcgk.de/files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627_German_Corporate_Governance_Code_2022.pdf) (дата звернення: 06.01.2024)



колективне володіння знаннями, навичками та професійним досвідом, необхідними для належного виконання своїх обов'язків. Крім того, при формуванні складу наглядової ради необхідно враховувати гендерну квоту<sup>382</sup>.

Кількість працівників акціонерного товариства у Німеччині впливає на кількість і склад наглядової ради. Німецькі юристи наголошують: «якщо в акціонерному товаристві зазвичай працює понад 500 працівників (без урахування будь-яких працівників компаній-членів відповідних груп), одна третина членів наглядової ради має бути представниками працівників. У компаніях із кількістю працівників понад 2000 осіб (з урахуванням працівників компаній-членів відповідних груп), половина членів наглядової ради має бути представниками працівників. Принаймні 30 відсотків членів наглядової ради компанії, яка зареєстрована на біржі, мають становити жінки або чоловіки відповідно»<sup>383</sup>.

У Німеччині середній розмір наглядових рад становить приблизно 13 членів. Одна особа може займати до десяти місць у наглядових радах різних компаній, середня кількість становить 2-3 місця на особу<sup>384</sup>.

Члени наглядової ради вважаються незалежними від компанії та її правління. Вони не повинні мати особистих чи ділових стосунків з компанією чи її правлінням, які можуть спричинити суттєвий, а не лише тимчасовий, конфлікт інтересів. Кодекс корпоративного управління Німеччини пропонує певні рекомендації для визначення незалежності члена наглядової ради компанії. Так, оцінюючи незалежність членів наглядової ради від товариства та його правління, представники акціонерів повинні враховувати такі аспекти щодо відповідного члена наглядової ради або його близького родича:

---

<sup>382</sup> German Corporate Governance Code. URL: [https://www.dcgk.de/files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627\\_German\\_Corporate\\_Governance\\_Code\\_2022.pdf](https://www.dcgk.de/files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627_German_Corporate_Governance_Code_2022.pdf) (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>383</sup> Sande C. van de, Schneider S.H. The Corporate Governance Review: Germany. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/germany> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>384</sup> Moraru R-A., Ungureanu G., Șumovschi D. C. The main features of the German Corporate Governance System. Case study: BAYER AG. *Lucrări Științifice. Seria Agronomie*. 2018. Vol. 61(1). P. 229-230.



– чи був відповідний член наглядової ради членом правління товариства протягом двох років до призначення;

– чи підтримує член наглядової ради в даний час (або підтримував в минулому) істотні ділові відносини з компанією або одним із суб'єктів, залежних від компанії (наприклад, як клієнт, постачальник, кредитор або радник) протягом року до його/її призначення, безпосередньо або як акціонер, або як особа на керівній посаді суб'єкта господарювання, що не входить до групи компаній;

– чи є відповідний член наглядової ради близьким родичем члена правління; або,

– чи є він/вона членом наглядової ради більше дванадцяти років<sup>385</sup>. На практиці члени наглядової ради корпорації призначаються строком на п'ять років, а повторне призначення допускається<sup>386</sup>.

У німецькій моделі корпоративного управління частота засідань наглядової рада є невеликою порівняно з іншими моделями. Наприклад, в самій Німеччині наглядові ради корпорацій збираються на засідання в середньому до 4 разів на рік<sup>387</sup>. Для належного виконання своїх функцій наглядові ради формують комітети за різними напрямками діяльності. Існує багато різних типів комітетів, які виконують функції моніторингу (комітет аудиту, комітет з призначень на посади, комітет з компенсацій тощо) і функції управління (виконавчий комітет, фінансовий комітет, інвестиційний комітет, комітет з корпоративної відповідальності тощо). На практиці аудиторські комітети є найпопулярнішими у німецьких корпораціях<sup>388</sup>.

---

<sup>385</sup> German Corporate Governance Code. URL: [https://www.dcgk.de/files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627\\_German\\_Corporate\\_Governance\\_Code\\_2022.pdf](https://www.dcgk.de/files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627_German_Corporate_Governance_Code_2022.pdf) (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>386</sup> Sande C. van de, Schneider S.H. The Corporate Governance Review: Germany. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/germany> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>387</sup> Moraru R-A., Ungureanu G., Șumovschi D. C. The main features of the German Corporate Governance System. Case study: BAYER AG. *Lucrări Științifice. Seria Agronomie*. 2018. Vol. 61(1). P. 230.

<sup>388</sup> Moraru R-A., Ungureanu G., Șumovschi D. C. The main features of the German Corporate Governance System. Case study: BAYER AG. *Lucrări Științifice. Seria Agronomie*. 2018. Vol. 61(1). P. 230.



У Німеччині значну роль у корпоративному управлінні відіграє громадськість країни. Преса та телебачення є активними учасниками корпоративного регулювання і безпосередньо на нього впливають.

Оскільки Німеччина є федеративною країною, то нормативні акти, якими керуються корпорації приймається на федеральному та місцевому рівнях. До того ж Німеччина, як і більшість країн, котрі застосовують німецьку модель корпоративного управління є членами Європейського Союзу, тому на них поширюються відповідні міждержавні правила та процедури належного управління компаніями.

В науковій літературі зауважується, що сфера корпоративного регулювання Німеччини формувалася поступово, і на неї певний вплив мали міцні федеральні традиції. Зокрема «...статuti акціонерних товариств і фондових бірж, комерційні правила, в яких обговорюється склад спостережної ради, становлять компетенцію федерального законодавства. Натомість регулювання діяльності бірж є прерогативою місцевої влади (влади земель)»<sup>389</sup>.

У Німеччині режим корпоративного управління регулюється такими законодавчими актами та необов'язковими правилами найкращої практики:

– «Закон про акціонерну корпорацію, який визначає (в основному обов'язкову) основу для організації акціонерної корпорації, а також права та обов'язки корпоративних органів, правління, наглядової ради, зборів акціонерів, у тому числі й самих акціонерів;

– Регламент ЄС про зловживання на ринку (англ. EU Market Abuse Regulation, MAR), який забороняє зловживання на фінансовому ринку і маніпулювання фінансовим ринком, регулює розкриття непублічної інформації та угод директорів;

– Закон про торгівлю цінними паперами, який, серед іншого, імплементує Директиву ЄС про прозорість (англ. EU Transparency Directive) і містить положення щодо контролю за порушеннями Регламенту ЄС про зловживання на ринку відповідно до законодавства Німеччини;

---

<sup>389</sup> Стеблюк Н.Ф. Конспект лекцій з дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування». Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2014. С. 11.





- Закон про придбання цінних паперів та поглинання, який передбачає правила про обов'язкові та добровільні пропозиції про поглинання та захисні заходи;
- Закон про спільне прийняття рішень і Закон про участь однієї третини, які надають працівникам право спільного прийняття рішень на рівні наглядової ради;
- Комерційний кодекс, який визначає загальні правила бухгалтерського обліку для німецьких компаній; і
- необов'язкові рекомендації щодо нефінансової звітності, які були опубліковані Європейською Комісією у 2017 році та востаннє оновлені 18 червня 2019 року»<sup>390</sup>. До наведеного вище переліку також можна включити Кодекс корпоративного управління Німеччини.

В Німеччині найважливішим нормативним актом щодо нагляду за ринками капіталу та дотриманням керівних правил корпоративного управління є Закон про торгівлю цінними паперами, який регулює, зокрема сферу діяльності та обов'язки Федерального органу фінансового нагляду Німеччини (нім. Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, BaFin)<sup>391</sup>.

Федеральний орган фінансового нагляду Німеччини функціонує для підтримки ринкових механізмів і забезпечення впорядкованої торгівлі цінними паперами, що відповідає інтересам споживача. Відповідальність Федерального органу фінансового нагляду Німеччини полягає у моніторингу зареєстрованих на біржі компаній та учасників ринку, щоб переконатися, що вони дотримуються різноманітних правил та процедур, визначених Законом про торгівлю цінними паперами. Також цей контролюючий орган виконує завдання із «профілактика» порушень Закону про торгівлю цінними паперами<sup>392</sup>.

---

<sup>390</sup> Sande C. van de, Schneider S.H. The Corporate Governance Review: Germany. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/germany> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>391</sup> Fechner M., Tipton T. Securities Regulation in Germany and the U.S. Comparative Corporate Governance and Financial Regulation. 2016. URL: [https://scholarship.law.upenn.edu/fisch\\_2016/5](https://scholarship.law.upenn.edu/fisch_2016/5) (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>392</sup> Fechner M., Tipton T. Securities Regulation in Germany and the U.S. Comparative Corporate Governance and Financial Regulation. 2016. URL: [https://scholarship.law.upenn.edu/fisch\\_2016/5](https://scholarship.law.upenn.edu/fisch_2016/5) (дата звернення: 06.01.2024)



Німецьке законодавство щодо розкриття інформації в акціонерних товариствах вважається менш суворим, ніж у США. Пояснюється це тим, що «вимоги до розкриття інформації в німецькій моделі корпоративного управління передбачають для компаній обов'язок повідомляти: фінансову інформацію (кожні півроку); дані про структуру капіталу; інформацію про кожного кандидата у члени спостережної ради (в тому числі адресу і місце роботи); сукупну інформацію про винагороду членам виконавчої та спостережної рад; дані про акціонерів, що володіють понад 5 % акцій корпорації; інформацію про можливе злиття чи реорганізацію; поправки до статуту, що пропонуються, а також прізвища осіб чи назви компаній, яких запрошують для аудиторської перевірки»<sup>393</sup>.

Правила розкриття інформації у Німеччині вимагають, на відміну від США, повідомляти фінансову інформацію (зокрема, сукупні дані про винагороду директорів і менеджерів) раз на півроку, а не щоквартально<sup>394</sup>.

Отже, на основі аналізу специфіки німецької моделі корпоративного управління в науковій доктрині визначають її позитивні та негативні риси. Серед позитивних рис називають: «кооперацію та консенсус учасників, а не конфлікти та конкуренцію між ними; наявність стабільних умов для довгострокового планування; оскільки власники корпорацій є головними її акціонерами, то вони самостійно здійснюють ефективний корпоративний контроль»<sup>395</sup>. Негативними рисами західноєвропейської моделі корпоративного управління є «велика концентрація влади в корпорації у декількох власників; через залежність корпоративного сектора від банків, банківська криза може завдати нищівного удару по корпораціях; низький рівень економічного динамізму»<sup>396</sup>.

---

<sup>393</sup> Кушнірук В. С. Корпоративне управління: опорний конспект лекцій для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування». Миколаїв: МНАУ, 2015. С. 35.

<sup>394</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 29.

<sup>395</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 31.

<sup>396</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 31.



#### 4. Японська модель корпоративного управління

Японська модель корпоративного управління є ще однією класичною моделлю корпоративного управління. Як свідчить її назва, зародилась та поширилась така модель у Японії. Ця модель базується навколо ключового банку і кейрецу (фінансово-промислова сітка (група)). Указаний банк надає своїм корпоративним клієнтам послуги з кредитування, з випуску цінних паперів, ведення розрахункових рахунків і консалтингові послуги та водночас є основним внутрішнім акціонером японської компанії<sup>397</sup>.

Відповідно до Економічного словника поняття кейрецу (англ. keirezu) означає «об'єднання фірм у стійкі промислово-фінансові групи, характерні для Японії»<sup>398</sup>. Цей же словник деталізує зміст та особливості кейрецу як явища: «Із 100 найбільших японських промислових фірм 70 є членами тієї або іншої кейрецу. Об'єднавшись у кейрецу, кілька десятків різнопрофільних фірм утворюють універсальний багатогалузевий концерн (дуже часто з великою питомою вагою підприємств важкої та хімічної промисловості). Для цих підприємств характерні такі особливості: наявність власної системи фінансових заснувань; взаємне володіння акціями; об'єднання фірм усередині групи для реалізації великих або перспективних проектів; організація загальної універсальної торгової фірми; наявність системи регулярних нарад керівників фірм, що входять у кейрецу; взаємний обмін співробітниками, зокрема керівниками різного рівня»<sup>399</sup>.

Кейрецу розділяють на три основних типи: фінансові, виробничі та торгові. Однак, «багатопрофільність кейрецу не дає можливості установити жорсткі межі між цими типами»<sup>400</sup>.

---

<sup>397</sup> Ткачук І. І. Аналіз класичних моделей корпоративного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 11. С. 71.

<sup>398</sup> Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. С. 126.

<sup>399</sup> Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. С. 126.

<sup>400</sup> Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. С. 126.



У Японії корпорації є самодостатніми, універсальними багатогалузевими економічними комплексами, що включають фінансові установи (банки, трастові, страхові компанії), виробничі підприємства, а також торговельні фірми, які складають повний спектр секторів господарства<sup>401</sup>. Однією з причин економічних досягнень у Японії є використання корпораціями залучених коштів. Це зумовлює те, що членом корпорації має бути головний банк, який має розгалужену мережу філій і дочірніх банків, тому практично кожна корпорація в Японії взаємопов'язана зі своїм ключовим банком, який ...відкриває корпоративним клієнтам кредитні лінії, надає послуги з випуску облігацій та акцій, ведення поточних рахунків, надає консалтингові послуги<sup>402</sup>.

В науковій літературі акцентується на особливій ознаці системи корпоративного управління в Японії, а саме – ставленні до власності. «Воно ґрунтується на колективному (інституціональному), а не приватному володінні. Головним стимулом в економіці Японії є соціальні та моральні аспекти. Серед них виділяють суспільне визнання, позитивний імідж, ступінь впливу на уряд та громадськість, патріотизм корпорації»<sup>403</sup>. За таких обставин японська модель корпоративного управління за ступенем врахування інтересів може бути віднесена до стейкхолдерських моделей. Також багато японських корпорацій мають міцні фінансові зв'язки з мережею афілійованих компаній, яка характеризується загальним позиковим акціонерним капіталом, торгівлею товарами і послугами та неформальними діловими контактами<sup>404</sup>.

---

<sup>401</sup> Полінкевич О., Лещук В. Японська модель корпоративного управління підприємницькими структурами. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 2. С. 84

<sup>402</sup> Полінкевич О., Лещук В. Японська модель корпоративного управління підприємницькими структурами. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 2. С. 84

<sup>403</sup> Полінкевич О., Лещук В. Японська модель корпоративного управління підприємницькими структурами. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 2. С. 84.

<sup>404</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 33.



За рахунок широкого набору зв'язків між корпораціями в Японії, останні можуть окрім банківських позик отримувати один від одного перехресне фінансування, що забезпечує відносну стабільність корпоративного сектора.

Визначальною рисою японської моделі корпоративного управління є те, що держава в особі своїх органів бере активну участь у діяльності японських корпорацій і всіляко намагається сприяти вдосконаленню системи корпоративного управління. Зокрема І.І. Ткачук зазначає, що «...з 30-их років ХХ ст. японський уряд проводить активну економічну політику, спрямовану на підтримку національних компаній. Вона виражена в офіційному чи неофіційному представництві уряду в раді директорів корпорації і в допомозі компанії, коли вона знаходиться у важкому фінансовому положенні. При цьому ринок акцій цілком знаходиться в руках фінансових організацій і корпорацій»<sup>405</sup>.

Ще однією особливістю японської моделі корпоративного управління є сама специфіка менеджменту, яка поєднує традиції та новачі в керівництві групою людей. Японський фахівець з корпоративного управління Хідекі Йосіхару, виділяє шість характерних ознак японського менеджменту. Цими ознаками є:

«1. Гарантія зайнятості і створення, обстановки довіри. Такі гарантії ведуть до стабільності трудових ресурсів і зменшують плинність кадрів. Стабільність є стимулом для робітників і службовців, вона зміцнює відчуття корпоративної спільності, гармонізує відносини рядових співробітників з керівництвом.

2. Гласність і цінності корпорації. Коли всі рівні управління і робітники починають користуватися загальною базою інформації про політику і діяльність фірми, розвивається атмосфера участі і загальної відповідальності, що покращує взаємодію і підвищує продуктивність.

3. Управління, засноване на інформації. Інформація в японських корпораціях виступає одним з найголовніших ресурсів, індикатором якості товару, виконаних робіт та наданих послуг. Перевірки надійності та валідності інформації тут – явище необхідне і досить звичайне.

---

<sup>405</sup> Ткачук І. І. Аналіз класичних моделей корпоративного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 11. С. 71.



4. Управління, орієнтоване на якість. Президенти фірм і керівники компаній частіше за все говорять про необхідність контролю якості. При управлінні виробничим процесом їх головна турбота – отримати точні дані про якість.

5. Постійна присутність керівництва на виробництві з метою швидкого виправлення поточних проблем.

6. Підтримка чистоти і порядку. Одним з істотних чинників високої якості японських товарів є чистота і порядок на виробництві. Керівники японських компанії прагнуть установити такий порядок, який може бути гарантією якості продукції і здатний підвищити продуктивність завдяки чистоті і порядку»<sup>406</sup>.

Підсумовуючи вказане вище, можемо констатувати, що основними учасниками японської моделі корпоративного управління є: головний банк (основний внутрішній акціонер), пов'язана з корпорацією (афілійована) компанія або кейрецу (ще один основний внутрішній акціонер), правління корпорації та уряд держави.

Як наголошується в науковій літературі, «взаємодія між учасниками у японській моделі корпоративного управління спрямована на встановлення ділових контактів, а не на підтримання балансу сил, як в англо-американській моделі. В Японії ринок акцій цілком знаходиться в руках фінансових організацій і корпорацій, оскільки так само, як і у Великобританії і США, у післявоєнний період тут помітно збільшилося число інституційних акціонерів»<sup>407</sup>. За статистичними даними у 90-х роках ХХ століття фінансові організації (страхові організації, банки) володіли приблизно 43% японського фондового ринку, корпорації (за винятком фінансових організацій) – 25 %<sup>408</sup>.

Починаючи з 90-х років у складі акціонерів японських корпорацій відбулися структурні зміни після затяжного економічного

---

<sup>406</sup> Цит. за Ткачук І. І. Аналіз класичних моделей корпоративного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 11. С. 72.

<sup>407</sup> Матушкіна М. В., Снітко Є. О. Корпоративне управління. Навчальний посібник для студентів денної та заочної форм навчання другого рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Менеджмент організацій і адміністрування». Старобільськ, 2018. С. 52.

<sup>408</sup> Матушкіна М. В., Снітко Є. О. Корпоративне управління. Навчальний посібник для студентів денної та заочної форм навчання другого рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Менеджмент організацій і адміністрування». Старобільськ, 2018. С. 52.



застою в країні. Так, велика частка акцій японських корпорацій була придбана іноземними та національними інвесторами, особливо трастовими банками, які орієнтувалися виключно на отримання прибутку в ринкових умовах<sup>409</sup>.

Водночас японські пенсійні фонди активізувалися на ринку акцій, прагнучи вищої прибутковості. Також у Японії з'являється все більша кількість міжнародних інституційних інвесторів, особливо зі США та Європи, яких приваблюють відносно низькі ціни японських акцій після періоду застою, що спонукає іноземних портфельних інвесторів постійно збільшувати свої пакети японських акцій. В цілому «частка іноземної власності на ринку акцій у Японії зросла з 4 відсотків у 1990 році до 22 відсотків від усіх японських акцій, прийнятих до лістингу на біржі, у 2004 році»<sup>410</sup>.

Акціонери вирішують доволі багато питань діяльності японських корпорацій. На загальні збори акціонерів покладено прийняття рішень з таких питань: «виплата дивідендів, розподіл коштів, вибори ради директорів і призначення аудиторів. Без згоди акціонерів не можна вирішувати проблеми, що стосуються капіталу корпорації; приймати зміни до статуту (наприклад, зміни чисельності і складу ради директорів або зміни затвердженого виду економічної діяльності); виплачувати вихідну допомогу директорам і аудиторам; підвищувати верхню межу винагороди директорам і аудиторам»<sup>411</sup>. Також дії корпорації щодо злиття, поглинання, реорганізації потребують обов'язкового схвалення акціонерів<sup>412</sup>.

---

<sup>409</sup> Colpan A. M., Yoshikawa T., Hikino T., Miyoshi H. Japanese corporate governance: Structural change and financial performance. *Asian Business and Management*. 2007. 6, (Supplement 1). P. 89-113. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/13247149.pdf> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>410</sup> Colpan A. M., Yoshikawa T., Hikino T., Miyoshi H. Japanese corporate governance: Structural change and financial performance. *Asian Business and Management*. 2007. 6, (Supplement 1). P. 89-113. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/13247149.pdf> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>411</sup> Довгань Л. Є, Малик І. П., Шкробот М. В. Навчальний посібник до вивчення дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 8(7).03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст). К. : НТУУ «КПІ», 2016. С. 47.

<sup>412</sup> Матушкіна М. В., Снітко Є. О. Корпоративне управління. Навчальний посібник для студентів денної та заочної форм навчання другого рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Менеджмент організацій і адміністрування». Старобільськ, 2018. С. 54.



До 1981 року в Японії законодавство не дозволяло акціонерам виносити свої пропозиції на розгляд щорічних загальних зборів акціонерів. Але, «у 1981 році було прийнято законодавчі зміни, які встановили, що акціонер, який володіє принаймні 10 % акцій компанії, може виступати з пропозиціями на щорічних або позачергових зборах акціонерів»<sup>413</sup>.

Японські компанії зазвичай використовують однорівневу структуру управління. Відповідно до законодавства Японії компанія може не мати ради директорів<sup>414</sup>, але типовою формою структури управління в японській моделі є компанія з радою директорів, де ця рада має повноваження розробляти та приймати рішення для корпорації. Якщо японська компанія вирішила створити раду директорів, то остання повинна мати трьох і більше директорів. Обов'язково рада директорів у складі щонайменше трьох осіб повинна бути у компаніях з комітетами та компанії з аудиторським комітетом<sup>415</sup>.

У японській моделі корпоративного управління рада директорів майже повністю складається з афілійованих осіб, тобто виконавчих директорів, керівників важливих відділів компанії і правління. Вченими відзначаються особливості відносин ключових інвесторів та ради директорів у Японії: «Якщо компанія протягом тривалого періоду не отримує прибутку, ключовий банк і члени кейрецу можуть звільнити директорів і призначити своїх кандидатів. Інше, звичне для Японії явище, введення відставних чиновників міністерств до складу ради директорів корпорації (наприклад, призначення такого чиновника в дирекцію банку). Чисельність членів ради директорів у Японії більша, ніж у США, Великобританії і Німеччині та в середньому становить 50 осіб»<sup>416</sup>.

---

<sup>413</sup> Матушкіна М. В., Снітко Є. О. Корпоративне управління. Навчальний посібник для студентів денної та заочної форм навчання другого рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Менеджмент організації і адміністрування». Старобільськ, 2018. С. 54.

<sup>414</sup> Harada M., Nakayama T., Omata Y. The Corporate Governance Review: Japan. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/japan> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>415</sup> Harada M., Nakayama T., Omata Y. The Corporate Governance Review: Japan. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/japan> (дата звернення: 06.01.2022)

<sup>416</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 34.





До 2015 року в Японії існувало два типи компаній залежно від системи управління: компанія з корпоративним аудитором і компанія з комітетами<sup>417</sup>. У компанії з корпоративним аудитором такий аудитор займається наглядом за виконанням директорами своїх обов'язків. Цей тип організації залишається основним серед компаній у Японії. З іншого боку, в компанії з комітетами (без корпоративного аудитора) існує три визначені комітети, які виконують функції аудиту та моніторингу: комітет з призначень (номінаційний комітет), котрий приймає рішення щодо порядку денного призначення чи звільнення директорів на зборах акціонерів; ревізійна комісія, яка контролює виконання посадових обов'язків керівників і директорів; і компенсаційний комітет, який визначає винагороду для кожного службовця та директора. Кожен із цих комітетів має складатися з трьох або більше директорів, більшість із яких мають бути аутсайдерами, тобто зовнішніми директорами<sup>418</sup>.

У 2015 року в Японії запроваджено інший тип структури управління – компанію з комітетом аудиторів. Такий тип управління корпорацією передбачає зниження витрат на вибір моделі моніторингу дій керівництва за рахунок зменшення кількості зовнішніх директорів і зовнішніх корпоративних аудиторів. Компанія, яка має комітет аудиторів, не зобов'язана мати комітет з призначень чи компенсаційний комітет. Комітет аудиторів у компаніях має складатися з трьох або більше директорів, більшість із яких мають бути зовнішніми директорами<sup>419</sup>.

Японський дослідник Нобуюкі Демісе зазначає, що на цей час багато великих японських компаній мають поряд із радою директорів раду корпоративних аудиторів (комітет аудиторів). Члени комітету аудиторів обираються на зборах акціонерів, а

---

<sup>417</sup> Harada M., Nakayama T., Omata Y. The Corporate Governance Review: *Japan*. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/japan> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>418</sup> Harada M., Nakayama T., Omata Y. The Corporate Governance Review: *Japan*. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/japan> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>419</sup> Harada M., Nakayama T., Omata Y. The Corporate Governance Review: *Japan*. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/japan> (дата звернення: 06.01.2024)



їхніми головними завданнями є контроль за менеджментом та звітування про результати своєї діяльності перед зборами акціонерів. Примітно, що члени цього комітету (корпоративні аудиторі) компанії можуть бути керівниками інших юридичних осіб<sup>420</sup>.

Діяльність компаній у Японії регулюється Законом про компанії. Додатково компанії, які зареєстровані на біржі, повинні дотримуватись Закону про фінансові інструменти та біржі й Положення про лістинг цінних паперів, які публікуються кожною біржею цінних паперів. При цьому більшість таких бірж зазвичай наслідують у своїй практиці Положення про лістинг цінних паперів, яке публікується Токійською фондовою біржею. Остання є найбільшою біржею цінних паперів у Японії<sup>421</sup>.

1 червня 2015 року Токійська фондова біржа схвалила Кодекс корпоративного управління Японії, який останній раз був переглянутий 11 червня 2021 року<sup>422</sup>. Зазначений Кодекс корпоративного управління застосовується до всіх компаній, зареєстрованих на біржах цінних паперів Японії. Він встановлює фундаментальні принципи ефективного корпоративного управління, включаючи організацію структури корпорації для прозорого, справедливого, своєчасного та рішучого прийняття рішень компаніями, які приділяють належну увагу потребам і перспективам акціонерів, клієнтів, працівників і місцевих громад.

Кодекс корпоративного управління Японії фіксує, наприклад, роль та сферу відповідальності незалежних директорів (зовнішніх директорів, котрі не мають конфлікту інтересів з акціонерами корпорації). Відповідно до принципу 4.7 кодексу незалежні директори покликані забезпечувати: «надання порад щодо бізнес-політики та вдосконалення бізнесу на основі своїх знань

---

<sup>420</sup> Demise N., Miwa Y, Nakabayashi M., Nakosh Y. Corporate Governance in Japan From the Viewpoints of Management, Accounting, and the Market. Springer. 2006. P. 59-60.

<sup>421</sup> Harada M., Nakayama T., Omata Y. The Corporate Governance Review: Japan. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/japan> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>422</sup> Japan's Corporate Governance Code. URL: <https://www.jpx.co.jp/english/news/1020/b5b4pj0000046kxj-att/b5b4pj0000046l0c.pdf> (дата звернення: 06.01.2024)



та досвіду з метою сприяння сталому корпоративному зростанню і збільшенню корпоративної вартості у середньостроковій та довгостроковій перспективі; моніторинг керівництва шляхом участі у прийнятті ключових рішень у правлінні, включаючи призначення та звільнення вищого керівництва; моніторинг конфліктів інтересів між компанією та керівництвом або контрольними акціонерами; належне представлення поглядів міноритарних акціонерів та інших зацікавлених сторін під час засідань правління з незалежної від керівництва та контрольних акціонерів позиції»<sup>423</sup>.

Як зазначається в науковій літературі, уряд і міністерства Японії традиційно мали величезний вплив на розвиток промислової політики країни, але за останні роки ряд чинників цей вплив зменшив: «...по-перше, у формуванні політики почали брати участь лише кілька спеціалізованих японських міністерств на чолі з Міністерством фінансів та Міністерством міжнародної торгівлі та промисловості у зв'язку зі зростанням ролі японських корпорацій як всередині країни, так і за кордоном; по-друге, інтернаціоналізація японських корпорацій зробила їх менш залежними від японського ринку і, відповідно, менш залежними від внутрішньої промислової політики; по-третє, зростання японського ринку капіталу привело до часткової лібералізації японських фінансових ринків»<sup>424</sup>.

Нагляд за банками, страховим бізнесом та операціями з цінними паперами в Японії здійснює Агентство фінансових послуг (англ. Financial Services Agency, FSA), а забезпечення стабільності фінансової системи, реалізація грошово-кредитної політики покладені на Банк Японії<sup>425</sup>. Як вказано на офіційному

---

<sup>423</sup> Japan's Corporate Governance Code. URL: <https://www.jpix.co.jp/english/news/1020/b5b4pj0000046kxj-att/b5b4pj000004610c.pdf> (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>424</sup> Кушнірук В. С. Корпоративне управління: опорний конспект лекцій для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування». Миколаїв: МНАУ, 2015. С. 34.

<sup>425</sup> Дзюнь О. Б. Світовий досвід створення мегарегулятора на ринку фінансових послуг. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=695> (дата звернення: 06.01.2024)



вебсайті Агентства фінансових послуг Японії, останнє бере участь у фінансовому регулюванні з метою підвищення національного добробуту шляхом сталого корпоративного та економічного зростання та стабільного нарощування активів, досягаючи балансу між: стабільністю фінансової системи та забезпеченням функціонування фінансового посередництва; захистом користувачів фінансових послуг і забезпеченням зручності користування фінансовими послугами; ринковою справедливістю/прозорістю і ринковою мінливістю навіть на тлі швидких змін у фінансовому середовищі<sup>426</sup>.

В дослідженнях правил розкриття інформації в корпораціях Японії робиться висновок, що ці правила подібні до американських: «основними відомостями, які подають японські корпорації контролюючим органам, є дані про: акціонерів, котрі володіють понад 5 % акціонерного капіталу; структуру капіталу; розмір заробітної плати виконавчих директорів; виплату винагороди п'яти найбільш високооплачуваним керівникам із зазначенням їхніх імен; попередню діяльність призначуваних директорів у розрізі імен, займаних посад, відносин із компанією, володіння акціями; можливість злиття або реорганізації; передбачувані зміни й доповнення в статуті; імена осіб чи компаній, які проводили аудиторську перевірку»<sup>427</sup>. Також звертається увага на такі відмінності в процедурі розкриття інформації в Японії та США: «... розкриття фінансової інформації (у Японії кожні півроку, а в США – щоквартально); повідомлення суб'єктам про винагороду (у Японії лише керуючим і директорам, а в США – кожній особі); подання списку власників (у Японії – для десяти найбільших акціонерів, у США – акціонери з часткою акцій понад 5 %)»<sup>428</sup>.

---

<sup>426</sup> Financial Services Agency. URL: [https://www.fsa.go.jp/en/about/pamphlet\\_e.pdf](https://www.fsa.go.jp/en/about/pamphlet_e.pdf) (дата звернення: 06.01.2024)

<sup>427</sup> Полінкевич О., Лещук В. Японська модель корпоративного управління підприємницькими структурами. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 2. С. 85.

<sup>428</sup> Полінкевич О., Лещук В. Японська модель корпоративного управління підприємницькими структурами. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 2. С. 85.



Таким чином, на основі аналізу позитивних та негативних рис японської моделі корпоративного управління у співвідношенні з іншими моделями вчені виділяють такі її особливості: інсайдерська система корпоративного управління з високим впливом афілійованих банків; незначний вплив неафілійованих акціонерів на управління корпорацією; рада директорів на відміну від англо-американської моделі, становить близько 50 членів і повністю складається з виконавчих директорів, керівників відділів компаній, тобто, афілійованих осіб корпорації; вплив уряду на управління корпораціями є досить значним; існують досить жорсткі вимоги щодо розкриття корпоративної інформації; з метою обмеження активності акціонерів значна більшість корпорацій проводить загальні збори в один і той же час, що перешкоджає інституціональним інвесторам бути присутніми і голосувати в різних корпораціях; низький відсоток іноземних інвесторів<sup>429</sup>.

#### Список використаних джерел:

1. Ahmad F., Alazzam F. Comparative analysis of corporate governance models. *Economics. Finance and Management Review*. 2022. Issue 2(10). P. 56-69.

2. Cernat L. The emerging European corporate governance model: Anglo-Saxon, Continental, or still the century of diversity? *Journal of European Public Policy*. 2004. Vol. 11, Issue 1. P. 147–166.

3. Colpan A. M., Yoshikawa T., Hikino T., Miyoshi H. Japanese corporate governance: Structural change and financial performance. *Asian Business and Management*. 2007. 6, (Supplement 1). P. 89-113. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/13247149.pdf>

Comparing Shareholder and Stakeholder Models of Corporate Governance. URL: <https://idealsboard.com/comparing-shareholder-and-stakeholder-models-of-corporate-governance/> (дата звернення: 06.01.2024)

---

<sup>429</sup> Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. С. 37.



4. Demise N., Miwa Y, Nakabayashi M., Nakosh Y. Corporate Governance in Japan From the Viewpoints of Management, Accounting, and the Market. Springer. 2006. 126 p.
5. Emmerich A. O., Savitt W., Niles S.V., Abdel-Malek Y. The Corporate Governance Review: USA. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/usa>
6. Fechner M., Tipton T. Securities Regulation in Germany and the U.S. Comparative Corporate Governance and Financial Regulation. 2016. URL: [https://scholarship.law.upenn.edu/fisch\\_2016/5](https://scholarship.law.upenn.edu/fisch_2016/5)
7. Financial Services Agency. URL: [https://www.fsa.go.jp/en/about/pamphlet\\_e.pdf](https://www.fsa.go.jp/en/about/pamphlet_e.pdf)
8. German Corporate Governance Code. URL: [https://www.dcgk.de//files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627\\_German\\_Corporate\\_Governance\\_Code\\_2022.pdf](https://www.dcgk.de//files/dcgk/usercontent/en/download/code/220627_German_Corporate_Governance_Code_2022.pdf)
9. Harada M., Nakayama T., Omata Y.. The Corporate Governance Review: Japan. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/japan>
10. Japan's Corporate Governance Code. URL: <https://www.jpx.co.jp/english/news/1020/b5b4pj0000046kxj-att/b5b4pj0000046l0c.pdf>
11. Meier H. H., Meier N. C. Corporate governance: An examination of U.S. and European models. *Corporate Board: role, duties and composition*. 2013. Vol. 9, Issue 2. P. 6-11.
12. Miles L. Transplanting the Anglo American corporate governance model into asian countries: prospects and practicality. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/15236608.pdf>
13. Model. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/model> (дата звернення: 06.01.2024)
14. Moraru R-A., Ungureanu G., Şumovschi D. C. The main features of the German Corporate Governance System. Case study: BAYER AG. *Lucrări Ştiinţifice. Seria Agronomie*. 2018. Vol. 61(1). P. 227-232.



15. Nunnenkamp P. The German model of corporate governance: Basic features, critical issues, and applicability to transition economies. *Kiel Working Paper*. Kiel: Kiel Institute of World Economics (IfW), 1995. No. 713. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/855/1/19095597X.pdf>
16. Sande C. van de, Schneider S.H. The Corporate Governance Review: Germany. 2022. URL: <https://thelawreviews.co.uk/title/the-corporate-governance-review/germany>
17. Securities and Exchange Commission (SEC) Defined, How It Works. URL: <https://www.investopedia.com/terms/s/sec.asp>
18. Tüngler G. The Anglo-American Board of Directors and the German Supervisory Board - Marionettes in a Puppet Theatre of Corporate Governance or Efficient Controlling Devices? *Bond Law Review*. 2000. Vol. 12, Issue 2. P. 230-269.
19. Ungureanu M. Models and Practices of Corporate Governance Worldwide. *CES Working Papers*. Iasi: Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Centre for European Studies, 2012. Vol. 4, Issue 3a. P. 625-635.
20. Антонюк О. Сімейна модель корпоративного управління як одна з основних перешкод розвитку корпоративного управління в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. №3 (84). С. 56-60.
21. Антошко Т. Р. Інсайдерська та аутсайдерська складові сучасного корпоративного управління: системний підхід. *Економіка та держава*. 2009. № 1. С. 41-43.
22. Атаманчук З. А., Макогін З. Я. Моделі корпоративного управління: світовий досвід та проблеми формування в Україні в умовах сучасних викликів та загроз. *Економіка і організація управління*. 2022. №2 (36). С. 67-75. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/12545> (дата звернення: 06.01.2024)
23. Білашенко О. С. Концепції та моделі корпоративного управління в банках країн, що розвиваються. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць*. Суми, 2010. Т. 30. С. 344-352.

24. Велика О. Ю., Заславська К. А. Місце інсайдерської та аутсайдерської моделей корпоративного управління в економіці України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 207-212.
25. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
26. Волошко Н. О. Корпоративне управління в умовах глобалізації міжнародних економічних відносин: модель становлення та розвитку. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 54-56.
27. Денис О. Б. Аналітичні дослідження корпоративних конфліктів в англо-американській і німецькій (континентальній) моделі корпоративного управління. *Регіональна економіка*. 2014. №4 (74). С. 205-211.
28. Дзюнь О. Б. Світовий досвід створення мегарегулятора на ринку фінансових послуг. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=695>
29. Довгань Л. Є, Малик І. П., Шкробот М.В. Навчальний посібник до вивчення дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 8(7).03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня магістр (спеціаліст). К.: НТУУ «КПІ», 2016. 371 с.
30. Живко З. Б., Сватюк О. Р., Копитко М. І. Корпоративне управління в системі економічної безпеки: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 456 с.
31. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. 356 с.
32. Козаченко Н. П. Що таке модель і яка від неї користь філософу? (на прикладі моделей ідеального суспільства). *Актуальні проблеми духовності: збірник наукових праць*. Кривий Ріг, 2018. Вип. 19. С. 113–131.
33. Корпоративне право: навчальний посібник / О. В. Пушкіна та ін.; за заг. ред. С. В. Несинової. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 276 с.



34. Кульчицький І. М. Концептуалізація понять “модель” та моделювання” у наукових дослідженнях. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Інформаційні системи та мережі*. 2015. № 829. С. 273-284.

35. Кушнірук В. С. Корпоративне управління: опорний конспект лекцій для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування». Миколаїв: МНАУ, 2015. 139 с.

36. Матушкіна М. В., Снітко Є. О. Корпоративне управління. Навчальний посібник для студентів денної та заочної форм навчання другого рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» ОП «Менеджмент організацій і адміністрування». Старобільськ, 2018. 212 с.

37. Полінкевич О., Лещук В. Японська модель корпоративного управління підприємницькими структурами. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 2. С. 83-88.

38. Стеблюк Н.Ф. Конспект лекцій з дисципліни «Корпоративне управління» для студентів спеціальності 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування». Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2014. 77с.

39. Ткачук І. І. Аналіз класичних моделей корпоративного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 11. С. 69-73.

40. Харун О. А. Розвиток корпоративного управління в умовах глобалізації. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 6 (17). С. 409-415.

41. Швець Ф. Д. Корпоративне управління. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2017. 320 с.

42. Шкільняк М. М., Апостолук О. З. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Корпоративне управління» для студентів освітнього ступеню «Магістр» спеціальності «Адміністративний менеджмент». Тернопіль, 2016. 170 с.

## **Розділ 6. Майнова основа господарювання юридичних осіб корпоративного типу**

### **1. Правовий режим майна суб'єктів корпоративного права**

Поняття правового режиму майна є одним із основних в системі правового регулювання майнових відносин, і розглядається як комплексна правова категорія. Незважаючи на те, що ця категорія є досить поширеною в юридичній літературі, її зміст не розкритий в законодавстві.

Правовий режим майна не зводиться до характеристики речі як такої або її окремих особливостей чи властивостей, а характеризується через відносини, що виникають між певними особами з приводу цього майна. Тому, наприклад, правовий режим будівлі, що належить фермерському господарству, характеризується через сукупність тих прав і обов'язків, якими фермерське господарство наділяється відносно цього майна, і порядок їх здійснення.

Основу правового режиму майна суб'єктів корпоративного права становлять:

- 1) право власності;
- 2) права на чужі речі (емфітевзис та суперфіцій);
- 3) право господарського відання та право оперативного управління.

**Право власності.** Право власності є основним речовим правом у сфері корпоративних відносин. Суб'єкт корпоративного права, який на основі права власності володіє майном може, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна.

**Права на чужі речі.** Окрім права власності суб'єкти корпоративного права можуть володіти майном на основі інших речових прав. Прикладом таких прав є емфітевзис та суперфіцій,



на базі цих прав особи корпоративного типу можуть володіти і користуватися земельними ділянками. Ці речові права є обмеженими порівняно з правом власності, адже включають в себе тільки володіння і користування земельними ділянками, а розпорядження ділянкою лишається за власником. Також обмеження стосуються призначення використання: в емфітевзисі ділянка використовується тільки сільськогосподарських потреб, а у суперфіції тільки для забудови.

Емфітевзис – це право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб. І хоч дане право користування є обмеженим порівняно з правом власності, це дає можливість суб'єктам корпоративного права використовувати земельну ділянку для сільськогосподарських потреб строком до 50 років, а також отримувати плоди та доходи з цієї ділянки.

Дане право виникає на підставі договору емфітевзису між власником ділянки і користувачем, а також може бути отримане у спадок. Укладення такого типу договору є досить популярним у діяльності фермерських господарств, адже такий договір є альтернативою договору оренди землі.

Суперфіцій – це право користування чужою земельною ділянкою для забудови. Таке речове право надає можливість суб'єктам корпоративного права зводити промислові, побутові, соціально-культурні, житлові та інші споруди і будівлі на земельній ділянці. Як і у емфітевзиса, підставою виникнення такого права є укладення договору та спадкування.

Суперфіцій як речове право за своїм змістом схоже на емфітевзис, однак має суттєві відмінності щодо об'єкта та його призначення використання. Якщо об'єктом емфітевзису є ділянки сільськогосподарського призначення (наприклад, ділянки для ведення особистого селянського господарства або ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва), то об'єктом суперфіцію є ділянки для забудови (наприклад, ділянки для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд).

Варто відмітити, що такі речові права як емфітевзис та суперфіцій можуть виступати статутними внесками засновників товариств, фермерських господарств та виробничих кооперативів.



Право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності для забудови не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам (крім випадків переходу права власності на будівлі та споруди, що розміщені на такій земельній ділянці), внесено до статутного фонду, передано у заставу.<sup>430</sup>

**Право господарського відання та право оперативного управління.** Відповідно статті 136 Господарського кодексу, право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених Господарським кодексом та іншими законами<sup>431</sup>.

Власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом корпоративного права, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства.

Право господарського відання – правова форма використання майна, яка властива саме суб'єктам підприємницької діяльності (державним комерційним підприємствам та комунальним комерційним підприємствам – статті 74 та 77 Господарського кодексу України). За суб'єктами корпоративного права, не віднесеними до суб'єктів підприємництва, майно не може закріплюватися на праві господарського відання; щодо них застосовуються інші форми правового режиму майна (право оперативного управління, право користування та інші правові титули). При цьому власником майна державних підприємств залишається держава, а майно комунальних підприємств продовжує перебувати у комунальній власності, адже ще за часів римського права утвердився постулат: у однієї речі може бути лише один власник<sup>432</sup>.

---

<sup>430</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

<sup>431</sup> Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

<sup>432</sup> Підопригора О.А. Основи римського приватного права. Київ : Вища школа, 1995. С. 102-111.



Підприємство, майно якого закріплене за ним на праві господарського відання, залежить у вирішенні цілої низки питань від власника майна. Зокрема, воно не може безоплатно передавати належне йому майно іншим суб'єктам, відчужувати, передавати у заставу майнові об'єкти, які належать до основних фондів, здавати в оренду цілісні майнові комплекси структурних одиниць і підрозділів таке підприємство має право тільки за попередньою згодою органу, до сфери управління якого воно належить, і, як правило, на конкурентних засадах, якщо інше не встановлено законом. До того ж власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням і збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений орган (зокрема, через призначення на посади керівників підприємств, затвердження стратегічних, фінансових, інвестиційних та інших планів, проведення моніторингу виробничої та фінансової діяльності підприємства тощо), не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства<sup>433</sup>.

Ще більш обмеженим порівняно з правом власності та правом господарського відання є право оперативного управління майном. Відповідно до статті 137 Господарського кодексу правом оперативного управління визнається речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених Господарським кодексом та іншими законами, а також власником майна<sup>434</sup>.

Майно казенного підприємства закріплюється за ним на праві оперативного управління в обсязі, зазначеному в статуті підприємства; аналогічно на праві оперативного управління

---

<sup>433</sup> Літошенко О. С. Правовий режим майна державних і комунальних підприємств. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2020. № 1. С. 97. URL: [http://www.lsej.org.ua/1\\_2020/25.pdf](http://www.lsej.org.ua/1_2020/25.pdf).

<sup>434</sup> Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).



майно закріплюється за комунальними некомерційними підприємствами, а також за деякими іншими некомерційними суб'єктами корпоративного права.

Зміст правомочностей суб'єкта права оперативного управління істотно вужчий, ніж у випадку права господарського відання. Власник майна, закріпленого на праві оперативного управління за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням і збереженням такого майна безпосередньо або через уповноважений ним орган. Проте межі управління майном з боку власника значно ширші – власник, наділяючи підприємство майном, визначає межі прав із використання цього майна і встановлює певну сукупність майнових повноважень підприємству. Щодо наданого йому майна підприємство діє самостійно, але власник має право вилучати у суб'єкта господарювання надлишкове майно, а також майно, яке не використовується у господарській діяльності або використовується не за призначенням<sup>435</sup>.

З цього можна зробити висновок, що суб'єкти права оперативного управління володіють, користуються та розпоряджаються належним їх майном лише згідно з його призначенням і відповідно до мети фінансування з боку власника. Найбільші обмеження стосуються розпорядження майном, адже у суб'єкта немає права продати, обміняти чи здійснити інші подібні дії без згоди власника – держави чи територіальної громади в особі уповноважених органів.

Отже, правовий режим майна суб'єктів корпоративного права є комплексною категорією, що являє собою встановлені законодавством права і обов'язки, якими особа корпоративного типу наділяється відносно свого майна. Основу правового режиму майна суб'єктів корпоративного права становлять: право власності, емфітевзис, суперфіцій, право господарського відання та право оперативного управління.

---

<sup>435</sup> Щербина В.С. Господарське право: підручник. 6-те вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 215.



## 2. Статутний капітал суб'єктів корпоративного права

Цивільний кодекс визначає капітал акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю статутним, а капітал повних і командитних товариств – складеним. За виробничими кооперативами, фермерськими господарствами та підприємствами закріплено категорію статутного капіталу. За своїм змістом поняття статутного та складеного капіталу є однаковими, і різницю між ними законодавець ні в Цивільному кодексі ні в інших актах не встановив.

Термін статутний капітал вказує на назву установчого документу, в якому зазначається його розмір – статуту, отже – не є прийнятним для повного товариства, де установчим документом є засновницький договір та командитного товариства, де установчим документом може бути або засновницький договір або меморандум (по суті, саме некоректність застосування терміну «статутний капітал» до повних та командитних товариств і стала основною причиною введення до законодавства терміну «складений капітал»).

Поняття складеного капіталу у законодавстві не визначається, натомість в законодавстві розкривається поняття статутного капіталу акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Стаття 2 Закону України «Про акціонерні товариства» встановлює, що статутний капітал – це капітал акціонерного товариства, що утворюється з суми номінальної вартості всіх розміщених акцій такого товариства<sup>437</sup>. Відповідно статті 12 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», статутний капітал – це капітал товариства, що складається

---

<sup>436</sup> Смітюх А. В. Щодо впровадження категорій корпоративного капіталу та оголошеного корпоративного капіталу господарських товариств до корпоративного права. Правова держава. 2014. № 17. С. 46. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav\\_2014\\_17\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2014_17_10)

<sup>437</sup> Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).



з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України<sup>438</sup>.

З цього можна зробити висновок, що статутний капітал є закріплений в установчих документах грошовий еквівалент майна, яке повинне бути передане особі корпоративного типу у власність (повне господарське відання, оперативне управління, постійне користування) у вигляді внесків для забезпечення його підприємницької діяльності та як сплата його учасниками отримуваних ними майнових прав.

**Складений (статутний) капітал повного та командитного товариств.** Складений капітал повного та командитного товариства немає вимог щодо мінімального розміру, і визначається в засновницькому договорі. В договорі вказується розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі; розмір, склад та строки внесення ними вкладів.

В командитному товаристві складений капітал формується за рахунок внесків повних учасників та вкладників товариства. Сукупний розмір вкладів вкладників не повинен перевищувати п'ятдесяти відсотків складеного капіталу повного товариства. Складений капітал підлягає сплаті учасниками командитного товариства протягом першого року з дня державної реєстрації товариства.

**Статутний капітал акціонерних товариств.** Формування та розпорядження капіталом акціонерним товариством врегульовано розділом III Закону України «Про акціонерні товариства». Відповідно статті 16 цього закону мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 200 розмірів мінімальної заробітної плати, виходячи із розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день створення (реєстрації) акціонерного товариства. Якщо чисті активи акціонерного товариства, за даними останньої річної фінансової звітності, становлять менше 50 відсотків розміру зареєстрованого статутного капіталу або знизилися більш як

---

<sup>438</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).





на 50 відсотків порівняно з тим самим показником станом на кінець попереднього року, наглядова рада або рада директорів товариства протягом трьох місяців з дати затвердження такої фінансової звітності зобов'язана здійснити всі дії, пов'язані з підготовкою і проведенням загальних зборів, до порядку денного яких включаються питання про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства, про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства, а також про розгляд звіту виконавчого органу за наслідками зменшення власного капіталу товариства та затвердження заходів за результатами розгляду зазначеного звіту<sup>439</sup>.

Порядок збільшення (зменшення) розміру статутного капіталу акціонерного товариства встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Статутом акціонерного товариства може бути передбачено створення спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Порядок формування та використання такого фонду встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Акціонерним товариством можуть створюватися інші додаткові та спеціальні фонди. Акціонери товариства можуть робити додаткові внески до додаткового капіталу та спеціальних фондів товариства без зміни кількості належних їм акцій та їх номінальної вартості.

Згідно статті 17 Закону України «Про акціонерні товариства» розмір статутного капіталу акціонерного товариства збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або додаткової емісії акцій існуючої номінальної вартості. Рішення про збільшення розміру статутного капіталу та внесення відповідних змін до статуту акціонерного товариства приймається загальними зборами<sup>440</sup>.

---

<sup>439</sup> Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>440</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

Також Законом України «Про акціонерні товариства» передбачена можливість консолідації акцій. Акціонерне товариство має право здійснити консолідацію всіх розміщених ним акцій, внаслідок чого дві або більше акцій конвертуються в одну нову акцію того самого типу і класу. Обов'язковою умовою консолідації є обмін акцій старої номінальної вартості на цілу кількість акцій нової номінальної вартості для кожного акціонера. Також передбачена можливість дроблення всіх розміщених акцій, внаслідок чого одна акція конвертується у дві або більше акцій того самого типу і класу. Обов'язковою умовою дроблення є обмін акцій старої номінальної вартості на цілу кількість акцій нової номінальної вартості для кожного акціонера. Консолідація та дроблення акцій не повинні призводити до зміни розміру статутного капіталу акціонерного товариства<sup>441</sup>.

**Статутний капітал товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю.** Відповідно статті 12 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України. Розмір частки учасника товариства у статутному капіталі товариства може додатково визначатися у відсотках. Розмір частки учасника товариства у відсотках повинен відповідати співвідношенню номінальної вартості його частки та статутного капіталу товариства. Статутом товариства можуть бути передбачені обмеження щодо зміни співвідношення часток учасників. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства<sup>442</sup>.

---

<sup>441</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

<sup>442</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).



Також цим законом допускається збільшення статутного капіталу товариства. Воно допускається лише після внесення всіма учасниками товариства своїх вкладів у повному обсязі. При збільшенні статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів номінальна вартість частки учасника товариства може бути збільшена на суму, що дорівнює або менша за вартість додаткового вкладу такого учасника. Учасники товариства також можуть збільшити статутний капітал товариства без додаткових вкладів за рахунок нерозподіленого прибутку товариства.

**Статутний капітал виробничих кооперативів.** Відповідно статті 20 Закону України «Про кооперацію» для забезпечення статутної діяльності кооператив у порядку, передбаченому його статутом, формує пайовий, резервний, неподільний та спеціальний фонди<sup>443</sup>.

Пайовий фонд – майно кооперативу, що формується за рахунок паїв (у тому числі додаткових) членів та асоційованих членів кооперативу.

Неподільний фонд створюється в обов'язковому порядку і формується за рахунок вступних внесків та відрахувань від доходу кооперативу. Цей фонд не може бути розподілений між членами кооперативу, крім випадків, передбачених законом. Порядок відрахувань до неподільного фонду частини доходу визначається статутом кооперативу.

Резервний фонд створюється за рахунок відрахувань від доходу кооперативу, перерозподілу неподільного фонду, пожертвувань, безповоротної фінансової допомоги та за рахунок інших не заборонених законом надходжень для покриття можливих втрат (збитків).

Спеціальний фонд створюється за рахунок цільових внесків членів кооперативу та інших передбачених законом надходжень для забезпечення його статутної діяльності і використовується за рішенням органів управління кооперативу.

Згідно статті 21 Закону України «Про кооперацію» пай кожного члена кооперативу формується за рахунок разового

---

<sup>443</sup> Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

внеску або часток протягом певного періоду. Майнові внески оцінюються у грошовій формі.

Розмір паю члена кооперативу залежить від фактичного його внеску до пайового фонду. Паї, в тому числі резервного і спеціального фондів, є персоніфікованими і у сумі визначають загальну частку кожного члена кооперативу у майні кооперативу.

У разі виходу або виключення з кооперативу фізична чи юридична особа має право на одержання своєї загальної частки натурою, грошми або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки – у натурі. Строк та інші умови одержання членом кооперативу своєї загальної частки встановлюються статутом кооперативу, при цьому строк одержання зазначеної частки не може перевищувати двох років, а відлік його розпочинається з 1 січня року, що настає з моменту виходу або виключення з кооперативу<sup>444</sup>.

**Статутний капітал фермерських господарств.** Відповідно статті 20 Закону України «Про фермерське господарство» у власності фермерського господарства може перебувати будь-яке майно, в тому числі земельні ділянки, житлові будинки, господарські будівлі і споруди, засоби виробництва тощо, яке необхідне для ведення товарного сільськогосподарського виробництва і набуття якого у власність не заборонено законом<sup>445</sup>.

Член фермерського господарства має право на отримання частки майна фермерського господарства при його ліквідації або у разі припинення членства у фермерському господарстві. Розмір частки та порядок її отримання визначаються Статутом фермерського господарства.

Отже, статутним (складеним) капіталом є закріплений в установчих документах грошовий еквівалент майна, яке передається особі корпоративного типу у власність чи постійне користування у вигляді внесків або набувається в ході

---

<sup>444</sup> Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

<sup>445</sup> Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>



діяльності суб'єкта. У кожного суб'єкта корпоративного права законодавством встановлені особливі підстави набуття та управління статутним капіталом, також може відрізнятися структура капіталу.

### **3. Джерела формування майна суб'єктів корпоративного права**

**Майно виробничих кооперативів.** Відповідно до статті 19 Закону України «Про кооперацію» джерелами формування майна кооперативу є:

- вступні, членські та цільові внески його членів, паї та додаткові паї;
- майно, добровільно передане кооперативу його членами;
- кошти, що надходять від провадження господарської діяльності;
- кошти, що надходять від створених кооперативом підприємств, установ, організацій;
- грошові та майнові пожертвування, благодійні внески, гранти, безоплатна технічна допомога юридичних і фізичних осіб, у тому числі іноземних;
- інші надходження, не заборонені законодавством<sup>446</sup>.

Кооператив є власником будівель, споруд, грошових та майнових внесків його членів, виготовленої продукції, доходів, одержаних від її реалізації та провадження іншої передбаченої статутом діяльності, а також іншого майна, придбаного на підставах, не заборонених законом.

Володіння, користування та розпорядження майном кооперативу здійснюють органи управління кооперативу відповідно до їх компетенції, визначеної статутом кооперативу.

**Майно фермерського господарства.** Згідно статті 19 Закону України «Про фермерське господарство» до складу майна фермерського господарства (складеного капіталу) можуть входити: будівлі, споруди, облаштування, матеріальні цінності,

---

<sup>446</sup> Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 03.08.2023).



цінні папери, продукція, вироблена господарством в результаті господарської діяльності, одержані доходи, інше майно, набуте на підставах, що не заборонені законом, право користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права (в тому числі на інтелектуальну власність), грошові кошти, які передаються членами фермерського господарства до його складеного капіталу<sup>447</sup>.

**Майно товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю.** Статутний капітал товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю формуються за рахунок вкладів учасників. Вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом. Товариство не може надавати позику для оплати вкладу учасника або поруку за позиками, кредитами, наданими третьою особою для оплати його вкладу. Вклад у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку, що затверджується одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. При створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства.

Також формування майна цих товариств можливе за рахунок збільшення статутного капіталу товариства. Учасники товариства можуть збільшити статутний капітал товариства за рахунок додаткових вкладів учасників та третіх осіб за рішенням загальних зборів учасників. Кожний учасник має переважне право зробити додатковий вклад у межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки у статутному капіталі. Треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права в межах різниці між сумою збільшення статутного капіталу та сумою внесених учасниками додаткових вкладів, лише якщо це

---

<sup>447</sup> Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>



передбачено рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів<sup>448</sup>.

У рішенні загальних зборів учасників товариства про залучення додаткових вкладів визначаються загальна сума збільшення статутного капіталу товариства, коефіцієнт відношення суми збільшення до розміру частки кожного учасника у статутному капіталі та запланований розмір статутного капіталу.

Також ці товариства можуть набувати майно в ході своєї діяльності шляхом отримання плодів та доходів, виробництва та переробки продукції, а також в результаті укладення цивільно-правових угод.

**Майно повного та командитного товариства.** Як було вказано в попередньому підрозділі, законами не встановлюються вимоги до мінімального розміру капіталу повного та командитного товариства. Це обумовлюється насамперед тим, що кредитоспроможність товариств базується не тільки на майні товариства, а й на сумі всього майна, що належить кожному із учасників повного чи командитного товариства. Але для здійснення фінансово-господарської діяльності товариством, з метою досягнення цілей свого створення, товариству потрібна певна матеріальна база, яка і створюється за допомогою внесків його учасників.

Стосовно складу складеного капіталу повного товариства, то він може бути різним за своїм змістом: майно (речі), гроші, цінні папери, майнові права тощо. Розмір та порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі та розмір, склад та строки внесення ними вкладів – визначаються самостійно учасниками товариства на свій розсуд і зазначаються в обов'язковому порядку в засновницькому договорі, який підписується всіма учасниками.

Як і товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю, повні і командитні товариства можуть отримувати майно при укладенні договорів та в результаті своєї підприємницької діяльності.

---

<sup>448</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).



**Майно акціонерних товариств.** До основних юридичних підстав формування майна акціонерного товариства можна віднести:

- добровільне об'єднання майна засновників і учасників для створення і діяльності товариства;
- отримання майна як правонаступник в разі заснування, злиття, поділу, виділу чи перетворення підприємницького товариства (підприємницьких товариств), державного (державних), комунального (комунальних) та інших підприємств в акціонерне товариство.

Також акціонерне товариство отримує майно в ході своєї підприємницької діяльності, шляхом отримання прибутку, укладення договорів купівлі-продажу, позики, емфітевзису та інших.

Отже, джерелами формування майна суб'єктів корпоративного права можуть бути:

- 1) внески засновників;
- 2) продукція, плоди та доходи отримані в ході підприємницької діяльності суб'єкта;
- 3) дотації з місцевого чи державного бюджетів;
- 4) майно отримане в результаті цивільно-правових договорів;
- 5) грошові кошти отримані за кредитними договорами, грошові кошти та речі визначені родовими ознаками отримані за договорами позики;
- 6) кошти отримані за додатковими вкладками при збільшенні статутного капіталу товариств.

### **Список використаних джерел**

1. Підпригора О.А. Основи римського приватного права. Київ : Вища школа, 1995. 264 с.
2. Літошенко О. С. Правовий режим майна державних і комунальних підприємств. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2020. № 1. С. 96-99. URL: [http://www.lsej.org.ua/1\\_2020/25.pdf](http://www.lsej.org.ua/1_2020/25.pdf).
3. Щербина В.С. Господарське право: підручник. 6-те вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 640 с.





4. Смітюх А. В. Щодо впровадження категорій корпоративного капіталу та оголошеного корпоративного капіталу господарських товариств до корпоративного права. Правова держава. 2014. № 17. С. 45-49. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav\\_2014\\_17\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2014_17_10)

5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

7. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

8. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

9. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

10. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

## **Розділ 7. Правові механізми здійснення корпоративних прав та виконання обов'язків**

### **1. Поняття, зміст, ознаки та види корпоративних прав та обов'язків**

В умовах становлення ринкової економіки в Україні корпоративні правовідносини перебувають у постійному розвитку, динаміка якого є надзвичайно високою. Створення господарських товариств «не лише відродило забуті в епоху Радянського Союзу корпоративні відносини, а й надало їм нового забарвлення, зумовленого як прогресивними змінами в світовому розвитку корпоративних відносин і відповідного законодавства, так і специфікою корпоративних відносин за участю держави»<sup>449</sup>. Як наслідок ці процеси призвели до прийняття цілого ряду Законів України: «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про холдингові компанії в Україні», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про управління об'єктами державної власності» та інших нормативно-правових актів, які в тій чи іншій мірі врегульовують корпоративні відносини.

Зміст корпоративних відносин як будь якого виду правовідносин становлять корпоративні права та обов'язки. В окремих законодавчих актах (наприклад, в Законі України «Про акціонерні товариства»), поряд з терміном «корпоративні права» вживаються терміни «право на участь у товаристві» та «права учасника господарського товариства». Так само як і «корпоративні права» ці категорії є легальними категоріями позитивного права, а отже, «їх доцільно розглядати в єдиному контексті, як категорії, що мають певний сенс і взаємно доповнюють одна одну, а не конкурують між собою»<sup>450</sup>.

---

<sup>449</sup> Щербина В. Галузева належність корпоративних відносин і проблеми їх законодавчого регулювання. Право України. 2021. №6. С.15.

<sup>450</sup> Смітюх А.В. Щодо співвідношення категорій «право на участь в товаристві», «права учасника господарського товариства», «корпоративні права». Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2014. Т.1, вип. 1. С.150. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu\\_2014\\_1\\_1\\_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2014_1_1_20)



Відмінність категорії корпоративних прав від категорії прав учасника господарського товариства в тому, що права учасника – це абстрактна правомочність будь-якого учасника будь-якого господарського товариства, незалежно від розміру його частки, тоді як корпоративні права – це права, що виникають з володіння часткою певного розміру (певною кількістю акцій) у статутному капіталі (майні) конкретної господарської організації, ці права є різними за обсягом у різних учасників (акціонерів) і відображають ступінь корпоративного контролю даного учасника (акціонера) над даною господарською організацією<sup>451</sup>.

Перш за все звернемося до законодавчих визначень поняття «корпоративні права». Так, Цивільний кодекс України визначає, що «права учасників юридичних осіб (корпоративні права) – це сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства. Корпоративні права набуваються особою з моменту набуття права власності на частку (акцію, пай або інший об'єкт цивільних прав, що засвідчує участь особи в юридичній особі) у статутному капіталі юридичної особи»<sup>452</sup>.

В Податковому кодексі України корпоративні права тлумачаться як «права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами»<sup>453</sup>. Майже аналогічне визначення містилося у ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України, проте ця стаття була виключена з кодексу на підставі Закону № 2465-IX від 27.07.2022 року. А ось в Законі України «Про режим іноземного інвестування» корпоративні права визначаються виключно як «право власності на частку

---

<sup>451</sup> Там само. С.151.

<sup>452</sup> Цивільний кодекс України від 16.01.2023 року. – ст. 96<sup>1</sup>. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/#Text>

<sup>453</sup> Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року. – п. 14.1.90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>



(пай) у статутному капіталі юридичної особи, створеної відповідно до законодавства України або законодавства інших країн»<sup>454</sup>.

У вказаних нормативних актах термін «корпоративні права» вжито у множині, що означає їх певну визначену кількість, а не одне суб'єктивне право. Таким чином, за змістом цих законодавчих актів «корпоративні права є не одним правом, а встановленою кількістю окремих прав осіб, частки (кількість акцій) яких визначені у статутному капіталі юридичної особи. Це означає, що законодавець керується теорією «множинності корпоративних прав», за якою корпоративні права становлять певну систему окремих суб'єктивних прав, а не одне (цілісне) право учасника, що охоплює сукупність різних правомочностей чи повноважень»<sup>455</sup>.

В доктрині корпоративного права корпоративні права визначаються в основному як «сукупність суб'єктивних майнових та немайнових прав, якими наділяється особа через володіння часткою в статутному капіталі, акціями або правом на пай та які включають у себе право на участь в управлінні юридичною особою корпоративного типу, право на інформацію про її діяльність, право на отримання частини прибутку (дивідендів), а також частини активів у разі ліквідації юридичної особи, та інші права, передбачені законом та статутними документами товариства»<sup>456</sup>.

З'ясування юридичної природи корпоративних прав неможливе без розкриття їх ознак. Так, на підставі аналізу законодавчих положень можна виділити наступні ознаки корпоративних прав: «1) корпоративні права належать лише особам, частка яких визначається у статутному капіталі юридичної особи (вказані права є корпоративними не лише тому,

---

<sup>454</sup> Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. – Ст.2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>

<sup>455</sup> Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С.35.

<sup>456</sup> Марущак Я.С. Корпоративні права та обов'язки за законодавством України та Європейського Союзу. Автореферат дис... к.ю.н. Одеса: Національного університету «Одеська юридична академія», 2018. С.5.



що належать таким особам, а тому, що їх зміст пов'язаний із майновою участю у статутному капіталі); 2) корпоративні права виникають лише щодо підприємницької юридичної особи (корпоративного товариства); 3) корпоративні права мають складну структуру: включають у себе права немайнового та майнового характеру; 4) здійснення корпоративних прав пов'язане із майновою участю у статутному капіталі підприємницької юридичної особи; 5) корпоративні права можуть бути передбачені законом і локальними правовими актами підприємницької юридичної особи (корпоративного товариства); 6) належність особі корпоративних прав не вважається заняттям нею підприємницькою діяльністю; 7) законом можуть бути встановлені межі для певних категорій осіб щодо належності їм та/або здійснення ними корпоративних прав»<sup>457</sup>. Вище вказані ознаки слугують опорними точками для визначення поняття «корпоративні права», та розкривають усю складність та багатогранність цього правового явища.

Серед перелічених ознак особливу увагу звернемо на те, що розмір частки у статутному капіталі юридичної особи здійснює реальний вплив на подальше здійснення особою інших її корпоративних прав. Саме тому, корпоративні права існують лише у підприємницьких товариствах, адже саме в них учасникам безумовно (обов'язково) належить право на виплату дивідендів. Це право є тим «суб'єктивним правом, заради здійснення якого учасники цивільних відносин беруть участь у діяльності господарського товариства»<sup>458</sup>. Головною ознакою корпоративних прав є те, що «їх здійснення спрямоване на задоволення майнових інтересів та отримання майнових благ учасниками корпоративних правовідносин»<sup>459</sup>. Отож з наведеного логічним є висновок про те, що ті права учасників юридичних осіб, які не

---

<sup>457</sup> Харитонова О.І., Галупова Л.І. Корпоративне право: навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання). Одеса: Фенікс, 2019. С.40.

<sup>458</sup> Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С.54.

<sup>459</sup> Шевчук О., Бобер С. Корпоративні права учасника господарського товариства: проблеми правової регламентації. Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 4 (16). С.189.

передбачають можливості отримання ними доходу, а саме, дивідендів, не можуть бути віднесені до корпоративних, адже всім без винятку суб'єкти корпоративних прав повинно бути наділені правом на виплату дивідендів.

Аналіз наукових джерел з корпоративного права дозволив прийти до висновку про те, що існує дві концепції стосовно розуміння змісту корпоративних прав. Першою є концепція «цілісного (єдиного) корпоративного права», а другою – концепція «множинності окремих корпоративних прав».

Представники концепції «цілісності (єдності) корпоративного права» переконані в тому, що учасникам (акціонерам) належить одне (єдине) корпоративне право, яке «складається із дрібних елементарних частинок – правомочностей, якими слід визнати правомочність на участь в управлінні товариством, правомочність на отримання інформації, правомочність на отримання дивідендів, правомочність на отримання ліквідаційної квоти, у випадку припинення діяльності товариства, інші правомочності передбачені законодавством, статутом або ж договором між учасниками»<sup>460</sup>. З такою позицією погодитися складно, оскільки в такій інтерпретації змісту корпоративного права правомочності суб'єктів корпоративних відносин складатимуться із власної сукупності юридичних можливостей, тобто субправомочностей. Наприклад, якщо говорити про участь в управлінні товариством, то «така правомочність складатиметься з таких елементів: 1) правомочність скликати загальні збори; 2) правомочність голосувати особисто чи через представника; 3) правомочність вносити питання на розгляд загальних зборів; 4) правомочність бути обраним до органів управління товариства»<sup>461</sup>.

В свою чергу прихильники концепції «множинності окремих корпоративних прав» вважають, що в учасників (акціонерів) господарських товариств виникає не одне (єдине) суб'єктивне право,

---

<sup>460</sup> Корпоративне право України: підручник / В.В.Луць, В.А.Васильєва, О.Р.Кібенко, І.В.Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В.В.Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2010. С.160.

<sup>461</sup> Смірнов Г. Корпоративні права: поняття та правова природа. Підприємство, господарство і право. 2020. №2. С.65.



яке охоплює певні правомочності, а визначена законом кількість різноманітних (множинних) корпоративних прав. Такі вчені обґрунтовують множинність корпоративних прав тим, що «участь у товаристві може бути майновою, особистою і змішаною»<sup>462</sup>. Вони переконані в тому, що «варто вести мову про корпоративні права та окремі їх види, а не про корпоративне право, що включає різні правомочності»<sup>463</sup>.

Стосовно співвідношення вище вказаних концепцій зазначимо, що відповідно до змісту приписів ст.96<sup>1</sup> Цивільного кодексу України, «корпоративні права є не одним правом, а встановленою кількістю окремих прав осіб, частки (кількість акцій) яких визначені у статутному капіталі юридичної особи. Це означає, що законодавець керується теорією «множинності корпоративних прав», за якою корпоративні права становлять певну систему окремих суб'єктивних прав, а не одне (цілісне) право учасника, що охоплює сукупність різних правомочностей чи повноважень»<sup>464</sup>.

Найпоширенішим способом класифікації корпоративних прав є їх поділ за об'єктом, відповідно до чого розрізняють два види корпоративних прав: немайнові (їх ще іменують організаційні) та майнові. «Корпоративні права – це поєднання майнових (право на отримання певної частки прибутку (дивідендів) юридичної особи та активів у разі її ліквідації) і немайнових прав (право на участь в управлінні нею)»<sup>465</sup>. Подібне визначення підтверджується тим, що «правова природа корпоративних прав не дозволяє стверджувати про їх виключно майновий або виключно немайновий характер, бо насправді право участі саме собою без майнових прав існувати і

---

<sup>462</sup> Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах. Львів: Край, 2009. С. 46-47; Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ: Істина, 2005. С. 259.

<sup>463</sup> Корпоративне право: підручник / Ю.О.Гладь, В.М.Мартин, Ю.Я.Самагальська та ін.; за заг. ред. проф. О.Я.Яворської. Дрогобич: Коло, 2020. С.133.

<sup>464</sup> Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С.35.

<sup>465</sup> Спасибо-Фатєєва І. Поняття майна, майнових та корпоративних прав як об'єктів права власності. Українське комерційне право. 2004. № 5. С.11.



реалізовуватися не може. Так само і майнові права учасника товариства – ніщо без права участі. Виникає симбіоз майнових та немайнових прав»<sup>466</sup>.

До немайнових корпоративних прав належать: 1) право визначити мету, завдання, предмет діяльності та організаційно-правову форму корпоративного підприємства, його структуру, склад й компетенцію органів управління та порядок прийняття ними рішень; 2) право учасників на управління справами корпоративного підприємства, а саме: вносити пропозиції до порядку денного; брати участь у голосуванні; бути обраним в органи управління; визначити основні напрями діяльності та приймати рішення про реорганізацію чи припинення корпоративного підприємства; брати участь у розгляді та вирішенні інших питань, що стосуються функціонування корпоративного підприємства; 3) право на отримання інформації про діяльність корпоративного підприємства; 4) право на вихід із корпоративного підприємства<sup>467</sup>.

Немайнові корпоративні права слід відмежовувати від особистих немайнових прав особи, які врегульовані книгою другою Цивільного кодексу України, адже термін «немайнові права» (саме корпоративні немайнові права) та термін «особисті немайнові права особи» не є тотожними. В даному аспекті слід пригадати пануючий в науці цивільного права поділ немайнових прав на два види: 1) немайнові права, які тісно не пов'язані з особою (якраз до даного виду й належать корпоративні немайнові права); 2) немайнові права, які тісно пов'язані з особою і є невіддільними від неї (особисті немайнові права).

Згідно ст. 269 Цивільного кодексу України «особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту. Особисті немайнові права тісно пов'язані з фізичною особою.

---

<sup>466</sup> Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В.Л.Яроцький, В.І.Борисова, І.В.Спасибо-Фатєєва, І.В.Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В.Л.Яроцького. Х.: Юрайт, 2013. С.80.

<sup>467</sup> Колосов Р. Наукові узагальнення щодо класифікації корпоративних прав. Підприємство, господарство і право. 2021. №6. С.30.





Фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав»<sup>468</sup>. Водночас у сфері корпоративних правовідносин говорити про невідчужуваність немайнових прав не можна, оскільки вони (права) підлягають переходу від їх одних суб'єктів до інших. Так, до прикладу, відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» «акціонери товариства можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів товариства»<sup>469</sup>. Не може характеризуватися як невіддільне від особи й корпоративне право участі у товаристві<sup>470</sup>. Таке право може бути передане однією особою іншій не тільки за договором, але навіть на підставі одностороннього правочину. Зокрема, «у разі смерті учасника об'єктом спадкування може бути: 1) частка в статутному капіталі; 2) право участі в товаристві, якщо це прямо передбачено в статуті (ст. 1219 ЦК України). Отже, можуть бути випадки, коли спадкується лише частка, і коли частка спадкується разом із правом участі у товаристві. Внаслідок спадкування корпоративні права можуть виникати в повному (і щодо частки, і щодо права участі) або неповному складі (лише щодо частки в статутному капіталі)»<sup>471</sup>.

Відмежування немайнових корпоративних прав від особистих немайнових прав має досить важливе практичне значення, а саме з позиції застосування позовної давності. В статті 268 Цивільного кодексу України вказано, що позовна давність не поширюється на вимоги, що випливають із порушення особистих немайнових прав. Але оскільки корпоративні права не належать до особистих немайнових, а є «іншими немайними правами, які

---

<sup>468</sup> Цивільний кодекс України від 16.01.2023 року. – ст. 269. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/#Text>

<sup>469</sup> Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року. – Ст.8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>

<sup>470</sup> Сліпченко С. О. Щодо можливості передачі права участі у товаристві. Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин (21–22 вересня 2012 р., м. Івано-Франківськ): Всеукраїнська науково-практична конференція: зб. наук. праць. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. С.62.

<sup>471</sup> Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах. Львів: Край, 2009. С. 351-352.



тісно не пов'язані з особою, треба зробити висновок, що до захисту немайнових корпоративних прав доцільно застосовувати загальні положення про позовну давність»<sup>472</sup>.

В свою чергу майнове право учасника господарського товариства (майнове корпоративне право) – це безумовно право на частку в статутному капіталі, яке може бути реалізоване учасником на власний розсуд, проте з дотриманням вимог чинного законодавства та установчих документів господарського товариства, з яким учасник перебуває в корпоративних правовідносинах. Майнові корпоративні права виражаються також у можливості продажу майнового права, його дарування або відчуження в інший спосіб, а також можливості передати право в заставу або передати в спадщину (за заповітом). Самостійно здійснюється й право учасника вимагати проведення з ним розрахунків у зв'язку з виходом із господарського товариства, адже учасник товариства сам вирішує, чи припиняти йому свої відносини з товариством, тобто його вихід являє собою односторонній правочин.

Реалізація інших корпоративних майнових прав з власної волі учасника не допускається, оскільки вони тісно пов'язані з комплексом прав, які належать як йому, так і всім іншим учасникам. Так, до прикладу, «право на дивіденди учасник господарського товариства може реалізувати лише тоді, коли буде прийнято рішення загальними зборами учасників про їх нарахування, в тому числі про їх розмір та про строки виплати»<sup>473</sup>.

Особливу категорію корпоративних прав становлять так звані переважні права, які наділяють учасників корпорації можливістю отримати першочергово стосовно інших учасників або інших осіб відповідні майнові блага, що впливають із факту участі у товаристві.

---

<sup>472</sup> Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С.67.

<sup>473</sup> Харитонova О.І., Галупова Л.І. Корпоративне право: навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання). Одеса: Фенікс, 2019. С.42.



Комплексний аналіз вітчизняного корпоративного законодавства, а також доктрини цивільного і корпоративного права дозволяє виділити наступний перелік переважних прав учасників: «право акціонера – власника простих акцій придбавати розмішувани товариством прості акції та інші цінні папери, які можуть бути конвертовані в акції, пропорційно до частки належних йому простих акцій у загальній кількості простих акцій» (ч. 1 ст. 31 Закону України «Про акціонерні товариства»); «право акціонера – власника привілейованих акцій придбавати розмішувани товариством привілейовані акції цього або іншого класу, якщо акції такого класу надають їх власникам перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, та інші цінні папери, які можуть бути конвертовані в акції цього класу, пропорційно до частки належних акціонеру привілейованих акцій певного класу у загальній кількості привілейованих акцій цього класу» (ч. 1 ст. 31 Закону України «Про акціонерні товариства»); право купівлі акцій публічного акціонерного товариства у разі їх додаткової емісії (ч. 1 ст. 27 Закону України «Про акціонерні товариства»); право купівлі частки в майні командитного товариства (п. 3 ст. 137, ч. 2 ч. 139 Цивільного кодексу України); право на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі (ст. 20 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»)<sup>474</sup>.

Критерієм поділу корпоративних прав може слугувати також співвідношення між розміром частки, який належить певному учаснику (акціонеру), та обсягом його суб'єктивних прав. Так, з урахуванням розміру частки у статутному капіталі, який належить учаснику, його корпоративні права можна поділити на два види: 1) звичайні (ординарні) корпоративні права, які належать кожному (будь-якому) учаснику (акціонеру); 2) виняткові (ексклюзивні) корпоративні права, які належать лише певним учасникам (акціонерам) із необхідним (достатнім)

---

<sup>474</sup> Ватрас В.А. Права та обов'язки учасників господарського товариства: до питання про зміст та правову природу. Правовий часопис Донбасу. 2022. №4(81) ч.2. С.9.



відсотком частки (акцій), визначеним (встановленим) законом, наприклад, 5, 10, 95 % тощо<sup>475</sup>.

Ординарними корпоративними правами наділені усі учасники (акціонери) товариства, без врахування розміру їх частки (кількості акцій), у статутному капіталі товариства. Окрім цього дані права здійснюються індивідуально, тобто без участі інших учасників (акціонерів).

Натомість виняткові корпоративні права можуть належати тільки тим учасникам (акціонерам), які мають необхідний, встановлений законом відсоток частки (акцій). Здійснення виняткових корпоративних прав можливе як власними (індивідуальними) діями учасника, так і шляхом об'єднання власних дії з діями інших учасників (акціонерів) щоб досягти необхідного, встановленого законом розміру частки (кількості акцій).

Отже, майновими корпоративними правами слід визнати наступні можливості: 1) право брати участь у формуванні статутного капіталу корпоративного підприємства; 2) право на отримання прибутку корпоративного підприємства у тому числі шляхом отримання дивідендів; 3) право вільно розпоряджатися корпоративними правами та отримувати від цього майнову вигоду; 4) право на виділ частки в майні у разі виходу або виключення учасника з корпоративного підприємства; 5) право на отримання коштів чи частини майна, що залишилися після розрахунків з усіма кредиторами у разі ліквідації корпоративного підприємства<sup>476</sup>.

Зміст корпоративних правовідносин окрім прав становлять безумовно й корпоративні обов'язки. Під корпоративним обов'язком слід розуміти «забезпечену корпоративним законодавством чи внутрішньо корпоративними нормами міру належної поведінки суб'єкта відповідних правовідносин при набутті чи реалізації ним корпоративних прав, встановлених

---

<sup>475</sup> Цікало В.І. Засада пропорційності здійснення переважного права учасників товариства на придбання частки (її частини) іншого учасника. *Juris europensis scientia*. 2023. Випуск 1. С.43.

<sup>476</sup> Колосов Р. Наукові узагальнення щодо класифікації корпоративних прав. Підприємство, господарство і право. 2021. №6. С.30.



цими актами»<sup>477</sup>. Корпоративний обов'язок можна також визначити як «обумовлену вимогами закону та локальних нормативно-правових актів міру належної поведінки особи, частка якої визначена у статутному капіталі юридичної особи корпоративного типу. Невиконання або неналежне виконання корпоративних обов'язків учасником товариства має наслідком застосування до нього за рішенням органів управління відповідних заходів корпоративної відповідальності, які можуть встановлюватися законом або установчими документами товариства»<sup>478</sup>.

Корпоративні обов'язки можуть бути активного та пасивного характеру. Обов'язки активного характеру спонукають зобов'язаного учасника діяти в інтересах інших (всіх) учасників корпоративних відносин, оскільки вони забезпечуються можливістю настання негативних наслідків в разі невиконання корпоративного обов'язку. В свою чергу корпоративний обов'язок пасивного характеру виконує попереджувальну функцію, шляхом встановлення законом чи локальним актом заборони щодо вчинення учасниками певних дій<sup>479</sup>. Так, до прикладу, «учасник повного товариства не має права без згоди інших учасників вчиняти від свого імені та у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб правочини, що є однорідними з тими, які становлять предмет діяльності товариства»<sup>480</sup>.

Аналіз чинного корпоративного законодавства України, до якого в першу чергу входять Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про акціонерні товариства», Закону України «Про товариства з обмеженою та

---

<sup>477</sup> Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2008. С.102.

<sup>478</sup> Марущак Я.С. Корпоративні права та обов'язки за законодавством України та Європейського Союзу. Автореферат дис. ... к.ю.н. Одеса: Національного університету «Одеська юридична академія», 2018. С.8.

<sup>479</sup> Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої; Нац. акад. правових наук України; НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака; Лабораторія проблем корпорат. права; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаніка»; Навч.-наук. юрид. ін.-т. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. С.127-128.

<sup>480</sup> Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. – Ст.119.



додатковою відповідальністю» дозволяє виділити такі групи корпоративних обов'язків учасників товариств:

- загальні, тобто такі, які стосуються абсолютно всіх учасників господарських товариств;
- спеціальні, тобто лише ті корпоративні обов'язки, які пов'язані з особливостями окремих видів господарських товариств;
- локальні, а саме ті корпоративні обов'язки, які передбачені установчими документами та локальними документами, що стосуються діяльності товариства.

До загальних корпоративних обов'язків належать наступні обов'язки:

1. Обов'язок додержуватись установчих документів товариства, статуту товариства, який є необхідним наслідком участі особи у товаристві, оскільки саме установчий документ містить ті локальні норми, які визначаються і змінюються волевиявленням самих учасників та діють виключно в межах товариства<sup>481</sup>.

2. Обов'язок додержуватися внутрішніх документів акціонерного товариства<sup>482</sup>.

3. Обов'язок щодо виконання рішень органів управління, зокрема: загальних зборів<sup>483</sup>, інших органів управління товариства<sup>484</sup>. Рішення загальних зборів приймаються відповідно до визначеної законом та установчим документом корпоративного підприємства «корпоративної процедури», і втілюють спільне волевиявлення учасників з конкретних питань діяльності підприємства.

---

<sup>481</sup> Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. – Ст.117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/#Text>; Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. – ст.11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>; Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 р. – Ст.6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>

<sup>482</sup> Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 р. – Ст.7; Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 р. – Ст.29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>

<sup>483</sup> Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. – Ст.117; Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 р. – Ст.6.

<sup>484</sup> Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. – Ст.11.



4. Обов'язок щодо виконання власних зобов'язань перед товариством, у тому числі й тих, які пов'язані з майновою участю, а також вносити вклади (внески), оплачувати вартість акцій в розмірі та порядку, що передбачені установчими документами товариства<sup>485</sup>. Відзначимо, що створення майнової основи є одним з найважливіших питань для корпоративного підприємства, адже при створенні підприємства або вступі до нього учасники водночас приймають на себе обов'язок внесення вкладів (оплати акцій).

5. Особливим є обов'язок нерозголошення комерційної таємниці та конфіденційної інформації про діяльність товариства<sup>486</sup>. Відповідно до Господарського кодексу України комерційною таємницею можуть бути визнані «відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання»<sup>487</sup>. Таким чином, закон надає право товариству самому вирішувати питання, які відомості становитимуть комерційну таємницю та яким буде порядок захисту таких відомостей. Необхідно додати, що існує Постанова Кабінету Міністрів «Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю» від 09.08.1993 р., в якій визначено перелік тієї інформації, що не становить комерційної таємниці.

Серед спеціальних корпоративних обов'язків виділимо обов'язок засновників оплачувати повну вартість акцій (ч.5 ст. 10 Закону «Про акціонерні товариства»). Корпоративним законодавством передбачено два типи вказаного обов'язку: 1) обов'язок робити внески при створенні товариства; 2) обов'язок робити внески при збільшенні статутного капіталу<sup>488</sup>.

---

<sup>485</sup> Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. – Ст.117; Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. – Ст.88; Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. – Ст.11; Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 р. – Ст.29.

<sup>486</sup> Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. – Ст.117; Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. – Ст.11; Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 р. – ч.5 ст.29.

<sup>487</sup> Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. – Ст.36.

<sup>488</sup> Марущак Я.С. Суб'єктивні корпоративні обов'язки в Україні. Правова держава. 2016. №24. С.123.



Окрім наведених обов'язків загального та спеціального характеру, учасники господарських товариств можуть бути наділені й локальними корпоративними обов'язками, які визначаються статутом товариства.

Таким чином, корпоративні права – це сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства і засвідчують участь особи в статутному капіталі юридичної особи. Ознаки корпоративних прав: 1) ці права належать лише особам, частка яких визначається у статутному капіталі юридичної особи; 2) ці права виникають лише стосовно корпоративного товариства; 3) ці права можуть носити немайновий та майновий характер; 4) здійснення цих прав пов'язане із майновою участю у статутному капіталі корпоративного товариства; 5) ці права можуть бути передбачені законом і локальними правовими актами. Корпоративні права поділяються на майнові та немайнові. Особливим видом корпоративних прав є переважні права, які наділяють учасників корпорації можливістю отримати першочергово стосовно інших учасників певні майнові блага, що випливають із факту участі у товаристві.

Під корпоративними обов'язками слід розуміти забезпечену корпоративним законодавством чи внутрішньо корпоративними нормами міру належної поведінки суб'єкта відповідних правовідносин при набутті чи реалізації ним корпоративних прав, встановлених цими актами. Корпоративні обов'язки можуть бути активного та пасивного характеру. Обов'язки активного характеру спонукають зобов'язаного учасника діяти в інтересах інших (всіх) учасників корпоративних відносин, оскільки вони забезпечуються можливістю настання негативних наслідків в разі невиконання корпоративного обов'язку. В свою чергу корпоративний обов'язок пасивного характеру виконує попереджувальну функцію, шляхом встановлення законом чи локальним актом заборони щодо вчинення учасниками певних дій. За ознакою визначення корпоративних обов'язків вони поділяються на загальні, спеціальні та локальні.



## **2. Засади та межі здійснення корпоративних прав та виконання обов'язків.**

Відомо, що будь-які права реалізуються в правовідносинах. Реалізація (здійснення) корпоративних прав, як і будь-якого іншого виду цивільних прав, повинна ґрунтуватися на загальних засадах (принципах), яким підпорядковуються усі дії учасників корпоративних правовідносин. Саме ці принципи визначають форми й виражають способи поведінки учасників корпоративних відносин. В корпоративних відносинах «реалізуються всі ті права (майнові, організаційні, немайнові), які має особа як учасник господарського товариства, в результаті чого складаються різні правові стосунки, які, втім, не виходять за межі корпоративного зв'язку, однак паралельно виникають і правовідносини з іншими особами»<sup>489</sup>.

Поняття та зміст корпоративних прав (прав учасників юридичних осіб), розкриваються в положеннях Цивільного кодексу України, а отже такі права мають цивільно-правову природу. Як наслідок, ті засади (принципи), які характерні для здійснення цивільних прав, безумовно поширюються й на такий їх різновид, як корпоративні права<sup>490</sup>.

Аналіз приписів ст. 12 Цивільного кодексу України дозволяє виділити дві основні засади здійснення цивільних, а отже й корпоративних прав. Перша з них полягає у можливості здійснення цивільних прав вільно й на власний розсуд особи, а друга засада передбачає здійснення особою цивільних прав добросовісно й розумно. Вказані дві засади необхідно доповнити ще однією – засадою «пропорційності здійснення корпоративних прав, яка полягає у співвідношенні із розміром частки (кількістю акцій) у статутному капіталі господарського товариства»<sup>491</sup>.

---

<sup>489</sup> Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В.Л.Яроцький, В.І.Борисова, І.В.Спасибо-Фатеева, І.В.Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В.Л.Яроцького. Х.: Юрайт, 2013. С.71.

<sup>490</sup> Кузнецова Н. Основні методологічні засади сучасного цивільного права України. Право України. 2009. №8. С.13.

<sup>491</sup> Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С.91.



Здійснення корпоративних прав вільно та на власний розсуд з позиції законодавця означає право учасника обрати один з варіантів: реалізовувати своє право чи не здійснювати його. При цьому нездійснення особою своїх корпоративних прав загалом не є підставою для їх припинення, окрім випадків, встановлених законом. До прикладу, згідно Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» якщо учасник товариства прийняв рішення не приймати участі у загальних зборах (тобто вирішив не реалізовувати своє корпоративне право на участь в управлінні товариством), то з такої підстави його не може бути виключено з товариства, як і не можуть бути застосовані до нього певні міри цивільно-правової відповідальності. Відповідно до того ж закону учасника все ж таки може бути виключено з товариства, проте лише у двох випадках: 1) в разі виникнення заборгованості учасника із внесення вкладу (п.1 ч.2 ст.15 Закону); 2) в разі неподання заяви про вступ до товариства спадкоємцями ( правонаступниками) учасника, який вибув (ч.2 ст.23 Закону).

Згідно приписів ч.3 ст.12 Цивільного кодексу України особа може відмовитися від свого майнового права. Водночас «треба розмежовувати такі поняття, як: «відмова від корпоративного права» та «відмова від здійснення корпоративного права». Відмова від корпоративного права має своїм наслідком його припинення, тоді як відмова від здійснення корпоративного права (нездійснення), за загальним правилом, не призводить до його припинення»<sup>492</sup>. Відмова від корпоративного права повинна вчинятися у вигляді правочину, укладеного в письмовій формі. На відміну від відмови від корпоративного права, відмова від його здійснення виражається в утриманні учасника від вчинення певних дій. Такий спосіб пасивного здійснення корпоративного права як утримання від вчинення дій окремими вченими розглядається як зловживання правом (шкани)<sup>493</sup>.

---

<sup>492</sup> Там само. С.97.

<sup>493</sup> Кучмієнко О. В. Зловживання правом у корпоративних правовідносинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016. С. 15.

Особливістю правового наслідку «зловживання корпоративним правом, що полягає у праві суду зобов'язати акціонера припинити зловживання ним, є те, що при зловживанні таким правом у формі дії суд може зобов'язати акціонера припинити її здійснення, проте, під час зловживання таким правом у формі бездіяльності, суд не має права зобов'язати акціонера припинити відповідне зловживання»<sup>494</sup>. Саме тому, якщо учасник (акціонер) утримується від голосування на загальних зборах товариства, то такий спосіб пасивної його поведінки є дозволеним відповідно до закону.

Наступною засадою (принципом) здійснення корпоративних прав є презумпція добросовісності та розумності. Ця засада знайшла своє конкретне відображення в ст.92 Цивільного кодексу України, відповідно до якої «орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень». Розтлумачуючи дану норму зазначимо, що до учасника (акціонера), як до особи, яка відповідно до установчих документів чи закону виступає від імені юридичної особи висуваються наступні вимоги: діяти в інтересах товариства; здійснювати повноваження добросовісно і розумно; не допускати перевищення повноважень.

Нарешті засаду пропорційності щодо розміру частки (кількості акцій) у здійсненні суб'єктивних прав слід розглядати «як досягнення балансу протилежних або суперечливих інтересів; як процес співмірювання протилежних інтересів і забезпечення їх балансу на засадах партнерства (співробітництва)»<sup>495</sup>. Здійснення корпоративних прав пропорційно до розміру частки в статутному капіталі господарського товариства, стосується кожного учасника (акціонера). Однак розмір частки (кількість акцій) може бути різним. У зв'язку із цим, «від розміру частки (кількості акцій) кожного учасника (акціонера) господарського товариства

---

<sup>494</sup> Жорнокуй Ю. М. Цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. С.239.

<sup>495</sup> Майданик Р.А. Розвиток приватного права України: монографія. Київ: Алерта, 2016. С.75.



залежить, якою кількістю голосів саме він володіє на загальних зборах товариства, який розмір дивідендів або активів у разі ліквідації будуть власне йому виплачувати, на який розмір частки (кількість акцій) конкретно він може претендувати у разі її (їх) продажу іншим учасником (акціонером) або самим товариством і таке інше»<sup>496</sup>.

З метою ілюстрації дії засади пропорційності в корпоративному праві наведемо положення ч.1 ст.26 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», де зокрема зазначено, що «виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток». Ще одним суб'єктивним корпоративним правом учасника товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, яке здійснюється на засадах пропорційності, є право на участь у прийнятті рішень вищим органом управління товариством – загальними зборами учасників. Так в ч.3 ст.29 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» вказано, що «кожен учасник товариства на загальних зборах учасників має кількість голосів, пропорційну до розміру його частки у статутному капіталі товариства, якщо інше не передбачено статутом».

Окремою засадою здійснення корпоративних прав є юридична рівність, яка впливає зі змісту ст.1 Цивільного кодексу України. Справа в тому, що далеко не всі вчені визнають цивільно-правову природу корпоративних прав, вважаючи, що корпоративним відносинам в повній мірі властива ознака «влада – підкорення», що, звичайно, абсолютно не характерно для цивільних правовідносин. Так, окремі автори зазначають, що «юридична особа перебуває у владному підпорядкуванні своїх учасників (особливо чітко це видно, коли юридична особа має одного учасника), а тому до відносин між ними цивільне законодавство не застосовується»<sup>497</sup>. З таким підходом

---

<sup>496</sup> Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С.116.

<sup>497</sup> Кравчук В.М. Корпоративне право. К.: Істина, 2005. С.9.



категорично погодитися не можна, як і взагалі з підходом про наявність у корпоративних відносинах владних елементів. Насправді учасники товариства завжди наділені правом вибору, що і як їм вчиняти і в якій спосіб здійснити своє корпоративне право. Натомість підкорення виникає лише тоді, коли у особи права вибору немає.

Насправді вплив одного учасника корпоративних відносин на іншого визначає їх правове становище. Виходячи із засади юридичної рівності прав усіх учасників, можливість впливу одного чи кількох з них на діяльність товариства зумовлюється виключно механізмами участі в органах управління останнього. Таким чином, цей вплив не можна розглядати в якості безпосереднього виявлення влади одного учасника над іншим, як це, до прикладу, має місце в адміністративних правовідносинах. Єдина сутність корпоративних відносин полягає в «отриманні учасником товариства доходу від своїх вкладень у вигляді дивідендів чи курсової різниці від продажу акцій, задля чого їй надається можливість брати участь в управлінні товариством. Саме для цієї мети учасник набуває та здійснює свої корпоративні права»<sup>498</sup>.

Здійснення корпоративних прав відповідно до вище означених засад, передбачає необхідність дотримання ще однієї законодавчої заборони, яка визначена у ст. 13 Цивільного кодексу України, згідно приписів якої цивільні права (а отже й корпоративні права) особа повинна здійснювати у межах, наданих їй договором або визначених актами цивільного законодавства. Іншими словами, попри закріплену законом презумпцію правомірності поведінки особи (в тому числі й презумпцію правомірності правочину, закріплену ст. 204 Цивільного кодексу України), у зв'язку із тим, що на практиці особи не завжди користуються своїми правами правомірно, необхідним є законодавче встановлення певних меж здійснення права, порушення яких потягне за собою цивільно-правову

---

<sup>498</sup> Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В.Л.Яроцький, В.І.Борисова, І.В.Спасибо-Фатєєва, І.В.Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В.Л.Яроцького. Х.: Юрайт, 2013. С.74.



відповідальність. При цьому, мета встановлення меж у здійсненні права полягає в досягненні оптимального (однакового) рівня доступу до реалізації прав усіх суб'єктів корпоративних відносин. Таким чином, межу здійснення суб'єктивних прав можна назвати «запобіжним заходом проти зловживання правами та порушенням прав інших осіб»<sup>499</sup>.

Слід звернути увагу на співвідношення між понять «межі права» та «межі здійснення права». Під поняттям «межі права» слід розуміти всі ті можливості, які особа здатна для себе набути у зв'язку із юридичним закріпленням її прав. Натомість межами здійснення права є «передбачені актами цивільного законодавства чи правочином способи, якими уповноважена особа може набути ті можливості, що закріплені в юридичному закріпленні цих прав»<sup>500</sup>.

При розкритті змісту поняття «межі здійснення суб'єктивних прав», необхідно враховувати, що здійснення корпоративних прав можливе за допомогою певних способів. У цьому аспекті межі здійснення корпоративних прав проявляються не тільки у правомочностях, але й у визначених способах їх реалізації. Інакше кажучи, способи здійснення корпоративних прав, які передбачені та не заборонені законом для учасників товариства, також входять у межі здійснення цих прав.

Окрім закону межі здійснення корпоративних прав можуть встановлюватися й договором. Стосовно врегулювання корпоративних відносин таким правочином виступає так званий договір між акціонерами або ж корпоративний договір.

Вперше цей договір був впроваджений англоамериканською правовою системою. Називається він «shareholder agreements», що дослівно перекладається як «угода між засновниками», однак означає «угоду між засновниками, учасниками чи акціонерами,

---

<sup>499</sup> Жорнокуй Ю.М. Конфлікт інтересів та корпоративний конфлікт в акціонерних товариствах: до питання тлумачення понять. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2012. Вип.30. С.101.

<sup>500</sup> Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. Автореферат дис... к.ю.н. К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2006. С.5.



оскільки англоамериканська правова система не розмежовує значення відповідних категорій суб'єктів»<sup>501</sup>.

Відповідно до ч.1 ст.29 Закону України «Про акціонерні товариства» «договір, за яким акціонери товариства зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (далі – корпоративний договір), вчиняється в письмовій формі». До укладення корпоративних договорів акціонерів змушує передусім імперативність корпоративного законодавства, яке побудоване на достатньо жорстких схемах та підходах, що часто виключають різні варіанти поведження суб'єктів, за незначними в загальному обсязі норм винятками. Корпоративне законодавство України «містить переважно імперативні норми, віддаючи перевагу заборонам та приписам перед дозволами та можливістю встановлювати гнучкі механізми регулювання самими акціонерами»<sup>502</sup>.

Визначаючи предмет корпоративного договору варто виділити наступні питання, які можуть ним врегульовуватися<sup>503</sup>: 1) проведення зборів учасників (акціонерів) та порядок голосування на них; 2) врегулювання питань щодо купівлі та продажу часток (акцій); 3) порядок виходу з конфліктних ситуацій; 4) питання відповідальності; 5) порядок вчинення інших дій, пов'язаних з участю в діяльності та припиненні товариства.

Слід відзначити, що законодавча імперативність стосовно визначення умов корпоративного договору призводить до того, що таким договором можуть бути врегульовані лише незаборонені законом та локальними правовими актами

---

<sup>501</sup> Бежевець А.М., Монаршук А.О. Корпоративний договір як механізм захисту інтересів учасників товариств. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №4. С.183.

<sup>502</sup> Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В.Л.Яроцький, В.І.Борисова, І.В.Спасибо-Фатеева, І.В.Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В.Л.Яроцького. Х.: Юрайт, 2013. С.84.

<sup>503</sup> Гуменюк Р.В. Корпоративний договір як інструмент забезпечення фінансової безпеки співінвесторів. Економіка та суспільство. 2023. Випуск №47.



товариства способи здійснення вже існуючих (закріплених законом) корпоративних прав. За загальним правилом, здійснення прав учасників господарського товариства полягає у реалізації ними тих правомочностей, які входять до змісту їхніх суб'єктивних прав. Водночас, здійснення своїх прав одними учасниками господарського товариства може вимагати виконання покладених на них обов'язків іншими учасниками (акціонерами). До таких обов'язків, наприклад, належать: «обов'язок сторін корпоративного договору голосувати у спосіб, передбачений договором, обов'язок погоджувати придбання або відчуження часток (акцій) за заздалегідь визначеною ціною, обов'язок у разі настання визначених у договорі обставин утримуватися від відчуження часток (акцій) та інші»<sup>504</sup>. Таким чином, встановлюючи в корпоративному договорі певні зобов'язання для учасників (акціонерів) товариства досягається мета забезпечення реалізації іншими учасниками (акціонерами) їх суб'єктивних корпоративних прав.

Змістом корпоративного договору обумовлюється його правова природа, яка в свою чергу визначається через співвідношення корпоративного договору з іншими цивільно-правовими договорами. З цього приводу у цивілістиці існує дві концепції: 1) концепція договору про спільну діяльність; 2) концепція самостійного договору. Прихильники першої концепції вважають, що корпоративний договір є різновидом договору про спільну діяльність, а саме, договору простого товариства. В свою чергу друга концепція відштовхується від тієї позиції, що корпоративний договір не є різновидом договору про спільну діяльність, натомість становить самостійний інститут договірної права. На нашу думку, слід погодитися із позицією науковців, які підтримують другу концепцію, виходячи з наступного: 1) договір про спільну діяльність передбачає поєднання спільних дій учасників (товаришів) задля досягнення спільної мети без створення юридичної особи, а корпоративний договір укладається для вчинення учасниками (акціонерами) спільних дій та об'єднання їх майна з метою створення юридичної особи – товариства; 2) за договором про спільну діяльність для його сторін встановлюються

---

<sup>504</sup> Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. С.145.





нові суб'єктивні права, а за корпоративним договором відповідно до імперативних приписів чинного законодавства встановлюються лише способи здійснення вже існуючих (закріплених законом) прав учасників (акціонерів).

Таким чином, основними засадами здійснення корпоративних прав є: 1) можливості здійснення корпоративних прав вільно й на власний розсуд особи; 2) здійснення особою корпоративного права добросовісно й розумно; 3) пропорційність здійснення корпоративних прав, яка полягає у співвідношенні із розміром частки (кількістю акцій) у статутному капіталі корпоративного товариства.

Межі у здійсненні корпоративних прав встановлюються для досягнення оптимального (однакового) рівня доступу до реалізації прав усіх суб'єктів корпоративних відносин. Межа здійснення корпоративного права є запобіжним заходом проти зловживання правами та порушення корпоративних прав інших осіб. Межі здійснення корпоративних прав можуть встановлюватися законом та/або договором. Стосовно врегулювання корпоративних відносин таким правочином виступає договір між акціонерами (корпоративний договір).

### **3. Способи здійснення корпоративних прав та виконання обов'язків.**

Поняття «здійснення корпоративних прав» слід розуміти як поведінка суб'єктів корпоративних правовідносин, що спрямована на реалізацію тих повноважень (можливостей), які становлять зміст корпоративного права, шляхом вчинення цими суб'єктами конкретних вольових дій (правочинів). Нажаль сучасна доктрина корпоративного права не віднайшла такого механізму реалізації корпоративних прав, який можна було підвести під ознаки зобов'язальних правовідносин. Саме тому, ми зосередимо увагу на розумінні здійснення корпоративних прав як такого виду цивільних правовідносин, який ґрунтується на вільному волевиявленні учасників цих правовідносин, виходячи із засад розумності, добросовісності та пропорційності (співрозмірності)<sup>505</sup>.

---

<sup>505</sup> Цікало В. Засади здійснення та захисту корпоративних прав: поняття й види. Підприємництво, господарство і право. 2020. №6. С.62.



Натомість категорично не погоджуємося з підходом «про наявність у корпоративних відносинах владних елементів та про подавлення волі їх учасників. Адже учасники завжди мають вибір, як їм поводитися. Підкорення ж виникає там і тоді, де і коли особи вибору не мають»<sup>506</sup>. Підтвердженням вказаного є Рішення Конституційного Суду України від 11 травня 2005 року в справі про офіційне тлумачення положень ч. 2 ст. 28 Закону України «Про господарські товариства», в якому Конституційний Суд України дійшов висновку про те, що «коли установчими документами акціонерного товариства закріплено переважне право акціонерів товариства на придбання акцій, які відчужуються іншими акціонерами цього товариства, то це не є обмеженням права власника акцій володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, оскільки, підписуючи в межах чинного законодавства України установчі документи товариства, акціонер добровільно погоджується на встановлення особливого порядку відчуження об'єктів своєї власності, беручи при цьому на себе відповідні зобов'язання»<sup>507</sup>. Приклад відносин, в яких має місце «підпорядкування» волі однієї сторони договору волі іншої сторони можна знайти і в класичних цивільних договірних відносинах. Однак таке «підпорядкування» сторони погоджують під час укладання договору, який є результатом їх взаємного вільного волевиявлення.

Як вже було зазначено вище, учасник (засновник) господарської організації наділяється певним обсягом корпоративних прав стосовно цієї організації, кожне з яких в свою чергу реалізується через відповідні правомочності, що становлять зміст конкретного корпоративного права. Відмінність змісту суб'єктивного права від його здійснення полягає в тому, що зміст передбачає лише потенційну можливість певної поведінки уповноваженої особи. Натомість здійснення корпоративного

---

<sup>506</sup> Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В.Л.Яроцький, В.І.Борисова, І.В.Спасибо-Фатеева, І.В.Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В.Л.Яроцького. Х.: Юрайт, 2013. С.72.

<sup>507</sup> Рішення Конституційного Суду України від 11 травня 2005 року. – п.4.2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-05#Text>



права полягає в реальних, конкретних діях, внаслідок чого можливості перетворюються на дійсність.

У категорії майнових корпоративних прав особливо важливим є здійснення учасником права на розподіл прибутку товариства, адже «прибуток виступає тим визначальним майновим інтересом, заради якого учасник товариства й вкладає своє майно до статутного фонду»<sup>508</sup>.

Дивіденд – це частина чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу. За акціями одного типу та класу нараховується однаковий розмір дивідендів»<sup>509</sup>. Суму прибутку, яку спрямовують на виплату дивідендів та розмір дивідендів за простими акціями визначають загальні збори. Натомість розмір дивідендів за привілейованими акціями всіх класів визначається у статуті акціонерного товариства.

Моменти початку та закінчення виплати дивідендів визначаються вказівкою на конкретну календарну дату і повинні узгоджуватися зі строком виплати дивідендів, передбаченим законодавством. Так, згідно ч. 3 ст. 34 Закону України «Про акціонерні товариства» виплата дивідендів за простими акціями «здійснюється з чистого прибутку за звітний рік та/або нерозподіленого прибутку, та/або резервного капіталу на підставі рішення загальних зборів протягом шести місяців з дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів. Виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється з чистого прибутку за звітний рік та/або нерозподіленого прибутку, та/або резервного капіталу, сформованого для виплати дивідендів за привілейованими акціями, відповідно до статуту акціонерного товариства протягом шести місяців після закінчення звітного року»<sup>510</sup>. Якщо ж загальні збори прийняли

---

<sup>508</sup> Калаур І.Р. Види майнових корпоративних прав та правові механізми їх здійснення. Університетські наукові записки. 2011. № 1 (37). С.101.

<sup>509</sup> Закон України «акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року. – Ст.34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>

<sup>510</sup> Закон України «акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року. – ч.3 Ст.34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>



рішення про виплату дивідендів у строк менший, ніж передбачено законом, то виплата дивідендів здійснюється у строк, визначений загальними зборами.

Кожному учасникові повинна забезпечуватися можливість реалізації його права на вільне розпоряджатися корпоративними правами та отримання від цього майнової вигоди. Таке розпорядження є можливим шляхом укладення корпоративного договору між володільцем корпоративного права та набувачем. Разом з тим, «розпорядження корпоративним правом не завжди означає його відчуження. Правовий наслідок укладення договору про перехід корпоративного права або окремих корпоративних правомочностей залежить від виду договору та юридичного результату, якого бажають досягнути сторони»<sup>511</sup>.

Здійснення права на розпорядження корпоративними правами гарантується перш за все Цивільним кодексом України, в якому зазначено, що «учасники (засновники, акціонери, пайовики) юридичної особи мають право у порядку, встановленому установчим документом та законом: ... 4) здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, паїв та інших об'єктів цивільних прав, що засвідчують участь у юридичній особі, у порядку, встановленому законом»<sup>512</sup>. Згідно ст. 8 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонери товариства можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів товариства. У ст. 127 ЦК України зазначено, що «учасник повного товариства має право за згодою інших його учасників передати свою частку у складеному капіталі чи її частину іншому учасникові товариства або третій особі. У разі передання частки (її частини) новому учасникові до нього переходять повністю чи у відповідній частині права, що належали учасникові, який передав частку (її частину)». Відповідно до ст. 21 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасник товариства «має право відчужити

---

<sup>511</sup> Сосула О.О. Цивільно-правові способи розпорядження корпоративними правами

<sup>512</sup> Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. – С.96<sup>1</sup>. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>



свою частку (частину частки) у статутному капіталі товариства оплатно або безоплатно іншим учасникам товариства або третім особам. Статутом товариства може бути встановлено, що відчуження частки (частини частки) та надання її в заставу допускається лише за згодою інших учасників»<sup>513</sup>. Учасникові товариства надається право відчуження власної частки або частину частки у статутному капіталі лише в тій частині, в якій ця частка є оплаченою. Для розпорядження таким корпоративним правом учасник укладає з набувачем «договір, за яким виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків щодо відчуження частки у статутному капіталі товариства обумовлені обставинами, вчиняється у письмовій формі. Істотними умовами такого договору є розмір частки у статутному капіталі товариства, що відчужується, ціна договору, обставини, що обумовлюють настання, зміну або припинення прав та обов'язків сторін щодо відчуження частки у статутному капіталі товариства, строк дії договору»<sup>514</sup>.

Наступним майновим корпоративним правом учасників господарських товариств є право на отримання певної частки прибутку (дивідендів) товариства в разі ліквідації останнього відповідно до закону. Відповідно до ст.112 ЦК України «в разі ліквідації платоспроможної юридичної особи вимоги її кредиторів задовольняються у такій черговості: 1) у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом; 2) у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності; 3) у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів); 4) у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги»<sup>515</sup>. Таким чином, права учасників задовольняються в останню чергу.

---

<sup>513</sup> Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 р. – Ст.21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>

<sup>514</sup> Там само.

<sup>515</sup> Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. – С.112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>



Нагомість в Законі України «Про акціонерні товариства» наведено розширений перелік порядку розподілу майна акціонерного товариства в разі його ліквідації, а саме: «у першу чергу задовольняються вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою; у другу чергу – вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності; у третю чергу – вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів); у четверту чергу – всі інші вимоги кредиторів; у п'яту чергу – виплати нарахованих, але не виплачених дивідендів за привілейованими акціями; у шосту чергу – виплати за привілейованими акціями, які підлягають викупу відповідно до статті 98 цього Закону; у сьому чергу – виплати ліквідаційної вартості привілейованих акцій; у восьму чергу – виплати за простими акціями, які підлягають викупу відповідно до статті 102 цього Закону; у дев'яту чергу – розподіл майна між акціонерами – власниками простих акцій товариства пропорційно до кількості належних їм акцій».

Серед найвагоміших немайнових корпоративних прав перш за все виділяють право на участь в управлінні корпорацією, адже здійснення цього права надає учасникові можливість впливати на діяльність юридичної особи. Дане право реалізується учасники через участь в роботі вищого органу товариства – загальних зборах учасників (акціонерів).

Відповідно до ст.4 Закону України «Про акціонерні товариства», структура управління акціонерним товариством може бути однорівневою або дворівневою. При однорівневій структурі управління органами управління акціонерним товариством є загальні збори та рада директорів. В свою чергу, «за дворівневої структури управління органами управління акціонерним товариством є загальні збори, орган, відповідальний за здійснення нагляду (наглядова рада), і виконавчий орган (колегіальний або одноосібний)»<sup>516</sup>. При цьому загальні збори акціонерів є вищим органом акціонерного товариства.

---

<sup>516</sup> Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 р. – ч.3. ст.4.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>



У повних та командитних товариствах здійснення права учасника на управління товариством через інститут загальних зборів чинним законодавством не передбачена. Натомість «ведення справ повного товариства здійснюється за загальною згодою всіх учасників»<sup>517</sup>. Закон дозволяє вести справи товариства й одному з учасників, який виступатиме від імені товариства на підставі доручення, яке повинно бути підписано рештою учасників товариства. Згідно ст. 81 Закону України «Про господарські товариства» управління справами командитного товариства здійснюється тільки учасниками з повною відповідальністю, а вкладникам заборонено перешкоджати діям учасників з повною відповідальністю щодо управління командитним товариством.

Загалом право на управління діяльністю господарського товариства здійснюється учасником через реалізацію тих правомочностей, які складають зміст вказаного корпоративного права. Таким чином, право на участь в управлінні товариством здійснюється через: «1) правомочність участі у підготовці до проведення загальних зборів (ст. 38 Закону України «Про акціонерні товариства»); 2) правомочність брати участь у загальних зборах учасників господарського товариства (ст. 34, 39 Закону України «Про акціонерні товариства», ст. 58 Закону України «Про господарські товариства»); 3) правомочність голосувати з усіх питань порядку денного загальних зборів (ст. 25, 26, 42, 43 Закону України «Про акціонерні товариства»); 4) правомочність вимагати проведення позачергових загальних зборів учасників (ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства», ст. 61 Закону України «Про господарські товариства»)»<sup>518</sup>. Здійснюючи свою правомочність щодо участі у підготовці до проведення загальних зборів, учасник перш за все повинен бути вчасно проінформований про скликання загальних зборів із вказівкою на дату, час та місце проведення зборів, а також визначенням переліку питань порядку денного з обов'язковим зазначенням способу, за допомогою якого учасники

---

<sup>517</sup> Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. – ст.68.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>

<sup>518</sup> Жорнокуй В.Г. Здійснення права участі в управлінні господарським товариством. Право і безпека. 2014. №4 (55). С.191.

можуть ознайомитися з документами щодо порядку денного. По-друге, учасникові повинна бути забезпечена можливість своєчасно та у зручний для нього спосіб знайомитися з матеріалами, пов'язаними з порядком денним загальних зборів, та отримувати додаткову інформацію стосовно питань порядку денного від посадових осіб та інших уповноважених осіб товариства. По-третє, учасник вправі вносити пропозиції та вимагати їх включення до порядку денного загальних зборів за умови, що такий учасник володіє необхідною кількістю голосів.

Під час здійснення корпоративного права на участь у загальних зборах учасників господарського товариства учасник вправі: 1) брати участь у вирішенні найважливіших питань діяльності товариства, а саме у прийнятті рішень про внесення змін до статуту, обрання членів ради та ревізійної комісії, додатковий випуск акцій, викуп товариством розміщених ним акцій, укладення значних правочинів, реорганізацію товариства та інші дії, які призводять до істотних корпоративних змін; 2) брати участь у загальних зборах особисто або через вільно обраного представника.

Не менш важливим немайновим корпоративним правом учасника є право на одержання інформації про діяльність товариства. Відповідно до ст.10 Закону «Про господарські товариства», який втратив чинність у частині, що стосується акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю, на вимогу учасника товариство зобов'язане надавати йому для ознайомлення річні баланси, звіти товариства про його діяльність, протоколи зборів. Аналогічне право на інформацію гарантується акціонерам статтями 27 і 28 Закону України «Про акціонерні товариства»; учасникам товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю – статтею 5 Закону України Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Згідно ст.43 цього ж закону, на вимогу учасника товариство зобов'язано протягом десяти днів надати для ознайомлення наступні документи: «1) протокол зборів засновників товариства (рішення одноосібного засновника); 2) статут товариства та зміни до статуту; 3) протоколи загальних зборів учасників; 4) документи товариства, що регулюють





діяльність органів товариства, та зміни до них; 5) положення про філії (представництва) товариства у разі їх створення (відкриття); 6) протоколи засідань наглядової ради товариства та колегіального виконавчого органу товариства, накази і розпорядження виконавчого органу товариства; 7) аудиторські висновки та результати надання інших аудиторських послуг; 8) річну фінансову звітність; 9) документи звітності, що подаються відповідним державним органам; 10) документи, пов'язані з випуском емісійних цінних паперів; 11) інші документи, передбачені законодавством, статутом товариства, рішеннями загальних зборів учасників, наглядової ради та виконавчого органу товариства; 12) документи, що підтверджують права товариства на майно; 13) документи бухгалтерського обліку»<sup>519</sup>.

До немайнових корпоративних прав належить також право учасників товариств на вихід з товариства, якщо інше не впливає із закону. Згідно ст.24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, може вийти з товариства у будь-який час без згоди інших учасників. Якщо ж учасникові належить частка, яка перевищує 50 відсотків статутного капіталу товариства, то він може вийти з товариства лише за згодою інших учасників. В такому разі рішення про надання згоди на вихід учасника з товариства має бути прийняте протягом одного місяця з дня подання учасником заяви. Учасник вважається таким, що вийшов з товариства, з дня державної реєстрації його виходу. При цьому законом не допускається вихід учасника з товариства, якщо внаслідок цього в товаристві не залишиться жодного учасника. Товариство зобов'язане протягом одного року з дня, коли воно дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, виплатити такому колишньому учаснику вартість його частки або передати майно пропорційно до розміру оплаченої ним частини частки.

---

<sup>519</sup> Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 р. – Ст.43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>



Відповідно до ст. 126 ЦК України «учасник повного товариства, яке було створене на невизначений строк, може у будь-який момент вийти з товариства, заявивши про це не пізніше ніж за три місяці до фактичного виходу із товариства. Справжність підпису на заяві про вихід із товариства підлягає нотаріальному засвідченню. Достроковий вихід учасника з повного товариства, що засноване на певний строк, допускається лише з поважних причин»<sup>520</sup>.

Окрім здійснення корпоративних прав учасники товариств повинні також виконувати свої корпоративні обов'язки, оскільки права та обов'язки знаходяться в кореляційному зв'язку, є парними категоріями. Зумовлено це й тим, що «зміст корпоративної правосуб'єктності учасників корпоративних відносин полягає у їх здатності мати і здійснювати корпоративні права та виконувати обов'язки, передбачені законами (ЦК і ГК України, ЗУ «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства») та іншими нормативно-правовими актами, а також установчими та іншими документами товариства»<sup>521</sup>.

Як вже зазначалося в параграфі I цього розділу, суб'єктивні обов'язки у корпоративних правовідносинах поділяються на загальні, спеціальні та локальні. Загальні обов'язки стосуються учасникам всіх видів господарських товариств. Спеціальні обов'язки обумовлюються для учасників конкретного виду господарського товариства. Локальні обов'язки покладаються на учасників установчими та іншими локальними документами товариств<sup>522</sup>.

Порядок виконання загальних корпоративних обов'язків учасників товариств визначаються у цілому ряді нормативно-правових актів, а саме: в ст.117 ЦК України, ст.11 Закону України

---

<sup>520</sup> Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. – С.126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

<sup>521</sup> Луць В. В. Сутність суб'єктивного корпоративного права. Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики: зб. наук. праць за матеріалами XV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 6–7 жовт. 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С.139.

<sup>522</sup> Надьон В.В. Загальна характеристика та види суб'єктивного обов'язку в корпоративних правовідносинах. Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 2. С.5.



«Про господарські товариства» (втім такі обов'язки не поширюються на акціонерів акціонерного товариства). Отже, до таких обов'язків належать: «1) додержуватися установчих документів товариства і виконувати рішення загальних зборів та інших органів управління товариства; 2) виконувати свої зобов'язання перед товариством, в тому числі і пов'язані з майновою участю, а також вносити вклади (оплачувати акції) у розмірі, порядку та засобами, передбаченими установчими документами; 3) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства; 4) виконувати інші обов'язки, якщо це передбачено цим Законом, іншим законодавством України та установчими документами»<sup>523</sup>. В свою чергу обов'язку здійснення вкладу слід розділяти на «обов'язок робити внески при створенні товариства та обов'язок робити внески при збільшенні статутного капіталу»<sup>524</sup>.

Прикладом спеціальних корпоративних обов'язків окремих учасників товариств є обов'язки, визначені в ст. 40 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Згідно приписів вказаної статті «члени наглядової ради товариства та члени виконавчого органу товариства повинні діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства. Член виконавчого органу товариства не може без згоди загальних зборів учасників або наглядової ради товариства, а член наглядової ради товариства – без згоди загальних зборів учасників: 1) здійснювати господарську діяльність як фізична особа – підприємець у сфері діяльності товариства; 2) бути учасником повного товариства або повним учасником командитного товариства, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства; 3) бути членом виконавчого органу або наглядової ради іншого суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства. Порушення обов'язків, передбачених частиною п'ятою цієї статті, є підставою для розірвання товариством

---

<sup>523</sup> Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. – ст.11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>

<sup>524</sup> Марущак Я.С. Суб'єктивні корпоративні обов'язки в Україні. Правова держава. 2016. №24. С.123.



договору (контракту) з такою особою без виплати компенсації»<sup>525</sup>.

Порядок виконання локальних корпоративних обов'язків передбачається статутом товариств. Зокрема статутом акціонерного товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, в якому визначаються додаткові обов'язки акціонерів, а також відповідальність за їх невиконання. Так, відповідно до ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» корпоративний договір «може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких акціонер має право або зобов'язаний купити або продати акції товариства, а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає. У разі якщо корпоративний договір передбачає обов'язок купити або продати акції товариства, але будь-яка із сторін ухиляється від обов'язку укласти договір купівлі-продажу акцій, інша сторона має право звернутися до суду з позовом про визнання договору купівлі-продажу акцій укладеним на умовах, передбачених таким корпоративним договором, та про відшкодування збитків, заподіяних ухиленням від укладення такого договору купівлі-продажу акцій»<sup>526</sup>. Можливість встановлення статутом локальних корпоративних обов'язків учасників товариства передбачена й Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, де зазначено, що «статутом також може бути передбачений обов'язок учасника товариства, який має намір продати частку (частину частки) третій особі, провести спершу переговори щодо її продажу з іншими учасниками товариства. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства»<sup>527</sup>.

---

<sup>525</sup> Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 р. – ст. 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>

<sup>526</sup> Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 р. – ч.3 ст. 29 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>

<sup>527</sup> Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 р. – ч.6 ст.20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>



Законодавче закріплення такого способу формального вираження додаткових обов'язків акціонерів, на перший погляд, «спрощує механізм скасування чинних та впровадження нових обов'язків, оскільки не потрібно вносити зміни до установчих документів товариства. Водночас, на практиці може виникнути проблема досягнення згоди усіма акціонерами, яка необхідна для укладання такого договору»<sup>528</sup>.

Таким чином, здійснення корпоративних прав – це поведінка суб'єктів корпоративних правовідносин, що спрямована на реалізацію тих повноважень (можливостей), які становлять зміст корпоративного права, шляхом вчинення цими суб'єктами конкретних вольових дій (правочинів). Законодавство та локальні акти товариств забезпечують можливість здійснення майнових та немайнових корпоративних прав на засадах розумності, добросовісності, справедливості, рівності та/або пропорційності. Окрім можливості здійснювати свої права суб'єкти корпоративних відносин повинні виконувати обов'язки, передбачені законами та локальними актами товариств, а також дотримуватися встановлених заборон.

### Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>
5. Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>

---

<sup>528</sup> Марущак Я.С. Суб'єктивні корпоративні обов'язки в Україні. Правова держава. 2016. №24. С.122.



6. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>
8. Рішення Конституційного Суду України від 11 травня 2005 року. – п.4.2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-05#Text>
9. Бежевець А.М., Монаршук А.О. Корпоративний договір як механізм захисту інтересів учасників товариств. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №4. С. 182-185.
10. Ватрас В.А. Права та обов'язки учасників господарського товариства: до питання про зміст та правову природу. Правовий часопис Донбасу. 2022. №4(81) ч.2. С.8-12.
11. Гуменюк Р.В. Корпоративний договір як інструмент забезпечення фінансової безпеки співінвесторів. Економіка та суспільство. 2023. Випуск №47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2152/2081>
12. Жорнокуй В.Г. Здійснення права участі в управлінні господарським товариством. Право і безпека. 2014. № 4 (55). С. 187-192.
13. Жорнокуй Ю.М. Конфлікт інтересів та корпоративний конфлікт в акціонерних товариствах: до питання тлумачення понять. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2012. Вип. 30. С. 101.
14. Калаур І.Р. Види майнових корпоративних прав та правові механізми їх здійснення. Університетські наукові записки. 2011. № 1 (37). С. 100-104.
15. Колосов Р. Наукові узагальнення щодо класифікації корпоративних прав. Підприємництво, господарство і право. 2021. №6. С. 29-33.
16. Корпоративне право України: підручник / [В.В.Луць, В.А.Васильєва, О.Р.Кібенко та ін.]; за заг. ред. В.В.Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

17. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої; Нац. акад. правових наук України; НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака; Лабораторія проблем корпорант. права; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника»; Навч.-наук. юрид. ін.-т. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 612 с.

18. Корпоративне право: підручник / Ю.О.Гладь, В.М.Мартин, Ю.Я.Самагальська та ін.; за заг. ред. проф. О.Я.Яворської. Дрогобич: Коло, 2020. 650 с.

19. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах. Монографія. Львів: Край, 2009. 464 с.

20. Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ: Істина, 2005. 720 с.

21. Кузнєцова Н. Основні методологічні засади сучасного цивільного права України. Право України. 2009. №8. С. 12-14.

22. Кучмієнко О. В. Зловживання правом у корпоративних правовідносинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016. 19 с.

23. Луць В. В. Сутність суб'єктивного корпоративного права. Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики: зб. наук. праць за матеріалами XV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 6–7 жовт. 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 138-141.

24. Майданик Р.А. Розвиток приватного права України: монографія. Київ: Алерта, 2016. 226 с.

25. Марущак Я.С. Корпоративні права та обов'язки за законодавством України та Європейського Союзу. Автореферат дис... к.ю.н. Одеса: Національного університету «Одеська юридична академія», 2018. 21 с.

26. Марущак Я.С. Суб'єктивні корпоративні обов'язки в Україні. Правова держава. 2016. №24. С. 121-125.

27. Надьон В.В. Загальна характеристика та види суб'єктивного обов'язку в корпоративних правовідносинах. Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 2. С. 1-10.



28. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В.Л.Яроцький, В.І.Борисова, І.В.Спасибо-Фатєєва, І.В.Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В.Л.Яроцького. Х.: Юрайт, 2013. 272 с.

29. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2008. 214 с.

30. Сліпченко С. О. Щодо можливості передачі права участі у товаристві. Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин (21-22 вересня 2012 р., м. Івано-Франківськ): Всеукраїнська науково-практична конференція: зб. наук. праць. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. С. 60-63.

31. Смірнов Г. Корпоративні права: поняття та правова природа. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 59-67.

32. Смітюх А.В. Щодо співвідношення категорій «право на участь в товаристві», «права учасника господарського товариства», «корпоративні права». Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2014. Т.1, Вип. 1. С. 147-152. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu\\_2014\\_1\\_1\\_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2014_1_1_20)

33. Сосула О. О. Цивільно-правові способи розпорядження корпоративними правами: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії у галузі права. Львів. 2021. 223 с.

34. Спасибо-Фатєєва І. Поняття майна, майнових та корпоративних прав як об'єктів права власності. Українське комерційне право. 2004. № 5. С. 9-18.

35. Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. Автореферат дис... к.ю.н. К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2006. 20 с.

36. Харитоновна О.І., Галупова Л.І. Корпоративне право: навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання). Одеса: Фенікс, 2019. 108 с.

37. Цікало В. Засади здійснення та захисту корпоративних прав: поняття й види. Підприємництво, господарство і право. 2020. №6. С.61-65.





38. Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 590 с.

39. Цікало В.І. Засада пропорційності здійснення переважного права учасників товариства на придбання частки (її частини) іншого учасника. *Juris europensis scientia*. 2023. Випуск 1. С.42-46.

40. Шевчук О., Бобер С. Корпоративні права учасника господарського товариства: проблеми правової регламентації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4 (16). С. 186-190.

41. Щербина В. Галузева належність корпоративних відносин і проблеми їх законодавчого регулювання. *Право України*. 2021. №6. С. 14-25.

## Розділ 8. Інформаційні відносини у корпоративному праві

### 1. Поняття інформаційних відносин та їх особливості у корпоративному праві

Беззаперечною ознакою сучасного світу є переосмислення значення інформації як суспільного блага та особливого ресурсу. Сьогодні їй відводиться визначальна роль у розвитку кожної держави, окремої юридичної особи та людини. Результатом цього стало формування інформаційного суспільства та активний розвиток інформаційних відносин, становлення яких розпочалося ще у середині ХХ століття.

Унікальність інформаційних відносин визначається їх різноманітністю – сьогодні всі сфери суспільного життя пронизані інформаційними відносинами. Відносини, які регулюються корпоративним правом, також не можуть існувати поза інформаційним полем, позаяк інформація є основою для прийняття рішень як щодо діяльності юридичної особи корпоративного типу, так і реалізації її учасниками корпоративних прав, одним з яких є право на інформацію. Цінність права на інформацію про діяльність господарського товариства зумовлюється тим, що «без одержання інформації здійснення інших корпоративних прав акціонерами може виявитися неможливим»<sup>529</sup>. Однозначно, що інформаційні правовідносини у корпоративному праві мають свої особливості, які обумовлюються специфікою корпоративних прав, наявністю «власних» суб'єктів, об'єктів та змісту. В силу зазначеного, ключовим для визначення елементів та сутності інформаційних відносин у корпоративному праві є розкриття змісту категорій «інформаційні відносини» та «право на інформацію» в контексті легальних та доктринальних підходів до розуміння корпоративних відносин та корпоративних прав.

---

<sup>529</sup> Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): *монографія*. За заг. ред. В.В.Луця. Тернопіль, Підручники і посібники, 2007. С. 175



Правовою основою регулювання відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони і захисту інформації є Закон України «Про інформацію»<sup>530</sup>. Відповідно до частини другої ст. 4 цього Закону об'єктом інформаційних відносин є інформація.

Легальне визначення інформації закріплено у ст. 202 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)<sup>531</sup> та ст. 1 Закону України «Про інформацію». Згідно з положеннями зазначених статей інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. З аналізу даної статті можемо зробити висновок, що законодавець, використавши терміни «відомості» та «дані», визначив поняття інформації максимально широко за змістом. До того ж у ст.10 Закону України «Про інформацію» закріплено невичерпний перелік видів інформації, що додатково обґрунтовує різноманітність інформаційних відносин, об'єктом яких виступає той чи інший вид інформації. Отже, інформація як об'єкт цивільних прав – це різноманітні відомості та дані, але лише такі, які можливо зберегти на носіях (матеріальних або електронних).

Важливо наголосити, що дефініція інформаційних відносин у законодавстві відсутня, натомість законодавець визначає принципи інформаційних відносин та зміст поняття «право на інформацію». Відповідно до положень ст. 2 Закону України «Про інформацію» принципами інформаційних відносин є: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя. Не вдаючись до детального аналізу положень ст. 2 зазначеного Закону, підтримуємо висловлене у літературі застереження, що не всі з них за своєю природою та

---

<sup>530</sup> Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

<sup>531</sup> Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>



змістом можна вважати саме принципами. Це стосується достовірності і повноти інформації, які доцільно було б розглядати як ознаку інформації, а відкритість і доступність інформації може бути як принципом інформаційних відносин, так і ознакою інформації як об'єкта таких відносин<sup>532</sup>.

Усталеним у доктрині права є підхід відповідно до якого принципи права – це основоположні ідеї, які визначають ядро правового регулювання суспільних відносин і виступають основою для побудови відповідних правових норм. Фактично принципи права виконують роль універсального механізму гармонізації праворегулюючих та охоронних норм або робочого механізму, як слушно зазначила Н.С. Кузнецова, за допомогою яких визначаються межі можливої та належної поведінки учасників цивільно-правових відносин<sup>533</sup>. Відтак, з огляду на відсутність легальної дефініції інформаційних відносин, принципи, закріплені у ст. 2 Закону України «Про інформацію» слугують базисом на якому вибудовується як правове регулювання інформаційних відносин загалом, так і тих інформаційних відносин, які складаються у корпоративному праві.

На думку Л.П. Коваленко, інформаційні відносини – це відокремлена, однорідна група суспільних відносин, що виникають під час обігу інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів у порядку реалізації кожним інформаційних прав і свобод, а також у порядку виконання обов'язків органами виконавчої влади й місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод<sup>534</sup>. Запропонована автором дефініція сприймається нами позитивно з огляду на виокремлення самостійного характеру інформаційних відносин і, водночас, на зроблений акцент щодо зв'язку

---

<sup>532</sup> Соловійов Б.О. Інформація як об'єкт цивільних прав в оновленому Цивільному кодексі України: проблеми визначення та основних ознак. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 209

<sup>533</sup> Кузнецова Н.С. Основні завдання книги першої проекту Цивільного кодексу України. Кодифікація приватного (цивільного) права України. К.: *Український центр правничих студій*. 2000. С. 123.

<sup>534</sup> Коваленко Л. П. Теоретичні проблеми розвитку інформаційного права України. Харків.: *Право*. 2012. С. 117.



інформаційних відносин та інформаційних прав. Цей зв'язок проявляється у тому, що інформаційні правовідносини – це правовідносини в яких реалізується право на інформацію, якому кореспондують обов'язки зобов'язаних осіб щодо забезпечення гарантій його здійснення. При цьому, як порядок реалізації інформаційних прав, так і виконання кореспондуючих їм обов'язків встановлюються на рівні нормативно-правових актів різної юридичної сили.

У науковій літературі зустрічаються й інші визначення інформаційних відносин. Так, О. В. Кохановська вважає, що інформаційні відносини – це відносини, пов'язані з пошуком, отриманням, передачею, виробництвом, поширенням, перетворенням і споживанням інформації<sup>535</sup>. Практично такої ж позиції дотримується і А. Борисова, визначаючи інформаційні правовідносини як суспільні відносини, врегульовані нормами приватного та публічного права, між самостійними суб'єктами щодо здійснення інформаційної діяльності з одержання, використання, обробки, поширення, зберігання та захисту інформації та інформаційних прав<sup>536</sup>. Зважаючи на розуміння інформаційних процесів як сукупності послідовних операцій (передачі, накопичення, зберігання, оброблення, видачі інформації), дій і зв'язків з обміну інформацією, що здійснюються в системі комунікацій<sup>537</sup>, можемо побачити, що спільною рисою граматичної конструкції наведених визначень є те, що інформаційні процеси, які відбуваються з інформацією є підставою їх виникнення. Тому варто погодитися із висловленою думкою про те, що інформаційні правовідносини виникають, змінюються і припиняються саме під час формування, поширення й використання інформації, необхідної для існування держави, забезпечення потреб суспільства та

---

<sup>535</sup> Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2006. С.8

<sup>536</sup> Борисова А. Поняття приватноправових відносин у сфері інформаційних комунікацій. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 7

<sup>537</sup> Основи інформаційно-аналітичної діяльності: нав. посіб. / Захарова В.І., Філіпова Л. Я. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 336 с. URL: [https://pidru4niki.com/1605061653903/informatika/osnovi\\_informatsiyno-analitichnoyi\\_diyalnosti](https://pidru4niki.com/1605061653903/informatika/osnovi_informatsiyno-analitichnoyi_diyalnosti) (Дата доступу: 10.01.2023 р.)



територіальних громад<sup>538</sup>. Відтак інформаційні відносини, які складаються у корпоративному праві виникають щодо інформації, яка забезпечує потреби, насамперед, учасників корпоративних правовідносин.

Суттєвою ознакою інформаційних відносин є їх інформаційний характер. Така ознака зумовлена їх юридичним змістом<sup>539</sup>, який сьогодні визначається як «сукупність взаємно кореспондуючих суб'єктивних юридичних прав і обов'язків»<sup>540</sup>. Право на інформацію, закріплене у ст. 5 Закону України «Про інформацію» включає можливість одержання, використання, поширення та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Всі ці правомочності уповноважена особа може реалізувати в інформаційних правовідносинах.

Легальна дефініція корпоративних відносин до недавнього часу була закріплена у ст. 167 Господарського кодексу України (далі – ГК України)<sup>541</sup>, що було підставою для дискусій про правову природу останніх. Все змінилося з 1 січня 2023 року, коли набули чинності зміни, внесені до ЦК України згідно із Законом України «Про акціонерні товариства» № 2469-IX від 27.07.2023 р.<sup>542</sup>. Чинний ЦК України було доповнено ст. 96<sup>1</sup> «Права учасників (засновників, акціонерів, пайовиків) юридичних осіб (корпоративні права)». З аналізу положень ч. 6 цієї статті випливає, що корпоративні відносини – це відносини, які складаються між учасниками юридичної особи, а також

---

<sup>538</sup> Селезньова О.М., Юсип Ж.П. Поняття «інформаційні правовідносини»: доктринально-правовий ракурс. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. Серія ПРАВО. Випуск 46. Том 2. С. 23

<sup>539</sup> Селезньова О.М., Юсип Ж.П. Поняття «інформаційні правовідносини»: доктринально-правовий ракурс. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. Серія ПРАВО. Випуск 46. Том 2. С. 23

<sup>540</sup> Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової, Р.А.Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 151

<sup>541</sup> Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. Дата оновлення: 01.01.2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 04.01.2023р.)

<sup>542</sup> Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>

відносини, які складаються між юридичною особою та її учасниками. Корпоративні відносини між учасниками можуть виникати до того, як юридична особа була зареєстрована. Важливо наголосити, що поняття «учасники юридичної особи» змістовно охоплює засновників, пайовиків і акціонерів. З урахуванням того, що в основі корпоративних правовідносин – корпоративні права, а саме їх виникнення, здійснення, зміна і припинення, можемо зробити висновок, що коло учасників та предмет корпоративних правовідносин в законодавстві є чітко окресленими.

У цій же статті поняття «права учасників юридичних осіб» та «корпоративні права» розглядаються як тотожні і їх можна трактувати як певний комплекс можливостей (правомочностей), якими наділені засновники, акціонери, пайовики, тобто учасники юридичної особи. Такі правомочності надаються їм за законом або відповідно до статуту товариства. Момент виникнення корпоративного правовідношення є особливий легітимізаційний юридичний факт – реєстрація юридичної особи або вступ<sup>543</sup>.

Отже, у легальному визначенні втілений підхід до формулювання корпоративних відносин за якого корпоративні правовідносини є категорією, похідною від категорії корпоративних прав, адже корпоративні правовідносини виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Такий підхід існує і в доктрині права, і поділяється нами. Так, І. Б. Сарақун вважає, що корпоративні відносини – це відносини між учасниками (засновниками) та товариством і між самими учасниками (засновниками), які складаються щодо набуття, здійснення та припинення корпоративних прав<sup>544</sup>.

---

<sup>543</sup> Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія /В.А.Васильєва, А.В.Зеліско, В.В.Луць, І.Б.Сарақун, Л.В. Сішук та ін.; за заг. ред. проф. В.А. Васильєвої; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват. права і підприємництва ім. акад. Ф.Г.Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. Права: ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаніка», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. С.53.

<sup>544</sup> Сарақун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств : автореф. дис. ... канд.юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2008. С.5.



Наведене дає змогу дійти висновку, що корпоративні правовідносини – це правовідносини, у яких здійснюються корпоративні права. Наявність у структурі правовідносин корпоративних прав дозволяє кваліфікувати правовідносини як корпоративні<sup>545</sup>. Відтак прослідковується певна схожість корпоративних правовідносин та правовідносин інформаційних: обидва види відносин забезпечують реалізацію відповідних прав.

У навчальній літературі з корпоративного права йдеться про те, що при класифікації корпоративних правовідносин за їх змістом, окремим різновидом корпоративних відносин є відносини інформаційні<sup>546</sup>. З огляду на проведений вище аналіз понять «інформаційні відносини» та «право на інформацію», накладаючи їх розуміння на легальні дефініції корпоративних відносин та корпоративних прав, можемо зробити висновок про те, що інформаційні правовідносини в корпоративному праві – це правовідносини в яких реалізується право на інформацію як різновид корпоративних прав. О. М. Вінник називає це право «одним з ключових корпоративних прав, від якого залежить можливість реалізації решти корпоративних прав»<sup>547</sup>. В. Г. Жорнокуй вважає, що право на інформацію є не тільки основою для здійснення контролю за діяльністю акціонерного товариства, але також створює передумови для результативного та усвідомленого управління юридичною особою. Таке право відноситься до основних прав учасника (акціонера)<sup>548</sup>. До того ж метою користувача інформації є отримання відомостей,

---

<sup>545</sup> Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (часки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса; Фенікс, 2018. С.104.

<sup>546</sup> Швидка Т.І., Давидюк О.М. Корпоративне право. Підготовка до іспиту: навч. посіб. Харків: Право, 2021. С.12 URL: [https://pravozidat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product\\_id=4256&download\\_id=1310](https://pravozidat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4256&download_id=1310)

<sup>547</sup> Вінник О. М. Право на інформацію як умова реалізації корпоративних прав в українському та зарубіжному праві: порівняльний аспект. *Інформація і право*. 2016. № 1 (16). С. 35.

<sup>548</sup> Жорнокуй В. Г. Правова природа на інформацію про діяльність господарського товариства. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: *Збірник наукових статей*. Випуск 33. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. С. 79





необхідних йому для прийняття рішень, тобто вибору вигідного шляху реалізації своїх прав<sup>549</sup>. Право учасника на інформацію про діяльність корпоративного підприємства задовольняє законний інтерес такого учасника бути обізнаним про події, що відбуваються з юридичною особою, існування якої забезпечується його майновою участю<sup>550</sup>. Про право на інформацію членів виробничого кооперативу йдеться у ст. 99 ГК України. Таким чином, право на інформацію про діяльність господарського товариства дозволяє отримати достовірну та повну інформацію, яка є необхідною учаснику товариства для здійснення всіх інших корпоративних прав.

Традиційно у теорії права до складу правовідносин включають суб'єктів і об'єкти правовідносин та їх юридичний зміст (сукупність прав і обов'язків сторін)<sup>551</sup>. Об'єкти правовідносин розуміють як те, з приводу чого виникають правовідносини і взаємодіють суб'єкти правовідносин<sup>552</sup>.

Не вдаючись до детального аналізу об'єкта корпоративних правовідносин, поділяємо підхід, відповідно до якого в структурі корпоративного правовідношення корпоративні права є складовою його змісту, а не об'єктом<sup>553</sup>. Відтак об'єктом інформаційних правовідносин у корпоративному праві є інформація. Що стосується права на інформацію, то, як уже зазначалося вище, право на інформацію разом із кореспондуючими йому обов'язками слід розглядати як складові змісту інформаційних правовідносин, оскільки суб'єктивне право на інформацію однієї сторони неодмінно спирається на обов'язок іншого суб'єкта сприяти реалізації цього права.

---

<sup>549</sup> Жорнокуй В. Г. Немайнові права учасників господарських товариств. дис. ... к.ю.н. Харків, 2012. С.39-40

<sup>550</sup> Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (часки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса; Фенікс, 2018. С. 347.

<sup>551</sup> Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. С. 336.

<sup>552</sup> Топольський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 181.

<sup>553</sup> Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (часки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса; Фенікс, 2018. С. 99.



Розглянемо яка інформація є об'єктом інформаційних відносин у корпоративному праві. Відповідно до положень п. 5) ч. 1 ст. 116 ЦК України «учасники господарського товариства мають право у порядку, встановленому установчим документом товариства та законом одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом товариства». Ідентичне за змістом положення закріплено й у п. 5) ч. 3 ст. 96<sup>1</sup> ЦК України з тією відмінністю, що словосполучення «учасники господарського товариства» замінено на «учасники (засновники, акціонери, пайовики) юридичної особи». Положення про право на отримання інформації про господарську діяльність акціонерного товариства власників простих акцій закріплено у п. 4) ч. 1 ст. 27, власників привілейованих акцій – у п. 4) ч. 2 ст. 28 Закону України «Про акціонерні товариства». Порівняльний аналіз відповідних положень ЦК України та Закону України «Про акціонерні товариства» свідчить, що останній суттєво формулювання права на інформацію про діяльність акціонерного товариства не змінює.

Право учасників товариства з додатковою та з обмеженою відповідальністю на отримання інформації про господарську діяльність товариства визначено у п. 2) ч. 1 ст. 5 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон України «Про ТОВ і ТДВ») <sup>554</sup>. Право учасників командитних та повних товариств отримувати інформацію про діяльність товариства закріплено у ст. 10 Закону України «Про господарські товариства» <sup>555</sup>. У частині 3 ст. 121 ЦК України право на інформацію учасників повного товариства деталізовано вказівкою на те, що «кожний учасник повного товариства, незалежно від того, чи уповноважений він вести справи товариства, має право ознайомлюватися з усією документацією щодо ведення справ товариства».

---

<sup>554</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>

<sup>555</sup> Про господарські товариства: Закон України № 1576-VII від 19 вересня 1991 р. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 01.12.2022 р.)

З огляду на викладене, є всі підстави констатувати, що об'єктом інформаційних правовідносин у корпоративному праві є інформація про діяльність господарського товариства, право на яку знайшло своє закріплення на законодавчому рівні.

Відповідно до положень ст. 99 ГК України члени виробничого кооперативу наділені правом на отримання повної та достовірної інформації про його фінансово-господарську діяльність. Таке право є одним із основних прав членів виробничого кооперативу. Особливість формулювання даної статті полягає у тому, що йдеться про право на інформацію про фінансово-господарську діяльність кооперативу, натомість у нормах, які розглядалися вище, йшлося про право учасника на інформацію про діяльність господарського товариства. Наведені положення свідчать, що ці поняття не є тотожними. На це звертає увагу А.В. Смітюх зазначаючи, що між інформацією про суб'єкта як такого та його діяльністю є істотна різниця: зокрема, положення статуту, інших локальних актів підприємства не можуть розглядатися як інформація про його діяльність: такі акти передують діяльності, що повинна відбуватися відповідно до них. На підставі зазначеного науковець робить висновок, що інформаційні корпоративні права учасника безумовно повинні розповсюджуватися як на інформацію про діяльність підприємства, так і на інформацію про саме підприємство<sup>556</sup>. В силу викладених аргументів, вважаємо, що об'єктом інформаційних правовідносин в корпоративному праві буде не тільки інформація про діяльність господарського товариства, а й інформація про саме товариство. Такий висновок прослідковується також із Методичних рекомендацій щодо доступу акціонерів та інших заінтересованих осіб до інформації про акціонерне товариство, затверджених рішенням ДКЦПФР № 27 від 26.01.2005 р. (далі – Методичні рекомендації щодо доступу до інформації про акціонерне товариство)<sup>557</sup> в

---

<sup>556</sup> Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (часки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса; Фенікс, 2018. С. 348.

<sup>557</sup> Методичні рекомендації щодо доступу акціонерів та інших заінтересованих осіб до інформації про АТ, затвержені рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 27 від 26.01.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr027312-05> (дата звернення: 02.10.2022 р.)

яких у п. 1.5 інформація про акціонерне товариство визначена як «документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбулися та/або відбуваються в акціонерному товаристві». Інформація про акціонерне товариство – це відомості про товариство, його фінансово-господарську діяльність та цінні папери товариства. Отже, інформація про фінансово-господарську діяльність акціонерного товариства – це лише частина інформації про його діяльність.

У пункті 2.1.4. Принципів корпоративного управління, які затверджені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, рішення від 2.07.2014 р. № 955<sup>558</sup> (далі – Принципи КУ) визначені принципи корпоративного управління. До них, зокрема, належить право на своєчасне отримання інформації. Водночас Принципи КУ закріплюють вимоги до такої інформації – вона має бути повною і достовірною, а також визначають її зміст. Насамперед, йдеться про інформацію, яка стосується фінансово-господарського стану та результатів діяльності товариства, випуск товариством цінних паперів. До цієї інформації також відносяться суттєві факти, які впливають або можуть вплинути на вартість цінних паперів, розмір доходу за ними тощо.

Викладене дозволяє нам стверджувати, що об'єктом інформаційних правовідносин в корпоративному праві є інформація про діяльність господарського товариства, інформація про товариство та інша інформація, право на яку закріплено в нормативно-правових актах. Об'єктом інформаційних правовідносин є інформація як благо нематеріальне, відповідно й правовідносини, які складаються між товариством і учасником щодо здійснення останнім права на інформацію є інформаційними і нематеріальними.

Згідно з частиною першою ст. 10 Закону України «Про інформацію» суб'єктами інформаційних відносин є: фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень. Суб'єктами корпоративних відносин є фізичні і юридичні особи, держава тією мірою, якою вони мають право

---

<sup>558</sup> Принципи корпоративного управління, затверджені рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 2.07.2014 р. № 955. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14> (дата звернення: 02.11.2022 р.)

(можуть мати право) бути засновниками (учасниками) організації<sup>559</sup>. На думку А.В. Смітюха, суб'єктами корпоративних правовідносин є учасник (член, акціонер, вкладник), засновник, квазізасновник, колишній учасник корпоративного підприємства, сингулярний правонаступник учасника чи колишнього учасника за зобов'язальним правом вимоги, похідним від майнового корпоративного права і саме корпоративне підприємство<sup>560</sup>. При встановленні кола суб'єктів корпоративних правовідносин слід виходити зі змісту цих відносин у кожному конкретному випадку, а не втягувати беззастережно інших суб'єктів до їх переліку лише через те, що однією із сторін є відповідний суб'єкт (учасник, засновник, товариство)<sup>561</sup>. Такий підхід є виправданий і до інформаційних правовідносин, які складаються у корпоративному праві. Тому, коли йдеться про суб'єктів досліджуваних відносин, до них, насамперед, слід віднести товариство та його учасників (засновників, акціонерів тощо). При цьому товариство наділене обов'язком надавати (розкривати) інформацію у порядку, встановленому нормативно-правовими актами, а учасники (засновники, акціонери тощо) – правом на її отримання. Момент набуття корпоративних прав визначається моментом набуття права власності на об'єкт у статутному капіталі юридичної особи, що засвідчує її участь у цій юридичній особі. Такими об'єктами цивільних прав є частка, акція, пай тощо. Відповідно і право на інформацію про діяльність товариства виникає в його учасника з цього моменту.

Водночас коло суб'єктів досліджуваних відносин не обмежується лише товариством та його учасниками, адже, наприклад, відповідно до положень частини четвертої ст.113

---

<sup>559</sup> Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / В.А. Васильєва, А.В.Зеліско, В.В.Луць, І.Б.Саракун, Л.В. Сіщук та ін.; за заг. ред. проф. В.А. Васильєвої; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват. права і підприємництва ім. акад. Ф.Г.Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. Права: ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаніка», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. С.53.

<sup>560</sup> Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (часки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса; Фенікс, 2018. С.112.

<sup>561</sup> Охорона прав суб'єктів корпоративних правовідносин: монографія / За заг. ред. академіка НАПрН України В.В.Луця. К., 2013. С.20.



Закону України «Про акціонерні товариства» на вимогу, яка заявляється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) товариство надає НКЦПФР перелік афілійованих осіб та інформацію про акції, які їм належать. Тобто, право на отримання інформації про діяльність акціонерного товариства наділена НКЦПФР. Цьому праву кореспондує обов’язок товариства таку інформацію надавати. Публічне акціонерне товариство також наділене обов’язком оприлюднювати частину інформації про свою діяльність на власному вебсайті (ст. 124 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»<sup>562</sup>). Опублікована на вебсайті інформація є доступною для всіх, хто виявить бажання з нею ознайомитися. У такому разі коло суб’єктів – отримувачів інформації визначити наперед неможливо. З цього приводу В.Г. Жорнокуй зазначає: «за суб’єктом отримання інформація поділяється на адресну та безадресну»<sup>563</sup>. Відповідно інформація, розміщена на вебсайті є безадресною і доступною всім, хто виявить бажання з нею ознайомитися. Такий законодавчий підхід відповідає ч. 1 ст. 5 Закону України «Про інформацію» в якій закріплено право кожного на інформацію, яка є необхідною для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Суб’єктами інформаційних відносин, відповідно до Методичних рекомендацій щодо доступу до інформації про акціонерне товариство, є акціонерні товариства та заінтересовані особи. Останні можуть бути як громадянами та юридичними особами України, так і громадянами та юридичними особами інших держав, а також особами без громадянства і міжнародними організаціями. Щодо заінтересованих осіб, то ними є фізичні або юридичні особи, які хочуть одержати інформацію і наділені таким правом. До заінтересованих осіб належать кредитори, потенційні інвестори, акціонери, контрагенти за договором та інші особи, які проявили зацікавленість до отримання такої інформації.

---

<sup>562</sup> Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 26.02.2006 р. № 3480-IV. Дата оновлення: 03.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 04.01.2023 р.)

<sup>563</sup> Жорнокуй В. Г. Немайнові права учасників господарських товариств. дис. ... к.ю.н. Харків, 2012. С. 48.



Викладене дає підстави для висновку, що суб'єктами інформаційних відносин у корпоративному праві є товариство (юридична особа корпоративного типу), учасники (засновники, акціонери, пайовики) юридичної особи та треті особи, наділені правом на одержання інформації про діяльність товариства.

На основі всіх вищевикладених положень можна стверджувати, що інформаційні правовідносини в корпоративному праві – це правовідносини, в яких реалізується право на інформацію про діяльність товариства, якому кореспондує обов'язок з надання доступу до такої інформації та /або її опублікування.

## **2. Загальна характеристика способів отримання інформації в корпоративному праві**

Правовідносини, змістом яких є право на інформацію як різновид корпоративного права, за своєю характеристикою є відносними, оскільки їх суб'єктний склад повністю визначено: учасник (акціонер), що має право вимагати надання йому інформації про діяльність товариства, і власне товариство, яке зобов'язане надавати відомості<sup>564</sup>. Праву акціонера на отримання інформації, як складової права участі, кореспондує обов'язок товариства, який полягає у вчиненні необхідних і достатніх дій щодо забезпечення акціонерам безперешкодної можливості отримувати встановлені законом або ж на його підставі відомості про таке товариство. Цей обов'язок акціонерного товариства закріплений у ст. 113 Закону України «Про акціонерні товариства». Іншими словами, праву учасника товариства на отримання інформації кореспондує обов'язок товариства надавати та розкривати відповідну інформацію. Порядок одержання інформації встановлюється законом та /або установчим документом товариства.

---

<sup>564</sup> Жорнокуй В. Г. Правова природа на інформацію про діяльність господарського товариства. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: *Збірник наукових статей*. Випуск 33. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. С. 81.



Відносини щодо здійснення уповноваженою особою права на інформацію про діяльність товариства є як корпоративними, так й інформаційними водночас. Відтак такі відносини повинні відповідати принципам інформаційних відносин, що закріплені у ст.2 Законі України «Про інформацію». Усі визначені цією статтею принципи, окрім принципу свободи вираження поглядів і переконань та принципу захищеності особи від втручання в її особисте та сімейне життя є актуальними і для відносин щодо реалізації права учасника на отримання інформації про діяльність господарського товариства.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про інформацію» в Україні правова основа інформаційної безпеки за порядком доступу до інформації сформована на засадах розподілу юридично значущої інформації на два види: відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Водночас будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Відкрита інформація – це відомості, відкриті для ознайомлення з ними. Вона може вільно використовуватися і поширюватися будь-якою особою. Коло осіб, які мають право доступу до відкритої інформації не може бути обмеженим. Доступ до такої інформації відкритий кожному. У свою чергу інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація.

Процес реалізації права передбачає наявність в уповноваженого суб'єкта бажання та можливостей його здійснення, а в інших осіб – кореспондуючих цьому праву обов'язків. Залежно від виду інформації, у законодавстві встановлено способи її надання та оприлюднення, а також межі здійснення права на одержання цих видів інформації. З огляду на зазначене, здійснення права на інформацію про діяльність господарського товариства забезпечується обов'язком товариства таку інформацію надати.

Серед способів реалізації прав і обов'язків в інформаційній сфері Д. Маріц виокремлює такі основні правомочності: 1) право на отримання інформації; 2) право на доступ до публічної інформації; 3) право вимагати від зобов'язаної особи надати інформацію чи вимагати утримання від її надання;



4) право звертатись за захистом порушених прав<sup>565</sup>. Право на інформацію про діяльність господарського товариства забезпечується закріпленням у законі та/або статуті (інших локальних правових актах господарського товариства) 1) права на отримання інформації; 2) кореспондуючих обов'язків товариства з надання (розкриття) такої інформації; 3) відповідальністю у разі порушення цих прав та /або невиконання обов'язків.

З аналізу положень Методичних рекомендацій щодо доступу до інформації про акціонерне товариство можна зробити висновок, що розкриття інформації - це надання особам, які зацікавлені у її отриманні, інформації про акціонерне товариство. При цьому надання інформації повинно здійснюватися з урахуванням відповідних обмежень, які можуть встановлюватися внутрішніми документами товариства, статутом або чинним законодавством. Правила розкриття інформації закріплені у розділі 3 Методичних рекомендацій щодо доступу до інформації про акціонерне товариство. Відповідно до п. 3.5 метою розкриття інформації є: 1) реалізація права акціонерів на інформацію; 2) забезпечення своєчасності її отримання як акціонерами, так й іншими зацікавленими особами.

До засобів інформування, відповідно до Методичних рекомендацій щодо доступу до інформації про акціонерне товариство, які використовує акціонерне товариство належать:

1) надання (пересилання) документарної інформації (у паперовому вигляді); 2) надання інформації в електронній формі, якщо це передбачено статутом або внутрішнім положенням товариства; 3) розкриття інформації через засоби масової інформації; 4) інформування через мережу Інтернет; 5) доведення до відома через публічні виступи; 6) інформування акціонерів та інших зацікавлених осіб під час їх зустрічей з посадовими особами акціонерного товариства.

Таким чином, учасники можуть задовільнити свій інтерес щодо отримання інформації про діяльність господарського товариства різним способом: 1) ознайомлення з інформацією,

---

<sup>565</sup> Маріц Д. Поняття та зміст інформаційних правовідносин. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. Жовтень. С. 67



опублікованою у відкритому доступі; 2) подання до товариства запиту про надання інформації; 3) через особисте повідомлення учасника без його попереднього запиту. Треті особи можуть отримати доступ тільки до інформації про товариство та його діяльність, яка опублікована у відкритому доступі.

Законом також визначаються види інформації, яка оприлюдненню не підлягає. Прикладом такої інформації є інсайдерська інформація до якої, відповідно до ч. 1 ст. 145 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», належить неоприлюднена інформація про емітента, його фінансові інструменти, які перебувають в обігу на організованому ринку капіталу за умови, що оприлюднення такої інформації може суттєво вплинути на вартість фінансових інструментів емітента.

Тобто, інсайдерська інформація може поширюватися лише серед визначеного кола осіб. Законом встановлюється відповідальність за неправомірне використання інсайдерської інформації. У науковій літературі з цього приводу цілком слушно зазначається, що «в статуті товариства (Положенні про порядок надання інформації) необхідно встановити чіткий порядок надання (одержання) такої інформації, визначити коло осіб, які нею володіють, а також відповідальність за її розголошення»<sup>566</sup>.

Важливо наголосити, що реалізація принципу свободи обміну інформацією в досліджуваних інформаційних відносинах здійснюється з урахуванням кореспондуючих обов'язків учасників господарського товариства. У цьому випадку таким обов'язком учасників господарського товариства є обов'язок про нерозголошення як комерційної, так і конфіденційної інформації про діяльність товариства, що передбачено п. 3) ч. 1 ст. 117 ЦК України та узгоджується із положеннями статей 21 і 22 Закону України «Про інформацію». Акціонери мають право на отримання

---

<sup>566</sup> Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія /В.А.Васильєва, А.В.Зеліско, В.В.Луць, І.Б.Саракун, Л.В. Сішук та ін.; за заг. ред. проф. В.А. Васильєвої; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват. права і підприємництва ім. акад. Ф.Г.Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. Права: ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. С. 195.



інформації про господарську діяльність акціонерного товариства, як це визначено законом, проте вони можуть бути обмежені в одержанні відомостей, що становлять комерційну таємницю та конфіденційну інформацію товариства<sup>567</sup>. З урахуванням положень частини першої ст. 113 Закону України «Про акціонерні товариства» слід зазначити, що і товариство, і акціонер наділені обов'язком дотримання режиму користування та розкриття інформації з обмеженим доступом. Зазначені суб'єкти повинні забезпечити дотримання вимог, які встановлені законом щодо користування та розкриття такого виду інформації.

Корпоративні права є одним із видів цивільних прав, тому як окремих видовий елемент системи особистих немайнових і майнових прав повинні підпорядковуватися загальному режимові існування цивільно-правової матерії, одним із проявів якого є обмеження здійснення цивільних прав. При обмеженні права може мати місце не тільки повна неможливість здійснити право, але й часткове «утиснення» такої можливості, і тоді, коли особі забороняється конкретний спосіб здійснення права<sup>568</sup>. Порядок отримання акціонерами інформації про діяльність товариства встановлюється законом статутом. При цьому, право на інформацію про діяльність акціонерного товариства обмежене обсягом відомостей, що надаються акціонеру. Законом України «Про акціонерні товариства» визначено перелік відомостей, до яких не мають доступу акціонери. Зокрема, не підлягають наданню акціонерам для ознайомлення такі документи:

- документи, що підтверджують право товариства на майно;
- документи бухгалтерського обліку;
- документи, які містять перелік афілійованих осіб товариства та інформацію про кількість, тип та/або клас належних їм акцій.

---

567 Бутнік-Сіверський С. Закріплення прав на конфіденційну інформацію та комерційну таємницю в установчих документах. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2012. № 4. С. 51.

<sup>568</sup> Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. К.: Алерта, 2017. С.91-92.



### 3. Публічне розкриття інформації товариством

Достатньо багато відомостей про господарське товариство оприлюднюється в обов'язковому порядку і є відкритою інформацією. З аналізу положень ст. 1 та частини першої ст. 7 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (далі – Закон про державну реєстрацію)<sup>569</sup> впливає, що інформування учасників цивільного обороту достовірною інформацією про юридичних осіб здійснюється через Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі – Єдиний державний реєстр), який слугує єдиною державною інформаційною системою, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та надання інформації про юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадські формування, що не мають статусу юридичної особи. Перелік відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі визначається частиною другою ст. 9 Закону про державну реєстрацію і, відповідно до частини першої ст. 12 цього ж Закону, відомості, що містяться в Єдиному державному реєстрі, є відкритими і загальнодоступними. Виняток складають реєстраційні номери облікових карток платників податків та паспортні дані. Доступ до відомостей є безкоштовним, але у випадках, передбачених Законом про державну реєстрацію, за їх надання стягується плата.

Отже, частину відомостей про господарське товариство має можливість отримати як учасник такого товариства, так й інші зацікавлені особи. У цьому випадку йдеться про інформаційні відносини об'єктом яких виступає інформація з відкритим доступом. Порядок отримання відомостей регламентується частиною другою ст. 12 Закону про державну реєстрацію.

Як уже йшлося вище, законодавство, що регулює порядок надання доступу до відкритої інформації та її складові оперує поняттям «розкриття інформації» або «оприлюднення інформації».

---

<sup>569</sup> Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України № 755-IV від 15 травня 2003 р. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>



Обов'язок господарського товариства оприлюднювати інформацію закріпленій у ст. 90 ГК України та інших нормативно-правових актах. У ст. 90 ГК України визначено види інформації, яка повинна бути оприлюднена господарським товариством, за яких умов товариство має таку інформацію оприлюднювати і яким чином це здійснюється. З аналізу положень зазначеної статті можна зробити висновок, що обов'язок оприлюднювати інформацію покладено на господарське товариство, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій чи часток належать державі або територіальній громаді та господарське товариство, у статутному капіталі якого 50 і більше відсотків акцій чи часток належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100 відсотків. Випадки, коли такі господарські товариства не зобов'язані розкривати інформацію встановлюється виключно законом. Інформація повинна бути розміщена на власній вебсторінці (вебсайті) або на офіційному вебсайті суб'єкта управління, що здійснює функції з управління корпоративними правами держави або територіальної громади відповідно. Строки та порядок розміщення інформації визначається Кабінетом Міністрів України, якщо йдеться про господарські товариства за участю держави та відповідною місцевою радою щодо господарських товариств за участю територіальної громади. Доступ до вебсторінок та вебсайтів, зазначених у цій статті, є цілодобовим і безоплатним.

Таким чином, законодавством встановлено, що господарські товариства, засновані на праві державної та комунальної власності, незалежно від виду зобов'язані розкривати на сайті відомості про свою діяльність. Положення законодавства України про розкриття акціонерним товариством інформації про свою діяльність публічно спрямовані на забезпечення як інтересів акціонерів, так і державного та громадського контролю за діяльністю акціонерних товариств.

Обов'язок акціонерного товариства оприлюднювати інформацію закріпленій у ч. 3 ст. 113 Закону України «Про акціонерні товариства» та ст. 124 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Для публічного акціонерного товариства оприлюднення обов'язково повинно

здійснюватися на власному вебсайті в порядку та строки, які встановлені НКЦПФР. Оприлюдненню публічним акціонерним товариством підлягає інформація, яка визначена п.п. 1-3, 5, 6, 9, 10, 12 (за винятком документів, що містять інформацію, що віднесена до конфіденційної), пунктами 13-18 ч. 1 ст. 112 та частинами 2 та 3 ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства», а також регульована інформація, відповідно до положень Розділу IX Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Види інформації, яка є регульованою, визначені у п. 50) ч. 1 ст. 2 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». До регульованої інформації, зокрема, належить інсайдерська інформація; річна та проміжна регулярна інформація про емітента; особлива інформація про емітента; інша інформація, яка повинна бути розміщена та розкривається згідно із Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Склад, порядок і строки розкриття на фондовому ринку регульованої інформації регламентується Положенням про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затверджено рішенням НКЦПФР 3 грудня 2013 р. № 2826<sup>570</sup>. Питанням розкриття регульованої інформації присвячена у ст. 124 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Розкриття регульованої інформації, за загальним правилом, здійснюється шляхом її розміщення в базі даних особи, яка провадить таку діяльність від імені професійних учасників організованих товарних ринків та учасників ринків капіталу. У випадках встановлених ч. 4 ст. 124 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» розкриття регульованої інформації здійснюється шляхом її розміщення на сайті акціонерного товариства та подання до НКЦПФР. Обсяг та строки розкриття регульованої інформації учасниками ринків капіталу та професійними учасниками організованих товарних ринків встановлюються Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» та нормативно-правовими актами НКЦПФР.

---

<sup>570</sup> Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затверджене рішенням НКЦПФР 3 грудня 2013 р. № 2826 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13#Text>



Різновидом регульованої інформації є регулярна інформація про емітента, яка охоплює річну та проміжну звітну інформацію про результати фінансово-господарської діяльності емітента. Річна звітна інформація про емітента подається за календарний рік, а проміжна – за квартал. Види відомостей, що є річною та проміжною інформацією про емітента визначені відповідно у частинах третій та п'ятій ст. 126 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Законодавством також визначається строк, впродовж якого інформація повинна залишатися доступною. Як річна, так і проміжна інформація повинна залишатися у публічному доступі на власному вебсайті емітента протягом щонайменше 10 років після її розкриття.

Якщо цінні папери акціонерного товариства не були допущені до торгів на організованих товарних ринках або щодо них не здійснювалася публічна пропозиція, то приватне товариство повинно розкривати регульовану інформацію виключно шляхом її розміщення на своєму вебсайті та шляхом подання до НКЦПФР. Якщо у приватному акціонерному товаристві одна особа прямо чи опосередковано володіє всіма акціями, то обов'язку з розкриття регульованої інформації для такого акціонерного товариства законом не встановлено. Водночас обов'язок розкривати регульовану інформацію може бути встановлений його статутом. Якщо ж приватне акціонерне товариство здійснювало публічну пропозицію акцій, та/або державі належать (прямо або опосередковано) сто відсотків його акцій, та/або акціонерне товариство є підприємством, що становить суспільний інтерес, то таке товариство зобов'язано регульовану інформацію розкривати.

На вебсайті акціонерного товариства також розміщується інформація, яка стосується проведення загальних зборів товариства. Відповідно до положень ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства» розміщенню підлягає повідомлення про їх проведення, перелік документів для участі у загальних зборах акціонера чи його представника, а також інформація про загальну кількість акцій та голосуючих акцій окремо за кожним типом акцій, якщо статутний капітал товариства представлений

більше ніж двома типами/класами акцій. При цьому кількість акцій визначається станом на дату складання списку осіб, яким надсилається повідомлення про проведення загальних зборів. Якщо загальні збори скликає акціонерне товариство, то ця інформація розміщується на вебсайті цього товариства, якщо ж проведення зборів ініціюють акціонери, то на вебсайті, зазначеному в повідомленні про проведення загальних зборів.

Така інформація повинна бути розміщена на відповідних вебсайтах у строк, що не може бути меншим тридцяти днів до дати проведення загальних зборів і п'ятнадцяти днів, якщо йдеться про проведення позачергових зборів. Особа, яка скликає збори, може прийняти рішення про розміщення у вільному доступі також і тих документів, з якими акціонери можуть знайомитися під час підготовки до загальних зборів. Адреса вебсайту на якому будуть розміщені ці документи зазначається у повідомленні про проведення загальних зборів. Кожен акціонер може ознайомлюватися з цими документами, а також завантажити їх та роздрукувати.

Окрім зазначеної вище інформації, оприлюдненню підлягає повідомлення акціонера про підсумки голосування. Строк розміщення протоколу загальних зборів акціонерного товариства на вебсайті встановлений у ч. 6 ст. 57 Закону України «Про акціонерні товариства». Протокол загальних зборів повинен бути розміщений на вебсайті відповідного товариства впродовж десяти днів з дати проведення загальних зборів, але не пізніше п'яти робочих днів з дня його складання. Зазначеним не вичерпується інформація, яка розкривається на сайті товариства.

Інформація про юридичну особу корпоративного типу, розміщена в Єдиному державному реєстрі, опублікована на сайті товариства, відповідно до вимог та у порядку, встановленому законодавством стає доступною для ознайомлення не тільки учасникам юридичної особи, але й широкому колу зацікавлених осіб, тобто третім особам.

Вимоги, що пред'являються до інформації, яка оприлюднюється визначені у розділі 4 «Розкриття інформації





та прозорість» Принципів КУ. Така інформація повинна бути суттєвою та повною (п.4.1 Принципів КУ), достовірною (п.4.2 Принципів КУ), своєчасною (п.4.3 Принципів КУ). Для поширення інформації, товариство застосовує засоби її поширення, які є зручними для користувачів. Такі засоби повинні забезпечувати своєчасний та рівний доступ до інформації і не потребувати значних витрат для такого доступу з боку користувачів.

Інформація є суттєвою, якщо її відсутність або неправильне відображення, може вплинути на рішення, які приймаються її користувачами. З урахуванням зазначеного, товариство зобов'язане при розкритті суттєвої інформації враховувати інтереси та потреби користувачів такої інформації. Відповідно товариство не повинно обмежуватися вимогами чинного законодавства і надавати користувачам детальнішу інформацію. Такий підхід, насамперед, виправданий у тих випадках, коли йдеться про інформацію, яка має суттєвий вплив на прийняття акціонерами зважених рішень.

Інформація є повною, якщо вона містить всі дані про наслідки операцій та подій, які можуть вплинути чи вже впливають на ті рішення, які прийняті на основі цієї інформації. Це стосується як фактичних, так і потенційних наслідків. Тому, розкриваючи інформацію, товариство повинно не тільки надавати фактичні відомості, але й повідомляти про ті прогнози щодо майбутнього фінансового стану і діяльності товариства, які є обґрунтованими.

Інформація є достовірною, якщо вона допомагає сформувати чітке та повне уявлення про результати діяльності товариства та його фінансовий стан. Інформація повинна розкриватися товариством своєчасно. Товариство також повинно забезпечити всім учасникам рівний доступ до такої інформації.

Отже, при публічному наданні інформації здійснення права на інформацію відбувається, шляхом ознайомлення з інформацією, яка оприлюднюється товариством в порядку обов'язкового її розкриття.



#### **4. Отримання інформації по діяльність товариства в індивідуальному порядку**

Відповідно до чинного законодавства акціонер має право отримувати інформацію в індивідуальному порядку. Такою є інформація, яка надається акціонеру за особистим запитом або без запиту. Порядок надання інформації на вимогу акціонера визначається п. 4 Методичних рекомендацій щодо доступу до інформації про акціонерне товариство. Обов'язки з надання інформації на вимогу акціонера в індивідуальному порядку покладені на той структурний підрозділ, який наділений повноваженнями взаємодії із акціонерами і несе відповідальність за неналежно організовану взаємодію. Облік заходів взаємодії із заінтересованими особами, у тому числі акціонерами, відображається у відповідному журналі. Ведення журналу обліку заходів взаємодії покладено на структурний підрозділ, що відповідає за таку взаємодію (п. 4.2 Методичних рекомендацій щодо доступу до інформації про акціонерне товариство).

Перелік документів, які є доступними для акціонерів на підставі особистого запиту, визначений частиною першою ст. 113 Закону України «Про акціонерні товариства». Відповідно до положень зазначеної статті акціонерне товариство забезпечує акціонерам доступ до документів, які визначені пунктами 1-3, 5-7, 8 (щодо частини розпоряджень і наказів голови одноосібного та колегіального виконавчого органу, які зумовлюють вплив на реалізацію акціонером свої корпоративних прав) та пунктами 9, 10, 12-21 частини першої ст. 112 цього Закону. До інших документів, які містять інформацію про фінансово-господарський стан товариства, акціонерне товариство забезпечує доступ тільки акціонерам, які сукупно є власниками п'яти і більше відсотків голосуючих акцій товариства.

Документами з якими акціонер має право ознайомлюватися є:

- статут та зміни до статуту акціонерного товариства;
- внутрішні положення товариства, які регулюють діяльність органів товариства та зміни до них, зокрема, положення про наглядову раду, раду директорів положення загальні збори;



- кодекс корпоративного управління товариства;
- протоколи загальних зборів;
- положення про відокремлені підрозділи товариства;
- відомості, з якими під час підготовки загальних зборів можуть ознайомитися акціонери;
- документи звітності, які подаються державним органам;
- протоколи засідань наглядової ради або ради директорів;
- документи аудиторських перевірок діяльності товариства;
- річну фінансову та річну консолідовану фінансову звітність;
- актуальний перелік афілійованих осіб товариства, який містить інформацію про кількість, тип та/або клас належних їм акцій;
- регулярну та особливу інформацію про товариство;
- звіти наглядової ради або ради директорів;
- звіти виконавчого органу;
- положення та звіти про винагороду членів ради директорів, наглядової ради та виконавчого органу;
- інші документи, визначені в законі, передбачені установчим документом або внутрішніми положеннями акціонерного товариства, встановлені рішеннями загальних зборів, виконавчого органу, ради директорів або наглядової ради.

Всі перелічені вище документи акціонерне товариство зобов'язане зберігати за місцезнаходженням товариства протягом всього строку його діяльності.

Додаткову інформацію про діяльність товариства акціонери можуть отримувати: 1) за згодою виконавчого органу товариства чи ради директорів; 2) якщо такі випадки і порядок, закріплені у статуті акціонерного товариства, передбачені рішенням загальних зборів або встановлені іншими внутрішніми документами товариства (абз.3 ч. 2 ст.113 Закону України «Про акціонерні товариства»). Якщо такі документи містять інформацію з обмеженим доступом, то і акціонер, і товариство повинні дотримуватися встановленого режиму її використання. Режим користування та розкриття інформації з обмеженим доступом встановлюється законом.



Оскільки обсяг інформації, яка надається акціонеру на вимогу залежить від розміру пакету голосуючих акцій, то всі документи можуть бути поділені на дві групи: 1) документи, які надаються кожному акціонеру; 2) документи, які надаються акціонерам, які сукупно є власниками п'яти і більше відсотків голосуючих акцій товариства. Зазначеним визначається, що запит може бути індивідуальним або колективним.

Водночас, що стосується власників привілейованих акцій, то частиною другою ст. 28 Закону України «Про акціонерні товариства» встановлено, що обсяг їх прав, у тому числі порядок отримання інформації, визначається у статуті акціонерного товариства. З викладеного можна зробити висновок, що відомості, які є доступними для кожного акціонера визначені як законодавством, так і локальними актами товариства. Однак, щодо власників привілейованих акцій – це питання повністю віднесено на розсуд самого акціонерного товариства.

У пункті 4.1. Методичних рекомендацій щодо доступу до інформації про акціонерне товариство передбачено, що отримання інформації акціонером здійснюється на підставі письмового запиту у довільній формі. У запиті зазначається інформація, яка ідентифікує особу акціонера, а саме: для юридичної особи – це повна назва та код за ЄДРПОУ, для фізичної особи – її прізвище, ім'я та по батькові, адреса, за якою має бути надана відповідь та підпис. Окрім цієї інформації у запиті зазначається кількість акцій, якими володіє акціонер, відсоток у статутному фонді та його зміст. Запит юридичної особи повинен бути складений на її фірмовому бланку і підписаний керівником. До письмової вимоги (запиту) акціонер повинен додати копії документів, що підтверджують те, що він є власником акцій товариства станом на дату подання вимоги (запиту). На запит, який не відповідає встановленим вимогам, товариство має право відповідної інформації не надавати. Водночас товариство зобов'язано письмово повідомити про це особу яка такий запит надіслала. Слід звернути увагу на те, що Методичні рекомендації щодо доступу до інформації про акціонерне товариство оперують поняттям «запит», тоді як Закон України «Про акціонерні товариства» – поняттям «вимога».



Отже, отримання інформації на підставі вимоги (запиту) передбачає вчинення як акціонером, так і акціонерним товариством відповідних дій. Для отримання інформації акціонер повинен пред'явити відповідну вимогу про надання йому документів, подання якої і є способом здійснення здійснення акціонером права на інформацію. Підтримуємо висловлену А. В. Смітюхом думку про те, що запит є найбільш важливою формою отримання учасником інформації про діяльність корпоративного підприємства, оскільки «через запит саме учасник ініціює процедуру розкриття підприємством тієї інформації, яку він вважає важливою для себе»<sup>571</sup>. Слід наголосити, що чинним законодавством обов'язок товариства надати інформацію не ставиться в залежність від причин і мети її витребування.

Запит акціонера виконується, шляхом надання акціонеру завірених підписом уповноваженої особи товариства копій відповідних документів, визначених частиною першою ст. 113 Закону України «Про акціонерні товариства». Копії документів надаються акціонеру корпоративним секретарем або, у разі його відсутності, головою виконавчого органу або ради директорів акціонерного товариства. Строк надання копій – десять робочих днів з дня надходження письмової вимоги від акціонера. Законодавством передбачена можливість стягнення товариством плати за надання копій документів. Водночас розмір такої плати не повинен бути більшим за витрати, які були понесені товариством на виготовлення копій документів, включаючи витрати на їх пересилання поштою. Копії документів можуть надаватися заявнику і в електронній формі. У такому разі відповідною посадовою особою товариства на документ повинен бути накладений електронний підпис.

Порядок надання документів, передбачених частиною першою ст. 113 Закону України «Про акціонерні товариства», порядок стягнення плати встановлюється статутом акціонерного товариства або іншими внутрішніми документами товариства.

---

<sup>571</sup> Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (часки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса; Фенікс, 2018. С. 358.



Окрім формування запиту, акціонеру надається можливість ознайомитися з документами акціонерного товариства у приміщенні товариства. Про намір ознайомитися з документами, що визначені частиною першою ст. 113 Закону України «Про акціонерні товариства» таким способом акціонер повинен повідомити виконавчий орган або раду директорів не пізніше ніж за п'ять робочих днів. Ознайомлення з документами відбувається у приміщенні товариства за його місцезнаходженням у робочий час. Закон України «Про акціонерні товариства» не встановлює строк, протягом якого акціонер, який отримав оригінали необхідних документів, може користуватись ними, але містить норму (ч. 2 ст. 113) в якій надає виконавчому органу товариства право на обмеження строку ознайомлення з цими документами. При цьому мінімальний строк для ознайомлення з документами товариства – це 10 робочих днів. Обчислення строку розпочинається з дати, коли товариство отримало повідомлення про намір ознайомитись з документами товариства. Для продовження користування оригіналами документів акціонеру необхідно оформляти новий запит на їх отримання.

Окрім інформації, визначеної у частині першій ст. 113 Закону України «Про акціонерні товариства», акціонери, за згодою виконавчого органу чи ради директорів, мають право на отримання іншої (додаткової) інформації про товариство та його діяльність. Підстави та порядок отримання додаткової інформації також може встановлюватися у статуті акціонерного товариства або в інших внутрішніх документах товариства.

Законодавством передбачено єдину підставу для відмови у наданні акціонеру документів чи їх копій, право на які належить акціонеру, відповідно до частини першої ст. 113 Закону України «Про акціонерні товариства». Такою підставою є те, що акціонер раніше вже отримав документи чи їх копії і на дату, коли акціонерне товариство отримало нову вимогу акціонера про ознайомлення з тими ж самими документами чи їх копіями, останні не втратили своєї актуальності. Ці положення не будуть застосовуватися у разі, якщо акціонер зможе надати товариству аргументи, які будуть переконливо доводити необхідність для повторного їх одержання.

Ще одним правом акціонера, закріпленим в Законі, є право на отримання акціонером копій всіх або частини документів, коли відбувається підготовка загальних зборів. Такі копії надаються безоплатно і стосуються не всіх документів, а лише тих, які включені до переліку дозволених до ознайомлення акціонером.

Проаналізувавши частину першу ст. 48 Закону України «Про акціонерні товариства» можна виокремити порядок, відповідальних осіб та коло документів з якими мають право ознайомлюватися акціонери під час підготовки до загальних зборів, а саме з моменту, коли акціонери отримали повідомлення про проведення загальних зборів і до дати їх проведення. Йдеться про документи, які є необхідними для прийняття рішень з тих питань, які включені до порядку денного. Обов'язок забезпечити доступ до цих документів покладено на акціонерів, які скликають збори або акціонерне товариство. Ознайомлення з документами може відбуватися як до дати проведення зборів, так і в день їх проведення. Ознайомлення з документами до дати проведення зборів можливе за місцезнаходженням товариства у робочий час та у робочі дні, а в день проведення зборів ще й у місці проведення зборів.

Акціонер може погодитися на використання товариством для передачі інформації своєї електронної пошти. У такому разі інформація, яку акціонер хоче отримати від акціонерного товариства, буде надіслана на адресу електронної пошти, яку акціонер зазначив у своєму запиті. Важливо наголосити, що у цьому випадку документи надсилаються в електронній формі з дотриманням встановлених законодавством вимог про електронний документообіг.

До початку загальних зборів акціонерне товариство також повинно надавати відповіді на запитання акціонерів з питань, що включені до проекту порядку денного загальних зборів. Такі запити повинні надійти до акціонерного товариства у строк - не пізніше одного робочого дня до дати проведення загальних зборів у письмовій формі. Відповідь надається акціонерним товариством також у письмовій формі. Порядок надання відповіді встановлюється акціонерним товариством.

Постановою Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» № 4 від 25.02.2016 р.<sup>572</sup> встановлено, що вимагати надати інформацію про діяльність товариства його учасник (акціонер) може лише з дати набуття ним статусу учасника (акціонера). Водночас законом не встановлений період впродовж якого учасник (акціонер) має право отримувати таку інформацію.

Отже, надання інформації акціонерам за особистим запитом здійснюється такими способами: 1) надання інформації, шляхом звернення до акціонерного товариства з письмовою вимогою; 2) доступ до інформації за місцезнаходженням акціонерного товариства; 3) у інший спосіб, передбачений статутом товариства.

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що акціонери через запит мають доступ до досить широкого кола відомостей, але не до всієї документації товариства. Що стосується учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств, то відповідно до ч. 3 ст. 121 ЦК України всі учасники повного товариства мають право на ознайомлення з усіма документами, які стосуються ведення справ товариства. При цьому це право не залежить від наявності в учасника повноважень на ведення справ товариства. Обмеження цього права чи відмова від нього є нікчемними. Іншими словами, такі учасники мають доступ до всієї документації відповідного товариства. Водночас вкладники командитного товариства мають право ознайомлюватися тільки з річними звітами та балансами товариства (п. 5) ч. 2 ст. 137 ЦК України). Відповідно до положень ч. 2 ст. 99 ГК України члени виробничого кооперативу мають право отримувати повну та достовірну інформацію про його фінансово-господарську діяльність.

Порядок реалізації права на отримання інформації за запитом учасника до товариства визначається і щодо товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Право на доступ до інформації про господарську діяльність товариства учасниками товариства з додатковою та з обмеженою відповідальністю

---

<sup>572</sup> Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25.02.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>



гарантується положеннями ст. 43 Закон України «Про ТОВ і ТДВ» в якій закріплено перелік документів, які повинно зберігати товариство. Такими документами, зокрема, є:

– протокол зборів засновників або рішення одноосібного засновника;

– статут товариства та зміни до нього;

– протоколи загальних зборів;

– положення про філії та представництва товариства;

– документи, які підтверджують права товариства на майно;

– аудиторські висновки;

– звіти, які подаються державним органам;

– накази і розпорядження виконавчого органу товариства;

– документи, що регулюють діяльність органів товариства,

та зміни до них;

– протоколи засідань наглядової ради товариства;

– протоколи засідань колегіального виконавчого органу

товариства;

– документи, що стосуються випуску емісійних цінних паперів;

– річна фінансова звітність та документи бухгалтерського

обліку;

– інші документи, які визначені законом або передбачені статутом, рішеннями наглядової ради, виконавчого органу та загальних зборів учасників.

Перелічені документи товариство зобов'язано зберігати впродовж усього строку діяльності товариства. Це правило не поширюється на документи бухгалтерського обліку, оскільки строки їх зберігання визначаються законодавством окремо. Відповідальним за зберігання документів є виконавчий орган товариства. У разі призначення головного бухгалтера на нього покладається відповідальність за зберігання документів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Строк зберігання перелічених документів залежить від їх природи (ч.3 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»)<sup>573</sup>.

---

<sup>573</sup> Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України № 996-XIV від 16.07.1999р. Дата оновлення: 10.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>



Порядок надання інформації учаснику встановлений у ч. 5 ст. Закон України «Про ТОВ і ТДВ». Доступ до документів забезпечується шляхом надання учаснику копій відповідних документів. Для цього учасник особисто або через представника звертається до товариства з письмовою вимогою. Строк надання копій зазначених у письмовій заяві документів – 10 днів з дня надходження такої заяви. Підготовка копій документів може бути платною. Розмір такої плати встановлює товариство, але законодавством встановлено її межу – не більше розміру витрат, які понесені товариством на їх виготовлення та пересилання документів поштою.

Автори науково-практичного коментаря Закону України «Про ТОВ і ТДВ» пропонують поділити ці документи на окремі групи, виокремивши:

«– документи, що пов’язані із заснуванням товариства, установчі документи та зміни до них;

– документи щодо створення філій та представництв товариства (у разі їх створення);

– документи пов’язані із випуском емісійних цінних паперів та документи, що засвідчують право власності товариства на майно;

– документи, що регулюють діяльність органів товариства та зміни до них (положення, інструкції тощо);

– документи, що пов’язані із роботою органів товариства (загальних зборів учасників, виконавчого органу, наглядової ради): протоколи, накази, розпорядження;

– документи, в яких відображені результати господарської діяльності товариства: річна і фінансова звітність, документи щорічної звітності, що подаються відповідним державним органам, документи бухгалтерського обліку;

– документи від третіх осіб щодо товариства: аудиторські висновки та результати надання інших аудиторських послуг»<sup>574</sup>.

---

<sup>574</sup> Науково-практичний коментар Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» /В.А. Васильєва, В.В. Луць, Л.В. Сішук та ін.; за заг. ред. В.А. Васильєвої. Харків: Право, 2020. С.265.



Зазначений перелік може бути доповнений іншими документами відповідно до законодавства, статуту товариства, рішення загальних зборів, наглядової ради та виконавчого органу.

Інформація, що міститься у зазначених документах забезпечує учаснику належну реалізацію його корпоративних прав, насамперед, права учасника на участь в управлінні товариством. Саме тому, доступ до перелічених документів товариство повинно забезпечити кожному учаснику товариства або його представнику. Доступ до інформації про товариство та його діяльність, окрім учасників товариства, може бути надана й іншим особам, зокрема повноваженим на перевірку державним органам, аудиторам<sup>575</sup>.

Слід погодитися із науковою позицією, що Закон України «Про ТОВ і ТДВ» визначає обсяг права учасника ТОВ/ТДВ на інформацію за стандартами, подібними до стандартів Закону України «Про акціонерні товариства» з урахуванням специфіки діяльності ТОВ/ТДВ, причому учасники ТОВ/ТДВ мають доступ до документів, що підтверджують права товариства на майно та документів бухгалтерського обліку, відсутній в акціонерів АТ<sup>576</sup>.

Отже, обсяг інформації, яку учасник товариства має право отримати від юридичної особи корпоративного типу за індивідуальним запитом пов'язується з організаційно-правовою формою юридичної особи.

Відповідно до чинного законодавства юридичні особи корпоративного типу (крім повних та командитних товариств) зобов'язані повідомляти учасників, а останні мають право отримувати інформацію, яка стосується проведення загальних зборів (ч. 5 ст. 15 Закону України «Про кооперацію»<sup>577</sup>, ч. 1 ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства»). Така інформація отримується через особисте повідомлення учасника без

---

<sup>575</sup> Науково-практичний коментар Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» /В.А. Васильєва, В.В. Луць, Л.В. Сішук та ін.; за заг. ред. В.А. Васильєвої. Харків: Право, 2020. С.264.

<sup>576</sup> Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (часки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса; Фенікс, 2018. С. 364.

<sup>577</sup> Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>



попереднього запиту. Цей спосіб доступу до інформації використовується для реалізації акціонером права на участь в управлінні товариством шляхом голосування на загальних зборах. Для цього товариство забезпечує дотримання тих прав акціонерів, які пов'язані із отриманням останніми інформації щодо проведення загальних зборів, оскільки саме ця інформація забезпечує створення сприятливих умов для участі акціонера у загальних зборах. Йдеться про своєчасне повідомлення акціонерів про скликання загальних зборів, що включає надання акціонеру інформації про дату, час та місце їх проведення, процедуру реєстрації для участі у загальних зборах товариства, повний перелік питань порядку денного тощо. Як наголошує І. Р. Калаур, без точних відомостей про місце і час скликання загальних зборів учасників товариства, без ознайомлення з документами перед їх проведенням, бухгалтерськими документами, змістом внутрішніх документів та інформації про прийняття рішень змін до статуту товариства учасник товариства не зможе реалізувати й інші корпоративні права<sup>578</sup>. Акціонери також повинні бути повідомлені про те, у який спосіб вони можуть ознайомитися з документами, які стосуються порядку денного загальних зборів. При цьому спосіб ознайомлення з матеріалами, пов'язаними з порядком денним загальних зборів, повинен бути зручним для акціонера. Важливо наголосити, що стосовно питань порядку денного акціонери мають право отримувати від посадових та інших уповноважених осіб товариства додаткову інформацію щодо питань порядку денного загальних зборів. Слід звернути увагу на те, що така інформація повинна бути повідомлена акціонеру своєчасно. Більше того, процедури, які використовуються під час проведення загальних зборів, не повинні робити участь акціонера у голосуванні надмірно складною та витратною.

---

<sup>578</sup> Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія /В.А.Васильєва, А.В.Зеліско, В.В.Луць, І.Б.Саракун, Л.В. Сішук та ін.; за заг. ред. проф. В.А. Васильєвої; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват. права і підприємництва ім. акад. Ф.Г.Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. Права: ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. С. 194.



З аналізу положень ч. 1 ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства» випливає, що саме особа, яка скликає загальні збори зобов'язана надсилати акціонерам як повідомлення про їх проведення, так і проект порядку денного загальних зборів. При цьому, якщо такою особою є акціонер чи акціонери, то проект порядку денного загальних зборів і повідомлення про їх проведення надсилаються акціонерам через депозитарну систему України. Якщо ж загальні збори скликаються наглядовою радою або радою директорів, то саме вони і визначають у який спосіб ця інформація буде надсилатися акціонерам.

Повідомлення акціонерам може направлятися у письмовій формі поштою, через депозитарну систему України або вручатися акціонеру (його уповноваженому представнику) особисто. З огляду на те, що повідомлення шляхом розсилки листів здійснюється за адресами, зафіксованими в реєстрі, акціонер зобов'язаний повідомити реєстратора про зміну адреси. В іншому випадку, ні товариство, ні реєстратор не несуть відповідальності за те, що право акціонера на інформацію фактично не буде здійснене. Повідомлення повинно містити інформацію, визначену у частині другій ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства». У повідомленні про проведення загальних зборів, зокрема, зазначаються дата і час початку та спосіб проведення загальних зборів; час, коли розпочинається і час, коли закінчується реєстрація акціонерів для участі у загальних зборах; проект порядку денного загальних зборів; проекти рішень з усіх питань, які включені до порядку денного. Якщо загальні збори проводяться очно, то в повідомленні також зазначається місце їх проведення. Повідомлення із зазначеною інформацією надсилаються та оприлюднюються у встановлені законодавством строки. У разі проведення чергових зборів, такі дії повинні бути вчинені не пізніше ніж за 30 днів до дати проведення загальних зборів. Якщо йдеться про скликання позачергових загальних зборів, то цей строк скорочений до 15 днів.

Таким чином, акціонер може отримувати інформацію про діяльність товариства в індивідуальному порядку такими способами: 1) за особистим запитом акціонера; 2) особистим повідомленням учасника без попереднього запиту.

## Висновки

Підсумовуючи, можна зазначити, що інформаційні правовідносини в корпоративному праві – це правовідносини, в яких реалізується право на інформацію про діяльність товариства, якому кореспондує обов'язок з надання доступу до такої інформації та /або її опублікування.

Учасники товариства можуть отримати інформацію про його діяльність такими способами: 1) ознайомлення з інформацією, опублікованою у відкритому доступі (публічне надання інформації); 2) подання до товариства запиту про надання інформації; 3) через особисте повідомлення учасника без його попереднього запиту. Другий і третій спосіб – це отримання інформації в індивідуальному порядку.

При публічному наданні інформації здійснення права на інформацію відбувається, шляхом ознайомлення з інформацією, яка оприлюднюється товариством в порядку обов'язкового її розкриття.

Обсяг інформації, яку учасник товариства має право отримати від юридичної особи корпоративного типу за індивідуальним запитом пов'язується з організаційно-правовою формою юридичної особи.

Відомості, які є об'єктом інформаційних відносин в корпоративному праві є надзвичайно різноманітними і їх можна класифікувати на види за різними критеріями.

Залежно від порядку надання можна виокремити інформацію, яка надається 1) шляхом її розміщення у відкритому доступі; 2) за особистим запитом (на вимогу) учасника; 3) учаснику без особистого запиту.

За суб'єктним складом отримувачів інформації (її адресною спрямованістю) можна виокремити інформацію, яка надається 1) виключно учасникам товариства; 2) широкому колу осіб, в тому числі й учасникам; 3) НКЦПФР в обов'язковому порядку або за вимогою.

Залежно від обов'язковості надання можна виокремити інформацію, яка надається в обов'язковому порядку (на основі закону) та інформацію, яка подається в добровільному порядку



(за бажанням самого товариства, незалежно від того, чи закріплено розкриття інформації в нормативно-правових актах). Визначити вичерпний перелік всіх можливих класифікаційних критеріїв не видається можливим в силу того, що їх можна уточнювати. Важливим є те, що різні види класифікацій інформації є взаємопов'язаними, а не конкуруючими. Вони відображають різні властивості інформації або порядку її надання.

### Список використаних джерел:

1. Борисова А. Поняття приватноправових відносин у сфері інформаційних комунікацій. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 5-9.
2. Бутнік-Сіверський С. Закріплення прав на конфіденційну інформацію та комерційну таємницю в установчих документах. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2012. № 4. С. 47-55.
3. Вінник О. М. Право на інформацію як умова реалізації корпоративних прав в українському та зарубіжному праві: порівняльний аспект. *Інформація і право*. 2016. № 1 (16). С. 28–36.
4. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. Дата оновлення: 01.01.2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 04.01.2023р.)
5. Жорнокуй В. Г. Немайнові права учасників господарських товариств. дис. ... к.ю.н. Харків, 2012. 196 с.
6. Жорнокуй В. Г. Правова природа на інформацію про діяльність господарського товариства. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей*. Випуск 33. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. С. 79-93
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
8. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): *монографія*. За заг. ред. В.В. Луця. Тернопіль, Підручники і посібники, 2007. 320 с.



9. Коваленко Л. П. Теоретичні проблеми розвитку інформаційного права України. Харків.: Право, 2012. 247 с.
10. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія /В.А.Васильєва, А.В.Зеліско, В.В.Луць, І.Б.Саракун, Л.В. Сіщук та ін.; за заг. ред. проф. В.А. Васильєвої; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват. права і підприємництва ім. акад. Ф.Г.Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. права: ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 612 с.
11. Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: *монографія*. К.: Алерта, 2017. 492 с.
12. Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2006. 36 с
13. Кузнєцова Н.С. Основні завдання книги першої проекту Цивільного кодексу України. Кодифікація приватного (цивільного) права України. К.: *Український центр правничих студій*. 2000. 336 с.
14. Маріц Д. Поняття та зміст інформаційних правовідносин. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. Жовтень. С. 64-67
15. Методичні рекомендації щодо доступу акціонерів та інших заінтересованих осіб до інформації про АТ, затверджені рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 27 від 26.01.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr027312-05> (дата звернення: 02.10.2022 р.)
16. Науково-практичний коментар Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» / В.А. Васильєва, В.В. Луць, Л.В. Сіщук та ін.; за заг. ред. В.А. Васильєвої. Харків: Право, 2020. 336 с.
17. Основи інформаційно-аналітичної діяльності: нав. посіб. / Захарова В.І., Філіпова Л. Я. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 336 с. URL: [https://pidru4niki.com/1605061653903/informatika/osnovi\\_informat\\_siyno-analitichnoyi\\_diyalnosti](https://pidru4niki.com/1605061653903/informatika/osnovi_informat_siyno-analitichnoyi_diyalnosti) (дата звернення: 10.01.2023 р.)



18. Охорона прав суб'єктів корпоративних правовідносин: монографія / За заг. ред. академіка НАПрН України В.В.Луця. К., 2013 194 с.

19. Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затверджене рішенням НКЦПФР 3 грудня 2013 р. № 2826. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13#Text>

20. Принципи корпоративного управління, затверджені рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 2.07.2014 р. № 955. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14> (дата звернення: 02.11.2022 р.)

21. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>

22. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України № 996-XIV від 16.07.1999р.. Дата оновлення: 10.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

23. Про господарські товариства: Закон України № 1576-VII від 19 вересня 1991 р. (дата оновлення: 03.07.2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 01.12.2022 р.)

24. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України № 755-IV від 15 травня 2003 р. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

25. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25.02.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>

26. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

27. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>



28. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 26.02.2006 р. № 3480-IV. Дата оновлення: 03.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 04.01.2023 р.)

29. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 04.01.2023 р.)

30. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств : автореф. дис. ... канд.юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2008. 20 с.

31. Селезньова О.М., Юсип Ж.П. Поняття «інформаційні правовідносини»: доктринально-правовий ракурс. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. Серія ПРАВО. Випуск 46. Том 2. С. 21-24

32. Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (часки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса; Фенікс, 2018. 662 с.

33. Соловійов Б.О. Інформація як об'єкт цивільних прав в оновленому Цивільному кодексі України: проблеми визначення та основних ознак. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 207-212

34. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

35. Швидка Т.І., Давидюк О.М. Корпоративне право. Підготовка до іспиту: навч. посіб. Харків: Право, 2021. 104 с. URL: [https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product\\_id=4256&download\\_id=1310](https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4256&download_id=1310)

36. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

37. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової, Р.А.Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.



## **Розділ 9. Комерційна таємниця в корпоративних відносинах**

### **1. Поняття та ознаки комерційної таємниці**

Конституція України в статті 34 надає людині право на інформацію та на доступ до неї. Право особи на інформацію є самостійним конституційним правом, що дозволяє вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.<sup>579</sup> Проте ч 2. ст.34 Конституції України містить певні обмеження щодо реалізації цього права та забороняє розголошувати інформацію, одержану конфіденційно.

Згідно тлумачного словника, термін «конфіденційний» означає – «який не підлягає розголосові; довірчий, таємний».<sup>580</sup> Досить часто інформація є цінною саме через свою невідомість третім особам. Володільці такої інформації вживають значних заходів щодо збереження її секретності з метою використання інформації у підприємницькій діяльності або надання її іншим особам на платній основі. Відповідно вони не зацікавлені в тому, щоб інформація була отримана іншими особами без їх згоди.

Суб'єкти господарювання самостійно визначають, яка інформація для них є комерційно-цінною та охороняють її в режимі конфіденційності або в режимі комерційної таємниці.

Національне законодавство України містить два механізми охорони інформації, що має комерційну цінність, а саме: інститут конфіденційної інформації як одного з видів інформації з обмеженим доступом та інститут комерційної таємниці як одного з об'єктів права інтелектуальної власності.

---

<sup>579</sup> Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

<sup>580</sup> Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/konfidencijnyj> (дата звернення: 03.03.2024).



При наданні інформації статусу комерційної таємниці, слід враховувати норми законодавства. Зокрема, закон України «Про інформацію»<sup>581</sup> зазначає, що за порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом.

Також на законодавчому рівні передбачено відомості, які не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Такими є відомості про:

- 1) найменування юридичної особи, у тому числі скорочене;
- 2) ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України;
- 3) перелік засновників (учасників) юридичної особи;
- 4) інформація про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи, у тому числі кінцевого бенефіціарного власника її засновника, якщо засновник - юридична особа;
- 5) структура власності та інформація про структуру власності юридичної особи;
- 6) місцезнаходження юридичної особи;
- 7) види діяльності суб'єкта господарювання;
- 8) відомості про органи управління юридичної особи;
- 9) відомості про керівника юридичної особи та про інших осіб (за наявності), які можуть вчиняти дії від імені юридичної особи, у тому числі підписувати договори, подавати документи для державної реєстрації тощо;
- 10) відомості про членів керівних органів;
- 11) розмір статутного (складеного) капіталу (пайового фонду) та розмір частки кожного із засновників (учасників);
- 12) дані про відокремлені підрозділи юридичної особи, відомості про керівника відокремленого підрозділу;
- 13) дані про перебування юридичної особи у процесі провадження у справі про банкрутство, санації, у тому числі відомості про розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора;

---

<sup>581</sup> Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 03.03.2024)

- 14) фінансову звітність про господарську діяльність юридичної особи;
- 15) ліцензування виду господарської діяльності суб'єкта господарювання;
- 16) видачу документів дозвільного характеру;
- 17) тип акціонерного товариства та інші.

Яка ж інформація може відноситися до комерційної таємниці? Зазвичай, це інформація, яка стосується комерційної діяльності підприємства та пов'язана із специфічними бізнес-аспектами і методиками, що дають перевагу на ринку та робить підприємство конкурентоздатним, відноситься до комерційної таємниці.

Легальне визначення комерційної таємниці наведено в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) та Господарському кодексі України (далі – ГК України). Ст.505 ЦК України до комерційної таємниці відносить інформацію, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватним існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.<sup>582</sup>

Подібний перелік міститься в ст.36 ГК України: комерційною таємницею є відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання.<sup>583</sup>

---

<sup>582</sup>582 Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.03.2024).

<sup>583</sup>583 Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 03.03.2024).



Верховний суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у Постанові від 23.11.2020 р. у справі №910/1759/19 доповнив комерційну таємницю, вказавши, що інформація щодо повного переліку постачальників та клієнтів (покупців) ТОВ (який містить контактні дані їх представників), розміру торговельної націнки, знижок на закупівлю продукції, обсягів закупівлі та постачання продукції є інформацією, що має комерційний характер.<sup>584</sup>

Разом з тим, законодавець визначає, яка інформація не становить комерційну таємницю:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;
- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

---

<sup>584</sup>Постанова Верховного Суду від 23 листопада 2020 року у справі № 910/1759/19 / Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: [https://revestr.court.gov.ua/Review/93149537?fbclid=IwAR23q9oqRn-rsi78-To4J9KKG9a\\_OrGY-qbQZXT8OE-bnH6OxU79Ix5sgfw](https://revestr.court.gov.ua/Review/93149537?fbclid=IwAR23q9oqRn-rsi78-To4J9KKG9a_OrGY-qbQZXT8OE-bnH6OxU79Ix5sgfw) (дата звернення: 03.03.2024).



Підприємства зобов'язані подавати перелічені у цій постанові відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою.<sup>585</sup>

Відмітимо, що такі відомості можуть становити конфіденційну інформацію. Наприклад, інформація про склад і чисельність працюючих, їхню заробітну плату не може становити комерційної таємниці, однак може становити конфіденційну інформацію. Це дозволить поширити на цю інформацію режим охорони, хоча він і не буде тотожним режиму охорони комерційної таємниці.

Важливим є зазначити, що ст. 420 ЦК України визначає комерційну таємницю одним із об'єктів інтелектуальної власності. Відповідно, майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею.

Отож, комерційна таємниця є самостійним правовим поняттям, яке має ряд ознак:

1. інформаційність
2. таємність (конфіденційність, секретність)
3. комерційна цінність
4. захищеність.

**Інформаційність.** Комерційна таємниця – це, перш за все, інформація. Інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді,<sup>586</sup> які мають певні властивості та характерні особливості, що визначають їх унікальність і комерційну цінність.

Усі види інформації, які можуть вважатися комерційною таємницею, умовно можна розділити на дві групи: технічна інформація і ділова інформація. До першої групи належать ідеї, винаходи, відкриття; окремі формули; нові технологічні проекти; нові методи організації праці та виробництва; програмне

---

<sup>585</sup> Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 року № 611 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.03.2024).

<sup>586</sup> Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 03.03.2024)



забезпечення; результати наукових досліджень; конструкторська документація, зокрема креслення, схеми, записи; описи технологічних випробувань; «ноу-хау»; новітні технології; відомості про способи модернізації певних (зазвичай видатних) технологій, процесів і обладнання; точний опис конструкційних характеристик виробів та оптимальних параметрів розроблюваних підприємством технологічних процесів, а саме: розміри, обсяги, конфігурація, відсотковий вміст компонентів, температура, тиск, час тощо; відомості про матеріали, з яких виготовлено окремі деталі, умови експериментів, обладнання та устаткування, на яких вони проводилися; відомості про нові або унікальні вимірювальні комплекси, прилади, верстати й устаткування, що використовуються на підприємстві; плани розвитку підприємства та його інвестицій тощо.

Слід мати на увазі, що об'єкти інтелектуальної власності, щодо яких отримано патенти або авторські свідоцтва, до складу комерційної таємниці зараховувати немає потреби, оскільки подібні об'єкти охороняються відповідним законодавством.

До другої групи віднесено відомості про фінансову діяльність підприємства; відомості про розмір прибутків, собівартість продукції, зокрема плани маркетингу, відомості про характер і обсяги торговельних операцій, рівень цін, наявність товарів; тактичні й стратегічні плани розвитку підприємства; аналітичні огляди конкурентоспроможності продукції, що виробляється на підприємстві; відомості про ефективність експорту й імпорту, запланований час виходу на ринок; плани рекламної діяльності; списки контрагентів, клієнтів, представників, посередників, конкурентів, відомості про їхній фінансовий стан та взаємовідносини (зв'язки) з ними; відомості про здійснювані комерційні операції та їх обсяги, про укладені контракти і їх умови тощо.

**Таємність (конфіденційність, секретність)** означає, що інформація не підлягає розголосу чи оприлюдненню особою, якій вона стала відомою внаслідок виконання службових або професійних обов'язків. Тільки власник таємної (конфіденційної) інформації має право самостійно визначати спосіб та час її оприлюднення, необхідність її охорони, коло осіб, яким надається доступ до неї, вимагати від таких осіб, зберігати її у таємниці.



**Комерційна цінність** інформації, яка становить комерційну таємницю, означає, що її використання надає володільцю інформації певні економічні переваги в силу того, що його конкуренти або інші особи такою інформацією не володіють.

Комерційна цінність проявляється в її потенційній впливовості на бізнес-діяльність підприємства, в зростанні прибутків та створенні унікальної позиції на ринку. Комерційна таємниця може мати значущий вплив на економічний успіх підприємства і визначається декількома ключовими аспектами:

- конкурентна перевага – комерційна таємниця може надавати підприємству унікальні методи, процеси, технології або інші конфіденційні знання, які не є доступними для конкурентів. Це дозволяє здобути значну конкурентну перевагу на ринку, збільшити частку ринку та підвищити попит на продукти чи послуги;

- можливість монополізації – ексклюзивний доступ до певних інформаційних або технічних знань може дозволити підприємству контролювати певний сегмент ринку, що призводить до зростання його вагомості;

- збільшення прибутків – використання комерційної таємниці може покращити якість продуктів чи послуг, знизити витрати виробництва або збільшити ефективність процесів;

- створення бар'єрів для конкурентів – захист комерційної таємниці може ускладнити завдання конкурентам створити подібні продукти чи послуги;

- привернення інвестицій та партнерів – володіння цінною комерційною таємницею може зробити підприємство більш привабливим для інвесторів та партнерів, оскільки це демонструє його унікальність і можливість забезпечити високий рівень конкурентоспроможності;

- захист інновацій – комерційна таємниця може допомогти зберегти інновації в таємниці, що дозволяє підприємству першим впроваджувати нові рішення на ринку і здобувати перевагу над конкурентами.

Загалом, комерційна цінність комерційної таємниці полягає в її потенційній здатності до створення економічної переваги та забезпечення успішного функціонування підприємства на ринку.



**Захищеність.** Важливість комерційної таємниці для її власника спонукає вживати заходів для захисту інформації. Захист інформації – це комплекс організаційних, правових, технічних та криптографічних заходів, спрямованих на забезпечення прав на володіння, розпорядження та управління інформацією, яка підлягає захисту; запобігання витоку і втраті інформації; збереження повноти, достовірності, цілісності інформації, яка підлягає захисту, її масивів і програм оброблення; збереження конфіденційності або секретності інформації за правилами, встановленими законодавчими та іншими нормативно-правовими актами.<sup>587</sup>

Ст. 162 ГК України зазначає, що суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами.<sup>588</sup> В ст. 432 ЦК України вказано, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності, якою є й комерційна таємниця.<sup>589</sup>

Крім того, дані норми доповнюються ратифікованою в Україні міжнародною Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS), яка передбачає, що «захист нерозголошеної інформації, яка законно перебуває під контролем фізичних та юридичних осіб, має надаватися, якщо така інформація: є секретною у тому розумінні, що вона як єдине ціле або у точній сукупності та поєднанні її компонентів не є загально відомою або доступною для осіб у колах, що звичайно мають справу з інформацією, про яку йдеться; має комерційну цінність через те, що вона є секретною; зберігається у секреті внаслідок вжиття за відповідних обставин певних заходів особою, яка законно здійснює контроль за цією інформацією».

---

<sup>587</sup> Тугарова О.К., Шепета О.В. Організаційно-правові питання захисту комерційної таємниці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 52. Том 2, 2018. С.86.

<sup>588</sup> Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 03.03.2024).

<sup>589</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.03.2024).



Фізичні та юридичні особи, визначає TRIPS, повинні мати можливість перешкоджати тому, щоб вказана інформація, яка законно перебуває під їхнім контролем, розголошувалась, збиралась або використовувалась іншими особами без їхньої згоди у такий спосіб, який суперечить чесній комерційній практиці (ст. 39).<sup>590</sup> Під словосполученням «спосіб, що суперечить чесній комерційній практиці» для цілей TRIPS у міжнародній практиці мається на увазі, «...як мінімум, практика розірвання договору, підлив довіри, включаючи придбання закритої інформації третіми особами, яким було відомо або не було відомо в результаті грубої недбалості, що придбання такої інформації має на увазі таку практику».

Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що законодавець, визначаючи засоби захисту комерційної таємниці, застосовує два підходи:

- абсолютного захисту, що захищає комерційну таємницю як об'єкт інтелектуальної власності від посягань будь-яких третіх осіб,
- відносного захисту, що передбачає захист важкодоступної та не загальновідомої комерційної інформації, щодо якої вжито заходів збереження її таємності, від актів недобросовісної конкуренції.<sup>591</sup>

Саме такою концепцією слід керуватись для побудови системи інформаційної безпеки на підприємстві. Звісно, об'єкт захисту специфічний – інтелектуальна власність з обмеженим доступом, але очевидними є її переваги, які зумовлені подвійною природою комерційної таємниці. Зокрема це комплексність і всебічність її захисту, що складається із:

- захисту комерційної таємниці як інформації з обмеженим доступом, що забезпечується за допомогою встановлення і реалізації режиму таємності (ст. 30 Закону України «Про інформацію»);

---

<sup>590</sup> Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), прийн. Світовою організацією торгівлі від 15.04.1994. URL: [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981\\_018](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_018) (дата звернення: 03.03.2024).

<sup>591</sup> Тугарова О.К., Шепета О.В. Організаційно-правові питання захисту комерційної таємниці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 52. Том 2, 2018. С.86.



– захисту комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності, що здійснюється судом із використанням спеціальних правових засобів із врахуванням норм статті 432 ЦК України.

Іноді науковці відносять до ознак комерційної таємниці ще й такі, як: не містити державної таємниці; не наносити шкоди інтересам суспільства; відноситись до виробничої діяльності підприємства; мати дієву або потенційну комерційну цінність та створювати переваги у конкурентній боротьбі; мати обмеження у доступі тощо.<sup>592</sup>

Отже, комерційна таємниця має важливе значення для забезпечення продуктивної діяльності суб'єктів господарювання.

До комерційної таємниці належить інформація, що стосується комерційної діяльності підприємства та пов'язана із специфічними бізнес-аспектами і методиками, що дають перевагу на ринку та робить підприємство конкурентоздатним. Право на неї належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею.

Комерційна таємниця наділена певними ознаками, такими як: інформаційність, таємність (конфіденційність, секретність), комерційна цінність, захищеність. Ці ознаки комерційної таємниці є істотними, необхідними та невіддільними.

## 2. Охорона комерційної таємниці

Охорона комерційної таємниці – це комплекс заходів, які покликані забезпечити збереження комерційної таємниці суб'єкта господарювання. Система таких заходів становить частину інформаційної безпеки товариства, тому має характеризуватися ефективністю, простотою, керованістю та носити всеохоплюючий характер.

Охорона комерційної таємниці – це одне із прав її володільця, яке передбачене статтею 506 ЦК України: право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або

---

<sup>592</sup> Ситницький М.В. Характерні ознаки комерційної таємниці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 23. Частина I. Том 1, 2013. С.264.



використанню комерційної таємниці.<sup>593</sup> При цьому володілець комерційної таємниці самостійно визначає заходи, направлені на її збереження.

Так, Верховний Суд у справі №910/1759/19 вказав: «Склад та обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначаються самостійно власником або керівником підприємства з дотриманням чинного законодавства. Елементи та складові системи правового захисту комерційної таємниці мають бути задіяні та використані в повній єдності та взаємодії для можливості уникнення витоку відомостей, які складають комерційну таємницю».

Перш за все, для створення системи із забезпечення інформаційної безпеки суб'єкта господарювання необхідно:

- виявити інформацію, яка буде носити характер комерційної таємниці;
- встановити місця її накопичення;
- визначити найбільш вірогідні канали та джерела її витікання;
- оцінити ефективність заходів з її захисту;
- визначити осіб, відповідальних за різні напрями забезпечення захисту інформації;
- розробити систему контролю за здійсненням вказаних заходів.<sup>594</sup>

Одним із найважливіших аспектів інформаційної безпеки є наявність на підприємстві локальних актів, в яких вказується перелік інформації, що становить комерційну таємницю.

Наразі законодавство чітко не врегулює, який саме документ є основою для охорони секретної інформації на підприємстві. Таких документів може бути декілька, вони можуть регулювати порядок охорони комерційної таємниці як працівниками, керівниками суб'єкта господарювання, так і

---

<sup>593</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.03.2024).

<sup>594</sup> Колобов А., Колеснікова І. Комерційна таємниця та питання захисту комерційної таємниці. *Підприємство, господарство і право*. №5, 2016. С.11



засновниками, учасниками та виконавчими органами товариства. Тому, зазвичай до них відносять:

- 1) статут, засновницький договір;
- 2) корпоративний договір;
- 3) типове положення про інформацію на підприємстві;
- 2) положення про комерційну таємницю підприємства та правила її зберігання;
- 3) методика визначення відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства;
- 4) наказ директора про затвердження «Переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства»;
- 5) положення про дозвільну систему доступу співробітників підприємства і представників сторонніх організацій до відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства;
- 6) договір про захист комерційної інформації (про конфіденційність);
- 7) зобов'язання працівників підприємства про збереження комерційної таємниці;
- 8) зобов'язання (попередження) про збереження комерційної таємниці при звільненні;
- 9) угода про конфіденційність з відвідувачем підприємства;
- 10) інструкція з організації та ведення на підприємстві документообігу, що містить комерційну таємницю.<sup>595</sup>

Найчастіше локальним актом, що захищає комерційну таємницю є Положення про комерційну таємницю, у якому зазначається:

- перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю (це можуть бути відомості про виробництво, про управління підприємством, технологічна інформація, відомості про фінанси підприємства, плани підприємства та ін.);
- порядок захисту комерційної таємниці;
- механізм забезпечення доступу сторонніх осіб до комерційної інформації;

---

<sup>595</sup> Нашинець-Наумова А.Ю. Правова охорона комерційної таємниці в сфері підприємницької діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 30 (69), № 2, 2019. С.87.



- відповідальність за розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю;
- порядок видачі працівникам документів, відомостей, передання інформації, яка становить комерційну таємницю підприємства, контрагентам, клієнтам і державним органам;
- правила доступу до інформації, яка є комерційною таємницею;
- конкретний строк, на який інформація набуває статусу комерційної таємниці, і порядок виключення інформації із складу комерційної таємниці тощо.

Керівник підприємства в обов'язковому порядку має затвердити перелік посад, які матимуть доступ до комерційної таємниці. Вказаний перелік визначається у тексті Положення чи в окремому додатку до нього.

Розглянемо детальніше, яким чином забезпечити нерозголошення комерційної таємниці учасниками корпоративних відносин.

Стаття 117 ЦК України передбачає серед інших обов'язків учасників господарського товариства, обов'язок не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства.<sup>596</sup>

Даний обов'язок зазвичай деталізується в статуті та корпоративному договорі товариства. А закони України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про акціонерні товариства» вказують на обов'язок учасників товариства дотримуватися статуту.

Зокрема, безпосередньо в статуті чи корпоративному договорі може бути вказана інформація, яка є цінною для товариства, а отже визначається як комерційна таємниця. Також положення, які встановлюють, хто має право на доступ до комерційної таємниці, і як такий доступ контролюється. Часто в статуті містяться зобов'язання всіх учасників товариства (співробітників, директорів, партнерів тощо) зберігати конфіденційність щодо комерційної таємниці і не розголошувати її третім особам без належних дозволів.

---

<sup>596</sup> Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.03.2024).



Крім того, в статуті та корпоративному договорі може передбачатися відповідальність учасників за розголошення комерційної таємниці товариства. Наприклад, стягнення штрафу або добровільний вихід з товариства чи відчуження частки іншому учаснику (учасникам) товариства. Відмітимо, що в залежності від статусу учасника товариства диференціюється й міра його відповідальності за порушення умов статуту чи корпоративного договору. Відповідальність виконавчого органу за розголошення комерційної інформації може бути також прописана в положенні про цей орган. Слід пам'ятати, що таке положення має бути затверджено загальними зборами або наглядовою радою.

В статуті передбачається можливість правового захисту товариства щодо комерційної таємниці, включаючи право на звернення до суду у разі порушення прав.

Важливі положення в статуті присвячені регулюванню передачі та зберігання комерційної таємниці, включаючи застосування шифрування, фізичний захист даних та інші технічні та організаційні заходи.

Всі умови повинні бути конкретними, чіткими і відповідати вимогам законодавства щодо захисту комерційної таємниці. Також важливо, щоб всі учасники товариства були ознайомлені з положеннями статуту, корпоративного договору і дотримувалися їх у всіх аспектах діяльності товариства.

Важливим є передбачити в статуті чи корпоративному договорі повноваження загальних зборів або наглядової ради товариства щодо питання затвердження внутрішніх нормативних актів, які регулюють правила визначення, охорони та доступу до комерційної таємниці. Такі положення мають поширюватися на всіх учасників товариства.

Звернемо увагу на особливості відповідальності виконавчого органу товариства, а саме директора, оскільки доступ до комерційної таємниці йому надається у зв'язку з виконанням посадових обов'язків.

З директором укладається цивільно-правовий або трудовий договір (контракт), який підписується ним та особою, уповноваженою на те загальними зборами учасників товариства





(частина 12 статті 39 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). Тому варто включати умову про нерозголошення комерційної таємниці в цивільно-правовий чи трудовий договір (контракт).

Зобов'язання про нерозголошення інформації може бути оформлене як безпосередньо в тексті цивільно-правового чи трудового договору (контракту) з директором, так і у вигляді окремого документу – додатку до цивільно-правового чи трудового договору (контракту). Зрозуміло, що директор повинен бути попереджений про відповідальність за порушення режиму комерційної таємниці.

Зокрема, така норма міститься в Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: посадовим особам забороняється розголошувати інформацію, що стала їм відома у зв'язку з виконанням ними посадових обов'язків та становить комерційну таємницю товариства чи є конфіденційною, крім випадків, коли розкриття такої інформації вимагається законом. Ця заборона діє також протягом одного року з дати припинення (розірвання) договору між посадовою особою і товариством, якщо інший строк не встановлений таким договором.

Порушення посадовою особою цього обов'язку, є підставою для розірвання товариством договору (контракту) з такою особою без виплати компенсації.<sup>597</sup>

Варто відмітити, що поряд із обов'язком зберігати комерційну таємницю, учасники товариства мають право отримувати інформацію про його господарську діяльність.

Згідно п.36 та 37 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів», господарське товариство зобов'язане надавати учаснику (акціонеру) на його вимогу лише документи звітнього характеру (річні баланси, звіти про фінансово-господарську діяльність товариства, протоколи ревізійної комісії, протоколи зборів органів управління товариства) та інформацію, що міститься в

---

<sup>597</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.03.2024).



установчих документах товариства, а не будь-яку інформацію щодо господарської діяльності товариства, якщо інше не передбачено установчими документами товариства.

Тобто, товариством, на локальному рівні, може бути встановлений спеціальний порядок надання інформації, яка є комерційною таємницею.

В постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» зазначається, що учасник (акціонер) товариства може вимагати надання інформації про діяльність товариства з дати, коли він набув статусу учасника (акціонера). При вирішенні корпоративних спорів, господарським судам необхідно також враховувати процедуру надання учасникам (акціонерам) інформації про діяльність товариства, встановлену господарським товариством.<sup>598</sup>

Судова практика показує, що дотримання порядку доступу до комерційної таємниці є важливим аспектом при вирішенні спорів в суді. Так, для прикладу, рішення Господарського суду Вінницької області № 902/901/19 від 23 грудня 2019 року в якому позивач (учасник товариства) стверджує, що йому було відмовлено у наданні запитуваної інформації, що є порушенням його корпоративних прав, внаслідок чого він звернувся із позовною заявою до суду щоб зобов'язати товариство надання належним чином завірених копій низки документів, які стосуються діяльності товариства.

Відповідач (товариство) стверджував, що позивачу жодним чином не було відмовлено у наданні запитуваних документів і інформації, натомість лише було запропоновано отримати доступ до запитуваної інформації у спосіб, який визначено Положенням про комерційну таємницю та конфіденційну інформацію товариства, що затверджено рішенням загальних зборів товариства. Відтак, право позивача в даному випадку не порушено, адже позивач не звертався до товариства у спосіб визначений Положенням і не отримав у зв'язку із цим відмови.

---

<sup>598</sup> Про практику розгляду судами корпоративних спорів: постанова Пленуму Верховного Суду України №13 від 24.10.2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08#Text> (дата звернення: 03.03.2024).



На думку суду, відповідач не допустив порушення законодавства, що врегульовує діяльність товариств, натомість при наданні відповіді на вимогу позивача, відповідач на законних підставах, повідомив позивачу інформацію про встановлений товариством порядок надання витребуваних ним інформації та документів.

У задоволенні позову було відмовлено повністю.<sup>599</sup>

Товариством може бути визначений будь-який порядок звернення за отриманням доступу до комерційної таємниці. Зокрема, можна зазначити, що товариство забезпечує кожному учаснику товариства доступ до відомостей, що становлять комерційну таємницю виключно після отримання письмової згоди всіх учасників. Учасники товариства для отримання доступу до відомостей, що становлять комерційну таємницю, направляють письмовий запит, який повинен містити:

- 1) відомості про особу учасника;
- 2) перелік запитуваних документів із обов'язковим зазначенням: реквізитів кожного документа: дати, номеру, органу (особи), що його видав; конкретного обсягу інформації, необхідної учаснику підприємства, по кожному документу, що запитується;
- 3) мету отримання доступу до відомостей;
- 4) спосіб отримання доступу до відомостей: направлення поштою або ознайомлення у приміщенні підприємства за його місцезнаходженням;
- 5) контактний телефон для зв'язку з учасником, адреси електронної пошти та поштової адреси для листування (у разі наявності);
- 6) зобов'язання про нерозголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю та конфіденційну інформацію, третім особам;
- 7) дату та підпис учасника товариства.

---

<sup>599</sup> Рішення Господарського суду Вінницької області № 86712087 від 19 грудня 2019 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86756223> (дата звернення: 03.03.2024).



Крім того, можна передбачити підстави для відмови в доступі до відомостей, що становлять комерційну таємницю товариства.<sup>600</sup>

Також зазначимо, товариству необхідно звертати увагу й на технічний аспект охорони комерційної таємниці. Зокрема, необхідно встановити різний рівень доступу до інформації, в тому числі на рівні програмного забезпечення організації, передбачити порядок роботи з конфіденційними документами. Документообіг документів повинен проводитись спеціально призначеною посадовою особою чи особами, відповідальною(ними) за цей вид документів. Конфіденційні документи повинні зберігатися в окремому приміщенні в шафах, які опечатуються печаткою. При цьому допускається зберігання конфіденційних документів в загальному діловодстві, але вони обов'язково повинні перебувати окремо від інших справ документообігу. Важливими в даному випадку також є архівне зберігання таких документів і порядок їх знищення.

Також відмітимо, що при забезпеченні інформаційної безпеки, товариству слід пам'ятати про охорону комерційної таємниці контрагентами за різними видами договорів цивільно-правового та господарсько-правового характеру, а також працівниками товариства. Зазвичай для цього вносяться до договору умови чи спеціальний розділ про нерозголошення комерційної таємниці або укладається окремий договір (угода) про нерозголошення.

Звернемо увагу, що зобов'язання щодо нерозголошення комерційної таємниці іноді можуть стосуватися й працівників, які внаслідок виконання своєї трудової функції, мають доступ до такої інформації. У трудовому договорі працівника, якому надається допуск до комерційної таємниці, або в додатку до нього зазвичай включаються такі зобов'язання:

– не розголошувати інформацію, що становить комерційну таємницю, яка буде йому довірена або стане відома по роботі;

---

<sup>600</sup> Рішення Господарського суду Вінницької області № 902/868/19 від грудня 2019 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/86712087/> (дата звернення: 03.03.2024).



– виконувати вимоги наказів, інструкцій і положень із забезпечення схоронності комерційної таємниці;

– не розголошувати інформацію, що становить комерційну таємницю тих підприємств, із якими є ділові відносини;

– не передавати третім особам і не оприлюднювати інформацію, яка становить комерційну таємницю, без згоди керівництва підприємства;

– у разі спроби сторонніх осіб одержати від працівника інформацію, що становить комерційну таємницю підприємства, негайно сповістити про це відповідну посадову особу;

– не використовувати інформацію, що становить комерційну таємницю підприємства, для заняття іншою діяльністю, котра (як конкурентна дія) може завдати шкоди підприємству;

– негайно повідомляти відповідну посадову особу підприємства про втрату або недостачу носіїв інформації, що становить комерційну таємницю, ключів від режимних приміщень, сховищ, сейфів, особистих печаток і про інші факти, які можуть призвести до розголошення комерційної таємниці, а також про причини й умови можливого витоку інформації, що становить комерційну таємницю підприємства;

– у разі звільнення всі носії інформації, що становить комерційну таємницю, які перебували в розпорядженні працівника у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків під час роботи на підприємстві, передати відповідній посадовій особі.<sup>601</sup>

Найчастіше ризики щодо розголошення комерційної таємниці прослідковуються в договорах пов'язаних з розробкою рекламних кампаній, здійсненням маркетингових досліджень ринку з метою просування нових товарів, інноваційною та інвестиційною діяльністю, а також в ІТ сфері. Такі ризики пов'язаний із тим, що саме в зазначених випадках є необхідність

---

<sup>601</sup> Колобов А., Колеснікова І. Комерційна таємниця та питання захисту комерційної таємниці. *Підприємництво, господарство і право*. №5, 2016. С.8.



повідомляти контрагенту інформацію, яка містить комерційну таємницю. Тому, перед тим як надавати майбутньому контрагенту інформацію, варто юридично оформити зобов'язання останнього не розголошувати її.

При цьому, рекомендується чітко визначити три основні моменти:

- що є комерційною таємницею. Щоб не перераховувати всю інформацію, яка вважається комерційною, можна зробити посилання на положення про комерційну таємницю та пункт про те, що підписанням цього договору сторона підтверджує, що ознайомила з таким положенням;

- що заборонено робити з такою інформацією та протягом якого періоду;

- відповідальність за порушення.

Можливим є передбачити конкретну відповідальність, наприклад, штраф за кожен факт розголошення комерційної таємниці, яка стала відомою контрагенту.

Отож, як бачимо, охорона комерційної таємниці в товаристві забезпечується шляхом комплексних заходів, кожен з яких направлений на збереження цілісності та секретності цінної інформації суб'єкта господарювання.

Охорона комерційної таємниці є важливою частиною інформаційної безпеки товариства. Забезпечити збереження відомостей, які не повинні знати сторонні особи - чи не одне з пріоритетних напрямків діяльності товариства. Тому, значна увага приділяється розробленню та впровадженню заходів, які унеможливають «витік» секретної інформації.

Відмітимо, що такі заходи проводяться на різних рівнях функціонування підприємства, зокрема: забезпечення нерозголошення комерційної таємниці співвласниками, засновниками, учасниками, посадовими особами товариства, в тому числі, його керівниками.

Дані заходи мають вирізняється ефективністю, простотою, керованістю та носити всеохоплюючий характер.



### **3. Відповідальність за порушення права на комерційну таємницю**

Реалізація суб'єктом господарювання права на комерційну таємницю забезпечується рядом гарантій, які мають комплексний характер.

З аналізу нормативно-правових актів, які визначають правовий режим комерційної таємниці, а також специфіки комерційної таємниці як об'єкта правового регулювання можна зробити класифікацію гарантій збереження комерційної таємниці. Це гарантії, що забезпечують:

- реалізацію права на комерційну таємницю;
- охорону комерційної таємниці;
- захист права на комерційну таємницю;
- гарантії, притягнення до юридичної відповідальності за порушення права на комерційну таємницю.

До гарантій, що забезпечує *реалізацію права на комерційну таємницю*, відносяться:

а) конституційні гарантії, які містяться в статтях 41, 42, 54 Конституції України, та закріплюють право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості;

б) гарантії, закріплені в Законі України «Про інформацію», що носять міжгалузевий характер. Визначають право на інформацію, забезпечене наявністю відповідних режимів, в тому числі режиму конфіденційності щодо інформації комерційного характеру;

в) гарантії, закріплені в ГК України. Ст. 47 ГК України встановлює загальні гарантії прав підприємців, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності. Держава надає рівні права і можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів;



г) гарантії, закріплені в ЦК України - ст. 506 ЦК України закріплює майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

До гарантій, що забезпечують *охорону комерційної таємниці* суб'єкта господарювання, відносяться:

а) гарантії, закріплені в ГК України. Держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав суб'єкта господарювання. Згідно ч.3 ст.162 ГК України особа, протиправно використовує комерційну таємницю, зобов'язана відшкодувати завдані суб'єкту господарювання збитки. Також ст. 507 ГК України зазначає, що органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею;

в) процесуальні гарантії, закріплені в ГПК України;

г) організаційно-правові гарантії, що встановлюються власником комерційної таємниці.

До гарантій, що забезпечує *захист права на комерційну таємницю*, відносяться:

а) конституційні гарантії, що закріплюють захист інтелектуальної власності, моральних та інтелектуальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Конституція гарантує захист державою конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції;

б) гарантії, закріплені в ГК України та ЦК України, що передбачають способи захисту, а також умови їх застосування.

До гарантій, що забезпечує можливість *притягнення до юридичної відповідальності* за порушення права на комерційну таємницю, відносяться:

а) гарантії, закріплені в Кримінальному кодексі України;

б) гарантії, закріплені в Кодексі України про адміністративні правопорушення;

в) гарантії, закріплені в ГК України, Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Зупинимося детальніше на особливостях відповідальності за порушення права на комерційну таємницю.





Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»<sup>602</sup> в ст.ст.16-19 та ГК України в ст.36 передбачають відповідальність за неправомірне збирання, розголошення, схилення до розголошення та неправомірне використання комерційної таємниці.

*Неправомірним збиранням* відомостей, що становлять комерційну таємницю, вважається добування протиправним способом зазначених відомостей, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

Під протиправним способом добування відомостей, що становлять комерційну таємницю, розуміється добування всупереч режиму доступу, який встановлений власником комерційної таємниці тобто без отримання на це повноважень та із застосуванням технічних засобів (копіювальна техніка, фотоапарати, телекамери, пристрої для прослуховування тощо), через виготовлення точного відображення таємниці (копії, креслення, передрук, запис на магнітну плівку) або через вилучення предмета, в якому втілено таємницю. Неправомірним вважається збирання комерційної таємниці незалежно від того, яким способом здійснювалися протиправні дії: крадіжка документів, одержання таких відомостей від осіб, що володіють ними, за плату тощо.

Щоб класифікувати дії як неправомірне збирання відомостей, необхідним є встановити чи відноситься інформація до комерційної таємниці, чи здобута інформація в протиправний спосіб, чи завдана (може бути завдана) шкода конкуренту внаслідок таких дій.

*Розголошенням комерційної таємниці* є ознайомлення іншої особи без дозволу особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

---

<sup>602</sup> Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.03.2024).



Під розголошенням слід розуміти незаконне ознайомлення інших осіб з відомостями, що є комерційною таємницею, так і створення особою, якій ці відомості стали відомі (у зв'язку з професійною або службовою діяльністю і яка повинна зберігати їх у таємниці), умов, сприятливих ознайомленню із ними сторонніх осіб. До таких осіб належать працівники правоохоронних органів, банківських установ, податкових органів, органів влади та управління, а також інші особи, які відповідно до законодавства мають право знайомитися із відомостями, що становлять комерційну таємницю, або мають доступ до таких відомостей за характером професійних або службових обов'язків, які вони виконують.

Способи розголошення комерційної таємниці (повідомлення іншим особам, у засобах масової інформації або іншим чином) значення не мають. Розголошення інформації, що становить комерційну таємницю, обов'язково передбачає завдання шкоди чи можливість її завдання. Якщо матеріальну шкоду довести і обґрунтувати може бути важко або за певних умов неможливо, суб'єкт господарювання, чий права порушені, має право вимагати відшкодування моральної шкоди відповідно до ст. 23 ЦК України з урахуванням положень п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», відповідно до якого під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності.

Щоб визначити дії як розголошення комерційної таємниці, важливим є довести, що: інформація є комерційною таємницею, розголошення здійснюється без згоди власника інформації, інформація повідомляється особою, якій стала відома у встановленому порядку або в зв'язку з виконанням відповідних обов'язків, поширення цієї інформації завдає чи може завдати шкоди.

Досить часто розголошення комерційної таємниці наносить шкоду репутації та іміджу юридичної особи, тобто завдає репутаційних збитків. Репутаційні збитки можуть призвести до втрати довіри споживачів, клієнтів, інвесторів та інших зацікавлених осіб. Вони можуть вплинути на фінансові показники, ринкову позицію та загальний успіх суб'єкта господарювання. У сучасному світі, де інформація легко поширюється через соціальні мережі та медійний простір, репутаційні збитки можуть швидко розповсюджуватися і мати серйозні наслідки. Тому, збереження і підтримання позитивної репутації є важливим завданням для всіх суб'єктів господарювання.

*Схиленням до розголошення комерційної таємниці є спонукання особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків відомості, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.*

Під спонуканням можна вважати, що будь-які умисні дії, які спрямовані на те, щоб особа, якій комерційна таємниця була довірена у встановленому порядку або стала відома у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків, розголосила її. Особами, які правомірно володіють комерційною таємницею, можуть бути особи, яким відповідна інформація стала відома внаслідок виконання не лише службових, а й інших, зокрема, договірних обов'язків (наприклад, юристами).

Для кваліфікації дій як схилення до розголошення комерційної таємниці слід визначити, що: інформація є комерційною таємницею; особа, що спонукає до розголошення комерційної таємниці, є конкурентом власника інформації; особа, яку спонукають до розголошення, розуміє, що відповідна інформація є комерційною таємницею і вона її отримала з дозволу власника в законний спосіб; розкриття інформації завдасть або може завдати шкоди добросовісному суб'єкту господарювання.

*Неправомірним використанням комерційної таємниці є впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення господарської діяльності без дозволу уповноваженої на те особи відомостей, що становлять відповідно до законодавства України комерційну таємницю.*

Особливістю неправомірного використання є те, що інформація, яка складає комерційну таємницю добросовісного конкурента, використовується іншим суб'єктом господарювання в господарській діяльності. При цьому чинне законодавство не вимагає, щоб недобросовісний суб'єкт господарювання сам збирав чи схиляв до розголошення комерційної таємниці, чи фінансував цей процес, достатньо щоб він використовував цю інформацію у виробничому чи управлінському процесі і розумів, що відповідна інформація є комерційною таємницею конкурента, а її використання надає змогу отримати переваги в конкуренції за рахунок використання цієї інформації.

Щоб визначити дій як неправомірне використання комерційної таємниці необхідно довести, що: інформація, яка використовується, є комерційною таємницею іншого суб'єкта господарювання; інформація отримана внаслідок неправомірних дій; використання відповідної інформації звільняє або істотно зменшує витрати суб'єкта господарювання на інновації; використання комерційної таємниці конкурента дозволяє суб'єкту господарювання перемагати в конкурентній боротьбі.

Законодавство України передбачає такі види юридичної відповідальності за порушення права на комерційну таємницю:

- дисциплінарна;
- цивільно-правова;
- адміністративна;
- кримінальна.

Відповідальність працівника за розголошення інформації, яка становить комерційну таємницю прямо в Кодексі законів про працю України (далі - КЗпП України) не передбачена. Згадування про комерційну таємницю міститься тільки в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення



адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» в контексті істотної умови договору про нерозголошення комерційної таємниці, забезпечення захисту інтелектуальної власності і використання об'єктів авторського права (у разі їх використання або створення у процесі трудової діяльності) та відповідальність за їх порушення.<sup>603</sup>

У разі затвердження положення про комерційну таємницю на підприємстві, внесення окремого розділу до статутних документів, трудових договорів (контрактів) та посадових інструкцій її розголошення можна розглядати як порушення трудової дисципліни і накладати *дисциплінарні стягнення* у вигляді догани або звільнення, передбачені статтею 147 КЗпП.

Також звертаємо увагу, що зважаючи на постанову Верховного Суду від 24 січня 2022 року у справі № 343/1678/19, для правомірного накладення дисциплінарного стягнення роботодавцем є необхідною наявністю сукупності таких умов: порушення має стосуватися лише тих обов'язків, які є складовими трудової функції працівника чи впливають з правил внутрішнього трудового розпорядку. Тому важливо зазначити умови нерозголошення комерційної таємниці у трудовому договорі із працівниками.<sup>604</sup>

Окремо слід враховувати, що відповідно до постанови Верховного Суду від 18 вересня 2019 року у справі № 359/10185/16-ц підставою для накладення дисциплінарного стягнення є дисциплінарний проступок, складовими якого є дії (бездіяльність) працівника, порушення або неналежне виконання покладених на працівника трудових обов'язків, вина працівника, наявність причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) і порушенням або неналежним виконанням покладених на

---

<sup>603</sup> Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність: Закон України від 19 липня 2022 року № 2434-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-20#Text> (дата звернення: 03.03.2024).

<sup>604</sup> Постанова Верховного Суду від 24 січня 2022 року у справі № 343/1678/19. / Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: [https://verdictum.ligazakon.net/document/102892116?utm\\_source=biz.ligazakon.net&utm\\_medium=news&utm\\_content=bizpress01](https://verdictum.ligazakon.net/document/102892116?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01) (дата звернення: 03.03.2024).



працівника трудових обов'язків. Недоведеність хоча б одного з цих елементів виключає наявність дисциплінарного проступку. При цьому саме на роботодавцеві лежить обов'язок надати докази фактів винного вчинення працівником дисциплінарного проступку.<sup>605</sup>

Притягнення до *цивільно-правової відповідальності* за розголошення комерційної таємниці відбувається на загальних підставах цивільного законодавства.

Згідно ст.1166 ЦК України: «майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала». Крім того, за порушення права на комерційну таємницю, можна вимагати матеріальну компенсацію моральної шкоди (ст. 1167 ЦК України).

Відповідно до усталеної позиції Верховного Суду, застосування такого виду відповідальності можливе за наявності чотирьох умов складу правопорушення, а саме цивільного (господарського) правопорушення: 1) протиправної поведінки особи (боржника); 2) збитків, заподіяних такою особою; 3) причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи і збитками; 4) вини особи, яка заподіяла збитки, в тому числі встановлення заходів, вжитих кредитором для одержання такої вигоди. За відсутності одного із елементів складу цивільного правопорушення відповідальність у вигляді відшкодування збитків (реальні збитки, упущена вигода) не настає.

Особливо складні справи, у яких позивач просить відшкодувати збитки у формі упущеної вигоди. Зокрема, відповідно до позиції Верховного Суду, викладеної в постанові від 07 червня 2022 року у справі № 910/15998/20 в такому випадку необхідно доводити факт порушення права позивача

---

<sup>605</sup> Постанова Верховного Суду від 18 вересня 2019 року у справі № 359/10185/16-ц / Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84375461> (дата звернення: 03.03.2024).



(розголошення інформації, яка становить комерційну таємницю та потенційні шкідливі наслідки), реальність можливості отримання упушеної вигоди та розмір упушеної вигоди.<sup>606</sup>

*Адміністративна відповідальність* за порушення права на комерційну таємницю передбачається ч.3 ст.164-3 КпАП України, згідно якої: отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця – тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 153 грн. до 306 грн).<sup>607</sup>

Фактичну підставу адміністративної відповідальності становить адміністративний проступок, тобто протиправне, винне, умисне діяння, яке посягає на ділову репутацію або майно підприємця. Процесуальною підставою є протокол про адміністративне правопорушення, складений уповноваженими на те посадовими особами Національної поліції (п. 1 ч. 1 ст. 255 КпАП України).

Об'єктом адміністративного проступку є суспільні відносини у сфері захисту суб'єктів господарської діяльності від недобросовісної конкуренції. Об'єктивна сторона проступку полягає в «отриманні, використанні, розголошенні комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця» (ч. 3 ст. 1643 КпАП України). Суб'єктом проступку є посадові особи підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, фізичні особи-підприємці та інші особи, які вчинили передбачені законом діяння. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

---

<sup>606</sup> Постанова Верховного Суду від 07 червня 2022 року у справі № 910/15998/20 / Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104987461&red=1000036d211ba6ec2ff4964356b789c7c73345&d=5> (дата звернення: 03.03.2024).

<sup>607</sup> Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 03.03.2024).



*Кримінальна відповідальність* за дії, які порушують право на комерційну таємницю передбачається ст.ст. 231, 232 Кримінального кодексу України.<sup>608</sup>

Так, умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності, - караються штрафом від трьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 51000 грн. до 136000 грн.) (ст.231 КК України).

Ст. 232 КК України передбач відповідальність за умисне розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, - карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 17000 грн. до 51000 грн.) з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Отже, законодавство надає володільцю комерційної таємниці ряд гарантій для її збереження. Однією з таких гарантій є можливість притягнення до юридичної відповідальності за порушення права на комерційну таємницю. Такими правопорушеннями є: неправомірне збирання, розголошення, схилення до розголошення та неправомірне використання комерційної таємниці.

За порушення права на комерційну таємницю особу може бути притягнуто до дисциплінарної, цивільної, адміністративної, кримінальної відповідальності. Вид відповідальності залежить від характеру правопорушення.

---

<sup>608</sup> Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.03.2024).





## Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови.  
URL: <http://sum.in.ua/s/konfidencijnyj>
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року  
№ 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 10.02.2024).
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. (дата звернення: 10.02.2024).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-Х / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 10.02.2024).
5. Колобов А., Колеснікова І. Комерційна таємниця та питання захисту комерційної таємниці. *Підприємництво, господарство і право*. №5. 2016. С.8-13.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року  
№ 2341-III. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.02.2024).
7. Нашинець-Наумова А.Ю. Правова охорона комерційної таємниці в сфері підприємницької діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 30 (69), № 2, 2019. С.85-89.
8. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 10.02.2024).
9. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: постанова Пленуму Верховного Суду України №13 від 24.10.2008 року. URL:



<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

10. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 30.11.2023)

11. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

12. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 року № 611 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

13. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність: Закон України від 19 липня 2022 року № 2434-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-20#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

15. Постанова Верховного Суду від 24 січня 2022 року у справі № 343/1678/19. / Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: [https://verdictum.ligazakon.net/document/102892116?utm\\_source=biz.ligazakon.net&utm\\_medium=news&utm\\_content=bizpress01](https://verdictum.ligazakon.net/document/102892116?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01) (дата звернення: 10.02.2024).

16. Постанова Верховного Суду від 18 вересня 2019 року у справі № 359/10185/16-ц / Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84375461> (дата звернення: 10.02.2024).



17. Постанова Верховного Суду від 07 червня 2022 року у справі № 910/15998/20 / Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104987461&red=1000036d211ba6ec2ff4964356b789c7c73345&d=5> (дата звернення: 10.02.2024).

18. Полунина Л.В. Поняття і структура криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із посяганням на відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю. *Актуальні проблеми держави і права.* : зб. наук. пр. Вип. 82 / редкол.: В.В. Завальнюк (голов. ред.) та ін. – Одеса : Гельветика, 2019. – С.157-163.

19. Рішення Господарського суду Вінницької області № 902/868/19 від грудня 2019 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/86712087/>

20. Рішення Верховного Суду України №910/1759/19 від 23 листопада 2020р. / Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: [https://reyestr.court.gov.ua/Review/93149537?fbclid=IwAR23q9oqRnrnsi78To4J9KG9a\\_OrGY-qbQZXT8OE-bnH6OsxU79Ix5sgfw](https://reyestr.court.gov.ua/Review/93149537?fbclid=IwAR23q9oqRnrnsi78To4J9KG9a_OrGY-qbQZXT8OE-bnH6OsxU79Ix5sgfw)

21. Ситницький М.В. Характерні ознаки комерційної таємниці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія ПРАВО. Випуск 23. Частина I. Том 1. 2013. С. 262-266.

22. Тугарова О.К., Шепета О.В. Організаційно-правові питання захисту комерційної таємниці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія ПРАВО. Випуск 52. Том 2, 2018. С.85-88.

23. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), прийн. Світовою організацією торгівлі від 15.04.1994. URL: [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981\\_018](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_018) (дата звернення: 10.02.2024).

24. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.02.2024).



## Розділ 10. Припинення корпоративного підприємства

### 1. Поняття та правові форми припинення діяльності корпоративного підприємства

Корпоративні правовідносини можуть припинитися внаслідок передбачених законом обставин, тобто юридичних фактів. До їх числа належать: конфіскація частки (акцій, паю); смерть учасника (члена) – фізичної особи; вихід учасника (члена) з корпоративного підприємства; виключення учасника (члена) з корпоративного підприємства; ліквідація учасника (члена) – юридичної особи; відчуження частки (акцій); звернення стягнення на частку (акцій, пай); інші законні підстави. Самостійним юридичним фактом, який призводить до припинення таких відносин, є припинення корпоративного підприємства.

Припиненням корпоративного підприємства слід вважати визначену законом сукупність правових підстав, до якої входять правові акти та процесуально-правові дії щодо припинення корпоративного підприємства як суб'єкта права. Правовою підставою припинення корпоративного підприємства є положення статті 59 Господарського кодексу України, за якою припинення суб'єкта господарювання здійснюється відповідно до закону<sup>609</sup>. Відповідно до норми частини 1 статті 104 Цивільного кодексу України юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації<sup>610</sup>. Правова регламентація припинення суб'єкта господарювання у разі визнання його банкрутом визначена Кодексом України з процедур банкрутства<sup>611</sup>.

---

<sup>609</sup> Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

<sup>610</sup> Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

<sup>611</sup> Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1753>



Загальноприйнятим є поділ підстав припинення корпоративних підприємств на дві основні форми: відносно припинення суб'єкта права (реорганізація); абсолютне припинення (ліквідація).<sup>612</sup> Ключовими відмінними рисами між даними формами є **можливість правонаступництва за зобов'язаннями підприємства**. правонаступництвом є перехід прав і обов'язків від одного суб'єкта до іншого. Воно може бути універсальним або частковим. За універсального правонаступництва (фізичної або юридичної особи) переходять усі права й обов'язки того суб'єкта, якому вони належали раніше<sup>613</sup>.

Наслідком **реорганізації** є перехід всієї сукупності прав, обов'язків та майна суб'єкта до іншого суб'єкта ( правонаступника). При ліквідації майно підлягає розподілу між кредиторами, а права та обов'язки суб'єкта припиняються. Тому правовий режим ліквідації полягає в юридичному оформленні безповоротного припинення юридичної особи<sup>614</sup>. Вчені наголошують на головній відмінності реорганізації від ліквідації - відсутності правонаступництва<sup>615</sup>. Однак і досі існує наукова полеміка щодо можливості правонаступництва при ліквідації. Ряд науковців дотримується підходу, що ліквідацією є припинення юридичної особи без переходу прав і обов'язків до інших осіб у порядку правонаступництва<sup>616</sup>. Інші наголошують

---

<sup>612</sup> Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Л.М. Дорошенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. С.280

<sup>613</sup> Коверзнев Максим, Коверзнева Ганна. Правовий аспект реорганізації юридичних осіб. Підприємництво, господарство і право. 2017. №6. С.29.

<sup>614</sup> Попко Ю. Я. Поняття та підстави ліквідації юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі сільськогосподарського виробництва. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. №69. С.127.

<sup>615</sup> Титова О. В. Захист майнових інтересів учасників процесу ліквідації на підприємствах: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Донецьк: Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2006. С.14.

<sup>616</sup> Чурилова Т. М. Правове регулювання діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2011. С.104.



на існуванні сингулярного правонаступництва під час ліквідаційної процедури<sup>617</sup>. Варто погодитися з таким підходом, адже згідно частини 12 статті 111 ЦК України майно юридичної особи, що залишилося після задоволення вимог кредиторів (у тому числі за податками, зборами, єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та іншими коштами, що належить сплатити до державного або місцевого бюджету, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування), передається учасникам юридичної особи, якщо інше не встановлено установчими документами юридичної особи або законом<sup>618</sup>. О.В. Гнатів зазначає, що « правонаступництво може бути під час ліквідації юридичної особи. Однак, по-перше, правонаступництво у разі ліквідації суб'єкта господарювання відбувається лише за наявності майна, яке залишилося після задоволення вимог усіх кредиторів у встановленому законом порядку. По-друге, правонаступниками у цьому разі виступають засновники, тобто фізичні і юридичні особи (зокрема, фізичні особи без статусу підприємців), крім передбачених законом винятків. По-третє, відбувається правонаступництво лише щодо тієї частини майна, яке залишилося після погашення кредиторської заборгованості, а не щодо всієї сукупності належного майна. Водночас нема правонаступництва у частині права вимоги, а також боргів ліквідованої юридичної особи. По-четверте, порядок переходу прав на майно відбувається у порядку, встановленому законом, установчими документами або рішенням суду»<sup>619</sup>. В якості інших відмінних ознак реорганізації та ліквідації виділяють: зміну складу учасників і обсягу належних їм корпоративних прав реорганізованого підприємства;

---

<sup>617</sup> Швець О. В. Правова природа процедури ліквідації юридичної особи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 10-1(1). С. 234.

<sup>618</sup> Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

<sup>619</sup> Гнатів О.М. Поняття та види ліквідації як способу припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. №2. С.107.



відсутність правового зв'язку між реорганізованим підприємством та суб'єктами господарювання, створеними внаслідок реорганізації; відсутність зобов'язальних відносин між правонаступником і реорганізованим підприємством<sup>620</sup>.

Визначальними **відмінними ознаками між реорганізацією та ліквідацією** як формами припинення корпоративних підприємств слід визнати: відмінність у меті (остаточне припинення діяльності підприємства при ліквідації і відсутність такої мети при реорганізації); відносно припинення діяльності підприємства при реорганізації (участь майна у провадженні господарської діяльності правонаступника) та повне припинення при ліквідації; зміна сторін у зобов'язаннях підприємства при реорганізації та припинення всіх зобов'язань при ліквідації.

Основною метою реорганізації можуть бути економія витрат, вилучення збиткових видів діяльності, вдосконалення організації виробництва, підвищення контролю за якістю продукції та витрачанням фінансових ресурсів, розробка нових видів продукції, пошук нових ринків збуту, підвищення кваліфікації персоналу, оптимізація оподаткування, залучення додаткового фінансування, списання заборгованості або її частки тощо<sup>621</sup>. Вона є тривалим процесом, що складається із системи юридичних фактів (складний юридичний склад), який у визначеному законом порядку зумовлює припинення юридичної особи (юридичних осіб) – правопередника (правопередників) – і/або створення юридичної особи (юридичних осіб) – правонаступника (правонаступників) – і перехід у порядку правонаступництва майна, прав та обов'язків юридичних осіб, що перебувають у процесі реорганізації (правопередників) до юридичних осіб, які виникли в результаті реорганізації (правонаступників)<sup>622</sup>. Реорганізація виступає таким інституційним явищем правової дійсності, за допомогою якого в

---

<sup>620</sup> Корпоративне право: навч. посіб. / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Е.Е. Бекірова, Ю.М. Бисага [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. С.257.

<sup>621</sup> Коверзнев Максим, Коверзнева Ганна. Вказана праця. С.30.

<sup>622</sup> Там само. С.30.



певний період свого існування господарська організація вдається до застосування такої процедури<sup>623</sup>.

**Реорганізація** як спосіб припинення корпоративного підприємства, згідно частини 1 статті 104 ЦК України може мати наступні форми: приєднання, поділ, злиття, перетворення. З юридичної точки зору ці способи розрізняються залежно від того, до якого суб'єкта права переходять усі майнові права та обов'язки підприємства, що реорганізується<sup>624</sup>.

**Приєднання** означає припинення діяльності одного корпоративного підприємства та передачу всіх належних йому майнових прав та обов'язків до іншого підприємства ( правонаступника). Правовим наслідком такої форми реорганізації є внесення змін до установчих документів підприємства, що не припиняється, та їх державна реєстрація. Також проводиться державна реєстрація припинення юридичної особи, що припиняється внаслідок приєднання.

Якщо здійснюється **поділ** підприємства, то все його майно, права та обов'язки підлягають розподілу між новоствореними підприємствами. При цьому здійснюється державна реєстрація новостворених юридичних осіб та державна реєстрація припинення юридичної особи, що припиняється. Поділ вважається завершеним з дати державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу (частина 7 статті 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року). Супроводжується процедура поділу затвердженням розподільного балансу та визначенням частки майна новостворених підприємств.

Внаслідок **злиття** підприємств відбувається перехід всього майна, прав та обов'язків до їх правонаступника, тобто новоствореного підприємства.

---

<sup>623</sup> Щербакова Н. В. Реорганізація як правовий засіб формування та зміни правового статусу господарських організацій. Юридичний електронний журнал. 2022. №11. С. 213.

<sup>624</sup> Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Л.М. Дорошенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. С.282.





При **перетворенні** одного корпоративного підприємства на інше виникає новий суб'єкт ( правонаступник), до якого переходить весь об'єм майнових та обов'язків попереднього підприємства. Перетворення як засіб реорганізації використовується при зміні власника або форми власності і в разі зміни організаційно-правової форми здійснення господарської діяльності<sup>625</sup>.

Припинення корпоративних підприємств, залежно від правових підстав, може бути **добровільним** та **примусовим**. Добровільне припинення оформляється рішенням учасників або уповноваженого органу такого підприємства. Підставами при цьому можуть бути виконання мети діяльності, закінчення строку тощо. Підставою ж примусового припинення є рішення суду, що набрало законної сили. Згідно частини 1 статті 110 ЦК України звернутись до суду із позовною заявою при цьому можуть або сам учасник, або орган державної влади у встановлених законом випадках.

Для належного оформлення процедури припинення корпоративного підприємства учасники, суд або орган, що прийняв рішення про припинення, призначають відповідну комісію (комісію з реорганізації, ліквідаційну комісію), голову комісії або ліквідатора та встановлюють порядок і строк заявлення кредиторами своїх вимог до підприємства, що припиняється (частина 3 статті 105 ЦК України). Виконання функцій комісії з припинення юридичної особи (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії) може бути покладено на орган управління юридичної особи. Частина 5 статті 105 ЦК України закріплює строки заявлення кредиторами своїх вимог до юридичної особи, що припиняється - не менше двох і більше шести місяців з дня оприлюднення повідомлення про рішення щодо припинення юридичної особи. Крім того, учасники корпоративного підприємства, суд або орган, що прийняв рішення про припинення підприємства, зобов'язані протягом

---

<sup>625</sup> Господарське право України : [підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти] / [В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, Н.В. Погорецька та ін.] ; за ред. В.М. Гайворонського, В.П.Жушмана. Х. : Право, 2005. С.87.



трьох робочих днів з дати прийняття рішення письмово повідомити про це орган, що здійснює державну реєстрацію. До Єдиного державного реєстру юридичних осіб вносяться дані про перебування юридичної особи у процесі припинення, у тому числі дані про рішення щодо припинення підприємства, відомості про комісію з припинення (ліквідатора, ліквідаційну комісію тощо) та про строк, визначений засновниками (учасниками) юридичної особи, судом або органом, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, для заявлення кредиторами своїх вимог (пункт 26 статті 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року).

Всі повноваження щодо управління справами корпоративного підприємства з моменту створення переходять до комісії з припинення. Повноваженнями щодо представництва підприємства у суді, у відносинах з іншими суб'єктами наділені голова комісії, її члени або ліквідатор. Об'єм таких повноважень визначається законодавством та органом, що прийняв рішення про припинення підприємства. Члени комісії з припинення зобов'язані діяти в інтересах підприємства, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень. Зміна складу комісії здійснюється за рішенням того органу, який її сформував.

Обов'язковими елементами рішення про припинення юридичної особи є відомості про персональний склад комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), її голову або ліквідатора, реєстраційні номери облікових карток платників податків або серію та номер паспорта (для фізичних осіб, які мають відмітку в паспорті про право здійснювати платежі за серією та номером паспорта), про порядок та строк заявлення кредиторами своїх вимог (пункт 7 статті 15 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, пункт фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року). Протягом тридцяти днів з моменту отримання корпоративним підприємством, що припиняється, вимоги кредитора (щодо сплати податків і зборів) комісією приймається відповідне рішення.

Для державної реєстрації зміни складу комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), голови комісії або ліквідатора подається примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення учасників юридичної особи або відповідного органу юридичної особи, а у випадках, передбачених законом, – рішення відповідного державного органу, про зміни.

Для державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації на підставі рішення про припинення юридичної особи, прийнятого учасниками юридичної особи або відповідного органу юридичної особи, а у випадках, передбачених законом, – рішення відповідних державних органів, або судового рішення про припинення юридичної особи, не пов'язаного з її банкрутством, після закінчення процедури припинення, але не раніше закінчення строку заявлення вимог кредиторами, подаються такі документи: 1) заява про державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її ліквідації; 2) довідка архівної установи про прийняття документів, що відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню.

Згідно частини 14 статті 17 Закону для державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її реорганізації після закінчення процедури припинення, але не раніше закінчення строку заявлення вимог кредиторами, подаються такі документи: 1) заява про державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її реорганізації; 2) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) розподільчого балансу – у разі припинення юридичної особи в результаті поділу; 3) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) передавального акта – у разі припинення юридичної особи в результаті перетворення, злиття або приєднання; 4) довідка архівної установи щодо прийняття правонаступником документів, що відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню, – у разі припинення юридичної особи в результаті поділу або злиття; довідка юридичної особи – правонаступника про прийняття документів, що відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню, – у разі припинення юридичної особи в результаті приєднання; 5) документи для державної реєстрації створення юридичної особи, визначені частиною



першою цієї статті, – у разі припинення юридичної особи в результаті перетворення; б) документи для державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі, визначені частиною четвертою цієї статті, – у разі припинення юридичної особи в результаті приєднання; 6-1) розпорядження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про анулювання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій – у разі припинення акціонерного товариства.

Для державної реєстрації припинення банку у зв'язку з прийняттям рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку подається рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про затвердження звіту про виконання процедури ліквідації. В свою чергу державна реєстрація припинення відокремленого підрозділу корпоративного підприємства зумовлює потребу подання відповідної заяви.

Частина 20 статті 17 Закону встановлює, що для державної реєстрації включення до Єдиного державного реєстру відомостей про дату початку обліку/дату припинення обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю в обліковій системі часток Центральний депозитарій цінних паперів подає до Міністерства юстиції України в електронній формі заяву про державну реєстрацію відомостей щодо обліку/припинення обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю в обліковій системі часток. Одночасно з внесенням до Єдиного державного реєстру відомостей про дату початку обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю в обліковій системі часток Міністерство юстиції України здійснює виключення з Єдиного державного реєстру відомостей про перелік учасників відповідного товариства<sup>626</sup>.

---

<sup>626</sup> Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

Одночасно з відомостями про дату припинення обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю в обліковій системі часток Міністерство юстиції України вносить до Єдиного державного реєстру відомості, визначені законом, щодо переліку учасників відповідного товариства, станом на дату припинення обліку часток в обліковій системі часток, на підставі інформації, поданої Центральним депозитарієм цінних паперів. У разі участі представника засновника (учасника) юридичної особи у прийнятті рішення уповноваженим органом управління юридичної особи додатково подається примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) документа, що засвідчує його повноваження.

Строк розгляду документів, поданих для державної реєстрації та проведення інших реєстраційних дій щодо юридичних осіб, становить 24 години після надходження документів, поданих для державної реєстрації.

У проведенні державної реєстрації припинення корпоративного підприємства може бути відмовлено, якщо документи подані: раніше строку, встановленого законом; щодо юридичної особи, що припиняється в результаті її ліквідації та є засновником (учасником) інших юридичних осіб та/або має не закриті відокремлені підрозділи, та/або є засновником третейського суду; в Єдиному державному реєстрі відсутній запис про державну реєстрацію юридичної особи, утвореної шляхом реорганізації в результаті злиття, приєднання або поділу; щодо акціонерного товариства, стосовно якого надійшли відомості про наявність нескасованої реєстрації випуску акцій; щодо юридичної особи - емітента цінних паперів, стосовно якого надійшли відомості про наявність нескасованих випусків цінних паперів; щодо юридичної особи, що ліквідується, стосовно якої надійшли відомості про наявність заборгованості із сплати податків і зборів та/або наявність заборгованості із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, крім банків, стосовно яких процедура ліквідації здійснюється відповідно до [Закону України](#) "Про систему

гарантування вкладів фізичних осіб"; щодо юридичної особи, що реорганізується, стосовно якої надійшли відомості про наявність заборгованості із сплати податків і зборів та/або наявність заборгованості із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та відсутні відомості про узгодження плану реорганізації юридичної особи, крім випадків, встановлених законом; щодо юридичної особи, стосовно якої надійшли відомості про наявність заборгованості із сплати страхових коштів до Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування; щодо юридичної особи, що припиняється в результаті ліквідації, стосовно якої надійшли відомості про відкрите виконавче провадження; щодо юридичної особи, стосовно якої відкрито провадження у справі про банкрутство.

За загальним правилом, корпоративне підприємство **вважається припиненим з дня внесення запису до Єдиного державного реєстру**. Відомості з Єдиного державного реєстру про державну реєстрацію припинення юридичної особи є підставою для зняття їх з обліку в органах державної статистики, податкових органах, органах Пенсійного фонду України та/або вчинення інших дій відповідно до законодавства.

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» результати надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації, у тому числі виписки (крім реєстраційних номерів облікових карток платників податків та паспортних даних), підлягають обов'язковому безоплатному оприлюдненню на порталі електронних сервісів у порядку, визначеному Міністерством юстиції України в Порядку надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Порядок функціонування порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 23 березня 2016 року № 784/5, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 23 березня 2016 року за

№ 427/28557<sup>627</sup>. Відповідно до пункту 4 Порядку портал електронних сервісів забезпечує оприлюднення для вільного доступу повідомлення про рішення щодо припинення юридичної особи на підставі внесених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських реформувань даних про перебування юридичної особи у процесі припинення, у тому числі даних про рішення щодо припинення юридичної особи, відомостей про комісію з припинення (ліквідатора, ліквідаційну комісію тощо) та про строк, визначений засновниками (учасниками) юридичної особи, судом або, органом, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, для заявлення кредитором своїх вимог.

Відповідно до пункту 7 частини другої статті 11 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року суб'єктам приватного права може надаватися прямий доступ до ЄДР в електронному вигляді у режимі реального часу на платній основі на підставі договорів, укладених з технічним адміністратором. Відповідно до пункту 16 частини першої статті 1 Закону про реєстрацію технічний адміністратор ЄДР – визначене Міністерством юстиції України державне унітарне підприємство, віднесене до сфери його управління, що здійснює заходи із створення, доопрацювання та супроводження програмного забезпечення ЄДР, порталу електронних сервісів та відповідає за їх технічне і технологічне забезпечення, збереження та захист даних, що містяться в ЄДР, надає, блокує та анулює доступ до ЄДР та проводить навчання роботи з цим реєстром<sup>628</sup>. З метою належного інформування заінтересованих сторін оприлюднення повідомлень про рішення щодо припинення юридичної особи на

---

<sup>627</sup> Порядок функціонування порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 23 березня 2016 року № 784/5, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 23 березня 2016 року за № 427/28557/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-16#Text>

<sup>628</sup> Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>



підставі внесених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань даних про перебування юридичної особи у процесі припинення до відновлення функціонування порталу електронних сервісів здійснюватиметься на головній сторінці офіційного вебсайту Міністерства юстиції України у рубриці «Юридичні консультації»/«Рішення про припинення юридичної особи», та доступне за відповідним посиланням.

Таким чином, припиненням корпоративного підприємства слід вважати визначену законом сукупність підстав, до якої входять правові акти та процесуально-правові дії щодо припинення корпоративного підприємства як суб'єкта права. Корпоративне підприємство може бути припинене в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. Реорганізація як спосіб припинення корпоративного підприємства може мати наступні форми: приєднання, поділ, злиття, перетворення. Визначальними відмінними ознаками між реорганізацією та ліквідацією як формами припинення корпоративних підприємств є: відмінність у меті (остаточне припинення діяльності підприємства при ліквідації і відсутність такої мети при реорганізації); відносне припинення діяльності підприємства при реорганізації (участь майна у провадженні господарської діяльності правонаступника) та повне припинення при ліквідації; зміна сторін у зобов'язаннях підприємства при реорганізації та припинення всіх зобов'язань при ліквідації. Залежно від правових підстав припинення корпоративних підприємств може бути добровільним та примусовим.

## **2. Механізм реорганізації корпоративного підприємства**

Реорганізація є своєрідним способом оптимізації організації діяльності корпоративних підприємств, забезпечуючи їх стабільну діяльність. Законодавець відмовляється від визначення феномену реорганізації на підставі виділення яких-небудь загальних ознак, при наявності яких те чи інше явище юридичної дійсності кваліфікувалося би в якості реорганізації. Натомість використовується синтаксична конструкція «реорганізація





юридичної особи (злиття, приєднання, поділ, перетворення)», тобто під реорганізацією розуміється реалізація тільки чотирьох зазначених юридичних складів<sup>629</sup>. Тим самим законодавець обмежується описом форм реорганізації крізь призму передачі у порядку правонаступництва майна, прав та обов'язків від реорганізованої юридичної особи до правонаступника ( правонаступників).

На момент прийняття Господарський кодекс України у статті 59 містив можливість припинення діяльності суб'єкта господарювання шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення). Цивільний кодексу України у статті 104 лише закріпив перелік форм реорганізації, не даючи визначення її поняття. А.С. Довгерт вказував на дві причини відмови від визначення терміну «реорганізація»: «по-перше, припинення юридичної особи має місце не у всіх формах реорганізації (зокрема, під час виділу); по-друге, під реорганізацією юридичної особи в багатьох країнах світу розуміють будь-які важливі зміни в її існуванні, причому такі зміни в більшості випадків не пов'язані з припиненням юридичної особи. Така відмова і введення переліку конкретних форм, вважав вчений, закладає основу для розвитку законодавства, яке всебічно регулює відносини при злитті, приєднанні, поділі, виділі та перетворенні»<sup>630</sup>.

О.Р. Кібенко наголошує, що позиція вітчизняного законодавця не зовсім ясна: чи то поняття «припинення в результаті передачі всього майна та обов'язків іншим юридичним особам» застосовується замість поняття «реорганізація», чи то ці два терміни повинні співіснувати паралельно»<sup>631</sup>. Тому варто підтримати позицію А.П. Єфименко, яка зазначає, що: «відмова від терміну реорганізація є

---

<sup>629</sup> Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М.Грудницька, Л.М.Дорошенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М.Грудницької, Л.М.Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. С. 288.

<sup>630</sup> Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу. К.: Істина. 2004. С.87.

<sup>631</sup> Кібенко О. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Х. : Страйк, 2005. С.371.



необґрунтованою, оскільки саме за допомогою такого правового механізму можливо здійснювати необхідні юридичні зміни в структурі капіталу (майні) юридичної особи, мінімізуючи негативний вплив таких змін на виробничу діяльність та відношення із кредиторами».<sup>632</sup> Врешті, Законом України від 10.10.2013 р. №642-VII було внесено зміни до частини 1 статті 104 ЦК України, згідно з якими юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації<sup>633</sup>. Водночас у низці законів та підзаконних нормативно-правових актів термін «реорганізація» зберігався завжди при регулюванні питань, що стосуються злиття, приєднання, поділу, виділу та перетворення юридичних осіб<sup>634</sup>.

У науковій літературі не сформувався єдиний підхід до розуміння поняття «реорганізація юридичної особи». Одні науковці розглядають реорганізацію за внутрішнім змістом «як один із способів припинення господарської організації, яке спричиняє перехід прав та обов'язків юридичних осіб, які існували раніше, до інших юридичних осіб, тобто правонаступництво»<sup>635</sup>. Інший підхід ґрунтується на розумінні реорганізації «як способу припинення та способу створення господарської організації (реорганізація товариства це не тільки його припинення, але й заснування нового із переходом прав та обов'язків, які належать акціонерному товариству, до його правонаступників»<sup>636</sup>.

---

<sup>632</sup> Сфименко А. Регулювання припинення (реорганізації) та ліквідації юридичних осіб за проектом Цивільного кодексу України. Право України. 2002. № 10. С. 78.

<sup>633</sup> Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 10 жовтня 2013 року № 642-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-18#Text>

<sup>634</sup> Щербакова Н. І. Реорганізація як правовий засіб формування та зміни правового статусу господарських організацій. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №12. С. 214.

<sup>635</sup> Корпоративне право ЄС : навч. посіб. / Т. В. Шашихіна, О. М. Бірюков, А. Г. Бобкова, О. С. Янкова; Прогр. Тасіс Європ. Союзу в Україні. Київ : ІМВ КНУ ім. Т.Шевченка, 2004. С. 57.

<sup>636</sup> Марушак Я. С. Корпоративне право України ХХ століття як передумова сучасного етапу його розвитку. Актуальні проблеми політики. 2016. Вип. 58. С. 270.



Н.І. Шевченко визначає реорганізацію «як процедуру (сукупність юридичних дій та рішень), внаслідок проведення якої відбувається припинення одного або декількох корпоративних підприємств з передачею всього або частини майна, прав і обов'язків у порядку правонаступництва створеним на їх базі одній чи декільком господарським організаціям чи існуючій господарській організації, або створення однієї чи декількох господарських організацій з передачею їм частини майна, прав та обов'язків корпоративного підприємства – правонаступника в порядку правонаступництва»<sup>637</sup>.

Традиційно вітчизняна правова доктрина визнавала лише універсальне правонаступництво. Однак сучасні економічні реалії ставлять під сумнів традиційне визнання універсального правонаступництва для будь-якої форми реорганізації. Дійсно, при злитті, приєднанні, поділі та перетворенні відбувається універсальне правонаступництво, натомість під час виділу «відбувається сингулярне правонаступництво, оскільки відбувається передача тільки частини прав та обов'язків, які переходять до правонаступників як єдине ціле»<sup>638</sup>. Відзначимо, що саме наявність правонаступництва, тобто перехід прав та обов'язків від однієї особи – правонаступника до іншої особи – правонаступника характеризує реорганізацію, як і кожен з її форм. Крім того, реорганізація розглядається «як юридичний склад (тобто сукупність юридичних фактів, деякі з яких дійсно виступають правочинами)<sup>639</sup>. Підкреслимо, що реорганізація складається з багатьох етапів, кожен з яких має самостійне юридичне значення, що в своїх сукупності призводять до припинення та/або виникнення нового корпоративного підприємства – правонаступника ( правонаступників) та забезпечують комплексне правонаступництво. З огляду на це «процес реорганізації є не простою сукупністю юридичних фактів, а складним юридичним складом з

---

<sup>637</sup> Шевченко Н.І. Вказана праця. С.89.

<sup>638</sup> Кучеренко І. Організаційно-правові форми юридичних осіб. ДП «Юрид. вид-во «Аста». 2004. С.72.

<sup>639</sup> Сішук Л.В. Теоретико-методологічні підходи до розуміння поняття реорганізації. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2013. Вип. 33. С.35.

дотриманням послідовності виникнення відповідних юридичних дій, визначених законом (наприклад, прийняття господарськими організаціями рішення про реорганізацію в одній із форм; укладання договору про злиття/приєднання або складання плану поділу/виділу; дозвіл органів Антимонопольного комітету України – у разі концентрації відповідних об'ємів капіталу; узгодження плану про реорганізацію в одній із форм із податковими органами – якщо у платника податків активи передані в податкову заставу, або він скористався правом реструктуризації податкового боргу; державна реєстрація початку процесу реорганізації в одній із форм – а саме державна реєстрація рішення про реорганізацію вищого органу господарської організації)<sup>640</sup>.

Н.В. Щербакова вважає, що «реорганізація виступає таким інституційним явищем правової дійсності, за допомогою якого в певний період свого існування господарська організація вдається до застосування такої процедури»<sup>641</sup>. На її думку, реорганізацію можна розглядати «як правовий засіб, який виступає у вигляді певних правових форм, що склалися, який виражений у вигляді інституту – окремого утворення, що є юридично дієвою формою вирішення як економічних та правових питань, які постають перед господарською організацією, задля збереження суб'єкта господарювання, зміцнення позиції на відповідному ринку, поглиблення та розширення спеціалізації виробництва, зниження виробничих витрат»<sup>642</sup>.

Нормативне закріплення поняття «реорганізація юридичної особи» є цілком обґрунтованим та необхідним, адже сприятиме однозначному та ефективному застосуванню відповідних правових норм. За своєю природою реорганізація спрямована не лише на припинення корпоративного підприємства, суб'єкта права, а й на забезпечення безперервності участі цього суб'єкта у господарській діяльності.

---

<sup>640</sup> Щербакова Н.В. Реорганізація як правовий засіб формування та зміни правового статусу господарських організацій. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №12. С.214.

<sup>641</sup> Там само. С.212.

<sup>642</sup> Щербакова Н.В. Вказана праця. С.212.



Отже, реорганізацію корпоративного підприємства можна визначити як сукупність юридично значимих дій та рішень, наслідком яких є припинення його діяльності та перехід майна, прав і обов'язків у порядку правонаступництва іншим господарським організаціям.

Правовим наслідком реорганізації є поява нового або цілісного майнового комплексу. До основних ознак реорганізації як підстави припинення корпоративних підприємств можна віднести: припинення одного (або декількох) корпоративного підприємства (підприємств); правонаступництво між корпоративними підприємствами, що реорганізуються (правопередниками та правонаступниками); опосередкування сукупністю юридичних фактів (фактичним юридичним складом); зміна суб'єктного складу корпоративних правовідносин за участю реорганізованого підприємства.

Правовими підставами злиття, приєднання, поділу та перетворення корпоративного підприємства є рішення про реорганізацію корпоративного підприємства, яке можуть прийняти учасники (наприклад, у повному товаристві); уповноважений ними орган (наприклад, загальні збори акціонерів); суд у випадках, встановлених законом; інші органи державної влади, якщо це прямо передбачено законом. Зокрема, це стосується погодження припинення корпоративних підприємств через злиття або приєднання. Згідно частини 2 статті 22 Закону України «Про захист економічної конкуренції» злиття суб'єктів господарювання або приєднання одного суб'єкта господарювання до іншого визнається концентрацією<sup>643</sup>. Тому в разі відповідності показників концентрації при злитті, приєднанні корпоративних підприємств вимогам, закріпленим статтею 24 Закону України «Про захист економічної конкуренції», така концентрація може бути здійснена лише за умови попереднього отримання дозволу Антимонопольного комітету України чи адміністративної колегії Антимонопольного комітету України. До надання такого дозволу учасники концентрації зобов'язані утримуватися від дій,

---

<sup>643</sup> Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>



які можуть призвести до обмеження конкуренції та неможливості відновлення початкового стану. Відповідний дозвіл може бути надано, якщо концентрація не призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині. Кабінет Міністрів України може дозволити концентрацію, на здійснення якої Антимонопольний комітет України не надав дозволу як на таку, що не відповідає умовам частини першої цієї статті, якщо позитивний ефект для суспільних інтересів зазначеної концентрації переважає негативні наслідки обмеження конкуренції. Дозвіл не може бути наданий, якщо обмеження конкуренції, зумовлені концентрацією: не є необхідними для досягнення мети концентрації; становлять загрозу системі ринкової економіки.

У разі зловживання корпоративним підприємством монопольним (домінуючим) становищем на ринку, органи Антимонопольного комітету України мають право прийняти рішення про його примусовий поділ. Не застосовується примусовий поділ у разі: неможливості організаційного або територіального відокремлення підприємств, структурних підрозділів чи структурних одиниць; наявності тісного технологічного зв'язку підприємств, структурних підрозділів чи структурних одиниць (якщо обсяг продукції, яка вживається суб'єктом господарювання, перевищує тридцять відсотків валового обсягу продукції підприємства, структурного підрозділу чи структурної одиниці). Рішення органів Антимонопольного комітету України про примусовий поділ суб'єкта господарювання підлягає виконанню у встановлений строк, який не може бути меншим шести місяців. Реорганізація підприємства, що підлягає примусовому поділу, здійснюється на його розсуд за умови усунення монопольного (домінуючого) становища цього підприємства на ринку.

Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу), який має містити положення про правонаступництво щодо майна, прав та обов'язків юридичної особи, що припиняється шляхом поділу, стосовно всіх її



кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, які оспорюються сторонами. Передавальний акт та розподільчий баланс затверджуються учасниками юридичної особи або органом, який прийняв рішення про її припинення, крім випадків, встановлених законом.

На основі передавального акту складається баланс правонаступника. Показники цього балансу визначаються шляхом сумування однорідних статей балансу припинених підприємств<sup>644</sup>. Підписується такий акт головою комісії з припинення підприємства і керівником виконавчого органу суб'єкта господарювання – правонаступника та затверджується учасниками (загальними зборами учасників) усіх підприємств, що беруть участь у припиненні (як тими, що припиняються, так і тими, які стають правонаступниками). На основі розподільчого балансу складається акт про розподіл окремих статей балансу між правонаступниками, в якому наводяться дані про конкретне майно, що передається кожному правонаступнику, найменування кредиторів та боржників, підстави виникнення зобов'язань. Порушення вказаних правил є підставою для відмови у внесенні до єдиного державного реєстру запису про припинення юридичної особи та державній реєстрації створюваних юридичних осіб – правонаступників.

Юридична особа – правонаступник, що утворилася внаслідок поділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, що припинилася, які згідно з розподільчим балансом перейшли до іншої юридичної особи – правонаступника. Якщо юридичних осіб – правонаступників, що утворилися внаслідок поділу, більше двох, таку субсидіарну відповідальність вони несуть солідарно. Якщо правонаступниками юридичної особи є декілька юридичних осіб і точно визначити правонаступника щодо конкретних обов'язків юридичної особи, що припинилася, неможливо, юридичні особи – правонаступники несуть солідарну

---

<sup>644</sup> Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Л.М. Дорошенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. С.275.



відповідальність перед кредиторами юридичної особи, що припинилася. Учасники (засновники) припиненої юридичної особи, які відповідно до закону або установчих документів відповідали за її зобов'язаннями, відповідають за зобов'язаннями правонаступників, що виникли до моменту припинення юридичної особи, у такому самому обсязі, якщо більший обсяг відповідальності учасників (засновників) за зобов'язаннями правонаступників не встановлено законом або їх установчими документами.

Відповідно до частини 14 статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» для державної реєстрації припинення юридичної особи **в результаті її реорганізації** після закінчення процедури припинення, але не раніше закінчення строку заявлення вимог кредиторами, подаються такі документи: заява про державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її реорганізації; примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) розподільчого балансу – у разі припинення юридичної особи в результаті поділу; примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) передавального акта – у разі припинення юридичної особи в результаті перетворення, злиття або приєднання; довідка архівної установи щодо прийняття правонаступником документів, що відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню, – у разі припинення юридичної особи в результаті поділу або злиття; довідка юридичної особи – правонаступника про прийняття документів, що відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню, – у разі припинення юридичної особи в результаті приєднання; документи для державної реєстрації створення юридичної особи – у разі припинення юридичної особи в результаті перетворення; документи для державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі, – у разі припинення юридичної особи в результаті приєднання; розпорядження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про анулювання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій – у разі припинення акціонерного товариства.





Якщо проводиться державна реєстрація припинення корпоративного підприємства – емітента цінних паперів, то додатково подається довідка відповідного органу НКЦПФР про відсутність нескасованих випусків цінних паперів цього емітента.

Порядок проведення державної реєстрації та інших реєстраційних дій на підставі документів, що подаються заявником для державної реєстрації, включає: заповнення форми заяви про державну реєстрацію – у разі подання документів особисто заявником (за бажанням заявника); прийом документів за описом – у разі подання документів у паперовій формі; виготовлення копій документів в електронній формі – у разі подання документів у паперовій формі; внесення копій документів в електронній формі до Єдиного державного реєстру; перевірку відомостей Єдиного державного реєстру на наявність заборони вчинення реєстраційних дій; перевірку документів на наявність підстав для відмови в державній реєстрації; прийняття рішення про проведення реєстраційної дії – для громадських формувань, символіки та засвідчення факту наявності всеукраїнського статусу громадського об'єднання; проведення реєстраційної дії (у тому числі з урахуванням принципу мовчазної згоди) за відсутності підстав для відмови в державній реєстрації шляхом внесення запису до Єдиного державного реєстру; формування та оприлюднення на порталі електронних сервісів або з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг виписки, результатів надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації та установчих документів; видача за бажанням заявника виписки з Єдиного державного реєстру у паперовій формі за результатами проведеної реєстраційної дії (у разі подання заяви про державну реєстрацію у паперовій формі). Виписка з Єдиного державного реєстру у паперовій формі надається з проставленням підпису та печатки державного реєстратора.

Строк державної реєстрації припинення підприємства становить 24 години дня з дати надходження документів для проведення державної реєстрації припинення підприємства в результаті злиття, приєднання, поділу або перетворення.

Окремо варто зупинитись на особливостях проведення **реорганізації акціонерних товариств**. Згідно статті 114 Закону України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року акціонерне товариство припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим підприємницьким товариствам – правонаступникам (шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення)<sup>645</sup>. При цьому вимоги закону не застосовуються у разі припинення акціонерних товариств: в результаті проведення процедури банкрутства відповідно до законодавства, що регулює провадження у справах про банкрутство; які є банками, до яких застосовуються заходи, передбачені законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб; які є небанківськими фінансовими установами, до яких застосовуються заходи з виведення неплатоспроможних небанківських фінансових установ з ринку. Процедуру припинення акціонерних товариств встановлює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Акціонерне товариство не може одночасно здійснювати злиття, приєднання, поділ, виділ та/або перетворення. Емісійні цінні папери (крім акцій) акціонерних товариств, що реорганізуються, повинні надавати своїм власникам обсяг прав не менший, ніж той, що надавався ними до злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення. Окремо законом гарантовано права кредиторам під час реорганізації акціонерного товариства. Зокрема, протягом 30 днів з дати оприлюднення протоколу загальних зборів, на яких прийнято рішення про припинення акціонерного товариства шляхом поділу, перетворення, а також про виділ, а в разі припинення шляхом злиття або приєднання - з дати оприлюднення протоколу загальних зборів, на яких прийнято рішення загальними зборами останнього з акціонерних товариств, що беруть участь у злитті або приєднанні, товариство зобов'язано письмово повідомити про це кредиторів товариства і розмістити повідомлення про ухвалені рішення у базі даних особи, яка провадить діяльність з оприлюднення регульованої інформації

---

<sup>645</sup> Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>



від імені учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків. Кредитор, вимоги якого до акціонерного товариства, діяльність якого припиняється внаслідок реорганізація, не забезпечені договорами застави, гарантії чи поруки, протягом 20 днів з дня надсилання йому відповідного повідомлення, може звернутися з письмовою вимогою про здійснення на вибір товариства однієї з таких дій: забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договорів застави, гарантії чи поруки; дострокового припинення або виконання зобов'язань перед кредитором, якщо інше не передбачено правочином між товариством та кредитором. В іншому разі вважається, що кредитор не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо зобов'язань перед ним. Загалом злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення товариства не може бути завершено до задоволення вимог, заявлених кредиторами. Власники боргових цінних паперів (незалежно від умов проспекту або рішення про емісію) у разі припинення товариства мають право на: достроковий викуп (погашення); конвертацію належних їм цінних паперів у цінні папери товариства – правонаступника, до якого передаються права та обов'язки товариства, що припиняється, на таких самих умовах, у тому числі із забезпеченням.

**Злиттям** акціонерних товариств визнається процедура припинення кількох акціонерних товариств, за якої такі товариства передають товариству – правонаступнику все своє майно, всі права та обов'язки, а їх акціонери отримують в обмін на належні їм акції товариства-правопередника акції товариства- правонаступника, емісія яких здійснюється в рамках процедури злиття. Умови злиття можуть передбачати здійснення акціонерам грошових виплат у розмірі, що не перевищує 10 відсотків загальної номінальної вартості випущених акцій новоствореного товариства. До прийняття рішення про припинення акціонерних товариств шляхом злиття загальні збори кожного з товариств, що беруть участь у злитті повинні схвалити проект передавального акта та затвердити умови конвертації акцій.

**Приєднанням** акціонерного товариства визнається припинення акціонерного товариства (кількох товариств) з передачею ним (ними) згідно з передавальним актом усього свого майна, усіх прав та обов'язків іншому акціонерному товариству – правонаступнику. Акціонерне товариство може приєднуватися лише до акціонерного товариства. До акціонерного товариства може приєднуватися лише інше акціонерне товариство, крім випадку приєднання до акціонерного товариства іншого господарського товариства, єдиним власником якого є таке акціонерне товариство. Наглядова рада або рада директорів кожного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні товариства, складає проект умов злиття, приєднання товариства у письмовій формі. Аналіз такого проекту проводять один чи кілька незалежних експертів, які діють від імені кожного з товариств, які беруть участь у злитті, приєднанні та відповідають вимогам, встановленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Після цього вони складають та подають до наглядової ради або ради директорів та акціонерам письмовий звіт.

**Поділом** акціонерного товариства визнається припинення акціонерного товариства з передачею всього його майна, прав та обов'язків двом чи більше новим акціонерним товариствам - правонаступникам згідно з розподільним балансом.

**Виділом** акціонерного товариства визнається створення одного чи кількох акціонерних товариств з передачею йому (їм) згідно з розподільним балансом частини свого майна, прав та обов'язків, з якого здійснюється виділ, без припинення такого товариства. Умови виділу можуть передбачати здійснення грошових виплат у процесі виділу на користь акціонерів товариства, з якого здійснюється виділ, у розмірі не більше 10 відсотків загальної номінальної вартості випущених таким товариством акцій. З акціонерного товариства може виділитися лише акціонерне товариство. Проект умов поділу та виділу товариства, що припиняється, складається Наглядовою радою або радою директорів товариства.

**Перетворенням** акціонерного товариства є зміна організаційно-правової форми акціонерного товариства з його припиненням та передачею всього свого майна, прав

та обов'язків товариства підприємницькому товариству – правонаступнику згідно з передавальним актом. Акціонерне товариство може перетворитися лише на інше господарське товариство або виробничий кооператив. Перетворення акціонерного товариства на інше господарське товариство (крім товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю) або виробничий кооператив здійснюється після прийняття відповідного рішення загальними зборами, за умови отримання письмової згоди всіх акціонерів, акції яких не були викуплені, стати засновниками (учасниками) підприємницького товариства – правонаступника. Така згода оформлюється шляхом підписання всіма засновниками (учасниками) або їхніми уповноваженими особами установчих документів підприємницького товариства – правонаступника.

Таким чином, до **основних етапів процедури реорганізації акціонерних товариств** належать: 1) прийняття загальними зборами акціонерів кожного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, перетворенні відповідного рішення про: припинення акціонерного товариства; затвердження умов злиття, приєднання, поділу, перетворення зокрема умов конвертації акцій; затвердження проекту статуту акціонерного товариства, що створюється шляхом реорганізації; схвалення проекту передавального акта; визначення уповноважених осіб товариства, що бере участь у реорганізації, для здійснення всіх необхідних дій, пов'язаних із даним процесом; 2) реалізація акціонерами права вимоги обов'язкового викупу товариством належних їм акцій; 3) реалізація прав кредиторів кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, перетворенні щодо задоволення їхніх вимог; 4) оприлюднення рішення про припинення акціонерних товариств шляхом злиття, поділу, перетворення; 5) подання уповноваженими особами товариств, що беруть участь у реорганізації, офіційним каналом зв'язку до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку заяви, рішення про припинення акціонерних товариств шляхом відповідної форми і всіх необхідних документів для зупинення обігу акцій кожного з товариств, що беруть участь у реорганізації; 6) зупинення Національною комісією з цінних

паперів та фондового ринку обігу акцій кожного з товариств, що беруть участь у злитті, приєднанні, поділі, перетворенні; 7) прийняття уповноваженими особами товариств, що реорганізуються, рішення про емісію акцій та про створення акціонерного товариства шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення; 8) подання офіційним каналом зв'язку до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку заяви, рішення про емісію акцій і всіх необхідних документів для реєстрації випуску акцій товариства, що створюється шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення; 9) реєстрація Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій; 10) укладення з Центральним депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування випусків цінних паперів; 11) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів; 12) конвертація акцій кожного товариства, що припиняється шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення в акції товариства, що створюється шляхом злиття приєднання, поділу, перетворення; 13) прийняття загальними зборами товариства, що створюється шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення рішень про затвердження результатів емісії (конвертації), затвердження статуту новоствореного товариства та обрання органів управління такого товариства; 14) подання офіційним каналом зв'язку до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку заяви і всіх необхідних документів для скасування випуску цінних паперів товариства, що припиняється шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення; 15) скасування Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку реєстрації випуску цінних паперів товариства, що припиняється шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення; 16) державна реєстрація припинення кожного акціонерного товариства, припиненого шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення та створення товариства, утвореного шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення; 17) подання офіційним каналом зв'язку до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку заяви і всіх необхідних документів для реєстрації звіту про результати емісії (конвертації) акцій; 18) реєстрація Національною комісією

з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати емісії цінних паперів та видача свідоцтва про реєстрацію випуску акцій.

Отже, реорганізацію корпоративного підприємства можна визначити як сукупність юридично значимих дій та рішень, наслідком яких є припинення його діяльності та перехід майна, прав і обов'язків у порядку правонаступництва до іншої/інших господарських організацій. До основних ознак реорганізації як підстави припинення корпоративних підприємств можна віднести: припинення одного (або декількох) корпоративного підприємства (підприємств); правонаступництво між корпоративними підприємствами, що реорганізуються (правопередниками та правонаступниками); опосередкування сукупністю юридичних фактів (фактичним юридичним складом); зміна суб'єктного складу корпоративних правовідносин за участю реорганізованого підприємства. Правовими підставами злиття, приєднання, поділу та перетворення корпоративного підприємства є рішення про реорганізацію корпоративного підприємства, яке можуть прийняти учасники, уповноважений ними орган, суд у випадках, встановлених законом; інші органи державної влади, якщо це прямо передбачено законом.

### **3. Підстави та порядок ліквідації корпоративного підприємства**

Прийняття рішення про ліквідацію корпоративного підприємства породжує правові наслідки його припинення. Під підставами ліквідації юридичної особи науковці розуміють «визначені фактичні обставини, встановлені законом і обумовлені прийняттям рішення про ліквідацію юридичної особи уповноваженою особою (органом)».<sup>646</sup> Ліквідація юридичної особи розглядається «як конкретний юридичний факт, який несе припинення правовідносин, які наповнюють юридичну особу

---

<sup>646</sup> Швець О.В. Правова природа процедури ліквідації юридичної особи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. №10-1. Том 1. С.233.



властивим їй змістом»<sup>647</sup>. Зумовлені вказані підстави можуть бути подіями (виконання мети діяльності) або ж діями (позбавлення відповідної ліцензії). При ліквідації має місце припинення відносин, в яких реалізуються права управителів (учасників юридичної особи), а при реорганізації відбувається зміна таких відносин<sup>648</sup>. Ліквідація корпоративного підприємства як форма припинення його діяльності не передбачає правонаступництва, внаслідок чого учасники зобов'язань втрачають свої права та обов'язки.

Відповідно до статті 110 ЦК України **юридична особа ліквідується**: 1) за рішенням її учасників, суб'єкта управління державної або комунальної власності або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами; 2) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади; 3) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, - за позовом відповідного органу державної влади.

Згідно статі 104 ЦК України юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. У той же час норми Господарського кодексу України пов'язують внесення такого запису із скасуванням державної реєстрації суб'єкта господарювання, наслідком чого є його ліквідація. Тому доцільно вважати, що правові наслідки ліквідації корпоративного підприємства настають з моменту прийняття рішення про його ліквідацію, що обумовлює припинення зобов'язання.

Загальноприйнятим є твердження, що корпоративне підприємство у разі його ліквідації припиняється як суб'єкт

---

<sup>647</sup> Там само. С.234.

<sup>648</sup> Там само. С.236.



права без правонаступництва<sup>649</sup>. При цьому існують випадки переходу деяких обов'язків до іншого суб'єкта, зокрема, при відшкодуванні шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Згідно статті 609 ЦК України зобов'язання припиняється ліквідацією юридичної особи (боржника або кредитора), крім випадків, коли законом або іншими нормативно-правовими актами виконання зобов'язання ліквідованої юридичної особи покладається на іншу юридичну особу, зокрема за зобов'язаннями про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Частина 2 статті 1205 ЦК України визначає, що в разі ліквідації юридичної особи платежі, належні потерпілому або особам, визначеним [статтею 1200](#) Кодексу, мають бути капіталізовані для виплати їх потерпілому або цим особам у порядку, встановленому законом або іншим нормативно-правовим актом. Також це стосується виплати відшкодування вкладникам банку, передбачених статтею 26 Закону України «Про гарантування вкладів фізичних осіб»<sup>650</sup>. Крім того, згідно статті 43 Закону України «Про страхування» при ліквідації платоспроможного страховика вимоги страхувальників за договорами страхування відносяться до вимог першої черги<sup>651</sup>. Фактично при використанні цього компромісного підходу законодавець має суто практичну мету – в силу прямої вказівки закону мінімізувати ризики з неповернення сум відшкодування окремих суб'єктів<sup>652</sup>. Відзначимо, що ці випадки не є аналогічними правонаступництву, оскільки: в першому випадку законодавець шляхом встановлення певних

---

<sup>649</sup> Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Л.М. Дорошенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. С.294.

<sup>650</sup> Закон України «Про гарантування вкладів фізичних осіб» від 23 лютого 2012 року

№ 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>

<sup>651</sup> Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 року №85/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>

<sup>652</sup> Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Л.М. Дорошенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. С.295.



обов'язків охороняє життя та здоров'я людини, у другому та третьому – фактично інтереси первісних інвесторів (вкладників і страхувальників)<sup>653</sup>. Такими чином чинне законодавство не пов'язує безпосередньо процедуру ліквідації з частковим правонаступництвом.

Виділяють **добровільний та примусовий** порядок ліквідації корпоративного підприємства. Правомочним суб'єктом здійснення добровільної ліквідації корпоративного підприємства є ліквідаційна комісія, а сам процес ліквідації на всіх його етапах може контролюватися учасниками. Закон не обмежує учасників підприємства у виборі підстав для прийняття рішення про добровільну ліквідацію. При цьому, якщо ліквідація зумовлена порушенням встановлених законом правил, прийняття такого рішення стає для учасників обов'язком. З огляду на це, примусову ліквідацію варто розуміти як захід відповідальності за вчинення неправомірного діяння, що застосовується судом і обумовлює припинення всіх прав та обов'язків корпоративного підприємства.

Загальними підставами ліквідації корпоративних підприємств є порушення при процедурі створення підприємства, які не можна усунути (пункт 2 частини 1 статті 110 ЦК України); визнання в установленому порядку банкрутом (частина 3 статті 110 ЦК України), наявність у суб'єкта господарювання ознак фіктивності (стаття 55-1 ГК України). Спеціальні правові підстави примусової ліквідації корпоративних підприємств можна класифікувати за суб'єктом застосування, а саме ті, що застосовуються до: 1) господарських товариств та / або їх окремих видів (наявність несплаченого статутного капіталу товариством з додатковою відповідальністю, невідповідність мінімального розміру статутного капіталу вимогам закону); 2) суб'єктів з особливим господарсько-правовим статусом: для банків (відкликання банківської ліцензії); для страхових компаній (відкликання ліцензії страховика у зв'язку з невиконанням зобов'язань перед страхувальником протягом трьох місяців)<sup>654</sup>.

---

<sup>653</sup> Там само. С.295.

<sup>654</sup> Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Л.М. Дорошенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. С.298.



Якщо засновники або учасники не виконують обов'язок щодо ліквідації корпоративного підприємства добровільно, це стає підставою винесення рішення судом про його припинення шляхом його ліквідації. Одним з видів адміністративно-господарських санкцій, передбачених статтею 239 ГК України, є ліквідація суб'єкта господарювання. Крім того, до суб'єкта господарювання, діяльність якого суперечить закону чи його установчим документам, може бути застосовано адміністративно-господарську санкцію у вигляді його ліквідації за рішенням суду (стаття 247 ГК України).

У науковій літературі визначаються такі **етапи процедури ліквідації юридичної особи**, як призначення ліквідаційної комісії, публікація оголошення про ліквідацію, виявлення кредиторів та дебіторів; складання проміжного балансу; задоволення вимог кредиторів; складання кінцевого ліквідаційного балансу та розподіл решти майна<sup>655</sup>. На законодавчому рівні механізм ліквідації юридичної особи, зокрема, і корпоративного підприємства, регламентовано статтею 111 ЦК України. Правомочність проведення ліквідації покладена на ліквідаційну комісію, яка утворюється засновниками (учасниками) підприємства чи уповноваженим ними органом, іншим органом, визначеним законом, якщо інший порядок її утворення не передбачений ГК України. Орган або особа, який прийняв про ліквідацію корпоративного підприємства, самостійно визначає терміни її проведення, а також строк для заяви претензій кредиторами. Останній не може бути меншим, ніж два місяці з дня опублікування повідомлення про ліквідацію підприємства. Якщо має місце добровільна ліквідація підприємства, то учасники, які не погоджуються з рішенням про її проведення мають право оскаржити його до суду. У такому разі вирішувати питання про ліквідацію може лише вищий орган управління підприємством, а саме рішення приймається кваліфікованою більшістю голосів.

Після внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників), суду або уповноваженого

---

<sup>655</sup> Щербина В. С. Суб'єкти господарського права: моногр. К.: Юрінком Інтер. 2008. 264 с.



ними органу про ліквідацію корпоративного підприємства ліквідаційна комісія (ліквідатор) зобов'язана вжити всіх необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості підприємства, що ліквідується, та письмово повідомити кожного з боржників про припинення юридичної особи в строки, встановлені законом. Ліквідаційна комісія (ліквідатор) зобов'язана повідомити суд або орган, що прийняв рішення про припинення підприємства, про її участь в інших юридичних особах та/або надати відомості про створені нею господарські товариства. До завершення строку пред'явлення вимог кредиторів ліквідаційна комісія (ліквідатор) закриває рахунки, відкриті у фінансових установах, крім рахунка, який використовується для розрахунків з кредиторами під час ліквідації підприємства. Крім того, вживаються заходи щодо інвентаризації майна підприємства, що припиняється, а також майна його філій та представництв, дочірніх підприємств, господарських товариств, а також майна, що підтверджує його корпоративні права в інших юридичних особах, виявляє та вживає заходів щодо повернення майна, яке перебуває у третіх осіб. Також може бути проведена незалежна оцінка майна корпоративного підприємства, що припиняється.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) вживає заходів щодо закриття відокремлених підрозділів юридичної особи (філій, представництв) та відповідно до законодавства про працю здійснює звільнення працівників юридичної особи, що припиняється. З метою проведення перевірок та визначення наявності або відсутності заборгованості із сплати податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, ліквідаційна комісія (ліквідатор) забезпечує своєчасне надання податковим органам та Пенсійного фонду України документів юридичної особи (її філій, представництв), у тому числі первинних документів, реєстрів бухгалтерського та податкового обліку. До моменту затвердження ліквідаційного балансу ліквідаційна комісія (ліквідатор) складає та подає податковим органам, Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування звітність за останній звітний період. Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами складається проміжний

ліквідаційний баланс, що включає відомості про склад майна юридичної особи, що ліквідується, перелік пред'явлених кредиторами вимог та результат їх розгляду. Він затверджується ліквідаційною комісією (ліквідатором) корпоративного підприємства.

Цивільний кодекс України у статті 112 визначив **черговість задоволення вимог кредиторів** у разі ліквідації платоспроможної юридичної особи: 1) у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом; 2) у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності; 3) у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів); 4) у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги. Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належать кожному кредитору цієї черги.

Відмова ліквідаційної комісії у задоволенні вимог кредитора або ухилення від їх розгляду надає кредитору право протягом місяця з дати, коли він дізнався або мав дізнатися про таку відмову звернутися до суду із позовом до ліквідаційної комісії. За рішенням суду вимоги кредитора можуть бути задоволені за рахунок майна, що залишилося після ліквідації юридичної особи.

Ліквідаційний баланс складається після завершення розрахунків з кредиторами та затверджується учасниками підприємства, судом або органом, що прийняв рішення про припинення підприємства.

Згідно частини 13 статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських об'єднань» для державної реєстрації припинення юридичної особи **в результаті її ліквідації** на підставі рішення про припинення юридичної особи, прийнятого учасниками юридичної особи або відповідного органу юридичної особи, а у випадках, передбачених законом, – рішення відповідних

державних органів, або судового рішення про припинення юридичної особи, не пов'язаного з її банкрутством, після закінчення процедури припинення, але не раніше закінчення строку заявлення вимог кредиторами, подаються такі документи: 1) заява про державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її ліквідації; 2) довідка архівної установи про прийняття документів, що відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню.

Законом передбачено **спрощену процедуру** державної реєстрації припинення юридичної особи шляхом її ліквідації. Підставою для цього є: судові рішення про скасування (визнання недійсною) державної реєстрації юридичної особи у випадках, передбачених законом, якщо таке рішення прийнято судом до 1 липня 2004 року, крім судового рішення про визнання юридичної особи банкрутом; судові рішення про припинення юридичної особи, не пов'язаного з банкрутством юридичної особи, якщо таке рішення прийнято судом після 1 липня 2004 року, і в разі якщо голова ліквідаційної комісії з припинення юридичної особи або ліквідатор юридичної особи протягом трьох років з дати оприлюднення повідомлення про постановлення судового рішення про припинення юридичної особи, не пов'язаного з банкрутством юридичної особи, не надав суб'єкту державної реєстрації документи, необхідні для державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації; неподання головою ліквідаційної комісії з припинення юридичної особи або ліквідатором юридичної особи документів, необхідних для державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації протягом одного року з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про зупинення проведення спрощеної процедури державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації.

Спрощена процедура державної реєстрації припинення корпоративного підприємства в результаті його ліквідації включає: наступні етапи: 1) проведення реєстраційної дії щодо початку проведення спрощеної процедури державної реєстрації



припинення юридичної особи в результаті її ліквідації шляхом внесення запису до Єдиного державного реєстру – не пізніше наступного робочого дня з дати настання відповідної підстави; 2) державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її ліквідації – не пізніше наступного робочого дня після отримання відомостей: про відсутність заборгованості із сплати податків і зборів та відсутність заборгованості із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; про відсутність заборгованості із сплати страхових коштів до Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування; про відсутність нескасованих випусків цінних паперів юридичної особи – емітента; про відсутність нескасованої реєстрації випуску акцій акціонерного товариства (у разі неотримання таких відомостей реєстрація проводиться за принципом мовчазної згоди із зазначенням органів державної влади, від яких відповідні відомості не надійшли); 3) проведення реєстраційної дії щодо зупинення проведення спрощеної процедури державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації шляхом внесення запису до Єдиного державного реєстру – не пізніше наступного робочого дня з дати отримання відомостей про наявність заборгованості із сплати податків і зборів або наявність заборгованості із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, або наявність заборгованості із сплати страхових коштів до Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування, або наявність нескасованих випусків цінних паперів юридичної особи – емітента, або наявність нескасованої реєстрації випуску акцій акціонерного товариства; 4) формування та оприлюднення на порталі електронних сервісів або з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг виписки – у разі зміни відомостей, що містяться у ній.

Останнім етапом на шляху юридичного засвідчення ліквідації корпоративного підприємства є **внесення запису до Єдиного державного реєстру**. Згідно статті 29 Закону реєстраційна справа в паперовій формі зберігається протягом п'яти років з дати внесення до Єдиного державного реєстру



запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи, після закінчення цього строку реєстраційні справи в паперовій формі, не внесені за результатами експертизи їх цінності до Національного архівного фонду, знищуються в установленому законодавством порядку. Реєстраційна справа в електронній формі зберігається протягом 75 років з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи.

Окремої уваги заслуговує питання **припинення корпоративного підприємства у зв'язку з його банкрутством**, яке регламентується Кодексом України з процедур банкрутства<sup>656</sup>. Банкрутством визначається визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника. Боржником може бути визнано юридичну особу, що неспроможна виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав.

Відповідно до статті 6 Кодексу України з процедур банкрутства щодо боржника - юридичної особи застосовуються такі судові процедури: розпорядження майном боржника; санація боржника; ліквідація банкрута. При цьому процедура ліквідації банкрута здійснюються з дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції. Заява про відкриття провадження у справі про банкрутство подається кредитором або боржником, а стосовно боржника - державного підприємства або господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі - також органом (суб'єктом), уповноваженим управляти державним майном, у письмовій формі та повинна містити: найменування господарського суду, до якого подається заява;

---

<sup>656</sup> Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>



найменування боржника, його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи; ім'я або найменування кредитора, його місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків, або серію та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті); найменування органу (суб'єкта), уповноваженого управляти державним майном щодо боржника – державного підприємства або господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі; виклад обставин, що є підставою для звернення до суду; перелік документів, що додаються до заяви.

За наявності відповідних підстав господарський суд у судовому засіданні за участю сторін ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру. При цьому визначається строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію боржника, який не може перевищувати 12 місяців.

**Правові наслідки визнання боржника банкрутом** передбачені статтею 59 Кодексу України з процедур банкрутства: господарська діяльність банкрута завершується закінченням технологічного циклу з виготовлення продукції у разі можливості її продажу, крім укладення та виконання договорів, що мають на меті захист майна банкрута або забезпечення його збереження (підтримання) у належному стані, договорів оренди майна, яке тимчасово не використовується, на період до його продажу у процедурі ліквідації тощо; строк виконання всіх грошових зобов'язань банкрута вважається таким, що настав; у банкрута не виникає жодних додаткових зобов'язань, у тому числі зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), крім витрат, безпосередньо пов'язаних із здійсненням ліквідаційної процедури; припиняється нарахування неустойки (штрафу, пені), процентів та інших економічних санкцій за всіма видами



заборгованості банкрута; відомості про фінансове становище банкрута перестають бути конфіденційними чи становити комерційну таємницю; допускається продаж майна банкрута; скасовуються арешт, накладений на майно боржника, визнаного банкрутом, та інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника. Накладення нових арештів або інших обмежень щодо розпорядження майном банкрута не допускається; припиняються повноваження органів управління банкрута щодо управління банкрутом та розпорядження його майном, якщо цього не було зроблено раніше, члени виконавчого органу (керівник) банкрута звільняються з роботи у зв'язку з банкрутством підприємства, а також припиняються повноваження власника (органу, уповноваженого управляти майном) майна банкрута.

Протягом 15 днів з дня призначення ліквідатора відповідні посадові особи банкрута зобов'язані передати бухгалтерську та іншу документацію, печатки і штампи, матеріальні та інші цінності банкрута ліквідатору. У разі ухилення від виконання зазначених обов'язків відповідні посадові особи банкрута несуть зобов'язання щодо відшкодування збитків, завданих таким ухиленням. Ліквідатор має право замовити виготовлення дублікатів печатки та штампів у разі їх втрати. З метою виявлення кредиторів з вимогами за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, господарський суд здійснює офіційне оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури на офіційному веб-порталі судової влади України.

У постанові про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури господарський суд призначає ліквідатора банкрута з урахуванням вимог, установлених Кодексом, з числа арбітражних керуючих, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України. До основних повноважень ліквідатора належать: прийняття у своє відання майна боржника, забезпечення його збереження; виконання функцій з управління та розпорядження майном банкрута; проведення інвентаризації та визначення початкової вартості майна банкрута; аналіз

фінансового стану банкрута, складення висновку про наявність або відсутність ознак доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій під час провадження у справі про банкрутство за результатом його проведення; виконання повноважень керівника (органів управління) банкрута; формування ліквідаційної маси; заявлення до третіх осіб вимоги щодо повернення банкруту сум дебіторської заборгованості; право отримувати кредит для виплати вихідної допомоги працівникам, які звільняються внаслідок ліквідації банкрута, який відшкодовується згідно з цим Кодексом позачергово за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута; з дня визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури повідомлення працівників банкрута про звільнення та його здійснення; подання до суду заяви про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника; продаж майна банкрута для задоволення вимог, внесених до реєстру вимог кредиторів; подання відомостей, необхідних для ведення Єдиного реєстру боржників, відносно яких відкрито провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства; ведення реєстру вимог кредиторів;

здійснення дій щодо скасування реєстрації випуску акцій, передбачені законодавством, якщо організаційно-правовою формою юридичної особи - банкрута є акціонерне товариство та ін.

Під час здійснення своїх повноважень ліквідатор, кредитор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою. У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника - юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна

відповідальність за його зобов'язаннями. Стягнені суми включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані лише для задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, визначеної Кодексом України з процедур банкрутства. Під час проведення ліквідаційної процедури ліквідатор зобов'язаний використовувати лише один (ліквідаційний) рахунок боржника в банківській установі. Залишки коштів на інших рахунках перераховуються на ліквідаційний рахунок боржника. Не менш як один раз на місяць ліквідатор повинен подати комітету кредиторів звіт про свою діяльність, інформацію про фінансовий стан і майно боржника на день відкриття ліквідаційної процедури та під час проведення ліквідаційної процедури, про використання коштів боржника, а також іншу інформацію на вимогу комітету кредиторів.

У ліквідаційній процедурі господарський суд розглядає заяви з вимогами поточних кредиторів, які надійшли до господарського суду після офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом. Заяви з вимогами поточних кредиторів розглядаються господарським судом у порядку черговості їх надходження. За результатами розгляду зазначених заяв господарський суд своєю ухвалою визнає чи відхиляє (повністю або частково) вимоги таких кредиторів.

За наслідками проведення всіх розрахунків з кредиторами до господарського суду ліквідатор подає звіт та ліквідаційний баланс. До нього слід додати відомості за результатами інвентаризації майна боржника та перелік ліквідаційної маси; відомості про реалізацію об'єктів ліквідаційної маси з посиланням на укладені договори купівлі-продажу; копії документів, що підтверджують відчуження активів боржника під час ліквідаційної процедури (у тому числі протоколи про проведення аукціону, договори купівлі-продажу, акти приймання-передачі майна, акти про придбання майна на аукціоні тощо); реєстр вимог кредиторів з даними про розміри погашених вимог кредиторів; документи, що підтверджують погашення вимог кредиторів; довідка архівної установи про прийняття документів, які відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню; для акціонерних

товариств - розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій, видане Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; для емітентів боргових цінних паперів - звіт про результати погашення цінних паперів. Основним обов'язком при цьому є здійснення всієї повноти дій, спрямованих на виявлення та повернення активів боржника. Після заслуховування звіту ліквідатора та думки кредиторів господарським судом постановляється відповідна ухвала. Якщо за результатами ліквідаційної процедури після задоволення вимог кредиторів не залишилося майна або майно не виявлено чи відсутнє, господарський суд постановляє ухвалу про ліквідацію юридичної особи – банкрута. Копія цієї ухвали надсилається державному реєстратору для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи – банкрута, а також власнику майна.

Відповідно до частини 3 статті 65 Кодексу України з процедур банкрутства у разі не виявлення ліквідатором майнових активів, що підлягають включенню до складу ліквідаційної маси, він зобов'язаний окремо зазначити такі майнові активи у ліквідаційному балансі та подати до господарського суду ліквідаційний баланс, який засвідчує відсутність у банкрута майна. Виявлення після закриття провадження у справі про банкрутство майна банкрута, достатнього для покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справі, є підставою для поновлення господарським судом провадження у справі за клопотанням учасника справи. У разі, якщо провадження у справі про банкрутство не було поновлено, таке майно банкрута за рішенням господарського суду переходить у власність відповідної територіальної громади або у державну власність, за умови що боржник є державним підприємством або господарським товариством, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі.

Якщо майна банкрута вистачило для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі, він вважається таким, що не має боргів і може продовжувати свою підприємницьку діяльність. У такому разі ліквідатор протягом п'яти днів з дня прийняття

господарським судом відповідного рішення повідомляє про це орган або посадову особу органу, до компетенції яких належить призначення керівника (органів управління) боржника, та за потреби скликає загальні збори чи засідання відповідного органу і продовжує виконувати повноваження керівника (органів управління) боржника до їх призначення в установленому порядку. Господарський суд може постановити ухвалу про ліквідацію юридичної особи, що звільнилася від боргів, лише у разі, якщо залишок її майнових активів є меншим, ніж вимагається для продовження нею господарської діяльності згідно із законодавством. На підприємствах, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, ліквідатор зобов'язаний забезпечити здійснення науково-технічного опрацювання, вилучення для знищення та передавання на зберігання матеріальних носіїв секретної інформації, а також здійснення інших заходів відповідно до законодавства у сфері охорони державної таємниці.

Кодексом України з процедур банкрутства у статті 96 закріплено **особливості банкрутства господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі**. Встановлено, що Кабінет Міністрів України вживає заходів для запобігання банкрутству господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, визначає оптимальні шляхи відновлення їх платоспроможності та координує дії відповідних органів виконавчої влади. З метою запобігання банкрутству таких корпоративних підприємств може встановлюватись порука. До участі у справі про банкрутство у такому разі суд залучає представників органу, уповноваженого управляти державним майном, з повідомленням про відкриття провадження у справі про банкрутство такого підприємства. Нерухоме майно цих підприємств може бути відчужене лише у випадках, передбачених планом санації. Продаж майна господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, першочергово відбувається шляхом продажу майна боржника як єдиного майнового комплексу. До складу такого єдиного майнового комплексу включаються земельні ділянки,



будівлі, споруди, устаткування, інвентар, право на торговельну марку або інше позначення, а також права на земельні ділянки. Продаж майна боржника як єдиного майнового комплексу здійснюється на аукціоні.

Таким чином, ліквідація корпоративного підприємства як форма припинення його діяльності не передбачає правонаступництва, внаслідок чого учасники зобов'язань втрачають свої права та обов'язки за зобов'язаннями. Виділяють добровільний та примусовий порядок ліквідації корпоративного підприємства. Правомочним суб'єктом здійснення добровільної ліквідації корпоративного підприємства є ліквідаційна комісія, а сам процес ліквідації на всіх його етапах може контролюватися учасниками. Примусову ліквідацію варто розуміти як захід відповідальності за вчинення неправомірного діяння, що застосовується судом і обумовлює припинення всіх прав та обов'язків корпоративного підприємства. Загальними підставами ліквідації корпоративних підприємств є порушення при процедурі створення підприємства, які не можна усунути; визнання в установленому порядку банкрутом, наявність у суб'єкта господарювання ознак фіктивності. Спеціальні правові підстави примусової ліквідації корпоративних підприємств можна класифікувати за суб'єктом застосування, а саме ті, що застосовуються до: господарських товариств та / або їх окремих видів (наявність несплаченого статутного капіталу товариством з додатковою відповідальністю, невідповідність мінімального розміру статутного капіталу вимогам закону); суб'єктів з особливим господарсько-правовим статусом: для банків (відкликання банківської ліцензії); для страхових компаній (відкликання ліцензії страховика у зв'язку з невиконанням зобов'язань перед страхувальником протягом трьох місяців).

Етапами процедури ліквідації корпоративного підприємства є призначення ліквідаційної комісії, публікація оголошення про ліквідацію, виявлення кредиторів та дебіторів; складання проміжного балансу; задоволення вимог кредиторів; складання кінцевого ліквідаційного балансу та розподіл решти майна.

### Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1753>
4. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
5. Про державну реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 10 жовтня 2013 року № 642-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-18#Text>
7. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
8. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>
9. Про гарантування вкладів фізичних осіб»: Закон України від 23 лютого 2012 року №4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>
10. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року №85/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Порядок функціонування порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи,



затверджений наказом Міністерства юстиції України від 23 березня 2016 року № 784/5, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 23 березня 2016 року за № 427/28557/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-16#Text>

12. Гарагонич О.В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: проблеми теорії і практики : монографія / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. К., 2019. 406 с.

13. Гнатів О.М. Поняття та види ліквідації як способу припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. №2. С. 105-111.

14. Господарське право України : [підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти] / [В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, Н.В. Погорецька та ін.] ; за ред. В.М. Гайворонського, В.П.Жушмана. Х. : Право, 2005. 384 с.

15. Дорошенко Ліна. Стан та перспективи розвитку законодавства про ліквідацію юридичної особи. Підприємництво, господарство і право. 2017. №3. С.64-68.

16. Єфименко А. Регулювання припинення (реорганізації) та ліквідації юридичних осіб за проектом Цивільного кодексу України. Право України. 2002. № 10. 77–82.

17. Кібенко О. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Х.: Страйк, 2005. 432 с.

18. Коверзнев Максим, Коверзнева Ганна. Правовий аспект реорганізації юридичних осіб. Підприємництво, господарство і право. 2017. №6. С. 29-31.

19. Корпоративне право ЄС : навч. посіб. / Т.В. Шашихіна, О. М. Бірюков, А. Г. Бобкова, О. С. Янкова; Програ. Тасіс Європ. Союзу в Україні. Київ : ІМВ КНУ ім. Т.Шевченка, 2004. 170 с.



20. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Л.М. Дорошенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. 400 с.
21. Кучеренко І. Організаційно-правові форми юридичних осіб. ДП «Юрид. вид-во «Аста», 2004. 327 с.
22. Марущак Я. С. Корпоративне право України ХХ століття як передумова сучасного етапу його розвитку. Актуальні проблеми політики. 2016. Вип. 58. С. 266–275.
23. Попко Ю.Я. Поняття та підстави ліквідації юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі сільськогосподарського виробництва. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. № 69. С. 127-131.
24. Титова О.В. Захист майнових інтересів учасників процесу ліквідації на підприємствах: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Донецьк: Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2006. 20 с.
25. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу. К.: Істина. 2004. 928 с.
26. Чурилова Т.М. Правове регулювання діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2011. 202 с.
27. Швець О.В. Правова природа процедури ліквідації юридичної особи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 10-1(1). С. 233-236.
28. Швець О.В. Правова природа процедури ліквідації юридичної особи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 10-1. Том 1. С. 233-236.

29. Шевченко Н.І. Реорганізація як спосіб припинення господарських товариств: монографія. К.: Видавництво «Ліра-К». 2014. 216 с.

30. Щербакова Н.В. Реорганізація як правовий засіб формування та зміни правового статусу господарських організацій. Юридичний електронний журнал. 2022. №11. С. 212-218.

31. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: моногр. К.: Юрінком Інтер. 2008. 264 с.

## Розділ 11. Захист корпоративних прав

### 1. Поняття корпоративного спору

Правове регулювання корпоративного управління має свої проблеми та прогалини. Це стосується також і вирішення спорів, пов'язаних з корпоративним управлінням. Виникнення конфліктів пов'язано з тим, що при створенні юридичних осіб корпоративного типу залучаються кошти не однієї особи, а прийти до єдиної позиції в будь-якій ситуації, яка має відношення до корпоративного управління неможливо. Неправильна оцінка вкладів, не врахування нематеріальних активів (професійних навичок, інтелектуальної власності) призводить до несправедливого розподілу прибутку. Проблеми виникають коли спори не вирішуються належним чином, що в подальшому негативно впливає на можливість отримання прибутку компанією.

Відповідно до Принципів ОЕСР система корпоративного управління має забезпечувати дотримання захищених законом прав зацікавлених осіб. Якщо їх інтереси захищені законом, зацікавлені особи повинні мати можливість отримувати ефективний захист в разі порушення їхніх прав.<sup>657</sup> Законодавство України не дає чіткого переліку корпоративних спорів. На виникнення корпоративних спорів впливає ряд факторів:

- нечіткість чи недостатність ефективності системи управління в корпоративних структурах;
- недоліки у формулюванні положень статуту;
- недостатність знань сторонами конфлікту чинного законодавства;
- розбіжності щодо стратегій розвитку компаній;
- непрозорість або неефективність правового регулювання корпоративних відносин;

---

<sup>657</sup> Принципи корпоративного управління ОЕСР // Організація економічного співробітництва та розвитку. URL: [www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36989](http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36989) 9дата звернення 21.09.2023)



- відсутність відповідальності товариства перед учасниками за неналежне виконання або невиконання своїх обов'язків;
- зловживання правами;
- відсутність ефективних механізмів внутрішнього контролю.

Прогалини законодавства, недоліки статутів, корпоративних договорів породжують необхідність застосовувати аналогію законодавства та судову практику для врегулювання корпоративних спорів.

Корпоративний спір виникає з корпоративних відносин. *Корпоративний спір* – це спір, який виникає у зв'язку з корпоративним управлінням зі сторони зацікавлених осіб юридичної особи в процесі її реєстрації, реорганізації, припинення діяльності, внесення змін до її документів, а також спір, пов'язаний з передачею капіталу. «Корпоративний конфлікт, який досяг певного ступеня невирішеності, що унеможливило прийняття рішення за взаємною згодою сторін і зумовлює потребу його врегулювання із залученням «сторонньої допомоги», є корпоративним спором»<sup>658</sup>. Однак, О. Бігняк розглядає: «корпоративний конфлікт та корпоративний спір як родові та видові поняття відповідно»<sup>659</sup>.

В Постанові Великої Палати Верховного Суду від 07.04.2020 року по справі №904/3657/18 зазначено, що корпоративним є спір, щодо створення, діяльності, управління та припинення юридичної особи, якщо стороною у справі є учасник такої юридичної особи<sup>660</sup>.

Віднесення спору до корпоративного залежить від наступних факторів:

---

<sup>658</sup> Кологойда О.В., Сливінська А.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення корпоративних спорів // Право і суспільство, 2022. №3 .С.85

<sup>659</sup> Бігняк О.В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018.С.295.

<sup>660</sup> Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.04.2020 року по справі №904/3657/18

[https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new\\_folder\\_for\\_uploads/supreme/Ogliad\\_korporativy\\_KGS\\_2020.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_korporativy_KGS_2020.pdf) (дата звернення 21.09.2023)



- поняття корпоративних відносин;
- учасників спору;
- змісту конфлікту.

Учасники спору є юридично рівними і ними можуть бути:

1) юридична особа та її засновник, акціонер, член в тому числі, учасник, який вибув, 2) засновники, акціонери, члени, в тому числі учасник, який вибув. Орган управління юридичної особи не може бути стороною корпоративного спору, оскільки він не наділений корпоративними права та немає процесуальної правосуб'єктності. Таким чином учасником корпоративного спору може виступати акціонерне товариство, повне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, банк, біржа, холдингова компанія та інші господарські організації, фермерські господарства, кооперативи, приватні підприємства, засновані на власності 2 і більше осіб, господарські об'єднання, споживчі товариства, громадські організації (у спорах щодо реалізації права члена такої організації на управління), а також засновник, учасник, акціонер, член господарської організації корпоративного типу. Учасник, який вибув зі складу юридичної особи може бути учасником спору лише щодо визнання недійсним рішення про виключення його зі складу юридичної особи, рішень, прийнятих до його виходу з учасників юридичної особи, якщо вони стосуються порушення корпоративних прав, а також відносно стягнення належної йому до сплати вартості майна юридичної особи.

Корпоративні спори можуть охоплювати широке коло проблем, зокрема протиріччя з приводу бізнес-стратегій, прийняття рішень, фінансових питань, договірних зобов'язань, питань працевлаштування (незаконне звільнення, дискримінація, порушення трудових договорів), обрання членів виконавчого органу компанії або позбавлення їх повноважень чи відсторонення від управління компанією. Так, зокрема, в рішенні Конституційного Суду України від 12.01.2010 року зазначено, що реалізація учасниками товариства корпоративних прав на участь у його управлінні шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання



(призначення), усунення, відсторонення, відкликання членів виконавчого органу цього об'єднання стосується також наділення або позбавлення їх повноважень на управління товариством. Такі рішення уповноваженого на це органу мають розглядатися не в межах трудових, а корпоративних правовідносин, що виникають між товариством і особами, яким довірено повноваження з управління ним<sup>661</sup>. Тому, протиріччя між акціонерами завжди є підставою виникнення спору, зокрема, коли рішення колегіального органу не приймаються окремими акціонерами, не погоджуються з ними, коли вони мають інше бачення діяльності та розвитку компанії. Дані обставини породжують спір відносно керівництва компанії, розподілу дивідендів, ставлення до міноритарних акціонерів.

Ще однією підставою виникнення спору є так зван-ий «тупик акціонерів», коли акціонери мають рівні частки і при цьому по різному бачать програму розвитку компанії. У випадку виникнення такої ситуації єдиним виходом є внесення змін до статуту:

- положення про вирішальний голос;
- положення про конфлікт інтересів, яке визначить систему стримувань та противаг;
- делегування повноважень по прийняттю певних рішень окремим особам для уникнення патових ситуацій.

Якщо неможливо уникнути конфлікту, то в установчих документах варто передбачити умови та процедуру виходу з бізнесу одного з партнерів. Вони мають бути однаково справедливими для всіх учасників.

Новою підставою виникнення корпоративного спору стало порушення прав інтелектуальної власності, зокрема, відносно

---

<sup>661</sup> Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю "Міжнародний фінансово-правовий консалтинг" про офіційне тлумачення частини третьої статті 99 Цивільного кодексу України від 12.01.2010 року URL: [/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-10#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-10#Text) (дата звернення 15.08.2023)



порушення патентів, знаків для товарів та послуг, комерційних таємниць, ноу-хау. При цьому, будь-які спори завжди мають негативні наслідки для репутації компанії та її функціонування. Прикладом такого спору може бути ситуація, коли назва однієї компанії схожа з товарним знаком іншої. В такому випадку друга компанія має зареєстрований товарний знак, а використання першою компанією ідентичної назви вводить в оману споживачів і негативно впливає на її ділову репутацію.

Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 25.02.2016 №4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин» визначає, які спори не відносяться до корпоративних: спори між акціонерами, АТ та депозитарними установами, пов'язані укладенням, зміною, розірванням, виконанням або визнанням недійсним договорів про відкриття та обслуговуванням рахунків у цінних паперах, спори, пов'язані з розподілом майна подружжя, вступом до юридичних осіб спадкоємців, спори про визнання недійсними установчих документів та припинення юридичної особи за позовами суб'єктів владних повноважень, спори, пов'язані з управління активами інвестиційних фондів, трудові спори, спори про банкрутство<sup>662</sup>.

Корпоративні спори можна поділити на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх відносять спори, що виникають між компанією, її акціонерами, керівниками, співробітниками, а до зовнішніх – спори, що виникають між компанією, акціонерами та третіми особами.

Таким чином, в основі будь-якого корпоративного спору завжди лежить конфлікт інтересів. Розвиток корпоративного управління повинен слугувати недопущенню корпоративних спорів.

---

<sup>662</sup> Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 25.02.2016 №4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16#Text> (дата звернення 12.08.2023)



## 2. Способи захисту корпоративних прав

Щоб розкрити суть способів захисту корпоративних прав, потрібно перш за все визначити що таке право на захист. Як зазначає О. Кот, «право на захист, це передбачена законом можливість застосовувати встановлені законом або договором примусові заходи, спрямовані на припинення правопорушення та відновлення порушеного права або в разі неможливості його відновлення на компенсацію заподіяних правопорушенням збитків та моральної шкоди. Відповідно, захистом є дії уповноваженої особи, спрямовані на досягнення зазначеної мети»<sup>663</sup>. Суб'єктивні права, які належать учасникам корпоративних відносин, повинні бути не лише реально здійсненими. Суб'єкти повинні мати можливість їх поновлювати, присікати порушення та компенсувати втрати, викликані їх порушенням.

Об'єм можливостей захисту залежить від природи порушеного права, виду та ступеня його порушення та правовим статусом особи, яка порушила права.

На думку В. Косака «захист здійснюється в рамках охоронного правовідношення, яке виникає внаслідок правопорушення. Це дало підстави дійти висновку, що в основі охоронних правовідносин лежить самостійний юридичний факт-порушення (оспорення, невизнання) цивільного права та/або законного інтересу чи створення загрози їх порушення»<sup>664</sup>.

Щодо поняття способів захисту цивільних прав та інтересів зазначається, що за їх призначенням вони можуть вважатися визначеним законом механізмом матеріально-правових засобів здійснення охорони цивільних прав та інтересів, що приводиться в дію за рішенням суду у разі їх порушення чи реальної небезпеки такого порушення.<sup>665</sup>

---

<sup>663</sup> Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ : Алерта, 2017. С.436.

<sup>664</sup> Косак В.М. Правова природа збитків, завданих майновому комплексу підприємства// Проблеми цивільного права та процесу: у : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О.А. Пушкіна, м. Харків, 24 травня 2019 р. Харків, 2019.с.42-44 URL: [https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24\\_05\\_2019/pdf/9.pdf](https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2019/pdf/9.pdf)

<sup>665</sup> Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/6AF1EBA6DF621DEDC2257CE60053FFC3>.



В механізмі захисту корпоративних прав та інтересів використовуються як приватноправові, так і публічно-правові елементи. Дана обставина обумовлена природою корпоративних правовідносин, оскільки їх суб'єкти можуть мати спільний корпоративний інтерес, який стосується в загальному юридичної особи і приватний корпоративний інтерес, який стосується окремо взятого учасника. Для захисту корпоративних прав можуть застосовуватися всі способи, передбачені статтею 16 Цивільного кодексу України<sup>666</sup> та статтею 20 Господарського кодексу України<sup>667</sup>. Однак, необхідно обирати найбільш ефективний спосіб для вирішення конкретного корпоративного спору, що обумовлюється характером корпоративного спору, правовим статусом сторін спору, а також характером порушених прав. Застосування судом загальних способів захисту, передбачених ст. 16 ЦК та ст. 20 ГК, є можливим та необхідним, якщо тільки це не спотворює сутність корпоративних відносин, внаслідок чого, зокрема, настають негативні наслідки в сфері господарського обороту.<sup>668</sup>

Як зазначено в Постанові Верховного Суду від 25.03.2019 в справі № 920/622/18 під захистом права розуміється державно-примусова діяльність, спрямована на відновлення порушеного права суб'єкта правовідносин та забезпечення виконання юридичного обов'язку зобов'язаною стороною. Спосіб захисту може бути визначено як концентрований вираз змісту (суті) міри державного примусу, за допомогою якого відбувається досягнення бажаного для особи, право чи інтерес якої порушені, правового результату. Спосіб захисту втілює безпосередню мету, якої прагне досягти суб'єкт захисту (позивач), вважаючи, що таким чином буде припинено порушення (чи оспорювання) його

---

<sup>666</sup> Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

<sup>667</sup> Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.06.2023).

<sup>668</sup> Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми монографія / О. А. Беляневич, А. В. Мягкий. – К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2017. С. 218.



прав, він компенсує витрати, що виникли у зв'язку з порушенням його прав, або в інший спосіб нівелює негативні наслідки порушення його прав<sup>669</sup>.

Важливе значення має класифікація способів захисту корпоративних прав в залежності від сфери їх застосування: універсальні і спеціальні. Універсальні способи захисту цивільних прав не завжди враховують особливості правової природи порушених корпоративних прав, тому спеціальні способи є більш ефективними.

Визнання права є універсальним способом захисту корпоративних прав. Предметом позову про визнання корпоративних прав є підтвердження наявності або відсутності корпоративних правовідносин, а також факт приналежності позивачу корпоративних прав. Підставою позову про визнання корпоративних прав є юридичний факт, з яким закон пов'язує виникнення корпоративних відносин ( рішення загальних зборів учасників товариства про виплату дивідендів, набуття права участі в товаристві). Право на пред'явлення такого позову належить особі, яка вважає, що саме їй належать права, які не визнаються або оспорюють ся іншою особою.

Відповідно до узагальнюючої практики Верховного Суду спеціальними корпоративними способами захисту суб'єктивних прав та інтересів суб'єктів корпоративних прав є:

- визнання недійсними рішень органів корпоративного управління акціонерного товариства (загальних зборів акціонерів, наглядової ради, виконавчого органу товариства);
- визнання статуту та змін до статуту недійсними;
- визнання судом правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, недійсним;
- відшкодування збитків, завданих посадовими особами товариству;

---

<sup>669</sup> Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25 березня 2019 року у справі № 920/622/18. URL: <http://iPLEX.com.ua/doc.php?regnum=80918717&red=100003f0ea045a83d3731bd74d30314a3d7916&d=5> (дата звернення 16.09.2023)

- визнання права на отримання компенсації за примусово вилучені акції;
- визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства;
- переведення прав і обов'язків покупця частки;
- право вимагати проведення аудиторської перевірки діяльності акціонерного товариства є корпоративним правом, яке пов'язане з діяльністю та управлінням справами товариства;
- вимога про скасування запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Даний перелік не є вичерпним. Однак всі способи повинні бути належними та чітко охарактеризовані законодавством, інакше суди будуть визнавати їх неналежним способом захисту.

*Визнання недійсним рішень органів управління.* В літературі для застосування такого способу захисту, як право вимагати визнання недійсними рішень органів управління господарського товариства виділяють безумовні та формальні підстави, зокрема безумовними, можуть бути відсутність кворуму на загальних зборах; порушення порядку їх скликання, прийняття зборами рішень з питань, які не були внесені до порядку денного; проведення зборів в іншому місці та в інший час, ніж це було вказано у повідомленні; відсутність протоколу загальних зборів ТОВ; відсутність протоколу загальних зборів АТ, підписаного головою і секретарем зборів тощо. Натомість формальними підставами для застосування цього способу захисту може бути недопуск учасника до участі в загальних зборах, коли прийняте рішення призвело до заподіяння збитків такому учасникові тощо<sup>670</sup>. До таких підстав також можна віднести випадки, коли рішення прийняті з порушенням порядку голосування або рішення суперечать установчим документам чи чинному законодавству.

---

<sup>670</sup> Галіян І. Визнання недійсними рішень органів управління господарським товариством як спосіб захисту корпоративних прав // Підприємництво, господарство та право. 2020, №5, С.63. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/11.pdf>

У постанові від 01.09.2023 (справа №909/1154/21) КГС поділив **порушення, допущені при скликанні і проведенні загальних зборів** учасників господарського товариства, на:

- такі, які мають своїм наслідком обов'язкове визнання прийнятих на цих зборах рішень недійсними;
- такі, які хоч і допускаються, однак не завжди призводять до недійсності рішень загальних зборів<sup>671</sup>.

Це означає, що не будь-яке порушення процедури проведення зборів товариства є підставою для визнання недійсним ухваленого ними рішення. Як зазначає Верховний Суд рішення органів управління АТ можуть бути визнані недійсними лише у разі, якщо вони прямо (а не опосередковано чи потенційно) впливають на права чи законні інтереси акціонера і порушують їх та за умови, що буде дотримано справедливий баланс між індивідуальними та загальними інтересами, що залежить від усіх обставин у кожному окремому випадку. При цьому позивач повинен довести, що існує безпосередній зв'язок між стверджуваним порушенням і прийнятими оскаржуваними ним рішеннями органів управління АТ. При застосуванні даного способу захисту не можна використовувати формальний підхід. Тим більше, що стаття 38 Закону України «Про акціонерні товариства»<sup>672</sup> встановлює різні способи проведення загальних зборів: очні загальні збори, електронні загальні збори, дистанційні загальні збори.

Рішення загальних зборів, які порушують права акціонера, може бути оскаржено в суді протягом шести місяців з дня його прийняття.

*Визнання статуту та змін до статуту недійсними.* Даний спосіб захисту корпоративних прав є одним з найбільш розповсюдженим. Особливо він став актуальним після

---

<sup>671</sup> Постанова КГС від 01.09.2023 (справа №909/1154/21) URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=113335884&red=1000034f23a276078099db10501eaa2ab7e79c&d=5> (дата звернення 01.10.2023)

<sup>672</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).



прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»<sup>673</sup>, де було передбачено привести установчі документи у відповідність до норм Закону.

Як зазначає Н. Вінтоняк найбільш поширеною є практика визнання недійсними установчих документів у випадках, якщо рішення прийняті за відсутності кворуму для проведення загальних зборів учасників та з питань, що не включені до порядку денного загальних зборів<sup>674</sup>.

Згідно з п. 5.3. постанови Пленуму Вищого господарського суду України № 4 від 25.02.2016 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин», під час розгляду справ про визнання недійсними установчих документів господарським судам слід виходити з того, що статут є локальним нормативним актом, а не правочином, тому до нього не можуть застосовуватися положення статей 203 та 215 ЦК України, які визначають підстави недійсності правочину<sup>675</sup>. Статут є документом, положення якого необхідно враховувати при вирішенні корпоративного спору. Разом з тим, положення статуту не повинні суперечити чинному законодавству.

Пункт 13 Постанови Пленуму Верховного суду України № 13 від 24.10.2008 року «Про практику розгляду корпоративних спорів» передбачає, що суди вправі визнати недійсними установчі документи товариства за одночасної наявності таких умов:

- на момент розгляду справи установчі документи не відповідають вимогам законодавства;

---

<sup>673</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.08.2023).

<sup>674</sup> Вінтоняк Н.Д. Визнання недійсними установчих документів ТОВ: аналіз судової практики// Юридичний науковий електронний журнал, 2023. №3. С.132. URL: [http://www.lsej.org.ua/3\\_2023/30.pdf](http://www.lsej.org.ua/3_2023/30.pdf)

<sup>675</sup> Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 25.02.2016 №4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16#Text> (дата звернення 12.10.2023)



- порушення, допущені при прийнятті та затвердженні установчих документів, не можуть бути усунені;
- відповідні положення установчих документів порушують права чи охоронювані законом інтереси позивача.

А п. 14 вказаної постанови визначає, що підставами для визнання акта, в тому числі статуту, недійсним є його невідповідність вимогам чинного законодавства та/або визначеній законом компетенції органу, який видав (затвердив) цей акт, а також порушення у зв'язку з його прийняттям прав та охоронюваних законом інтересів позивача.<sup>676</sup>

*Визнання судом правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, недійсним.* Такий спосіб захисту є доволі новим в українському законодавстві, хоча в прецедентному праві Великобританії та США він використовується з 19 століття. Наприклад, в прецедентному праві штату Делавар була вироблена концепція оспорювання правочинів із зацікавленістю, які вчинені з порушенням порядку їх погодження. Такі правочини оспорювалися, якщо вони були вчинені директором у власних інтересах (director self-dealing), тобто, посадова особа не може отримувати вигоду при укладені правочину з суб'єктом, перед яким вона виконує фідучіарні обов'язки.

Стаття 107 Закону України «Про акціонерні товариства» визначає правочин, щодо вчинення якого є заінтересованість як правочин у вчиненні якого має заінтересованість посадова особа органу акціонерного товариства або її афілійована особа; акціонер, який одноосібно або спільно з афілійованими особами володіє не менше як 25 відсотками голосуючих акцій товариства, його афілійованою особою (крім випадків, коли акціонер прямо або опосередковано володіє 100 відсотками голосуючих акцій такого акціонерного товариства); юридична особа, в якій зазначені вище особи є посадовими; афілійована особа

---

<sup>676</sup> Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» № 13 від 24.10.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08#Text> (дата звернення 18.11.2023)



акціонерного товариства». Перераховані особи вважаються заінтересованими, якщо: «вони є стороною правочину або членом виконавчого органу юридичної особи, яка є стороною правочину; отримує винагороду за вчинення такого правочину; відповідно до умов такого правочину набуває майно; бере участь в укладенні правочину як представник або посередник (крім представництва акціонерного товариства посадовими особами<sup>677</sup>.

Стаття 108 зазначеного Закону встановлює відповідальність заінтересованої особи за вчинення правочину з порушенням порядку отримання згоди на його вчинення в розмірі збитків, заподіяних товариству вчиненням такого правочину. А також особа, заінтересована у вчиненні правочину із заінтересованістю, у разі вчинення такого правочину на гірших умовах, ніж ринкові, зобов'язана повернути товариству кошти у розмірі прибутку, отриманого такою особою прямо або опосередковано в результаті вчинення такого правочину. Можна зробити висновок, що мова йде лише про збиткові правочини. Тягар доказування залежить від двох аспектів: чи приймалося рішення про вчинення правочину відповідно до чинного законодавства та умов статуту і чи мав інформацію позивач, що правочин не порушує його прав.

В [Постанові від 03 грудня 2019 року](#) Верховний Суд зазначає, що якщо учасник вважає свої корпоративні права порушеними внаслідок укладення оспорюваного договору, він не позбавлений права (разом з іншими учасниками) у будь-який час ініціювати питання щодо скликання позачергових зборів учасників товариства з метою належного реагування на факт укладення такого договору та розгляду питання щодо порушення або не порушення прав та законних інтересів товариства (його учасників).

---

<sup>677</sup> Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 10.08.2023).



*Визнання права на отримання компенсації за примусово вилучені акції.* Відповідно до ч.1 ст.20 ГК, права та законні інтереси суб'єктів господарювання і інших суб'єктів захищаються не лише шляхом стягнення збитків, а й, зокрема, шляхом визнання наявності або відсутності прав. З 2017 року законодавець дозволив застосовувати процедуру сквіз-аут (squeeze-out) для викупу акцій міноритарних акціонерів без їх згоди. Примусовий викуп акцій розглядається як можливість завершити процес консолідації акцій акціонерного товариства в руках одного акціонера або кількох афілійованих акціонерів на умовах найбільш вигідних для обох сторін. Викупити акції може акціонер, який має пакет акцій, розмір якого дорівнює або перебільшує 95% загального обсягу простих акцій.

В країнах загального права, крім корпоративного законодавства, велике значення мають судові рішення, які захищають права міноритарних акціонерів. Суди оцінюють справедливість умов, на яких укладався договір про викуп акцій. Це дозволяє вирішити справу на користь міноритарних акціонерів в тих випадках, коли вимоги корпоративного законодавства формально дотримані, але умови правочину є несправедливими.

Однак, в Україні відсутня методика оцінки, яка б дозволила об'єктивно визначити ринкову ціну акцій, що призводить до виникнення корпоративного спору. Як зазначає Яворська О., одним з найважливіших аспектів реалізації сквіз-аут є механізм виплати справедливої ціни та створення процедури контролю за її формуванням, адже отримання справедливої компенсації за примусово викуплені акції є єдиною метою міноритарного акціонера<sup>678</sup>. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 24.11.2020 у справі №908/137/18 зазначено, що законодавство не визначає спеціальних способів захисту прав міноритарних акціонерів, права та інтереси яких були порушені примусовим

---

<sup>678</sup> Яворська О.С. Практика застосування процедури сквіз-аут та її вплив на впровадження рахунка умовного зберігання (ескроу) як нового виду банківських рахунків в Україні//Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023, випуск 80, С.255.



викупом акцій за ціною, меншою за їх ринкову вартість, то особи, які вважають, що їх права та інтереси на акції були порушені вчиненням такого правочину, можуть самостійно обирати між визначеними нормативними приписами способами їх захисту. Також вказано, що можливість міноритарного акціонера захистити свої права в загальному порядку, визначеному нормами Цивільного кодексу, у спосіб пред'явлення вимоги про стягнення з особи, на користь якої відбулося примусове відчуження акцій, грошових коштів у розмірі різниці між визначеною ціною у публічній безвідкличній вимозі та справедливою ціною таких акцій або ж у спосіб визнання недійсним зазначеного правочину, не може вважатися достатньою гарантією захисту прав цього учасника, адже за таких обставин обов'язок доказування справедливої ціни викупу акцій буде здійснюватися вже після фактичної втрати слабшою, в цих відносинах, стороною права власності та супроводжуватись необхідністю понесення останньою значних витрат на проведення оцінки майна товариства, сплату судового збору, витрат на професійну правничу допомогу тощо<sup>679</sup>. Таким чином, суди звертають увагу на недосконалість законодавства через відсутність контролю за процедурою про сквіз-аут, зокрема, ціною на акції, що викупаються. Проблема не вирішив і Закон «Про акціонерні товариства», де в статті 93 передбачено, що ціна акцій не може бути меншою за ринкову вартість.

Міноритарний акціонер має право звертатися з позовом про стягнення збитків, про визначення суми компенсації не лише до покупця, але і до третіх осіб, які брали участь у придбанні пакету акцій в процедурі сквіз-аут, а також до кінцевого власника та емітента.

*Відшкодування збитків, завданих посадовими особами товариству.* Збитки це грошова оцінка втрат майнового характеру, які викликані порушенням суб'єктивних прав. При

---

<sup>679</sup> Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24.11.2020 у справі №908/137/18 URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/104987465> (дата звернення 23.11.2023)

цьому в законодавстві немає єдиного підходу до визначення поняття «збитки». Законодавець перераховує лише складові елементи збитків. Відшкодуванню підлягає пряма дійсна шкода та неотриманні прибутки. Застосувати такий спосіб захисту можливо при наявності всіх умов відповідальності: шкоди, протиправної поведінки, причинного зв'язку між шкодою та поведінкою та вини посадової особи товариства. Як зазначає А. Янчук «відшкодування збитків як спосіб захисту являє собою дію особи, спрямовану на одержання відшкодування, передумову застосування відповідного заходу відповідальності, а відшкодування збитків як захід відповідальності є безпосереднім переданням блага зобов'язаною особою на користь уповноваженої особи»<sup>680</sup>.

Проблемою застосування даного способу є встановлення заподіяння збитків та визначення суми збитків.

Враховуючи висновки КГС, варто зазначити, що будь-які винагороди керівнику, суми яких не зазначені в трудовому договорі, контракті, штатному розписі вважаються збитками для товариства і можуть бути стягнуті з керівника в судовому порядку (Постанова КГС від 17.05.2023 (справа №914/3433/21)<sup>681</sup>).

*Право вимагати проведення аудиторської перевірки діяльності товариства.* Таке право виникає в особи з моменту, коли вона стала власником акцій. Аудит є складовою частиною права на управління. Відповідно до ст. 162 ЦК України та ст. 110 закону України «Про акціонерні товариства» аудиторська перевірка проводиться на вимогу акціонерів, які сукупно володіють не менше як 5 відсотками акцій, але не більше двох разів на календарний рік. Стаття 41 закону України «Про

---

<sup>680</sup> Янчук, А. В. Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав та інтересів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А.В. Янчук. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – 22 с.

<sup>681</sup> Постанова КГС від 17.05.2023 в справі №914/3433/21 URL: [https://verdictum.ligazakon.net/document/110997919?utm\\_source=buh.ligazakon.net&utm\\_medium=news&utm\\_campaign=LZtest&utm\\_content=cons01](https://verdictum.ligazakon.net/document/110997919?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_campaign=LZtest&utm_content=cons01)



товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю передбачає, що проведення аудиту фінансової звітності ТОВ відбувається на вимогу учасника чи учасників, яким сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства. При цьому, не має значення доцільність та бажання керівних органів товариства на проведення аудиту.

**Зміст аудиту фінансової звітності** передбачає перевірку даних бухгалтерського обліку, показників фінансової звітності, що відображають інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства, що дозволяє виявити або попередити факти порушення законодавства під час провадження фінансово-господарської діяльності. Підстави для проведення аудиту фінансової звітності товариства КГС навів у постанові від 01.08.2023 (справа №911/2646/21).

Є певні особливості захисту корпоративних прав в період воєнного стану, оскільки потрібно враховувати не лише інтереси акціонерів, але і інтереси держави. Дотримання балансу стосується товариств оборонно-промислового комплексу. Визнання незаконними рішень наглядової ради у випадку порушення порядку формування такого органу (відсутність в її органі незалежних директорів, як цього вимагає законодавство) може призвести до блокування роботи товариства, що негативно відобразиться на забезпеченні обороноздатності країни. Відповідна позиція міститься в Постанові КГС ВС від 13.09.2023 р. у справі № 910/3882/21, де зазначено, що не доведення акціонерами порушення оскаржуваним рішенням наглядової ради про обрання її голови їхніх прав або охоронюваних законом інтересів, які б підлягали захисту судом, не зазначення ними, які саме негативні наслідки для акціонерів настали у зв'язку з прийняттям цього рішення, як і не спростування висновків судів про те, що скасування відповідного рішення жодним чином не відновить права та законні інтереси акціонерів, зацікавлених в обранні наглядової ради за новою процедурою та включені до її складу незалежних



директорів, свідчить про наявність підстав для відмови в задоволенні позову<sup>682</sup>.

Інша проблема пов'язана з конфіскацією в дохід держави активів підсанкційних осіб і дотримання при цьому прав третіх осіб, до яких санкції не застосовуються. На законодавчому рівні не існує процедури компенсації збитків, які завдані у зв'язку з стягненням активів в дохід держави.

Деякі способи захисту корпоративних прав втратили своє призначення. Наприклад, учасника ТОВ за перешкоджання діяльності товариства за новим законодавством загальні збори не зможуть виключити. Тому такий спосіб захисту не можна вважати належним. Разом з тим, Закон України «Про акціонерні товариства» передбачив новий вид позову: «акціонер має можливість звернутися до суду з позовом щодо визнання особи такою, яка не може вважатися незалежним директором».

Застосування того чи іншого способу захисту корпоративного права має бути об'єктивно виправданим та обгрунтованим. Це означає, що

- застосування судом способу захисту, обраного позивачем, має реально відновлювати його наявне суб'єктивне право, яке порушене, оспорується або не визнається;
- обраний спосіб захисту повинен відповідати характеру правопорушення;
- застосування обраного способу захисту має відповідати цілям судочинства;
- застосування обраного способу захисту не може суперечити принципу верховенства права<sup>683</sup>.

Розвиток законодавства, яке регулює корпоративні відносини зумовлює і зміну способів захисту корпоративних прав. Можливість вибору способу захисту корпоративних прав

---

<sup>682</sup> Постанова КГС ВС від 13.09.2023 р. у справі № 910/3882/21. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C026312> (дата звернення 23.12.2023)

<sup>683</sup> Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми монографія / О. А. Беяневич, А. В. Мякий. – К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2017. С. 228-229.



передбачає необхідність врахування характеру порушення, оскільки обраний спосіб захисту повинен сприяти поновленню порушеного права та задовольняти матеріально-правовий інтерес. Обрання неналежного способу захисту призводить до поглиблення конфлікту.

### 3. Форми захисту корпоративних прав

Слово «захист» – англійського походження. Під захистом розуміють комплексну систему мір, які необхідні для забезпечення особі можливості реалізації суб'єктивних прав. Право на захист проявляється при виникненні конфліктів. Ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що кожен, чиї права і свободи, визначені у Конвенції, порушено, повинен отримати ефективний засіб правового захисту у національному органі, незважаючи на те, що порушення вчинено особами, які діють в офіційній якості.<sup>684</sup>

Суб'єкти корпоративних відносин мають великий вибір форм захисту своїх прав, які залежать від конкретних обставин, характеру спору, прагнень сторін та можливостей, передбачених нормами права. Однак, розмаїття таких форм породжує проблему їх розмежування для належного та ефективного захисту корпоративних прав.

Юрисдикційна форма захисту – це діяльність уповноважених державою органів по захисту порушених прав або оспорюваних інтересів. Оскільки «корпоративні правовідносини значно сепаровані від апарату державного примусу, тому більшість корпоративних конфліктів між учасниками корпорації можуть бути і повинні бути попереджені та усунені в неюрисдикційній формі шляхом застосування вузькорпоративного інструментарію».<sup>685</sup>

---

<sup>684</sup> Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифіковано Законом № [475/97-ВР](#) від [17.07.97](#) URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text) (дата звернення 01.10. 2023)

<sup>685</sup> Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / [В. А. Васильєва, А. В. Зеліско, В. В. Луць, І. Б. Саракун, Л. В. Сішук та ін.]; за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої; Нац. акад. правових наук України, Наук.-



Право на звернення учасника корпоративних відносин за захистом свого порушення корпоративного права або охоронюваного інтересу передбачено ст. 4 ГПК України, якою надано право: «на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів юридичним особам, фізичним особам-підприємцям, фізичним особам, які не є підприємцями, державним органам, органам місцевого самоврядування». Отже, указана норма визначає об'єктом захисту порушене, невизнане або оспорюване право чи інтерес. Порушення права пов'язане з позбавленням його володільця можливості здійснити (реалізувати) своє право повністю або частково. При оспорюванні або невизнанні права виникає невизначеність у праві, викликана поведінкою іншої особи. Таким чином, порушення, невизнання або оспорювання суб'єктивного права є підставою для звернення особи до суду за захистом цього права із застосуванням відповідного способу захисту<sup>686</sup>.

В процесі застосування норм процесуального законодавства для захисту корпоративних прав необхідно розмежовувати прямі та похідні позови. Прямі позови характеризуються тим, що вимоги спрямовані на захист інтересів самого позивача. Похідні позови, спрямовані на захист прав та законних інтересів самої корпорації (наприклад, позов про відшкодування збитків, які спричинені корпорації).

Для належного захисту прав ключовими є питання доступності та ефективності правосуддя. Позов про захист корпоративних прав подається до господарського суду за місцем знаходження юридичної особи.

Судовий захист є однією з ключових форм захисту корпоративних прав. При цьому процедура судового захисту

---

дослід. ін-т приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. Права; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника»; навчально-наук. ін-т. – І.-Ф.: Супрун В. П., 2017. – С. 498

<sup>686</sup> Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 13.11.2023)



може варіюватися в залежності від конкретної ситуації. Як правило, корпоративні спори розглядаються в позовному провадженні. Разом з тим, існують загальні етапи такої процедури:

1. Підготовка позову. На даному етапі необхідно зібрати всю необхідну документацію, докази порушення корпоративних прав.
2. Подання позову в якому конкретизуються суть претензій та вимоги.
3. Вирішення питання про відкриття провадження.
4. Підготовче провадження.
5. Розгляд справи по суті та винесення рішення.
6. Апеляція та касація, якщо сторона спору не задоволена рішенням суду.

Відповідно до постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 07.04.2020 року по справі № 910/8264/18, позовом у процесуальному сенсі є звернення до суду із вимогою про захист своїх прав та інтересів, який складається з двох елементів: предмета і підстави позову. Предметом позову є певна матеріально-правова вимога позивача до відповідача. Підстава позову - це факти, які обґрунтовують вимогу про захист права чи законного інтересу.

При розгляді корпоративних спорів суд дає правову оцінку не лише матеріально-правовій позиції по справі, але і відповідним обставинам, на які посилаються сторони.

Практика ЄСПЛ у справах про порушення корпоративних прав є неоднозначною. Проблема полягає в тому, чи можуть корпорації бути носіями прав людини, Фактично Суд зобов'язаний оцінити, чи порушила держава-підписант Конвенції стандарт, кодифікований у Конвенції, у своєму ставленні до конкретного заявника. Стаття 34 прямо вказує Суду розглядати заяви від "будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які стверджують, що вони є жертвами порушення" перелічених у ній прав.*[Protocol Number 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms art. 34, May 11, 1994, 155 E.T.S.]*





Суд повинен бути останнім варіантом розгляду спору і краще мінімізувати ціну конфлікту в майбутньому.

Разом з тим, судовий розгляд спору має свої переваги:

- розгляд конфлікту здійснює незалежний орган;
- чітко розроблена процедура встановлення та перевірки фактичних обставин справи і прийняття рішень;
- обов'язковість прийнятих рішень для виконання як сторонами конфлікту, так і іншими особами.

Чинне законодавство України не передбачає можливості подання акціонерами колективних позовів, що є істотною вадою національного процесуального законодавства.

Для усунення підстав виникнення корпоративних спорів важливим є корпоративний договір в якому учасники товариства визначають процес співробітництва з керівництвом компанії, права окремих учасників, контроль та зони впливу, міри для уникнення конфлікту, штрафні санкції та інші питання їх співпраці. Наявність чітких умов договору має важливе значення для визначеності.

Однак, корпоративний договір не повинен суперечити статуту.

Адміністративна форма захисту корпоративних прав передбачає можливість звернення до компетентних органів з скаргою. Така форма захисту передбачена статтею 17 Цивільного кодексу України. Уповноважений орган зобов'язаний у визначений термін розглянути скаргу і вжити необхідні, передбачені законодавством, заходи для захисту порушеного права. Особливість такої форми захисту полягає в тому, що державний орган пов'язаний з учасниками спору організаційними відносинами, тобто захист прав здійснюється за допомогою управлінських засобів. Таким органом є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка здійснює державне регулювання ринку цінних паперів в тому числі і захист прав інвесторів шляхом здійснення заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів та



законодавства про акціонерні товариства, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень. Такі заходи здійснюються Комісією на постійній основі. Також, відповідно до покладених на неї завдань Комісія проводить перевірки діяльності емітентів щодо стану корпоративного управління. Такий обов'язок Комісії забезпечую зменшення ризиків виникнення корпоративних спорів.

Захист корпоративних прав відповідно до статті 18 Цивільного кодексу України може здійснювати і нотаріус: «шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі». Закон України Про нотаріат зобов'язує нотаріуса сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів. Сьогодні збільшується використання виконавчого напису нотаріусом. Такий механізм не лише суттєво зменшує витрати позивача, але і дозволяє прискорити процедуру врегулювання спору. Особливістю такого захисту є те, що він носить превентивний характер, тобто запобігає порушенню прав учасників корпоративних відносин. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України передбачає підстави та процедуру вчинення нотаріального напису. А саме, для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість, або на правочинах, що передбачають звернення стягнення на майно на підставі виконавчих написів. Виконавчий напис вчинюється нотаріусом незалежно від місця виконання вимоги, місцезнаходження боржника або стягувача. Нотаріус вчиняє нотаріальний напис, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року<sup>687</sup>.

---

<sup>687</sup> Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Затв. наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення 15.11.2023)



Відповідно до Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.1999р №1172 для одержання виконавчого напису подаються:

а) витяг з протоколу загальних зборів акціонерного товариства, на яких прийнято рішення про виплату дивідендів, або витяг із статуту акціонерного товариства, в якому передбачена виплата дивідендів за привілейованими акціями;

б) витяг з переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, що містить інформацію щодо включення стягувача в зазначений перелік;

в) виписка з рахунка в цінних паперах депонента, що підтверджує його права на акції та права за акціями на відповідний час;

г) повідомлення, що надсилається особам, які мають право на отримання дивідендів, із зазначенням інформації про дату, розмір, порядок та строк їх виплати;

д) документ, виданий депозитарною установою, що підтверджує факт неперерахування дивідендів через депозитарну систему України.<sup>688</sup>

Також нотаріуси можуть опосередковано здійснювати захист корпоративних прав посвідчуючи документи, які стосуються корпоративних відносин: довіреності учасників юридичних осіб, договори про відчуження, заставу нерухомого майна, застава акцій, засновницький договір, рішення акціонерів (наприклад, внесення змін в статут, збільшення капіталу, де посвідчуються підписи учасників), корпоративні договори (хоча нотаріальне посвідчення не є обов'язковим, але використовується для уникнення конфліктних ситуацій, які пов'язані з маніпуляціями щодо заміни сторін, не підписання договору уповноваженою

---

<sup>688</sup> Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.1999р№1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.11.2023)



стороною). Відповідно до глави 7 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріус, засвідчуючи справжність підпису на документах, не посвідчує факти, викладені у документі, а лише підтверджує, що підпис зроблений певною особою, а також засвідчує справжність кваліфікованого електронного підпису, враховуючи положення порядку вчинення нотаріальних дій з використанням кваліфікованого електронного підпису чи печатки.

Нотаріус може виконувати і важливу роль в альтернативній формі вирішення спорів в якості посередника.

Одним з альтернативних способів захисту корпоративних прав можуть бути переговори, які не передбачають участі третіх сторін і відносяться до числа найбільш доступних способів врегулювання спору. При проведенні переговорів сторони фактично не несуть жодних витрат і не потрібно залучати державні органи. Але застосування такого способу захисту потребує відповідної правосвідомості. Однак, переговори є початковою ланкою при застосуванні інших форм захисту корпоративних прав.

На сьогоднішній день тенденція застосування альтернативної форми вирішення корпоративних спорів (ADR) набирає обертів. Така форма передбачає передачу вирішення конфлікту третій стороні, яка є неупередженою. Це може бути арбітр, арбітражна комісія або медіатор. Актуальність арбітражу при розгляді корпоративних спорів пов'язана з ростом транснаціональних корпорацій.

Альтернативна форма вирішення корпоративного спору має свої переваги:

1. Дотримання конфіденційності, що дозволяє не виносити на загал комерційну та ділову інформацію. В свою чергу, рішення суду підлягає оприлюдненню.

2. Можливість залучати арбітрів-експертів, які володіють спеціальними знаннями та досвідом в певній сфері на відміну від звичайних суддів, що дозволить більш кваліфіковано розглянути спір з врахуванням особливостей спору.



3. Арбітр пристосовується до бажання сторін, а тому етапи розгляду спору стають більш гнучкими.

4. Терміни розгляду спору скорочуються, оскільки арбітр займається лише конкретною справою і не відволікається на інші.

5. Зменшення майнових витрат на врегулювання спору.

6. Після розгляду спору арбітр виносить рішення, яке має таку ж силу, що і рішення суду і є обов'язковим для сторін.

Стаття 22 Господарського процесуального кодексу<sup>689</sup> передбачає право сторін на передачу спору на розгляд третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу.

На жаль, українське законодавство частину спорів відносить до таких, які не можуть бути розглянуті на рівні арбітражу. Така тенденція призводить до зниження рівня інвестиційної привабливості України. Актуальність арбітражу корпоративних спорів пов'язана з ростом числа транснаціональних корпорацій і загальними тенденціями глобалізації і регіоналізації світової економіки.<sup>690</sup>

Для можливості використання арбітражу при вирішенні корпоративного спору необхідно дотримуватися певних правил, які допоможуть вирішити конфлікт, який стосується, в першу чергу, корпоративного договору. Зокрема, корпоративний договір повинен включати в себе пункти, які дозволять сторонам вирішувати спір за допомогою арбітражу, в тому числі, правила, процедуру, законодавство. Вирішення корпоративного спору в арбітражі повинно здійснюватися на підставі ретельного дослідження обставин справи, діючого законодавства та вимог сторін.

---

<sup>689</sup> Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 11.11.2023)

<sup>690</sup> N. Kuznietsova, Y. Prytyka, M. Khomenko [Arbitrability of Corporate Disputes: National Realities and Foreign Experience](#) // [Journal of Advanced Research in Law and Economics](#), 2020 №50 с.1184 -1190. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/issue/view/200>



Наступною альтернативною формою захисту корпоративних прав є медіація. На відміну від арбітражу медіація може включати неформальне представлення фактів та аргументів посереднику. Стаття 182 ГПК України вказує на обов'язок судді під час підготовчого провадження з'ясувати, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації. Важливим документом, який передбачає можливість застосування медіації при вирішенні корпоративного спору є Директива Європейського Парламенту та Ради № 2008/52/ЄС про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських відносинах від 21 травня 2008 року. Дана директива передбачає, що медіація може забезпечити економічно ефективне та швидке позасудове вирішення спорів у цивільних і господарських справах на основі процесів, що враховують потреби сторін. Існує більша імовірність того, що домовленості, досягнуті в результаті медіації, будуть добровільно дотримуватися, а між сторонами збережуться дружні і стабільні стосунки. Ці переваги стають ще більш відчутними у ситуаціях, що містять транскордонні елементи. Медіація не повинна розглядатися як слабша альтернатива судовому розгляду у тому сенсі, що виконання домовленостей, досягнутих в результаті медіації, залежить від доброї волі самих сторін. Відтак держави-члени мають подбати про те, щоб сторони письмової домовленості, досягнутої в результаті медіації, мали змогу отримати забезпечення виконання суті їх домовленості.<sup>691</sup> При прийнятті рішення про передачу спору на медіацію необхідно враховувати три фактори: мета сторін щодо управління спором, придатність спору для процесу посередництва, потенційні вигоди посередництва у відношенні конкретного корпоративного спору.

---

<sup>691</sup> Директива Європейського Парламенту та Ради №2008/52/ЄС про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських відносинах від 21 травня 2008 року. URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf> (дата звернення 23.09.2023)

Медіація забезпечує основу, яка дозволяє контрагентам спору ефективно вирішувати проблеми, при цьому не втрачаючи контролю над результатом. Сторони самостійно обирають медіатора, визначають питання у вирішенні яких медіатор буде допомагати сторонам. Сторони мають можливість визначати час для зустрічі. При цьому, медіатор не має права нав'язувати сторонам рішення, яке може бути лише результатом добровільної згоди сторін. Функції медіатора полягають в створенні ефективного процесу для вирішення проблеми шляхом визначення інтересів та цілей сторін.

Для проведення медіації сторони мають укласти договір. Стаття 20 Закону України «Про медіацію» визначає зміст договору про проведення медіації, зокрема:

- відомості про медіатора (медіаторів), сторони медіації, а також про суб'єкта, що забезпечує проведення медіації (за наявності);

- строки та місце проведення медіації;

- мова (мови) проведення медіації;

- предмет конфлікту (спору);

- права та обов'язки учасників медіації;

- умови та порядок оплати послуг медіатора (медіаторів) та відшкодування витрат на здійснення підготовки до медіації та її проведення;

- умови конфіденційності інформації та наслідки її розголошення учасниками медіації;

- відповідальність медіатора (медіаторів) та сторін медіації за порушення умов договору про проведення медіації;

- порядок та підстави припинення медіації<sup>692</sup>.

Ст. 3 закону «Про медіацію» встановлює, що: «медіація не проводиться у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками медіації».

---

<sup>692</sup> Про медіацію. Закон України від 16.11.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 12.09.2023)



На відміну від судового розгляду спору, вирішення спору за допомогою медіації не буде безпрограшним варіантом, не вплине на втрату репутації, не створить негативну рекламу компанії чи її керівникам, не погіршить відносини з клієнтами. Стаття 7 Закону «Про судовий збір»<sup>693</sup> встановлює фінансові переваги медіації, зокрема, якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації, то суд розглядає питання про повернення позивачу 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову. Так як і арбітраж, медіація забезпечує конфіденційність, яка досягається і за рахунок приватних зустрічей з сторонами конфлікту, що дозволяє медіатору полегшити врегулювання спору. В ході медіації можна знайти і рішення, які не можна було використати в суді як спосіб захисту своїх прав. Однак, відповідно до Закону «Про медіацію» угода за результатами медіації не повинна містити положення, що порушують права та інтереси інших осіб, інтереси держави, суспільні інтереси. Медіація може поновити довіру, де ділові відносини зіпсувалися.

Альтернативні форми захисту корпоративних прав можуть мати і свої недоліки:

- їх ефективність завжди залежить від бажання сторін йти на компроміс;
- не вистачає професійних кадрів, які зможуть використовувати альтернативні способи;
- недовіра до таких процедур.

Однак, аналіз практики дозволяє зробити висновок, що всі недоліки з часом можна усунути, а переваги застосування альтернативних форм вирішення корпоративних спорів свідчать про доцільність їх застосування. Ефективність альтернативних способів вирішення корпоративних спорів підвищується і у зв'язку з тим, що їх допомогою можуть врегулюватися і спори, які не є предметом судового розгляду.

---

<sup>693</sup> Про судовий збір. Закон України 08.07.2011 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення 12.09.2023)





Таким чином, для захисту корпоративних прав можуть використовуватися як юрисдикційна так і неюрисдикційна форми. Обрання форми захисту буде залежати від суті спору, вказівки законодавства, попередньої домовленості сторін. Якщо ж спір не буде вирішений за допомогою альтернативного врегулювання, то останнім засобом правового захисту буде судовий процес.

#### **4. Строки захисту корпоративних прав**

Строки це традиційний інститут цивільного та господарського права. Строками називають періоди або певні моменти у часі, з якими норми законодавства пов'язують певні правові наслідки.

Можливість реалізації суб'єктами корпоративних відносин права на захист відбувається в певних часових межах. «Захист прав здійснюється у строки, що діють в рамках так званих охоронних відносин, які виникають внаслідок порушення суб'єктивних прав і обов'язків сторін і характеризуються здатністю до їх поновлення»<sup>694</sup>. Відновлення права можливо в оперативному, претензійному та примусовому порядку.

Стаття 256 ЦК України встановлює, що позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого порушеного права. Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалась або могла довідатися про порушення свого права або особу, яка його порушила (ст. 261 ЦКУ). Застосування позовної давності має кілька значень: захистити відповідача від прострочених позовів та попереджати несправедливість, яка може настати у випадку, коли судам потрібно буде вирішувати спір на підставі доказів, які вже втратили достовірність. Сплив позовної давності є підставою для відмови в задоволенні позову, але за умови, що відповідач подасть відповідну заяву суду до винесення рішення. Така заява може бути подана або шляхом подачі клопотання, або у відзиві на позовну заяву. В даній ситуації суду необхідно

---

<sup>694</sup> Теорія держави і права: Академічний курс: підручник. За заг. Ред.. О.В. Зайчука .:- К.: Юрінком Інтер, 2006.-С.438

визначити наявність чи відсутність поважних причин для пропуску позовної давності. Поважність причин є оціночним поняттям, тому, якщо суд вважає, що пропуск позовної давності відбувся за поважних причин, то він зобов'язаний розглянути спір по суті. «Позовна давність – інститут матеріального, а не процесуального права. Обмежене строком давності право на позов означає лише можливість одержати примусовий захист порушеного суб'єктивного права від юрисдикційного органу»<sup>695</sup>.

Законодавець встановлює як загальну, так і спеціальну позовну давність, яка може застосовуватися для захисту корпоративних прав. Відповідно до п.5 ст.20 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»<sup>696</sup> учасник має право «вимагати в судовому порядку переведення на себе прав і обов'язків покупця частки, якщо право такого учасника порушено. Позовна давність за таким вимогами становить 1 рік». Така ж позовна давність встановлена до вимог про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства. Але особливість полягає в тому, що в раніше діючому Законі «Про акціонерні товариства» позовна давність про визнання недійсним рішення зборів акціонерного товариства становила три місяці, однак, в новому законі – шість місяців з дня прийняття рішення. Судова практика до вирішення такої категорії спорів не застосовує ч.2 статті 258 ЦК України. Спеціальне законодавство встановлює і інші моменти, коли починається перебіг позовної давності.

Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» позов для захисту корпоративних прав подається:

– про скасування процедури злиття акціонерних товариств - не пізніше ніж шість місяців з *дати завершення процедури злиття*» (ст.117);

---

<sup>695</sup> Луць В.В. Строки і терміни при захисті цивільних прав та інтересів//Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав: монографія /за заг. ред. Академіків НАПрН України О.Д. Крупчана та В.В. Луця. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. – С.56

<sup>696</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. Закон України від 06.02.2018 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 12.10.2023)



– про скасування процедури поділу акціонерного товариства – не пізніше шести місяців з *дати завершення процедури поділу* (ст.125);

– про скасування процедури приєднання товариства – не пізніше шести місяців з *дати завершення процедури приєднання* (ст. 119);

– про скасування процедури виділу не пізніше шести місяців з *дати завершення процедури виділу* (ст. 127).

Встановлення строків в сфері захисту корпоративних прав – це засіб покращення ефективності правового регулювання, підвищення дисципліни учасників корпоративних відносин, стимул їх до своєчасної реалізації своїх прав та обов'язків.

### Список використаних джерел:

1. N. Kuznietsova, Y. Prytyka, M. Khomenko [Arbitrability of Corporate Disputes: National Realities and Foreign Experience](#) // [Journal of Advanced Research in Law and Economics](#), 2020 №50 с.1184 -1190. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/issue/view/200>

2. Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/6A F1EBA6DF621 DEDC2257CE60053FFC3>.

3. Бігняк О.В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 489 с.

4. Вінтоняк Н.Д. Визнання недійсними установчих документів ТОВ: аналіз судової практики// Юридичний науковий електронний журнал, 2023. №3. С.132-135. URL: [http://www.lsej.org.ua/3\\_2023/30.pdf](http://www.lsej.org.ua/3_2023/30.pdf)

5. Галіян І. Визнання недійсними рішень органів управління господарським товариством як спосіб захисту корпоративних прав // Підприємництво, господарство і право, 2020, №5, С.63-68. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/11.pdf>

6. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>



7. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

8. Директива Європейського Парламенту та Ради №2008/52/ЄС про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських відносинах від 21 травня 2008 року. URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>

9. Кологойда О.В., Сливінська А.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення корпоративних спорів // Право і суспільство, 2022. №3 .С. 83-93.

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифіковано Законом [№ 475/97-ВР](#) від [17.07.97](#) URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text)

11. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / [В. А. Васильєва, А. В. Зеліско, В.В. Луць, І. Б. Саракун, Л. В. Сіщук та ін.]; за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої; Нац. акад. правових наук України, Наук.-дослід. ін-т приватного права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. Права; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаніка»; навчально-наук. ін-т. – І.-Ф.: Супрун В. П., 2017. – С. 498.

12. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми монографія / О. А. Беляневич, А. В. Мягкий. – К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2017. – 320 с.

13. Косак В.М. Правова природа збитків, завданих майновому комплексу підприємства// Проблеми цивільного права та процесу: у : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О.А. Пушкіна, м. Харків, 24 травня 2019 р. Харків, 2019.с.42-44. URL: [https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24\\_05\\_2019/pdf/9.pdf](https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2019/pdf/9.pdf)



14. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ : Алерта, 2017. 494 с.

15. Луць В.В. Строки і терміни при захисті цивільних прав та інтересів//Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав: монографія /за заг. ред. Академіків НАПрН України О.Д. Крупчана та В.В. Луця. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. – С. 23- 56.

16. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Затв. наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. URL: [//https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text)

17. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.04.2020 року по справі №904/3657/18. URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new\\_folder\\_for\\_upload/s/supreme/Ogliad\\_korporatyv\\_KGS\\_2020.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_upload/s/supreme/Ogliad_korporatyv_KGS_2020.pdf)

18. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24.11.2020 у справі №908/137/18 URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/104987465>

19. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25 березня 2019 року у справі № 920/622/18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=80918717&red=100003f0ea045a83d3731bd74d30314a3d7916&d=5>

20. Постанова КГС від 01.09.2023 (справа №909/1154/21. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=113335884&red=1000034f23a276078099db10501eaa2ab7e79c&d=5>

21. Постанова КГС від 17.05.2023 в справі №914/3433/21. URL: [https://verdictum.ligazakon.net/document/110997919?utm\\_source=buh.ligazakon.net&utm\\_medium=news&utm\\_campaign=LZtest&utm\\_content=cons01](https://verdictum.ligazakon.net/document/110997919?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_campaign=LZtest&utm_content=cons01)

22. Постанова КГС ВС від 13.09.2023 р. у справі № 910/3882/21. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C026312>



23. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» № 13 від 24.10.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08#Text>

24. Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 25.02.2016 № 4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16#Text>

25. Принципи корпоративного управління ОЕСР // Організація економічного співробітництва та розвитку. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36989>

26. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року. 2020, № 5, С. 63-68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>

27. Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text>

28. Про медіацію. Закон України від 16.11.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

29. Про судовий збір. Закон України 08.07.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

30. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. Закон України від 06.02.2018 року. URL: / <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>

31. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю "Міжнародний фінансово-правовий консалтинг" про офіційне тлумачення частини третьої статті 99 Цивільного кодексу України від 12.01.2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-10#Text>

32. Теорія держави і права: Академічний курс: підручник за заг. ред. О.В.Зайчука. – К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.



33. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

34. Яворська О.С. Практика застосування процедури сквіз-аут та її вплив на впровадження рахунка умовного зберігання (ескроу) як нового виду банківських рахунків в Україні//Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023, випуск 80, С.253-258.

35. Янчук, А. В. Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав та інтересів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А.В. Янчук. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – 22 с.

*Навчальне видання*

**КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО**

**Навчальний посібник**

За заг. ред. ***Н.М. Процьків та Л.В. Вакарюк***

Літературний редактор

***Лукул О.В.***

Технічний редактор та дизайн обкладинки

***Чорасва Г.К.***

Комп'ютерна верстка

***Осадчук Т.В.***

Підписано до друку 00.05.2024. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 10,7.

Обл.-вид. арк. 11,5. Тираж 50. Зам. Н-000.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.

58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: [ruta@chnu.edu.ua](mailto:ruta@chnu.edu.ua)

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.